İsmet Zeki Eyuboğlu

DİVAN ŞİİRİ

2

say

ISBN. Tk. 975-468-065-5
ISBN. II. C. 975-468-067-1

DİVAN ŞİİRİ II
İsmet Zeki Eyuboğlu / Yayımlayan: Say Yayınları
Birinci Basım: Ağustos 1994/ Dizgi - Baskı: Engin Matbaacılık

Genel Dağıtım: **SAY DAĞITIM LTD. ŞTİ.**
Ankara Caddesi No: 54 Sirkeci/İSTANBUL
Tel: 512 21 58 - 528 17 54 Fax: 512 50 80

İsmet Zeki Eyuboğlu

DİVAN ŞİİRİ

2

XVII. YÜZYIL

1- Kafzâde Fâizi, öl. 1621

2- Ganizâde Nâdiri, öl. 1626

3- Veysi, öl. 1628

4- Azmizâde Hâleti, öl. 1631

5- Nev'izâde Atâyi, öl. 1635

6- Nef'i, öl. 1636

7- Riyâzi, öl. 1644

8- Şeyhülislam Yahya, öl. 1644

9- Sabri, öl. 1645

10- Fehim-i Kadim, öl. 1648

11- Bahâyi, öl. 1654

12- Cevri, öl. 1654

13- Tıfli, öl. 1660

14- Vecdi, öl. 1661

15- Nâili-i Kadim, öl. 1666

16- Nedim-i Kadim, öl.1670

17- Neşâti, öl. 1674

18- Mezâki, öl. 1676

19- Niyazi-i Mısri, öl. 1693

20- Fasih Dede, öl. 1699

21- Rami Mehmet Paşa, öl. 1707

22- Nâbi, öl. 1712

XVII. YY.

Divan şiirinin, XVII. yy.daki, durumu biçim bakımından, kullanılan kavramlar, sözcükler yönünden önemli bir gelişim göstermez. Kimi ozanların kullandıkları yabancı sözcüklerin sayısında bir artma görülür kavramların birbirine eklenmesinden oluşan bağlaşıklı dizi (izafet terkibleri, terkibler) daha da uzar. Şiirin içeriğinde, özü yönünden bakılırsa, önemli bir değişiklik görülür. İranda doğan, eskilerin "sebk-i hindi/ hind biçimi" dedikleri yeni bir şiir dokusu, divan yazınında da etkisini gösterir. Kimileri bu yeni şiir anlayışının, İran'da XVII. yy.da başladığını ileri sürerlerse de, ozanlar üzerinde yapılacak düzenli bir çalışma "sek-i hindi"nin daha eskilere gittiğini, kavramları alabildiğine soyutlaştırarak kişileştirme, diri varlıklar gibi söyletme, konuşturma, çelişik görüntülerden, simgelerden bir evren oluşturma olayının eskiliğini ortaya koymakta güçlük çekmez.

XVII.yy. divan şiiri, eski dönemlere oranla, daha soyut, daha boşlukta kalan bir şiirdir. Seçilen kavramların ikinci, üçüncü, kimi ozanlarda sonuncu anlamlarını öne almak, yaşanan evreni bile soyutlaştırmak eğilimi başlıca başarı sayılır. XVI. yy. şiirinde dizelere egemen olan anlam - ses uyumu, XVII. yy.da yerini simge-ses düzeni bağlantısına bırakır. XVI. yy. şiirinde simgeler arasında kurulan bağlantı, anlam bakımından, düşünce ilkelerine, düşünme eylemini sağlayan genel kurallara aykırı değildi. Daha XIV. yy. ile XV. yy.da bile simge-anlam bütünlüğü birbirinin ayrılmaz birer öğesi niteliğindeydi. Seyyid Nesimi'nin en yüksek aşamaya çıkardığı tasavvufla ilgili soyutlamalarda bile anlam egemendi, simge anlamın çizgisi dışına taşmıyordu. XVI.yy.da bu özellik korundu, en açık örneklerini Fuzuli'de gördüğümüz aşırı soyutlama anlamın denetimi altındaydı. Dil gene karışıktı, ancak, bütünleşme şiirde kendini gösteriyordu. Bâki'nin elinde ses uyumuna, akıcı söyleyişe dönüşen şiirde simgelerin, az da olsa, gene doğal bir varlığa bağlandığını görüyoruz. oysa XVII. yy. şiirinde bambaşka bir özellik çıkar karşımıza. Artık simgenin yaşamla, yaşanan olaylarla en ufak bir bağlantısı kalmaz. Soyutlaşma öylesine ileri götürülür ki, yapısı gereği, soyut olan bir kavram ile ikinci bir işlemle yeniden soyutlaştırılır. Fehim, Nâili, Neşâti ile onların tutumunu benimseyen kimi ozanlarda görülen soyutlaşma okuyucuyu birdenbire bir söylence evrenine götürür. Şiirde başlıca ilke akıcılıkla simgeyi bağdaştırmak, bunu başarabilmek için de en elverişli kavramları seçmek yolunu bulmaktır.

Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerini okuyan bir kimse yumuşak bir yürüyüşle, yaşamın süslü, kulağa tatlı gelen seslerle dolu girinti çıkıntıları içind dolaşır gibi olur. Soyut kavramların örtüsü altında yaşanmış bir olayın özlemi duyulur. Ozan, çağımız anlayışına göre, gerçekçi değildir. Ancak şiirini okurken, yorum yoluyla da olsa onda gerçeklere gülümseyen bir yüz görür gibi oluruz. Nef'i'nin şiirindeyse birbirine eklenen, gittikçe yükselen, yoğunlaşan seslerden oluşan, anlam aramayı nerdeyse gereksiz kılan, sürükleyici bir gümbürtü ortamı bulunur. Şiir bittikten sonra anlamını aramayı kurarız bir bakıma. Ozan, gülden başlar, birdenbire gökgürültülerine varır, yıldırımlar düşürür, yağmur yağdırır, denizleri taşırır, sevgilinin kaşıyla gözüyle birbirinin kanına susamış iki savaşçı gibi karşılıklı saldırışlara geçer, sonra özdeş hızla geri döner, durgunlaşır, dinleneceğiz derken ortalık yeniden allak bullak olur. Riyazi, Fasih Dede, Cevri, Vecdi insanın yüreğini okur gibi gülümseyen bir bakışla bakar, dizelerin arasında kıvrım kıvrım yollarda soyut bir evreni çeker okuyucuyu. Bahâyi bütün ağırbaşlılığına karşın neyi, neden sevdiğini söylemez, sıcak bir yel gibi kavrayış yeteneğinin saçlarına dokunur geçer. Bu ozanların, başlıca özelliği, dillerinin yumuşaklığı, akıcılığıdır söyleyiş bakımından.

Öte yandan Nâbi'yi okuyunca başka bir çağda yaşıyormuş gibi olur okuyucu. Şiire düşüncenin, derinlik eğilimiyle bilgiçlik göstermenin egemen olduğunu görülür kolayca. Daha önce adı geçenlerin şiirleriyle Nâbi'ninkiler yanyana konamaz. Başarı, beceri konularını bir yana bırakırsak Nâbi'yi XVI. yy. ozanlarından Nev'i'nin izinde görebiliriz.

XVII. yy. şiirinin böyle değişik nitelikte olması, aşırı bir soyutçuluğa kaçması boşuna değildir, Osmanlı Devletinin toplumsal yapısıyla, yaşama biçimiyle içten içe bağlantılıdır. XV. yy. ile XVI. yy.ın ortalarına değin, ilerleyen, büyük savaşlar kazanan, büyük başarılar sağlayan, o çağda bilinen yeryüzünün en güçlü, en büyük devleti yok artık. Eski başarıların, utkuların yerini şimdi duraklama, yer yer geri çekilme, başarısızlığ uğrama, kendi kendine yetemeyiş almaktadır. Arap-Fars dillerinden alınacak, aktarılacak kavramlar bitmiştir, elde olanlarla yetinme gereği başlamıştır. Osmanlı toplumu, önceki yy.larda dışa dönüktü, başka ülkeler alma, utkular kazanma, egemenliğini elinden geldiğince geniş bir alana yayma ardında koşuyordu. Oysa XVII. yy. bu olanakların nerdeyse hepsini ortadan kaldırdı, içekapanış dönemi başladı. Bize kalırsa kavramları soyutlaştırma yolunda başlayan ozanlar yarışının başlıca nedeni Osmanlı devletinin içinde bulunduğu durumdur. XVII. yy. İran şiirinin durumu da böyledir az çok. Arap şiirinde de önemli bir gelişme, etkili bir çiçeklenme arama boşunadır. Bu dönemin Avrupa'sına baktığımızda bütün sanat, düşünce, bilim alanlarında, özellikle felsefede, deney bilimlerinde baş döndürücü bir gelişme görürüz. Avrupa ulusları bilinçlenme yarışına girmiş, ulusal varlık bilinci aydınların yöneticilerin başlıca konu-

su olmuştur. Yeni buluşlar toplum kurumlarını değiştirmekte, eski savaş düzenlerini geçersiz kılmakta, sanatçılara bambaşka başarı alanları açmaktadır. Orada insan içe kapanan varlık olmaktan çıkmış, evrene açılan varlık durumuna gelmiştir. Oysa Osmanlı toplumu içe kapanışın yoğun dönemine girmiştir denebilir. Uygarlık tarihine bakarsak, ilk göreceğimiz olay, büyük içe kapanışların, aşırı soyutlaşmaların sarsıntılı dönemlerde, ulusların toplum çalkantıları içinde bulundukları sürelerde ortaya çıktığını kolayca görürüz. Nâili, Neşâti, Riyazi, daha önce Fehim ile benzer konuları işleyip benzer şiir anlayışını sürenlerin şiirlerini incelediğimizde, Osmanlı toplumunun eskiden kalanlarla geçinme gereğini duyduğunu, elde bulunanı koruma çırpınışları içinde olduğunu anlarız. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu tutumun dışına çıkma olanağı yoktu. Toplum dışa karşı bütün kapıları, bacaları kapamış, başarıyı elde bulunanı işlemede, süslemede görmüştür. Bu yüzden, bu dönemin ozanlarının ürünleri birer süsleme varlığıdır. Bu süsleme eyleminde, arada bir topluma bakan, şiiri çok az, çok dar çizgiler içinde de kalsa, bir yaşama sevinci diye görmeye çalışan yalnız Şeyhülislam Yahya'dır denebilir. Onun şiiri, öteki çağdaşları gibi özellikle yukarda adı anılanlar gibi, bir "tepki şiiri" değil, bir "elenek ürünü"dür.

XVII. yy. şiirinde, daha önceki yy.larda olduğu gibi, tasavvuf konuları geniş bir yer tutar. Ancak bir değişiklik de vardır. O da tasavvuf konularının, eskiden olduğu gibi kolay anlaşılır kavramlarla, tasavvufla uğraşanların -ozan olsun olmasın- kavramakta pek güçlük çekmedikleri dil varlıklarıyla açıklanmadığı, bu alanda da alabildiğine soyutlaşmaya gidildiğidir. Sözgelişi, tasavvuf kavramlarının tasavvuf sözlüğündeki anlamlarını bilen kimse, Nesimi'yi anlama, Fuzuli'yi kavramakta pek güçlük çekmez. Oysa, XVII.yy. ozanlarının kimini, özellikle Neşâti, Nâili, Fehim, Fasih bg. önde gelenleri iyice anlamak için tasavvuf kavramlarının sözlük anlamlarını bilmek yetmez. Ozan, tasavvuf kavramını, kendi varlık alanı dışına çıkararak, başka bir anlamda kullanır gibidir. Bunu kestirmek, kuşkudan uzak bir anlama varmak kolay değildir. Bu durum da içe kapınışın kaçınılmaz bir sonucudur bizce.

Soyutlaşmanın yepyeni bir giysiye büründüğünü söylemiştik az önce. Bu olay, yeni kavramlar bulunarak yapılmıyor, aşırı bir simge üretme girişimiyle oluyor. Fehim'in;

Ne câme giysem ider âteş-i dilim sûzan
Cihanda şu'leden özge kabâ nedir bilmem

dizelerinde saklı anlamı bulmak kolay görülür, güçlük sözcüklerin yabancılığında sanılır. Oysa durum öyle değil pek, anlama güçlüğü yaratılan simgelerin uçarılığından geliyor. "Ne türlü giysiye bürünsem, gönlü-

mün ateşi onu yakıcı bir niteliğe çeviriyor, yeryüzünde yalımdan başka giyecek bilmiyorum". Öte yandan Nâbi'nin;

O şûh-i âteşin-ruhsârın âb-ü tâb-ı şevkından
İder âteş tereşşuh didelerden âb şeklinde

dizeleri de Fehim'inkilerden pek ayrı değil. "O yanağı ateş gibi yakıcı olan güzelin güzelliğinin parlaklığı etkisiyle ateş terleyerek gözlerden yaş biçiminde dökülür". Bu iki örnek, buluş bakımından, başarılıdır, ancak ozanın ne dediğini anlayabilmek için okuyucunun simgelerle senli benli olması, düş kurmalara yatkın bulunması gerekir. Bu düş kurmalar, ozanın kendi yaratıcı gücüne özgü buluşlar da değildir, XVII. yy. divan şiirinin ortaklaşa yararlanılan ürünleridir. Bu nedenle, şiirde yeniliği, bu çağın tek tek ozanlarında değil de bütününde arama gereği vardır. Ozanların, sanatçı özelliği, bu ortak düş ürünlerine verilen özel biçimlerde belirir. Bir ozan çıkar, bu düş ürünlerini yaratıcı gücünün elverişliliği oranında, simgeler, evreninin uzayında bir alan oluşturur, başka bir ozan gelir gene bu ortak ürünlerle kırlara, bağlara gezmeye gider. İşte bu çağın şiirinde görülen yeniliğin başlıca belirtisi budur, ortak ürüne kendi gönlünce yer bulma, biçim verme. Daha önce de söylendiği gibi, XVII. yy. şiirinin kökleri XVI. yy. toprağından beslenmiş, XVI. yy. şiiri XV. yy. ortamından, o ortam da kendinden öncekinden kaynaklanmıştır. Bu bir gelenektir şiirde. XVII. yy.ın özelliği bu geleneğin dokusuna, eski ipliklerle yeni örgüler işleyip katmasıdır.

XVII. yy. şiirinin geleneği sürdürmesi doğal bir tutumdur çağına göre. Osmanlı toplumu geçmişin sağladığı yaşama ortamına, geleceğe kalıcı bir yenilik getirememiş, bütün gücünü geçmişteki başarılarda bulmuştur. Koçi Bey Risalesi'nden öğrendiğimize göre, daha yy.ın başlarında, IV. Murad döneminde, ondan sonraki on yıllık sürede, Osmanlı toplumu büyük bir düzensizlik içindedir, kayırıcılık, yolsuzluk, gereksiz suçlamalar, çok kazanma tutkusu sonucu soygunlar, ulusu yönetenler arasında senlik-benlik çekişmeleri toplumun bütün kesimlerine yayılmış, dengesizlik alıp yürümüştür. Toplumda yasa, tüze, aktöre bakımından ürküntü verici bir çözülme, bir boşalma başlamıştır. Komşu uluslarla girişilen savaşlarda başarısızlığa uğramayla atbaşı yürüyen toplumsal çözülme geleceğe karşı güven bırakmamış, sarsıcı, kemirici, boşluğa sürükleyici bir umutsuzluk, bir yaşama kaygısı egemenliğini sürdürür olmuştur. Bu durumun şiiri etkilememesi düşünülemez. Ozan, düşünen bir varlık olarak, kendi içine kapanmaya, umuduna yeni bir varlık ortamı aramaya itilmiştir. Toplumda olup bitenleri, bütünlük içinde, şiire yansıtmayı sağlayacak bir gelenek olmadığı gibi, belli çevrelerin etkisiyle ko-

nan ağır yasaklar da vardır. Umulmayan bir çıkışın sonu ölümdür, bunun en açık örneği, bir süre Sultanın tuttuğu, sevdiği, beğendiği Nef'i'nin boğdurulup denize attırılmasıdır. Gene yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre, bu ozanı boğduran görevlinin yolsuzlukları saymakla bitmezmiş. İşte böylesi bir ortamda, işe geleneğin etki tepkisi de karışarak, ozana içe kapanıştan, kavramlarla yeni bir ortam kurup içine gömülmekten başka yapacak iş kalmamıştır.

Doldur kadehe şarâb-ı nâbı
Fevt itme safâ-yi mâhitâbı
Serpuşını al hicâbı kaldır
Sun sâgar-ı lâlc-gun nikabı
Bi-renc-i humâr-ı derd-i serdür
Erbâb-ı mahabbetin şarâbı

(Doldur kadehe süzülmüş şarabı
Kaçırma bu mehtabın mutluluğunu
Başlığını çıkar utanmayı bırak
Lâle renkli örtüye bürünen şarabı ver
Baş ağrısı sıkıntısından uzaktır
Toplanıp içenlerin şarabı).

gibi dizeler söyleyen Şeyhülislam Yahya'nın bu yazdıklarını, yaşamında uygulamış bir kimse olduğunu düşünebilir miyiz? Düşünürsek gerçeklere ne denli, hangi ölçüler içinde yaklaşmış oluruz. Öte yandan, gene bu dizeleri yazan ozandan, içki içmeyi yasaklamasına karşılık içkiye düşkünlüğü yüzünden çok genç yaşta ölen Sultan IV. Murâd'ın durumunu, Genç Osman'a yapılanları şiire geçirmesini bekleyebilir miyiz? Bu soruların karşılığı, o dönem koplumunun, yönetiminin sorunlarını çözümlemeye bağlıdır. XVII. yy. şirinin, geçen dönemlere oranla, daha soyut bir niteliğe bürünmesi boşuna değildir. O şiir çağının şiiridir, gerçeklerin değil. Nitekim, sonraki yy.da bu şiirin iki ayrı doğrultuda yürüdüğünü, gene soyut niteliğini sürdürdüğünü, Nedim'in dışında yaşama duygularını dile getirmeye kimsenin yanaşmadığını örneklerle göreceğiz.

Kafzâde Faizi

1589 da İstanbulda doğdu, 1621 de öldü. Önce özel öğrenim gördükten sonra "İlmiye sınıfı"na geçerek çalışmalarını sürdürdü. Bir süre kadılık görevinde bulundu. Divan geleneğini sürdüren şiirlerinde çağının yaşam özellikleri yanısıra kendi duygusal izlenimleri de önemli bir yer tutar. *Leylâ vü Mecnun, Zübdetü'l-Eş'ar, Sâkınâme* adlı yapıtları yanında gazellerinin toplandığı bir divan'ı vardır.

1- Gidermiş dilden evvel sohbetünle gussa vü gamlar
Kanı ol câm-ı Cem ol şevkler ol eski âlemler

2- Dahi ben şimdi bildüm rûzgârun n'iydüğün ey dil
Bilinmezmiş safâ-yi vasl-ı yârile geçen demler

3- Mübarek olsun ey şûh-i cihânum reşkimüz yokdur
Yeniden âşinâlar mübtelâlar tâze hemdemler

4- Seherden mührelerse yiridür mihr-i cihân-ârâ
Gülün evrâk-ı sürhin jâleler her gicede nemler

5- Tehi olmadı hergiz bâde-i rengin-i nâdan
Revâdur Fâizi reşk itse câm-ı tab'ıma Cemler

Ölçü: *Revâdur fâ/izi reşk it/se câm-i tab/ıma Cemler*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Süley. F. 3888)

1- Eskiden seninle söyleşince gönülden kaygılar üzüntüler gidermiş
Nerde şimdi o Cem kadehi, o kıvançlar o eğlenceler

2- Ey gönül zamanın ne olduğunu ben şimdi anladım
Sevgiliyle buluşma mutluluğuyla geçen günler bilinmezmiş

3- Ey dünyamın çapkın sevgilisi kutlu olsun kıskanmıyoruz
Yeni tanıdıklar tutkunlar arkadaşlar edinmişsin

4- Evreni süsleyen güneş sabahları parlatırsa yeridir
Gülün kızıl yapraklarını, geceleyin çiy taneleri onları ıslatıyor

5- Bir gün bile anlamın renkli şarabından boş kalmadı
Ey Fâizi, ozanlığının kadehini Cemler imrense yaraşır.

Dil özellikleri:

Gussa vü gamlar: kaygı ve üzüntüler.

Câm-ı Cem: Cem'in kadehi, şarabı bulduğu söylenen eski İran padişahının kadehi.

Şevk: kıvanç, parlaklık, sevinç.

Rûzgârun n'iydüğün: zamanın ne olduğunu, sürenin ne olduğunu.

N'iydüğün: ne idüğün, ne olduğun, ne olduğunu.

Safâ-yi vasl-ı yâr: sevgiliye kavuşma mutluluğu, sevgiliyle birlikte olma mutluluğu.

Dem: süre, zaman, gün (belli bir dönem olarak).

Mübarek olsun: kutlu olsun.

Şuh-i cihânum: dünyamın çapkını, dünyamın güzeli, evrene değer sevgilim.

Aşinâ: bildik, tanıdık, yakın.

Mübtelâ: tutkun, tutulmuş (bir güzele gönül vermiş, aşık olmuş kimse).

Tâze: yeni (Fars dilinde, tâze denince "yeni" de anlaşılır.).

Seherden: sabahtan, sabahleyin, günaçımında.

Mührelerse: parlatırsa, siler ışıklandırırsa (eskiden özel bir araçla, gümüş, altın gibi nesneleri silip parlatmaya, tozunu gidermeye "mühreleme" denirdi).

Mihr-i cihân-ârâ: evreni süsleyen parlatan güneş.

Evrâk-ı sürh: kızıl yapraklar (*gülün evrâk-ı sürhin:* gülün kızıl yapraklarını).

Jâle: çiy tanesi, çiy. Günaçımından önce bitkilerin üzerine düşen damlalar.

Tehi: boş, *tehi olmadı:* boş kalmadı.

Bâde-i rengin-i mâ'nâ: anlamın renkli şarabı.

Revâdur: yaraşır, uygundur, elverişlidir.

Reşk: imrenme, kıskanma.

Câm-ı tab'ım: ozanlığımın kadehi, yaratılışımın kadehi (bu dizede "tab" sözcüğü ozanlığı elverişli yaratılış, ozanlık yeteneği bg. anlamındadır).

Nâdiri, Ganizâde

1570 de Bolu'da doğdu, 1626 da öldü. Önce babasından özel öğrenim gördü, sonra medresede okudu. Bir süre müderrislik görevinde bulundu. Kahire, Selânik, Edirne, İstanbul kadılıklarına atandı. Çağının yaşamını, içinde yaşadığı toplumun özelliklerini yansıtan şiirleriyle ilgi çekti. Daha çok gazelleriyle tanınır. Şehname (dört bin dize), Mahzen-i Bahr ile gazellerinin toplandığı divan'ı vardır.

1- Gam-ı ışkunla feryâd eylesem divânedür dirler
Kızarsa ağlamakdan gözlerüm mestânedür dirler

2- Görenler mürg-i cânı âteş-i ışkunla sultânum
Bu bir şem'-i cemâle per yakan pervânedür dirler

3- Gözüm kaldı hatunda saff-ı müjgân-ı dem-âlûdi
Görenler rişe-i sebz üzre lâlin şânedür dirler

4- Şikâr olsa n'ola mürg-i safâ gülzâr-ı bezm içre
Ana devr-i kadeh dâm-ü habâbı dânedür dirler

5- Ne denlü tişe ursan anda genc-i ışk olur peydâ
Derûni Nâdiri'nin bir aceb virânedür dirler

Ölçü: *Deruni Nâ/dirinin bir/aceb virâ/nedir dirler*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan Üniv.Kt.TY.2803)

1- Aşkının üzüntüsüyle bağırıp ağlasam delidir derler
Gözlerim ağlamaktan kızarsa içmiştir derler

2- Ey sultanım can kuşunu aşkının ateşinde görenler
Bu, kanadını bir yüzün mumuna yakan kelebektir derler

3- Gözüm yüzünde çıkan tüyde kaldı, kana bulanmış kirpiklerinin dizisini
Görenler yeşil saçak üstünde yakut taraktır derler

4- Meclisin gülbahçesinde mutluluk kuşu avlansa ne olur
Onun için kadeh dönemi tuzak, şarap kabarcığı da tanedir derler

5- Ne denli balta, balyoz vursan orada bir sevgi gömüsü bulunur
Nadiri'nin içi şaşılası bir yıkıntı yeridir derler.

Dil özellikleri:

Gam-ı ışkunla: sevginin üzüntüsüyle, aşkının acısıyla, aşkının gamıyla.

Ateş-i ışk: aşk ateşi, sevgi ateşi, sevginin yarattığı sıcaklık, sevgi yakışı.

Mürg-i can: can kuşu.

Şem'-i cemâl: güzelliğin mumu, yüz güzelliğinin ışıklığı, yüz güzelliğinin aydınlık saçan ışıldağı.

Saff-ı müjgân-ı dem-âlud: kana bulanmış kirpiklerin dizisi.

Dem-âlud: kana bulanmış, kanlı (*dem*/kan, *âlud*/bulanmış).

Saf, saff: dizi, sıra, saf.

Rişe-i sebz: yeşil saçak, yeşil püskül

Lâ'lin: la'lden, yakuttan yapılmış, kızıl boyalı, yakut renkli, lâl renkli.

Şâne: tarak.

Mürg-i safâ: safa kuşu, mutluluk kuşu, kıvanç kuşu.

Gülzâr-ı bezm: meclis güllüğü, meclisin gül bahçesi, bir gül bahçesine benzeyen toplantı yeri.

Devr-i kadeh: kadeh döndürme, kadeh dönemi, içki toplantısı, içki içme, içki şöleni.

Dâm: tuzak.

Habâb: kabarcık, suyun, şarabın üzerinde görülen ufak hava kabarcığı. Bu dizede "*habib*/kabarcık, kuşu avlamak için tuzağa konan taneye benzetiliyor).

Dâm-ü habâb: tuzak ve tane.

Tişe: balta, keser, balyoz,

Genc-i ışk: aşk hazinesi, sevgi gömüsü.

Derûn: iç (*deruni*/içi).

Veysi

1561 Alaşehir'de doğdu, 1628'de Üsküp'te öldü. Medrese öğrenimi gördü, kadılık görevlerinde bulundu. Divan şiiri geleneği içinde başarı sayılan gazelleri yanında düzyazısının süslülüğü, ağdalılığı ile de tanınmıştır. Özellikle Siyer-i Veysi adlı, Paygamber'in yaşamıyla ilgili yapıtı ünlüdür. Hâbnâme ile gazellerinin toplandığı divan'ı vardır.

1- Kaşun yayine dil virdüm çekildüm meh-likalardan
Müjen şemşîrini gördüm kesildüm dil-rubâlardan

2- Visâlün iydine irmek müyesser olmadı bâri
Elün değdükce uşşâkı unıtma merhabâlardan

3- Ümîd-i pây bûsunla gedâlar hâk-i pây olmuş
Ser-i kuyunde sultanum geçilmez hâk-pâlardan

4- Dil-ü cân garka-i seylâb-ı hasret oldılar gitdi
Diriğâ bahr-i gamda ayru düşdüm âşinâlardan

5- Dehanın öpmedüm yârin miyânın koçmadum Veysi
Cefâdan gayri nesne görmedüm ben bi-vefâlardan

Ölçü: *Cefâdan gay/ri nesne gör/medüm ben bi/vefâlar-dan*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Süley. Küt. Reşid El. 782)

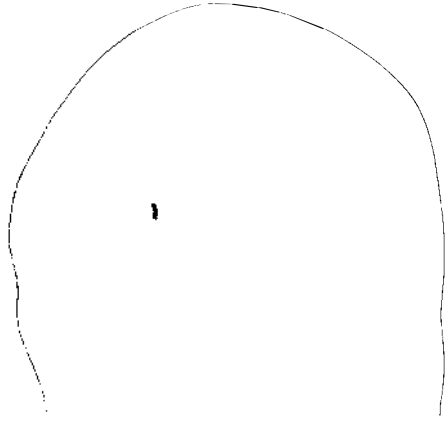

1- *Kaşının yayına gönül verdim ay yüzlülerden ayrıldım*
Kirpiğinin kılıcını gördüm güzellerden uzaklaştım

2- *Sana kavuşma olanağını bulamadım,*
Elin değdikçe aşıklara merhaba demeyi unutma

3- *Ayağını öpme umuduyla dilenciler ayaklar altında*
Sultanım yörende ayağına kapananlardan geçilmiyor

4- *Gönül ve can özlem selinde boğulup gittiler*
Yazık ki üzüntü denizinde tanıdıklardan ayrı düştüm

5- *Ey Veysi sevgilinin ağzını öpmedim, beline sarılmadım*
Ben vefasızlardan cefadan başka bir nesne görmedim.

Dil özellikleri:

Çekildüm mehlikalardan: ay yüzlü güzellerden ayrıldım, onlara daha yaklaşmaz oldum.

Meh-lika: ay yüzlü (*meh*/ay, *lika*/yüz).

Müjen şemşirini: kirpiğinin kılıcını.

Kesüldüm dil-rübâlardan: gönül alıcılardan, gönül çelici güzellerden kaçtım, onlarla bütün ilişkilerimi kestim.

Kesildüm: ayrıldım, ilişkimi kestim, bıraktım, kesildim. Halk dilinde "kesilmek" sözcüğü genellikle gücü azalmak, bırakmak, ilgilenmemek bg. anlamlardadır.

Visâlün iydine: sana kavuşmanın bayramına, sana kavuşmanın yarattığı mutluluğa, kıvanca.

Müyesser olmadı: olanak kalmadı, nasip olmadı, gerçekleşmedi, dilek yerini bulmadı.

Elün değdükçe: elin değdikçe, elinden geldiği sürece, senin için elverişli olan durumda.

Ümîd-i pây-i bûs: ayak öpme umudu, ayağını öpme umudu.

Pâybus ya da pa-bus: ayak öpme.

Gedâlar: dilenciler (bu dizede: sevenler, aşık olanlar, gönül verenler, sevgi yoluna giren yoksullar).

Hâk-i pây: ayak toprağı, ayak altında kalma.

Hâk-pâ: ayak altında kalan, ayak altında toprak gibi olan, ayağa düşen, ayağa kapanan.

Diriğa: yazık, ne yazık ki, yazıklar olsun.

Garka-i seylâb-ı hasret: özlem selinde boğulma, ayrılık selinde boğulma, ayrılık seline batma.

Miyân: bel,

Miyânın koçmadım: beline sarılmadım, belini sarmadım.

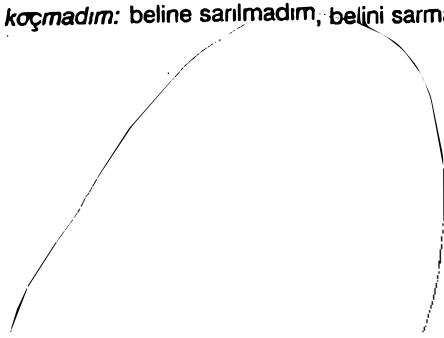

Azmizâde Hâleti

1570 de doğdu, 1631 de İstanbul'da öldü, medrese öğrenimi gördü. Bir süre kadılık, kazaskerlik görevlerinde bulundu.

Hâleti, divan şiirinde "rübai" türünün öncülerinden sayılır. Ancak, kimi kaynaklar, onun bu alandaki başarısının kazandığı ünle orantılı olmadığı görüşündedir. Nedim ise Hâleti'yi rübai türünün, divan yazınında en büyük ozanı sayar. Hâleti'nin, değişik din yapıtlarına yazdığı yorumların dışında, şiirlerinin toplandığı bir divan'ı vardır.

Rübâiler

- I -

Geldikçe hayâl-i yâr pür cûş olurum
İrdükçe peyâmı ser-be-ser gûş olurum
Nâ-gâh görinse sâye-i divârı
Çün merdüm-i sâyedür bîhûş olurum

Ölçü: *mefulü mefâ'ilün fa'ulün fe'ilün-*

- II -

Mahzun oluruz kaçan ki dil-şâd olsak
Vîran kaluruz eger ki âbâd olsak
Ol mürg-i cefâ -perest-i ışkız biz kim
Dâme düşeriz kafesden âzâd olsak

Ölçü: *mef'ulü mefâilün mefâ'ilün fâ-*

- III -

Esrârını dil zaman zaman söyler imiş
Hengâme-i gamda dâstan söyler imiş
Işk ehli olub da mihnet-i hicrâne
Ben sabr iderin diyen yalan söyler imiş

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilün mefâ'ilün mefâilün fâ-*

(Kaynak: Divan, Üniv. Kt. TY. 3613

Dörtlükler

- I -

Sevgilinin hayali belirdikçe coşarım
Haberi geldikçe baştanbaşa kulak olurum
Birdenbire duvarının gölgesi görünse
İnsanın cansız gölgesi gibi kendimden geçerim

- II -

Mutlu olduğumuzda bile üzüntülüyüz
Bayındır olsak bile ıssız bir yıkıntı olarak kalırız
Biz sevginin acıya tapan kuşuyuz
Kafesten kurtulsak bile tuzağa düşeriz

- III -

Gönül gizliliklerini zaman zaman söylermiş
Acıya düştüğü dönemde destan söylermiş
Sevgiye kapılıp da ayrılık acısına
Ben katlanırım diyen yalan söylermiş

Dil özellikleri:

Hayâl-i yâr: sevgilinin görüntüsü, yarin hayali, sevgilinin gönülde, gözönünde beliren simgesi.

Pür cûş: coşma, coşup taşma.

Peyâm: haber, sav, bilgi.

Ser-be-ser: baştanbaşa.

Guş: kulak.

Nâ-gâh: birdenbire, beklenmeksizin umulmadan.

Sâye-i divâr: duvarın gölgesi, evin gölgesi.

Merdüm-i sâyedâr: gölgesi yere düşen erkek, yere vuran insan gölgesi.

Bihuş: kendinden geçmiş, cansız.

-2-

Mahzun: üzüntülü, üzgün.

Dilşâd: mutlu, kıvançlı, günlü sevinçli, gönlü kıvançlı.

Abâd: bayındır, gönenmiş.

Mürg-i cefâ-perest-i ışk: aşkın acıya tapan kuşu.

Perest: tapan, *mürg-i cefâ-perest:* acıya tapan kuş, acı çekmeyi seven kuş.

-3-

Hengâme-i gam: üzüntü dönemi, gam dönemi, acı çağı, gam zamanı.

Mihnet-i hicrân: ayrılık acısı, ayrılık sıkıntısı, ayrılık yükü, ayrılık baskısı.

Atâyî, Nev'izâde

1583'te İstanbul'da doğdu, 1635 te orada öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre müderris olarak görevini sürdürdü. Divan şiirinin her türünde yapıt vermesine karşın, daha çok "mesnevi" alanında başarı sağladı. Şiirlerinde yer yer tasavvuf konularını içeren bölümler bulunur. "Hamse"sinin içerdiği şiirlerde söylenceler, öyküler geniş bir yer tutar. Başlıca yapıtları gazellerinin toplandığı *Divan, Nefhatü'l-Ezhar, Sohbetü'l-Ebkâr, Hafthan, Hilyetü'l-Efkâr, Sâkinâme* (bunlar *Hamse* adı altında bir araya toplanmıştır) ile kimi yorum niteliğinde olan yazılarından oluşur.

1- Kaçub gamdan diyâr-ı ışk sergerdâniyuz cânâ
Anınçün her gice bir tekyenün mihmâniyuz cânâ

2- Dem olmaz kim dil-i nâlanımuz kalmaya âzürde
Gam-ı ışkın egerçi eskiden yârâniyuz cânâ

3- Gelenler bizden evvel bunda bulmuş âlemi biz de
Gedâ-yi kûy-i ışkuz âlemin sultâniyuz câna

4- Kul eylersin zaruri âdemi lütf-ı hitabunla
Anınçün sen şehin hep bende-i fermâniyuz cânâ

5- Ne ararsun kapumda diyü cevr itme Atâyi'ye
Mahabbet derdinin cûyende-i dermâniyuz cânâ

Ölçü: *Mahabbet der/dinin cuyen/de-i dermâ/niyuz cânâ*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Üniv. Kütüp. TY. 1772)

1- Ey sevgili, biz üzüntüden kaçarak, sevgi ülkesinde
başı boş dolaşanlarız
Bu yüzden her gece bir tekkede konuk olurız, ey sevgili

2- İnleyen gönlümüzün incinmediği bir an yoktur
Biz aşk acısının eskiden beri gönüldeşleriyiz ey sevgili

3- Bizden önce gelenler eğlenceyi bunda bulmuşlar
Biz de aşk yurdunun dilencileriyiz, evrenin sultanıyız ey sevgili

4- Konuşmanın etkisiyle insanı kendine kul edersin
Bu yüzden sen sultanın buyruklara bağlı kullarıyız ey sevgili

5- Atâyi'ye kapında ne arıyorsun diye acı çektirme
Muhabbet derdinin derman arayanlarıyız ey sevgili.

Dil özellikleri:

Cânâ: ey can, ey sevgili.

Diyâr-ı ışk sergerdâniyüz: sevgi ülkesinin başı dönmüş, başı boş dolaşan kimseleriyiz. Ya da sevgi ülkesinde başıboş dolaşan şaşkın kimseleriz.

Sergerdân: başı dönmüş, şaşkın, başıboş dolaşan.

Diyâr-ı ışk: aşk ülkesi, sevgi ülkesi.

Tekye: tekke, tarikat erlerinin kaldıkları yer.

Mihmân: konuk, belli bir yerde sürekli kalmayıp boyuna gezen, konup göçen. Bu dizede "derviş" anlamında.

Dil-i nâlân: inleyen gönül, ağlayan gönül.

Gam-ı ışk: aşk acısı, aşk üzüntüsü, aşk gamı (daha önce de açıklandı).

Yârân: dostlar, gönüldeşler, arkadaşlar, tanıdıklar.

Gedâ-yi kuy-ı ışk: aşk yurdunun dilencisi, aşk yöresinin dilencisi, sevgi çevresinin yoksulu.

Lütf-i hitab: konuşma etkisi (sözlük anlamı: konuşmanın bağışı, söylemenin bağışı).

Zâruri: gerekli, kaçınılmaz.

Mahabbet derdi: sevginin yarattığı bunalım, sevginin doğurduğu sıkıntı.

Cuyende-i derman: derman arayan, derman arayıcı (*cuyende*/ arayan, araştıran, isteyen).

Nef'î

Gerçek adı Ömer'dir. Erzurumun Hasankale ilçesinde 1572 dolaylarında doğdu, 1635 te İstanbulda, yazdığı ağır yergiler yüzünden Vezir Bayram Paşa'nın buyruğu üzerine sarayın odunluğunda boğdurularak ölüsü denize atılmıştır.

Nef'i medrese öğrenimi görerek yetişmiş, değişik görevlerde bulunmuş, şiirlerinin etkileyici gücü nedeniyle Sultan Dördüncü Murad'ın ilgisini çekmiştir. Şiirinde anlamla uyumu, sesle ölçüyü birlikte yürüten bir söyleyişi, yer yer iniş-çıkış gösteren bir anlatım biçimi vardır. Özellikle "kaside" türünde büyük başarı sağlamış, düşgücünün genişliği, buluşlarının sınırsızlığı, çelişik kavramları işleyişi çağında olduğu gibi sonrakidönem ozanlarını da etkilemiştir.

Nef'i bir uyum ozanıdır. Bu uyum gazellerinden kasidelerinde belirginleşir. Kişisel kırgınlıklardan kaynaklanan yergilerinde ozanca başarı azdır. Yergilerin toplandığı *Siham-ı Kaza*, 1943 te basılmıştır. Türkçe şiirlerinin toplandığı divan'ı da 1836 da basılmıştır. Farsça şiirlerinin toplandığı *divan*'ı 1943 te Türkçeye çevrilip basılmıştır (Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan).

1- Ben mest-i harâbım dil mestâne değil mi yâ
Gerdûn yine ol bezme peymâne değil mi yâ

2- Çün aşıka rüsvâlık elbetde mukarrerdür
Mestâneligim böyle rindâne değil mi yâ

3- Keyfiyyet-i nazmımla mest olsa n'ola âlem
Her beyt-i safâ-bahşi meyhâne değil mi yâ

4- Bin genc-i gevher olsa pinhân n'ola sinemde
İşret-kede-i tab'ım virâne değil mi yâ

5- Uşşâkı n'iyçün kırmaz gamzen ne durur bilmem
Keskin mi değil tiği mestâne değil mi yâ

6- Kadrim n'ola bilmezse yârân-ı sühan-perver
Ehl-i dile ta'b ehli bîgâne değil mi yâ

7- Nef'i dil-i şeydâya bir pâre teselli vir
Lâyık mı değil aşka divâne değil mi yâ

Ölçü: *Lâyık mı/değil aşka/ divâne/değil mi yâ*
mef'ulü mefâ'ilün mef'ulü mefâ'ilün

1- Ben yıkılıp kendimden geçmişim gönül sarhoş değil mi ya
Bu gökkubbe o meclise kadeh değil mi ya

2- Aşkın dile düşüp yerilmesi besbelli ki yazgısıdır
Oysa benim sarhoşluğum evrene boş verircesine değil mi ya

3- Şiirimin niceliğiyle evren kendinden geçse ne çıkar
Onun gönül açan her beyti meyhane değil mi ya[1]

4- Bağrımda bin inci hazinesi gizlense ne olur
Yaratılışımın içme yeri bir yıkıntı değil mi ya

5- O süzgün bakışın ne duruyor aşıkları neden kırıp geçirmiyor bilmem
Kılıcı keskin değil mi yoksa içip kendinden geçmedi mi

6- Güzel sözü seven dostlar değerimi bilmezse ne çıkar
Görünüşe kapılan gönülden anlayana yabancı değil mi ya

7- Ey Nef'i çılgın gönülü biraz avut
Ona aşk yakışmaz mı yoksa daha kendinden geçmiş değil mi..

---

(1) Açıklamalar'a bakınız

Dil özellikleri:

Mest-i harâbım: içip kendimden geçmişim, içkinin etkisiyle yıkılmışım, kendimde değilim, yıkılıp kendimden geçmişim.

Mestane: içip sızmış, esrimiş, esrik, sarhoş. Dizelerin yorumu: "ben içkinin etkisiyle yıkılıp kendimden geçtim, gönül daha sarhoş olmadı mı".

Gerdun: gökkubbe, evren.

Peymâne: kadeh, içki bardağı, içki içilen özel kap. Gökkubbe, benim içip kendimden geçtiğim, gönülün ise daha sarhoş bile olmadığı toplantıda kadeh değil miydi.

Aşıka rüsvâlık: aşık için kınanma, kötü ün yapma, aşağılanma, küçümsenip yerilme.

mukarrerdür: alınyazısı, gereğidir, yazgı gereğidir.

Mestâneliğim böyle rindâne: içip kendimden geçişim yazgım gereği, böyle, evrene boş verircesine, olgunca (değil mi ya).

Keyfiyyet-i nazmım: şiirimin niteliği, şiirimin yapısı, şiirimin özünden doğan etki.

N'ola: ne ola, ne olur, ne çıkar.

Beyt-i safâ-bahş: gönül açan beyit, mutluluk veren beyit. Bu dizede, "beyt" sözcüğü, biri "ev", biri de şiirin iki dizesinden oluşan bütün, "ikilik" olmak üzere iki anlamda söylenmiştir. Dizede "şiirimin her evi kişiye mutluluk verir, kıvanç sağlar" anlamı da sakladır. "Şiirimin her evi, her ikiliği kişiye mutluluk veren bir meyhanedir" anlamını içerir.

Genc-i gevher: inci hazinesi, inci gömüsü, çok değerli nesnelerin saklandığı yer.

Pinhan olmak: gizlenmek (*olsa pinhan n'ola*/gizlensene olur).

İşret-kede-i tab'ım: ozanlığımın içki yeri, yaratılışımın kişiyi kendinden geçiren etkisi, ozanlığımın derin etkisi.

Virâne: yıkıntı, ıssız yer. Çok değerli nesnelerin, korunmak için, gömüldüğü yer. "Benim ozanlığımın özü, çok değerli varlıkların gömüldüğü bir yıkıntı değil midir".

N'iyçün: ne için, niçin, neden.

Yârân-i sühan-perver: güzel sözden anlayan dostlar, şair arkadaşlar ozan dostlar.

Ehl-i dil: gönülden anlayan, gönül bilgisinin sağladığı yüceliğe ulaşan, olgun.

Ta'b ehli: görünüşe önem veren, nesnenin özünü değil de görünen yanını seven, görünüşe kapılan. "Ta'b ehli" deyiminin sözlük anlamı değişiktir: A- mühür kazan, B- damga basan, C-kişinin yaratılışını anlayan, insanı bilen, Ç- güzel sözden, güzel şiirden, güzel yazıdan anlayan, D- görünüşe kapılan, özün değerini anlamada yetersiz olan bg. Ozan bu dizelerde "görünüşe kapılan, görünüşe aldanan kimse gönül insanını anlayamaz" diyor.

Bigâne: yabancı, yetersiz, değeri anlamaya elverişli olmayan.

Teselli: avunç, avutma, oyalama, eğlendirme, dindirme.

Lâyık mı değil aşka: aşka lâyık değil mi, ona sevmek yakışmaz mı, yaraşmaz mı?

1- Bahâr irse yine seyr-i gülistân olduğun görsem
Güzel seyreylemek uşşâka âsân olduğun görsem

2- Letâfetden görinse âsmânun aksi her yirde
Çemende başka bir âlem nümâyân olduğun görsem

3- Yine rez duhterin peydâ idüb azm-i kenâr itsem
Gamın hâtırda nâ-peydâ vü pinhân olduğun görsem

4- Kızarsa gül gül olsa tâb-ı meyden ruyi hubânın
Ruh-i cânâni hem gül hem gülistân olduğun görsem

5- Safâdan birbirinin sinesin çâk itse dilberler
Güzeller mest olub dest-ü giribân olduğum görsem

6- Bakub geh sine-i cânâne geh câm-ı mey-i nâba
Dil-i dîvâne bir vechile sultân olduğum görsem

7- Mahassal böyle bir gün görmedin ölürsem ey Nef'i
Felek ben ölmedin hâk ile yeksân olduğun görsem

Ölçü: *Felek ben öl/medin hâk i/le yeksân ol/duğun görsem*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- II -

1- Bahar gelse yine gül ülkesinde gezmeye çıkıldığını görsem
Aşıklara güzel görmenin kolay olduğunu görsem

2- İncelikten, tatlılıktan dolayı her yerde gökyüzünün
yansıdığı görülse
Çemende başka bir eğlencenin, başka bir evrenin
ortaya çıktığını görsem

3- Yine üzümün kızını ele geçirip bir kıyıya çekilsem
Üzüntünün gönülden silindiğini, gizlendiğini görsem

4- Güzellerin yüzleri içkinin sıcaklığıyla kızarsa gül gül olsa
Sevgilinin yüzünün hem gül hem gül ülkesi olduğunu görsem

5- Güzeller mutluluktan birbirinin göğsünü çekip açsalar
İçip kendilerinden geçerek yakalarını yırttığını görsem

6- Bir ara sevgilinin göğsüne bir ara süzülmüş şarap
kadehine bakarak
Deli gönlün bir yolunu bulup sultan olduğunu görsem

7- Sözün kısası böyle bir gün görmeden ölürsem ey Nef'i
Feleğin, ben ölmeden, yerle bir olduğunu görsem.

Dil özellikleri:

Seyr-i gülistan: gül ülkesinde gezinme, gül ülkesinde gezmeye çıkma, gül bahçesinde gezme.

İrse: erse, gelse.

Uşşâka âsân: aşıklara kolay olan, aşıklar için kolay.

Olduğun: olduğunu.

Letâfet: incelik, tatlılık, gönül açıcı durum, insanın içine açıklık, kıvanç getirme duruma, mutluluk.

Asmânın aksi her yirde: her yerde gökyüzünün yansıması, gökyüzünün bütün nesnelerde, bütün yeryüzünde yansıması, göklerin yeryüzünde görünür gibi olması.

Numâyân: görünen, ortaya çıkan, göze sunulan, görünüş alanında beliren.

Rez duhterin: üzümün kazını. Şiir dilinde şarap. Bu dizede de şarap anlamındadır. Divan şiirinde şaraba "*duhter-i rez*/üzümün kızı" demek yaygın bir gelenek niteliğindedir.

Azm-i kenâr: kıyıya çekilme, kalabalıktan uzaklaşma.

İdüb: edip, ederek (*idüb azm-i kenâr*/kıyıya çekilerek).

Gamın hâtırda: üzüntünün gönülde.

Nâ-peydâ: görünmeyen, görünmez olan, ortadan kalkan.

Tâb-ı mey: içkinin sıcaklığı, şarabın verdiği sıcaklık, içkinin etkisi.

Ruyi hubânın: güzellerin yüzü.

Ruh-i cânân: sevgilinin yanağı, sevgilinin yüzü ("ruh" sözcüğü kısa söylenirse "yanak", "yüz", "ruh" biçiminde uzatılarak okunursa can, tin anlamındadır).

Çâk itse: yırtsa, açsa.

Sinesin: sinesini, göğsünü, yakasını.

Dest-ü giribân: eli yakaya götürme, yakasını yırtma, göğsünü açma, yakayı açma, eli yakasında olma.

Geh: bir ara, bir süre.

Sine-i cânân: sevgilinin göğsü.

Câm-i mey-i nâb: süzülmüş şarabın bardağı, arınmış şarabın kabı. Arınmış şarabın kadehi.

Dil-i divâne: deli gönül

Bir vechile: bir yolla, bir yöntemle, bir yolunu bularak.

Felek: gökyüzü, yazgı, alınyazısı, evren, kişinin davranışlarını yöneten, geleceğini belirleyen gizli güç (ortaçağ inançlarına göre).

Hâk ile yeksân olduğun: yerle bir olduğunu.

- III -

1- Vuslat hevesin ko gam-ı hicrân ne belâdur
Var tâlib-i derd ol yüri dermân ne belâdur

2- Dâyim tolaşub gezme ser-i kuyini yârın
Bilmez misün ol âfet-i devrân ne belâdur

3- Ah itmemeğe çâre mi var âşık-ı bi-tâb
Habs-i nefes-ü çâk-i giribân ne belâdur

4- Cem'iyyet-i hâtır mı kalur âşık olınca
İllâ gam-ı giysu-yi perişân ne belâdur

5- Dünyâyi kirişmeyle esir eyledi bilmem
Câdu midür ol gamze-i fettân ne balâdur

6- Göz habsine saldı dili mestâne nigehle
Bir guşede meyhâne vü rindân ne belâdur

7- Biz rind-i sebük-ruh-i cihânuz bize hem-dem
Rind olmayıcak siklet-i yârân ne belâdur

8- Nef'i sözini vird-i zebân eyledi âlem
Şimdengiru yâ defter-ü divân ne belâdur

9- Var hâk-i reh-i ehl-i dil ol kaçma sitemden
Erbâb-ı dile gayret-i akrân ne belâdur

Ölçü: *Vuslat he/vesin ko ga/m-ı hicrân ne/belâdur*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

1- Kavuşma eğilimini bırak ayrılık acısı ne ağırdır
Git dert iste, yürü derman ne güçtür

2- Sevgilinin çevresinde dolaşıp durma boyuna
O güzelin ne baş belası olduğunu bilmez misin

3- Bitkin aşıkın ah etmekten başka elinden ne gelir
Kendini tutması, yakasını yırtması ne ağırdır

4- Aşık olunca aklını başına toplamanın sözü mü olur
Hele şu dağınık saçın acısını çekmek ne ağırdır

5- Kaş göz ederek dünyayi tutsak etti kendine
O oynak bakışlar büyücü müdür ne belâdır bilmem

6- Bir baygın bakışla gönülü göz hapsine aldı
Bir kıyıda meyhane bir kıyıda rindler ne ağırdır

7- Biz evrenin kıvrak ruhlu rindiyiz bizim için
Rind olmayan arkadaşların yükü çekilir gibi değil

8- Herkes Nef'i'nin sözünü diline doladı
Bundan sonra defter, divan bize yük olur

9- Git, gönül erinin yolunda toprak ol sitemden kaçma
Gönül erleri için dostlara özenmek ağırdır.

Dil özellikleri:

Vuslathevesin: kavuşma eğilimini, vuslat hevesini, kavuşma dileğini.

Ko: bırak, ardına düşme şöyle dursun...

Gam-ı hicrân: ayrılık acısı, ayrılık özlemi.

Ne belâdur: ne ağırdır, ne çekilmez durumdur, ne katlanılmaz olaydır, ne belâlı iştir, ne belâdır.

Tâlib-i derd ol: dert iste, dert ara, acı çekmeye alış, acı çekmeyi dile.

Dâyim: boyuna, daima, her zaman, sürekli.

Ser-i kuyini yârin: sevgilinin sokağının başını, sevgilinin çevresini, sevgilinin bulunduğu yöreyi.

Afet-i devrân: sarsıcı güzel, güzelliğiyle başa iş açan, güzelliğiyle göreni çarpan, sarsan.

Aşık-i bi-tâb: güçsüz aşık, yorgun aşık.

Habs-i nefes: kendini tutma, soluğunu tutma, kendine egemen olma (yorum yoluyla: soluğu kesilme).

Çâk-i giribân: yakasını yırtma, bunalma, daralma.

Habs-i nefes-ü çâk-i giribân: kendini tutma ve yakasını yırtma (dizenin yorumu: yorgun aşık için kendini tutma, yakasını yırtma çok ağır katlanılması güç bir iştir).

Cem'iyyet-i hâtır: kendini toplama, aklını başına derme, kendini tutma, kendine egemen olma.

Gam-ı giysu-yi perişân: dağınık saçın yarattığı üzüntü, dağınık saçın üzüntüsü. (üzüntü saçın dağınıklığı karşısında aşıkın duyduğu acıdır, saçın kendiyle ilgili değil).

Kirişme: kaş göz oynatarak düşünceyi açıklama, kaş göz oynatma.

Gamze-i fettân: oynak bakış, süzgün-oynak bakış.

Fettân: oynak, aldatıcı, oyalayıcı.

Gamze: süzgün bakış, baygın bakış, yan yan bakış (daha önce açıklandı).

Mestâne nigeh: baygın bakış, mahmur bakış, süzgün bakış, göz süzme.

Rindân: rindler (daha önce açıklandı), görünüşe, gösterişe önem vermeyen, gönül olgunluğunu yaşama ilkesi edinen kimse, gönül eri (rind), "rindân" ise onun çoğulu (rindler).

Sebük-ruh-i cihan: evrenin kıvrak ruhlu kişisi, başkalarına ağırlık vermeyen, davranışlarıyla konuşmasıyla dinleyeni sıkmayan, içini açan, sözü dinlenir kimse, uçarı kimse.

Sebük: yeğnik, kıvrak, uçarı, ağırlık vermeyen, sıkıntı vermeyen.

Sebük-ruh: yumuşak yaratılışlı, uçarı, yaratılışı bakımından çevresine ağırlık vermeyen, sözü dinlenir olan.

Siklet-i yârân: arkadaşların ağırlığı, arkadaşların tutumlarından dolayı ortaya çıkan sıkıntılı. Sıkıcı durum.

Vird-i zebân: dile dolama, boyuna yineleyip söyleme, dilden düşürmeme (beğenerek, severek yineleme).

Hâk-i reh-i ehl-i dil: gönül erinin yolunun toprağı, gönül eri yolunun toprağı.

Erbâb-ı dil: gönül erleri, gönüldeşler, gönülden anlayanlar.

Gayret-i akran: arkadaşlara öykünme, arkadaşlar gibi olmaya çalışma, arkadaşları imrenme, benzerleri kıskanma.

-Sakinâme'den-

1- Bâdi-i zevk-u safâsun gerçi nâmun bâdedür
Cür'anı nuş eyleyenler gussadan âzâdedür

2- Cân-ü dilden kimse yok kim sana meftun olmaya
Şâh-ü derviş-ü gedâ hep feyzüne dildâdedür

3- Her ne dem lütf eyleyüb bezmi müşerref eylesen
Ehl-i bezm ayağuna yüz sürmege âmâdedür

4- Şâh-i evreng-i safâsun lütf-ü kahrundur sebeb
Kimisi sulh üzre mestânın kimi gavgadedür

5- Ehl-i ışka sana benzer hemdem olmaz kim dilün
Hem kuduretden beri hem gıll-ü gışdan sadedür

6- Sende n'eyler gıll-ü gış bir pâk-ü saf âyinesün
Var ise az çok kuduret sâgar-ü minâdedür

7- N'itsün ol esvâbı âşık kim sana rehn olmaya
Ateşe yansun gerek hırka gerek seccadedür

8- Meclis-i erbâb-ı dil bir lâhza sensüz olmasun
Hürmetün inkâr iden âlemde hürmet bulmasun

9- Ben hele bir sana benzer yâr-ı hemdem bulmadum
Hem senün bezmün gibi bir bezm-i hürrem bulmadum

10- Nice meşrûr olmasun ol meclisin ashabı kim
Katreni nuş eyleyende zerrece gam bulmadum

11- Sana hâşâ benzedem afyonı bengin neş'esin
Anların dahi hususa keyfini ben bulmadum

12- Bir yere cem' olsa âşık şem' ile mahbûb ile
Hiç o bezm-i hasa senden özge mahrem bulmadum.

13- Ehl-i ışka turfa işret-hâne buldum âlemi
Sensüz amma âlemin zevkında âlem bulmadum

14- İdeli seyli hucumun hâne-i zühdi harâb
Tevbenin bünyâdını hâtırda muhkem bulmadum

15- Zevküne vâsıl olunca tevbesin bozmak değil
Tevbeyi hiç ihtiyâr itmiş bir âdem bulmadum

16- Dil-güşâdur meclisün gayetde hem rindânedür
Her ne dirlerse senün hakkında hep efsânedür...

- IV -

1- Adın şaraptır ancak sevincin mutluluğun nedenisin
Bir damlanı içenler sıkıntıdan kurtulurlar

2- Sana candan gönülden tutulmayan kimse yoktur
Şah, derviş, dilenci hep bolluğuna gönül vermiştir

3- Ne zaman gelip şölene yücelik kazandırsan
Toplantıya katılanlar ayağına yüz sürmek için bekler

4- Mutluluk tahtının sultanısın senin bağışın, kıyımın
Yüzünden içmişlerin kimisi barış içinde kimisi döğüşmektedir

5- Aşktan anlayan için sana benzer arkadaş olmaz
Gönlün hem kaygıdan uzak hem de dedikodudan arınmıştır

6- Sen pırıl pırıl bir aynasın sende dedikodunun yeri yok
Az çok kaygı varsa o da testide, kadehdedir

7- Senin yolunda verilmeyen giysileri aşık ne yapsın
Hırka da seccade de olsa varsın ateşe yansın

8- Gönül erlerinin meclisi bir an sensiz kalmasın
Sana saygı göstermeyen evrende saygı görmesin

9- Ben sana benzer can yoldaşı bulamadım
Hem senin şölenin gibi bir mutlu şöhen de görmedim

10- O toplantıya katılanlar nice kıvançlı olmasınlar ki
Bir damlanı içende bile bir damla üzüntü bulamadım

11- Sana ayfonu, esrarın verdiği sevinci benzetemem, olmaz bu,
Özellikle onlarda da ilgiye değer bir tat bulamadım

12- Aşıklar mumla sevgiliyle bir yere toplansalar
O özel toplantıya senden başka can yoldaşı bulamam

13- Aşka düşenlere bu evren bambaşka bir içme yeridir bence
Sensiz bu evrenin eğlencesinde de tat bulamadım

14- Senin saldırının seli kaba sofuluk evini yıkalı
Gönülde sağlam bir tövbe temeli bulamadım

15- Senin tadına varınca tövbeyi bozmak şöyle dursun
Tövbe etmiş bir adam bile bulamadım

16- Şölenin gönül açıcıdır çok olgundur
Senin için ne söylerlerse boştur

Dil özellikleri:

Bâdi-i zevk-u safâ: mutluluk ve sevinç nedeni, mutluluk ve sevinç yaratan.

Bâdi: neden, ortaya çıkaran, yolaçan.

Cür'anı nuş eyleyenler: bir damlanı içenler.

Gussadan âzâdedür: üzüntüden kurtulmuştur, kaygıdan kurtulmuştur.

Şâh-ü derviş-ü gedâ: dilenci, derviş ve padişah.

Feyzüne dildâdedür: bolluğuna gönül vermiştir, bolluğunu sevmiştir.

Feyz: bolluk, verimlilik, doğurganlık.

Dildâde: gönül veren, seven, eğilim gösteren.

Bezmi müşerref eylesen: toplantıyı ululasan, şölene yücelik kazandırsan.

Ehl-i bezm: şölene gelen, toplantıya katılan.

Amâde: ortada, hazır, bekleyen.

Şâh-ı evreng-i safâ: mutluluk orunun padişahı, mutluluk tahtının sultanı.

Evreng: taht, orun.

Lütf-ü kahrundan: bağış ve kıyımından, koruyuculuk ve yokediciliğinden.

Küduret: sıkıntı, kaygı, kuşku.

Gıll-u gış: dedikodu, çekiştirme.

Sâde: arınmış, sıyrılmış (bu dizede, uzak kalmış anlamındadır).

Pâk-ü saf âyinesün: pırıl pırıl aynasın, tertemiz aynasın.

Sâgar-ü minâ: kadeh ve testi, şarap bardağı ve kabı.

Esvâb: giysiler, giyecekler.

Sana rehn olmaya: senin için tutu olarak verilmeye, senin için rehine konmaya, senin yolunda verilmeye.

Rehn: tutu, rehin, eğreti olarak, bir nesne karşılığı verilen.

Meclis-i erbâb-ı dil: gönül erlerinin toplantısı, gönülden anlayanların meclisi.

Hürmetin inkâr iden: sana saygı göstermeyen, sana saygı göstermenin gereksizliğini, suç olduğunu ileri süren.

Hürmet bulmasun: saygı görmesin, sayılmasın, değersiz olsun.

Yâr-ı hemdem: can yoldaşı, gönüldeş, can dostu.

Bezm-i hürrem: mutlu şölen, mutlu toplantı, mutluluk veren toplantı.

Mesrur: sevinçli, kıvançlı.

Meclisin ashabı: toplantıya katılanlar, meclise gelenler.

Zerrece gam: çok az üzüntü, azıcık üzüntü, bir damla üzüntü.

Bengin neş'esin: esarar verdiği sevinci.

Beng: Esrar, uyuşturucu nesne.

Hususâ: özellikle, özel olarak.

Keyf: içe genişlik gelme, içi açılma, sevinme, kıvanma, keyif.

Mahbub: sevgili, sevilen.

Bezm-i has: özel toplantı özel şöleni. *Bezm-i hasa:* özel toplantıya, özçel şölene.

Mahrem: yabancı olmayan, senli benli olan (daha önce açıklandı).

Ehl-i ışk: aşktan anlayan, aşkın ne olduğunu bilen, sevmeyi bilen.

Turfa: bambaşka, olağandışı, bilinenden-görülenden apayrı, şaşılası.

İşret-hâne: içip eğlenme yeri, içki evi.

Alemin zevkından âlem bulmadum: evrenin eğlencesinden tat alamadım, başkalarının sevinip eğlenmesini tat almaya değer görmedim. "Alem" sözcüğü biri "evren", biri "eğlence", biri de başkaları, şu bu olmak üzere üç ayrı anlamda alınmalıdır.

Seyli hücumun: senin saldırının, saldırışının seli. İçilen şarabın gövdeye sıcaklık verişi.

Hâne- zühd: sofuluk evi, kaba sofuluk evi.

Zühd: toplumdan uzak kalarak, kendini bir inanca verme, aşırı ölçüde dine bağlılık, kendini dine verip insanlardan uzaklaşma.

Tevbe: tövbe, söz verme, yapılan bir işten dolayı bir daha yapmamak için söz verme.

Tevbe bünyâdı: tövbenin temeli, tövbenin yapısı.

Muhkem: sağlam, dayanıklı, pekiştirilmiş.

Rindâne: rintçe, evreni, gösterişi, görünüşü önemsememe, gönül olgunluğuna yaraşır durumda.

İhtiyâr itmek: benimsemek, alışmak, uygulamak, yöntem edinmek, kendiliğinden yapmak.

- V -

1- Kalmazsa ger ol kuşe-i dâmân elimizde
Elden ne gelür çâk-i girîbân elimizde

2- Zâhid bize peymâne yeter sanma tehdi-dest
Lâzım mı hemân subha-i mercân elimizde

3- Dil teşne beden aşk ile bir mertebe pür-tâb
Yahpâre olur ahker-i sûzân elimizde

4- Biz nice toyınca kanalım câm-ı murâda
Bir lâhza komaz sâki-i devrân elimizde

5- Ruhsâr-ı arak-rizi yeter bakmağa yârin
N'eyler reşahatiyle gülistân elimizde

6- Hat gelse ruh-i yâre yeter kâkül-ü zülfi
Gül gitse n'ola sünbül-ü reyhân elimizde

7- Bir sünbüle benzer ki ola şebnemi vâfir
Nef'i yine bu kilk-i dür-efşân elimizde

Ölçü: *Bir sünbü/le benzerki /ola şebne/mi vâfir*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ulün

1- O eteğin ucu elimizde kalmazsa
Elden ne gelir yakamızı yırtmaktan başka

2- Sofu sen bizi eli boş sanma, bize kadeh yeter
Elimizde mercan tesbih tutmanın gereği var mı

3- Gönül susamış, gövde aşk ile öyle ısınmış ki
Elimize buz parçası alsan yakıcı kor olur

4- Sevgilinin terlemiş yanağı yeter bize bakmak için
Gül bahçesinin çığ tanelerini ne yapalım artık

6- Sevgilinin yüzünde ayva tüyleri bitse bile bize zülfü, perçemi yeter
Gül gitse ne çıkar sünbül, fesleğen elimizde

7- Çiy taneleri bol bir sünbüle benzer
Elimizde ki bu inci saçan kalem ey Nef'i.

Kuşe-i dâmân: eteğin ucu, eteğin kıyısı.

Zâhid: sofu, kaba sofu (daha önce "zühd" de açıklandı).

Tehi-dest: boş el, eli boş.

Subha-i mercan: mercan tesbih, mercandan tesbih.

Dil teşne: gönül susamış.

Beden aşk ile bir mertebe pür-tâb: gövde aşk etkisiyle belli bir aşamaya değin ısınmış, yakıcı olmuş, kızmış.

Yahpâre: buz parçası (*yâh*/buz, *pâre*/parça).

Ahker-i suzan: yakıcı kor.

Câm-ı murâd: dilek kadehi, isteğe ulaşma kadehi, mutluluk kadehi.

Sâki-i devrân: evren sâkisi, yazgı sâkisi, evrinin içki dağıtıcısı, yazgının içki dağıtıcısı.

Ruhsâr-ı arak-riz: terli yanak, ter döken yanak.

Reşahat: ter damlaları, çiy taneleri.

Hat gelse ruh-i yâre: sevgilinin yüzünde tüy bitse, yüzü tüylense.

Kâkül-ü zülfi: perçemi ve zülftü, alnına dökülen saçı ile yanaklarına sarkan saçı.

Sünbül-ü reyhân: sünbül ve fesleğen (bu dizede sevgilinin kâkülü ve zülfü anlamında).

Vâfir: bol, çok.

Şebnemi vâfir: çiy taneleri, bol, çok.

Kilk: kalem, *dür-efşân:* inci saçan, inci döken.

Kilk-i dür-efşân: inci saçan kalem, inci döken kalem.

Rübai

- I -

Ey dil hele âlemde bir âdem yoğ imiş
Var ise de ehl-i dile mahrem yoğ imiş
Gam çekme hakikatde eger ârif isen
Farz eyle ki el'an yine âlem yoğ imiş

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilün faul*

(Kaynak: Divan-ı Nef'i, 1269, ayrıca Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Nef'i Divanından seçmeler, 1972, Prof. Fahir İz. AGY.)

Dörtlük

- I -

Ey gönül demek ki evrende bir adam yokmuş
Varsa da gönülden anlayana gönüldeş yokmuş
Üzülme gerçekte olgunluğa ulaşmış bir kişiysen
Varsay ki bugün bile âlem yokmuş.

Riyazi

Riyazi Mehmed Efendi 1572 de Mekke'de doğdu, 1644 te İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre müderris olarak görevde bulundu. Sonra Halep, Şam, Kudüs, Kahire kadılıklarına atandı.

Düzyazı, şiir türünde değişik konularını içeren yapıtları varsa da "tezkire"siyle, şiirlerinin toplandığı *divan*'ı ile ünlüdür. *Riyazü'ş-Şuarâ, Divan, Düstürü'l-Amal, Sâkinâme, Siyer* önemli yapıtlarındandır.

1- Yolda gördüm yârı sermest-ü çemân olmuş gelür
Tâb-ı meyle hânümân-suz-i cihân olmuş gelür

2- Şehlevendâne külah eşkeste dâmen ber-zede
Kasd-ı ehl-i ışka dâmen der-miyân olmuş gelür

3- Salınub nâzile ol sermest-i sahbâ-yi cemâl
Ateşin bâdeyle nahl-i ergavân olmuş gelür

4- El-hazer ey cânı kaydında olan ol mest-i nâz
Dest-hançer gark-ı hun-i küştegân olmuş gelür

5- Dün gice pervâneyi, gördüm olub ser-germ-i sevk
Şem'-i bezm-efruze karşu per-feşân olmuş gelür

6- Anda elbetde haber vardur dil-i güm-geşteden
Tarf-ı kuyundan sabâ peyk-i vezân olmuş gelür

7- Ey Riyazi mürg-i câna düşmesün mi ıztırâb
Salınub bir şahbâz-ı can-sitân olmuş gelür

Ölçü: *Ey Riyâzi/mürg-i câna/düşmesün mi/ıstırâb*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Sevgiliyi yolda gördüm, içmiş salına salına geliyordu
Şarabın verdiği sıcaklıkla dünyanın evini barkını yıka yaka geliyordu

2- Kabadayıca külahını yana yıkmış, eteğini toplamış
Aşka tutulanların canına okumak için eteğini beline çevirmiş geliyordu

3- O güzellik şarabının sarhoşu naz ile salınarak
Ateş gibi şarabın etkisiyle erguvan fidanına dönmüş geliyordu

4- Ey canından korkan sakın, o naz sarhoşu
Elinde kılıç öldürülenlerin kanına bulanmış geliyordu

5- Dün gece pervaneyi gördüm özlemle kendinden geçmiş
Meclisi aydınlatan muma karşı kanat açmış geliyordu

6- Onda besbelli yitip gitmiş gönülden haber vardır
Tan yeli onun yöresinden esip geliyordu

7- Ey Riyâzi can kuşu çırpınmasın mı
Sevgili can alıcı bir doğan olmuş geliyor

Dil özellikleri:

Sermest-ü çemân: sarhoş ve salına salına.

Çemân: salınan, salına salına gelen, yalpalayarak yürüyen.

Sermest: sarhoş, başı dönmüş.

Tâb-ı Mey: şarabın yarattığı sıcaklık.

Hânümân-suz-i cihan: dünyada ne varsa yakıp yıkan, dünyanın evini barkını yakan.

Eşkeste: yana eğik, yana yıkılmış.

Dâmen der-zede: eteğini toplamış.

Kasd-i ehl-i ışk: aşık olanları vurmayı düşünerek, sevenlere saldırma düşüncesiyle.

Dâmen der-miyan: eteğini beline çevirmiş.

Sermest-i sahbâ-yi cemâl: güzellik şarabının sarhoşu, yüz güzelliği şarabından sarhoş olan.

Ateşin bâde: ateş gibi ısıtan kızıl şarap.

Nahl-i ergavan: erguvan fidanı (kızarmış, kızıl), Burada "nahl" sözcüğünün, eskiden gelin götürülürken önünde taşınan, sonra odasına konan süslü ağaç anlamını içerdiği de düşünülmeli. Genellikle gümüş tellerle süslenen bu ağaç düğün alayının önünde taşınırdı.

El-hazer: sakın, kendini koru.

Mest-i nâz: naz sarhoşu, nazlanarak kendinden geçmiş gibi görünen.

Dest-hançer: elinde kılıç, eli hançerde.

Gark-ı hun-i küştegân: öldürülenlerin kanına bulanmış.

Canı kaydında olan: canından korkan, ölecek diye korkan, can kaygısına düşen.

Ser-germ-i şevk: özlem sarhoşu, özlemin etkisiyle başı dönmüş olan.

Şem'-i bezm-efruz: meclisi aydınlatan mum, toplantıya ışık saçan mum.

Per-feşan: kanat açan.

Dil-i güm-geşte: yitip gitmiş gönül.

Tarf-ı kuyundan: onun yöresinden, onun çevresinden.
Sabâ: tan yeli.
Peyk-i vezân: esip gelen.
Iztırâb: ürperme, çırpınma, titreme.
Şahbâz-ı can-sitan: can alıcı doğan, can alıcı büyük doğan.

1- Pür şevk özge nesne imiş Cem didikleri
Bilmez harîf-i bâde nedir gam didikleri

2- Bihbûd-i dâğ-ı sine içün eylesem ilâc
Dağ üzre dağ olur bana merhem didikleri

3- Hecrinde tabl-ı sine döğüb dest-i şevkile
Sûr-i safâ gelür bize mâtem didikleri

4- Sorduklarınca dilbere ben mübtelâyi âh
Evvel bilür geçüb yine bilmem didikleri

5- Minâyi- kalbi pâreleri gibi bülbülün
Sahn-ı harîm-i bağda şebnem didikleri

6- Dünyanın adı gam gerek idi veli hemân
Bir ıstılâh imiş ana âlem didikleri

7- Dirlerdi tir-i cevri gelür zahm-i sineye
Geldi Riyâzi başımıza hem didikleri

Ölçü: *Evvel bi/lür geçüb yi/ne bilmez di/dikleri*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Divan, Ün. Kt. TY. 3532)

- II -

1- Çok kıvançlı bambaşka bir nesneymiş Cem dedikleri
Şaraba dost olan üzüntü dedikleri nedir bilmez

2- Gönül yarasını sağıltmak için ilâç yapsam
Yara üstüne yara olur bana merhem dedikleri

3- Ayrılığında özlem eliyle göğüs davulunu döğerek
Bize mutluluk töreni gibi gelir üzüntü dedikleri

4- Benim gibi bir tutkunu sevgiliye sorduklarında
Önce bilmem dediklerini de sonra bilir

5- Bülbülün gönül şişesinin parçaları gibidir
Bağın içinde ki alanda görülen çiy dedikleri

6- Dünyanın adına üzüntü demek gerekir birdenbire
Ona evren demeleri bir bilim sözü imiş

7- Gönül yarasına acı çektiriş oku gelir derlerdi
Ey Riyâzi' sonunda dedikleri başımıza geldi..

Dil özellikleri:

Cem: İran tarihinde şarabın bulucusu, sayılan, adı söylencelere karışmış bir padişah.

Harif-i bâde: şarap dostu, şarabı seven.

Bihbud-i dâğ-i sine: gönül yarasına sağıltma.

Bihbud: sağıltma, sağlığa kavuşturma, iyilik, sağlık.

Tabl-ı sine: göğüs davulu, sine davulu.

Dest-i şevk: özlem eli, kıvanç eli.

Sur-i safâ: mutluluk töreni, eğlence.

Minâ-yi kalb: gönül şişesi, gönül sürahisi.

Sahn-ı harim-i bağ: bağın içindeki alan, bağın iç alanı.

Tir-i cevr: cevr oku, acı çektiriş oku.

Zahm-ı sine: gönül yarası.

Istılah: biz sözü, terim.

Şeyhülislam Yahya

İstanbulludur, 1553 te doğdu, 1644 te gene İstanbulda öldü. Medrese öğrenimi gördü. Toplum kurumlarında, değişik görevlerde bulunduktan sonra, Şeyhülislam oldu. Çağının bütün bilgilerine ilgi duyan Şeyhülislam Yahya, daha çok, yazın alanında ün sağladı. Divan yazınının bütün inceliklerini bilen, Arap, Fars dillerini Türkçe gibi konuşan Şeyhülislam Yahya'nın en başarılı olduğu tür "gazel"dir. Dilinin akıcılığı, söyleyişinin yumuşaklığı, duygularının inceliği, günlük yaşam olaylarından etkilenerek söylediği şiirlerdeki başarısıyla Türk yazınında özel bir yer tuttu. Divan şiirinin belli geleneklerine bağlı kalmasına karşılık İstanbul Türkçesini şiir dili olarak kullanması, Türkçenin gelişmesinde de etkisini göstermiştir. Yahya'nın şiirlerinde ağır basan konu sevgidir. Aruz ölçüsünü çok başarılı bir biçimde kullanması, Türkçe sözcüklerin uyumunu, düzenini bozmadan bu ölçüye uydurması becerisine örnek olarak gösterilir. Buna karşın Yahya bir duygu, bir incelik ozanıdır. Bu tutumuyla kendisinden sonra gelenleri yıllarca etkilemiş, divan şiirinde yeni bir söyleyiş geleneğinin doğmasına olanak sağlamıştır. Basılı bir *"Divan"*ı vardır.

1- Şebnem gibi dil gonca-i handânına düşdi
Yusuf gibi cân çâh-ı zenehdânına düşdi

2- Yükselde uçardı katı şehbâz-ı dil âhir
Dâm-ı ser-i giysû-yi perişânına düşdi

3- Her nire ki azm eyledin ey serv-i revânım
Sâyen gibi üftâde gönül yanına düşdi

4- Sarkar eteğin öpmege ol kâkül-i müşgin
Lütf it koma ayakda ki dâmânına düşdi

5- Yahyâ'yi n'ola eylesen ey şâh iyâdet
Yıllar durur ol bister-i hicrânına düşdi

Ölçü: *Şebnem ge/bi dil gonca/i handânı/na düşdi*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

1- Gönül çiy tanesi gibi gülen goncana düştü
Can Yusuf gibi çenenin kuyusuna düştü

2- Gönül doğanı çok yüksekte uçardı sonunda
Dağınık saçının ucundaki tuzağa düştü

3- Ey yürüyen selvim nereye gittinse
Tutkun gönül gölgen gibi yanına düştü

4- O misk kokuşlu kâkül eteğini öpmeğe sarkar
Bağışla onu ayakta bırakma eteğine düştü

5- Ey sultanım Yahya'yı görmeye gitsen ne olur
Yıllardır senden ayrı kalıp, yatağa düştü

Dil özellikleri:

Gonca-i handan: gülen gonca. Sevgilinin bir goncaya benzeyen ağzı, güzelin ağzı. Gönül bir çiy gibi güzelin gülen goncayı andıran ağzına, dudağının üstüne düştü.

Çâh-ı zenehdan: çenenin kuyusu. Güzelin çenesinde beliren çukur. Çeneye, yüze ayrı bir güzellik veren, ilk bakışta ilgi çeken çene çukurunu ozan Peygamber Yusuf'u kardeşlerinin attıkları kuyuya benzetiyor. Burada can, gönül sözcükleri Yusuf'a, çenede ki güzel çukur da onun atıldığı kuyuya benzetiliyor.

Zenehdan: çene.

Çâh: kuyu.

Şehbâz-ı dil: gönül doğanı.

Katı: çok.

Yüksekte uçmak: yükseklerde uçmak, büyüklük taslamak, kendini büyük görmek.

Dâm-ı ser-i giysu-yi perişan: dağınık saçın ucundaki tuzak. Dağınık saçın ucundaki kıvrımlar. Ozan bu kıvrımları tuzağa benzetiyor.

Dâm: tuzak.

Giysu-yi perişan: dağınık saç, perişan saç.

Ser: baş, uç.

Her nire ki azm eyledin: nereye yürümüşsen nereye gitmişsen, nereye yönelmişsen.

Serv-i revânım: yürüyen selvim, boyu salınıp yürüyen bir selvi gibi olan sevgilim.

Üftâde: tutkun, düşkün, kendini vermiş, aşık olmuş.

Sâye: gölge.

Kâkül-i müşgin: misk kokulu kâkül (alına düşen saç). Alına sarkan misk kokulu saç, yüz güzelliğinin, yüzün eteğine düştü. Güzelin yüzü ile güzelliğin eteği arasında bağlantı.

Dâmân: etek.

İyadet: gönül alma, görmeye gitme, genellikle hastaları, yatağa düşenleri görmeye gidip onları sevindirme.

Bister-i hicran: ayrılık yatağı, ayrılık döşeği. Ayrılıktan dolayı hastalanıp yatağa düşme.

- II -

1- Gönüllerden safâ câmiyle gam dur olduğun görsek
Harâbâtın yine bir dahi mâ'mur olduğun görsek

2- Ziyâsı düşse câna âfitâb-ı câm-ı sahbânın
Yine ol hâne-i târîk pür nur olduğun görsek

3- Getürsen meclise câm-ı zümürrüd-fâmı ey sâki
Hasud-i mâr-i ta'bın gözleri kur olduğun görsek

4- Dizilse yanına taze civanlar taze âşıklar
Yine pir-i muğanın şâd-ü mesrur olduğun görsek

5- Pür olsa nâ'râ-i mestânile humhâneler Yahya
Şerâb-ı şevkile her kûşe pür şur olduğun görsek

Ölçü: *Gönüllerden/safâ câmiy/le gam dur ol/duğun görsek*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- İç açan kadehle üzüntünün gönüllerden uzaklaştığını görsek
Meyhanenin bir daha bayındır olduğunu görsek

2- Şarap kadehinin güneşinin parlaklığı cana yansısa
O karanlık evin ışıkla dolduğunu görsek

3- Ey içki dağıtan o zümrüt renkli kadehi meclise getirsen de
Şu yaratılışı yılan olan kıskancın gözlerinin kör olduğunu görsek

4- Yeni aşıklar yeni gençler yanında dizilse de
Meyhanecilerin pirinin sevinçli kıvançlı olduğunu görsek

5- Ey Yahya şarap mahzenleri içip coşmuşların gürleyişleriyle
Dolsa da her köşenin gürültülerle dolup taştığını görsek

Dil özellikleri:

Olduğun görsek: olduğunu görsek. XIII.yy.dan bu yana Anadolu Türkçesinde görülen bir söyleyiş özelliği.

Dur: uzak. *Dur olduğun:* uzaklaştığını.

Safâ câmı: safa kadehi, kişinin içini açan, kişiye sevinç veren, kıvanç veren kadeh.

Harâbât: meyhâne, yıkıntılar, içenlerin toplantıkları eğlence yeri (gerçek anlamda "harâb" sözcüğü yıkıntı, "harâbât" ise onun çoğuludur.)

Mâ'mur: bayındır, yapılmış, donatılmış, imar edilmiş.

Afitâb-ı câm-ı safâ: kişiye kıvanç veren kadehin güneşi.

Ziyâ: parlaklık, ışık, ışık kaynağından yayılan aydınlık, güneşin yarattığı aydınlık.

Hâne-i târik: karanlık ev, bu dizede gönül, can anlamında (üzüntüden, acıdan karanlığa batmış gönül, can).

Nur olduğun: nur olduğunu, aydınlandığını.

Câm-ı zümürrüd-fâm: zümrüt renkli kadeh, kızıl kadeh.

Hasud: kıskanç, başkasının sevinçini, mutluluğunu çekemeyen kimse, kötü düşünceli, içi kara.

Mâr: yılan.

Tâ'b: yaratılış, alışkanlık, huy, davranış biçimi.

Hasud-i mâr-i tâ'b: yaratılışı yılana benzeyen kıskanç kişi, yılan yaratılışlı kıskanç kişi.

Kur: görmeyen, kör.

Pir-i muğân: meyhaneciler en yaşlı yöneticisi, başkanı. Muğ sözcüğü meyhaneci, içki içilen yerin yöneticisi, muğân da onun çoğulu (muğlar)dur. İran'da, çoktanrılı dönemde, törenleri yöneten görevlilere "muğ" denirdi, bu törenlerde yöneticinin denetimi altında şarap içme geleneği vardı. Sonraları içki içilen yerleri, meyhaneleri işletenlere de muğ denmesi bir gelenek oldu.

Şâd-ü mesrur: sevinçli ve kıvançlı.

Pür olsa: dolsa.

Nâ'râ-i mestân: içip coşanların narası, sarhoşların sevinerek bağırışları, türkü söyleyişleri.

Humhâne: şarap fıçılarının (humların) bulunduğu yer, şarap mahzeni, "şaraphane".

Şarâb-ı şevk: sevinç şarabı, kıvanç şarabı, coşkunluk şarabı.

Her kuşe: her köşe, her bucak.

Şur: gürültü patırtıdan doğan karışıklık, ses kalabalığı, bağırıp çağırmalardan doğan kargaşa.

Pür şur: gürültü gümbürtü dolu, çok gürültülü.

1- Bezm-i ışka nitekim pervâne geldin ey gönül
Yan yakıl ol şem'-i hüsne yane geldin ey gönül

2- Hâtırım bir nesneden gayetde muğberdir dimiş
Şübhe yokdur hâtır-ı cânâne geldin ey gönül

3- Eğlenilmez diyü gam çekme bu fâni dünyada
Tutki bâğ-ı âlemi seyrâne geldin ey gönül

4- Vakti geçmiş iyş-ü nûşun devri dönmüş sâgarın
Hazz olunmaz bir acib devrâne geldin ey gönül

5- Eşiğinde itme Yahyâ gibi bî-pervâ figan
Asitân-ı hazret-i sultâne geldin ey gönül

Ölçü: *Asitân-ı/hazret-i sul/tâne geldin/ey gönül*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilatün fâ'ilün

1- Bu aşk topluluğuna, ışığa yanmak için, kelebek olarak geldin
ey gönül
O güzellik ışıldağına yan yakıl gelişin de yanmaktı ey gönül

2- Bir olay yüzünden gönlüm çok incinmiş demiş
Kuşkusuz sevgilinin gönlüne geldin ey gönül

3- Bu geçici dünyada sevinç eğlence yok diye üzülme
Bu evrenin bağını bahçesini görmeye gezmeye geldiğini
varsay ey gönül

4- Yiyip içmenin çağı geçmiş, kadehin dönemi bitmiş
Tadı yok bir sürede geldin ey gönül

5- Kapı eşiğinde Yahya gibi dengesizce çığlık atma
Yüce sultanın katına, eşiğine geldin ey gönül

Dil özellikleri:

Bezm-i ışk: aşk toplantısı, sevgi topluluğu, aşk şöleni, sevgi alanı.

Pervâne: ışığın çevresinde dolanarak, sonunda, kanatları yanıp ölen kelebek (daha önce de açıklanmıştı).

Şem'-i hüsn: güzellik mumu, güzellik ışıldağı, güzelin yüzü.

Hâtır: gönül, kişinin iç evreni, duygu varlığı.

Gayetde: çok, pek çok, aşırıca.

Muğber: incinmiş, kırılmış, tozlanmış (*gubar*/toz'dan muğber).

Hâtır-ı cânân: sevgilinin gönlü. Bu dizede *"hâtır-ı cânân:* sevgilinin gönlü. Bu dizede "hâtır-ı cânâne geldin"in iki anlamı var. Biri sevgili seni andı, öteki sevgilinin gönlünü yapmaya geldin.

Bâğ-ı âlem: evren bağı, evren bahçesi.

Seyrâne geldin: gezip görmeye geldin.

İyş-u nuş: yiyip içme, yeme içme.

Devri dönmüş sâgarın: kadehin çağı geçmiş, dönemi sona ermiş, eğlence bitmiş.

Aceb devrâne geldin: şaşılası bir çağa geldin, şaşılası bir döneme geldin.

Bi-pervâ: ölçüsüz, dengesiz, korkusuz, çekinmeksizin.

Asitân-ı hazret-i sultân: yüce sultanın katı, yüce sultanın evi önü, yüce sevgilisinin eşiği.

- IV -

1- Safâ-yi hâtırım oldur seni safâda görem
Bu ben belâ-keş-i hicrânına vefâda görem

2- Hemîşe hurrem-u handân-u şâdman olasın
Hemişe gonca-i ikbâlini küşâde görem

3- Hilâl gibi terakide mâh-ı tâbân ol
Füruğ-i hüsnüni günden güne ziyâde görem

4- Ne zevkdır ne safâdır ne hazdır ey sâki
Seher humârdan açub gözümi bâde görem

5- Budur duâsı sana subh-u şâm Yahyâ'nın
Seni safâda vü bed-hâhını cefâda görem

Ölçü: *Safâ-yi hâ/tırım oldur/seni safâ/da görem*
mefâ'ilün fe'ilutün mefâ'ilün feilün

- IV -

1- Gönlümün kıvancı seni kıvançlı görmektir
Benim gibi ayrılık acısı çekeni sana bağlı görmektir

2- Boyuna mutlu, gülen ve sevinçli olasın
Boyuna mutluluğunun goncasını açılmış göreyim

3- Yeniay iken gelişip dolunay olasın
Güzelliğinin parlaklığını gün gün artmış göreyim

4- Ey içki dağıtıcı ne beğeniştir ne kıvançtır ne tadıştır
Sabahtan içkinin etkisi gidip gözümü açınca şarap görmem

5- Akşam sabah Yahya'nın senin için yakarışı budur
Seni kıvançlı seni kötülüğünü isteyeni de üzgün göreyim.

Dil özellikleri:

Görem: göreyim, görsem, görmeliyim.

Safâ-yı hâtır: gönül kıvancı, gönül sevinci, gönül açıklığı, mutluluk.

Belâ-keş-i hicran: ayrılık acısı çeken.

Hemişe: boyuna, sürekli, her zaman, dayıma.

Hurrem-ü handân-ü şâdman: mutlu, gülen ve sevinçli, mutlu, gülen, sevinçli.

Gonca-i ikbâl: mutluluk goncası, yüceliş goncası.

Küşâde: açılmış (goncanın açılıp gül olması).

Hilâl: yeniay, ay'ın ilk göründüğü yay gibi durumu.

Terâki: gelişme, olgunlaşma, büyüme (bu dizede ay'ın büyüyüp dolunay durumuna gelmesinde görülen gelişme).

Mâh-ı tâbân: parlak ay, parlayan ay (bu dizede dolunay).

Füruğ-i hüsn: güzellik parlaklığı, güzelliğin aydınlığı.

Ziyâde: çoğalmış, çok.

Humâr: içkinin verdiği uyuşukluk, içki sersemliği.

Seher: gün doğumu, günaçımı, güneşin doğuş dönemi, sabah.

Subh-u şam: sabah akşam (*şâm*/akşam, *subh*/sabah).

Bed-hâh: kötülük isteyen, kötü düşünen, içi kara, iyilik yapmak istemeyen.

1- Lisân-i ehl-i dilde aşka gülzâr-ı belâ dirler
Civânın kamet-i bâlâsına nahl-i cefâ dirler

2- Yakın olmaz güzeller âşık-ı bi-sabr-u ârâme
El öpmek ârzû itsek ırakdan merhaba dirler

3- Harâbâtı egerçi görmedük amma görenlerden
İşitdük bir neşât-efzâ makam-ı dil-küşâ dirler

4- Niyâz ile cefâdan vâz gelsün cân-ı mahzuna
Seni cy dil gam-ı cânânc ile âşinâ dirler

5- Halâs olmaya gibi aşk elinden bir zaman Yahya
Yine bi-çârcyi bir bi-vefâya mübtelâ dirler

Ölçü: *Lisân-ı eh/li dilde aş/ka gülzâr-ı/belâ dirler*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- Gönülden anlayanların dilinde aşka belanın gül bahçesi derler
Güzelin uzun boyuna üzüntü veren hurma ağacı derler

2- Güzeller, sabırsız, durmaz dinlenmez aşıka yakın olmaz
El öpmek istesek bile uzaktan "marhaba" derler

3- Biz meyhaneyi görmedik, ancak görenlerden duyduk
Sevinç veren, gönül açan bir yer olduğunu söylerler

4- Bu üzüntülü cana yakarıp acı çektirmeyi bıraksın artık
Ey gönül senin için sevgiliye duyulan özlemle arkadaştır derler

5- Yahya, bu aşk elinden kurtulmayacağa benzer
Yine zavallı bir vefasıza tutulmuş diyorlar

Dil özellikleri:

Lisân-i ehl-i dil: gönülden anlayanların dili, gönül evrenini bilenin dili, gönül bilgisi edinmiş olgun kimsenin dili, aşk dili.

Gülzâr-ı belâ: belâ güllüğü, belânın gül bahçesi, kişiye acı, üzüntü çektiren, özlem duyuran gül bahçesi.

Kamet-i bâlâ: uzun boy.

Nahl: hurma, hurma ağacı.

Nahl-i cefâ: yemişi üzüntü olan hurma ağacı.

Aşık-ı bi-sabr-ü ârâm: durup dinlenmeyen sabırsız aşık, bir yerde duramayan ivecen aşık.

Neşât-efzâ: sevinç veren, kıvanç veren, eğlenceli.

Makam-ı dil-kuşâ: gönül açan yer, içaçıcı yer, sevinç yeri.

Niyâz: yakarış, yalvarış (daha önce açıklandı).

Cân-ı mahzun: üzüntülü can, sıkıntı çeken gönül.

Vâz gelsün: vazgeçsin, bıraksın.

Gam-ı cânâne: sevgiliden ayrı kalışın yarattığı acı, sevgiliye duyulan özlem, sevgili özlemi, sevgili acısı.

Aşinâ: tanıdık, bildik, arkadaş, dost, yabancı olmayan (daha önce de açıklandı).

1- Ümmid-i hâb âşıka olmaz hayâl imiş
Bî-çâre yârı düşde de görmek muhâl imiş

2- Zülfi ucından eyler idim âh-ü nâleler
Ol dahi bir benim gibi âşüfte-hâl imiş

3- Göstermedi bize ruhın ol gonca bir zamân
Sonra açıldı vechini bildik ki âl imiş

4- Ağlarsa dîde vechi var efgan-ı dil nedir
Ol hod hemîşe mahrem-i bezm-i visâl imiş

5- Dermân olursa senden olur ey tabib-i can
Yahyâ'yi haste-hâl aceb bi-mecâl imiş

Ölçü: *Bi-çâre/yâri düşde/de görmek mu/hal imiş*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- *Uyuma umudu aşık için boş bir kuruntu imiş*
Zavallı için sevgiliyi düşde de görmek olanaksızmış

2- *Saçının ucundan dolayı ağlayıp inlerdim*
O saç da benim gibi kendinden geçmiş biriymiş

3- *O gonca bize bir süre yüzünü göstermedi*
Açılıp gül olunca yüzünü gördük kızılmış

4- *Göz ağlarsa yerindedir ancak gönlün çığlık koparması nedendir*
Onun kendi buluşma toplantısına katılıyormuş, sevgiliyle
buluşuyormuş

5- *Ey can hekimi bize derman ancak senden olur*
Hasta durumunda olan Yahya çok güçsüz kalmış

Dil özellikleri:

Ümmid-i hâb: uyku umudu, uyuma umudu.

Olmaz hayâl: boş kuruntu, gerçekleşme olanağı bulunmayan bir düş.

Muhâl: olanaksız, olmayacak iş, gerçekleşme olanağı bulunmayan.

Aşüfte-hâl: dağınık, kendinden geçmiş, düzensiz, sere serpe, darmadağınık.

Ruh: yüz, yanak.

Ruhın: yüzünü, yanağını.

Vech: yüz, güzelin yüzü, insan yüzü.

Vechi var: yüzü var, nedeni var, gerekli yerinde, uygun. Burada "vech" sözcüğü "neden" anlamındadır.

Efgan-ı dil: gönül iniltisi, gönül çığlığı. Yüksek sesle ağlama (gönül için).

Mahrem-i bezm-i visâl: buluşma toplantısına katılan, sevgiliyle buluşulan yere giren, sevgiliyle buluşan, sevgiliye kavuşan.

Mahrem: yabancı sayılmayan, kendisinden gizli saklı olmayan, çok yakın, içli dışlı kimse.

Bezm-i visâl: kavuşma şöleni, sevgiliye kavuşulan, sevgiliyle buluşulan toplantı.

Hemişe: boyuna, her zaman (daha önce geçti).

Tabib-i cân: canın üzüntüsünü, acısını gideren.

Haste-hâl: hasta, bitkin, güçsüz.

Bi-mecâl: güçsüz, ayakta duramayan.

Rübâi

- VII -

Çün geçmededir ayş-ü safâ hengâmı
Akıl geçürür mi gam ile eyyâmı
Sâki ki bu dem câm-ı lebâleb sunuyor
Anma gelecek gamını geçen âlâmı

Ölçü: *mef'ulü - mefâ'ilü - mefâ'ilün - fâ*

Rübai

- VIII -

Ey sabâ vardın mı kûy-i yâre sen
Çeşm-i cânâ kühl içün gerd isterin
Derdi dermân anladım dermânı derd
Şimdi dermân istemem derd isterin

(Kaynak: Divân-ı Yahya, 1334 - İstanbul, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl).

Dörtlük

- VII -

Yiyip içip eğlenme dönemi geçmektedir
Akıllı olan bu günleri üzüntüyle geçirir mi
İçki dağıtan bu süre içinde kadehi dopdolu sunuyor
Yarını düşünüp üzülme acıya kapılma.

Dörtlük

- VIII -

Ey tanyeli sevgilinin yöresinde vardın mı
Can gözüne sürme çekmek için toz isterim
Ben derdi derman diye anladım dermanı da dert
Şimdi derman istemiyorum dert istiyorum[1].

(1) Burada "derd/acı, üzüntü" ile "dürd/toz" sözcükleri arasında çağrışım vardır...

Sabri

Mehmed Şerif, Sabri 1645'te İstanbulda öldü. Medrese öğrenimi gördükten sonra değişik illerde kadı olarak görevlendirildi.

Divan geleneğinin bütün şiir türlerini deneyen Sabri daha çok gazelde başarılıdır, çağdaşı Nef'i'nin etkisi, kimi şiirlerinde, açıkça görülür. Şiirlerinde halk deyimleri, atasözleri önemli bir yer tuttuğundan, dil araştırmaları bakımından, ayrı bir ilgi uyandırmıştır. Bütün şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

1- Meyhâne benim sahn-ı gülistân senin olsun
Sâgar benim olsun gül-i handân senin olsun

2- Bülbül didi kim fâhteye sözi uzatma
Gül nahli benim serv-i hırâmân senin olsun

3- Esbâb-ı belâ üzre nizâ' eyleme ey dil
Ol gamze benim zülf-i perişân senin olsun

4- Mihr üzre girih var nedir bil didin ey şâh
Halleyle anı milk-i dil-ü cân senin olsun

5- Gam kûşesi besdir bize ey tâlib-i dünyâ
Yerden göge dek bu kühen eyvân senin olsun

6- Zehrâb-ı gamı mâye-i şevk itdi bana ışk
Şimdengiru sâki mey-i rahşân senin olsun

7- Yıllarla karâr it dil-i Sabri'de dilersen
Ey şâh-ı gam ol kûşe-i vîrân senin olsun

Ölçü: *Yıllarla/karâr it di/l-i Sabri'de/dilersen*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, Mil. Kt. MNZ. 245)

- I -

1- Meyhane benim gül bahçesi alanı senin olsun
Kadeh benim olsun gülen gül senin olsun

2- Bülbül baykuşa dedi ki sözü uzatma
Gül ağacı benim salınıp yürüyen servi senin olsun

3- Ey gönül belâların nedenleri konusunda çekişmeyi bırak
O süzgün bakış benim dağınık saç senin olsun

4- Ey sultanım sevgilinin güneş gibi yüzünde kırışık var nedir bil dedin
O sorunu çöz can gönül ülkesi, sultanlığı senin olsun

5- Ey dünyayı seven, isteyen, bize gam köşesi daha iyidir
Yerden göğe dek bu eski, büyük saray senin olsun

6- Aşk bana üzüntünün ağulu suyunu kıvanç özü yaptı
Ey içki dağıtan bundan sonra o pırıl pırıl şarap senin olsun

7- İstersen Sabri'nin gönlünde yıllarca kal
Ey gam sultanı o yıkık ıssız bucak senin olsun..

Sahn-ı gülistan: gül bahçesi, alanı, gül bahçesinin içi, gül ülkesi.

Gül-i handân: gülen gül, gülüşlü gül, güleç gül.

Fâhte: baykuş.

Gül nahli: gül ağacı, gül fidanı.

Hırâmân: salına salına yürüyen.

Serv-i hırâmân: salınan selvi, salına salına yürüyen selvi, sevgili. Bu dizede şöyle bir yorum gerekli: "Bir halk inancına göre baykuş (fâhte) uğursuzdur, selvi ağaçlarında tüner. Selviler, yellerin etkisiyle yavaş yavaş salınmaya başlayınca, baykuş öter, bu ötüş birinin öleceğini bildirirmiş." Bu inancın ışığında görülürse, dizede geçen "serv-i hırâmân" birleşiğinin "sevgili" değil de "salınan selvi" anlamında söylendiği anlaşılır.

Esbâb-ı belâ: belâ nedenleri, başa gelen yıkımı oluşturan nedenler.

Niza': çekişme, tartışma.

Zülf-i perişân: dağınık saç, dağınık zülf.

Mihr: güneş, sevgilinin yüzü. *Girih:* kırışık, kırışma.

Milk-i dil-ü can: can ve gönül ülkesi, can ve gönül sultanlığı (sultanın yönetimindeki ülke).

Kuşe: bucak, köşe, kıyı.

Tâliḅ-i dünya: dünyayı isteyen, dünya varlığını seven, gönül olgunluğundan anlamayan, çıkar düşkünü.

Eyvân: büyük konak, çardak, saray. Bu dizede evrenin bir konak gibi yorumlanan varlığı, evren bütünü.

Zehrâb: ağu suyu, ağulu su.

Zehrâb-ı gam: üzüntünün ağulayıcı suyu. *Kühen:* eski, köhne.

Mâye-i şevk: kıvanç kaynağı, kıvanç özü.

Mey-i rahşân: arınmış şarap, pırıl pırıl şarap.

Şah-ı gam: gam sultanı, üzüntü veren sultan, üzüntünün sultanı, sevgili.

Kuşe-i viran: ıssız, yıkık bucak, yıkık köşe.

Karâr it: kal, dur, otur, konakla.

Fehim-i Kadim

Gerçek adı Mustafadır, 1627 de İstanbul'da doğdu, 1648 de Ilgın'da öldü. Yaşamı konusunda yeterli bilgi olmadığından, nerede, ne gibi bir öğrenim gördüğü bilinmiyor. Başta Mısır olmak üzere, birçok yer gezdiğini kimi kaynaklar bildirmektedir. 18 yaşında "divan" düzenlediği de söylenir.

Tanzimat döneminde yaşamış başka bir Fehim'den ayırdetmek için kendisine "Fehim-i Kadim" denmiştir. Şiirlerinde duygu derinliği, simge türlülüğü bakımından birçok ozanı etkilemiştir. Şiirler ufak bir "divan"da toplanmıştır. Bu yapıt "Fehim Divanı" adıyla 1934 te basılmıştır.

1- Gonca-yi âteş-nesimiz âh düşmendir bize
Bülbül-i pervâne ta'lyüz şûle gülşendir bize

2- Andelib-i bâğ-ı tecrîdiz bu fâni gülşenin
Gülleri horşîd olursa hârı dâmendir bize

3- Âşık-ı nâdide ayşız meclis-ârâ-yı gamız
Nağme-i mâtem telâki savt-i şivendir bize

4- Biz helâk-i gamze-i çeşm-i bütânız tâ ezel
Zahm-ı şemşir-i belâ ârâyiş-i tendir bize

5- Sâf gevher ruh-i pâk-i âlem-i aşkız Fehim
Kalib-i horşid-i âlem-tâb meskendir bize

Ölçü: *Gülleri hor/şid olursa/hârı dâmen/dir bize*
fâ'ilâtün fâ'ilatün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Biz ateş soluklu goncayız ah düşmanımızdır
Işıkta yanan kelebek yazgılı bülbülüz alev gül bahçemizdir

2- Biz yalnızlık bağının bülbülüyüz bu geçici gül bahçesinin
Gülleri güneş olsa dikeni eteğimizdir.

3- Seyrek içen aşıkız meclisi süsleyen üzüntüyüz
Matem ezgisi yakınma sesiyle birleşmiştir bizde

4- Biz güzellerin gözlerinin süzgün bakışlarıyla daha yaratılış günü yokoldık
Belâ kılıcının açtığı yara gövdemizin süsüdür

5- Aşk evreninin arınmış ruhuyuz som inciyiz Fehim
Evreni aydınlatan güneşin gövdesi evimizdir.

Gonca-yi âteş-nesim: ateş soluklu gonca, esen yelleri ateş gibi yakan gonca.

Ah düşmendir bize: ah bizim düşmanımızdır. İnsanın çektiği "ah" ile esen yelin bağdaşmayışı nedeniyle, ozan "ah"ı yakıcı soluğun düşmanı görüyor.

Bülbül-i pervâne-ta'lyüz: yazgısı pervane gibi olan bülbülüz, ışığın çevresinde dolanıp yanan kelebek gibi sonumuz ölümdür.

Şule gülşendir bize: yalım bizim gül bahçemizdir, orada yanmayı mutluluk sayarız.

Andelib-i bâğ-ı tecrid: yalnızlık bağının bülbülü. "Tecrid" sözcüğü bir tasavvuf kavramıdır, bütün görünen varlıklardan sıyrılıp, soyunup tanrısal özle birleşme anlamına gelir. Ozan, biz bütün geçici varlıklardan sıyrılmış, tek başımıza yalnız kalmış, ölümsüz özle, tanrısal varlıkla birleşmişiz, diyor.

Fâni gülşen: kalıcı olmayan gül bahçesi, geçici gül bahçesi, içinde yaşadığımız evren.

Horşid: güneş, güneş ışığı (daha önce açıklandı).

Hâr: diken,

Dâmen: etek (daha önce "dâmân" olarak geçtiğinden açıklandı).

Aşık-ı nâdide-ayş: seyrek içen aşık, içtiği çok az görülen aşık, kendisi gibi içen az bulunan aşık, seçkin aşık.

Meclis-ârâ-yı gam: meclisi süsleyen üzüntü, toplantının süsü olan üzüntü.

Nağme-i mâtem: üzüntü ezgisi, derin üzüntüden dolayı söylenen ağıt, acıyı dile getiren ezgi.

Telâki: birleşme, buluşma, karşılaşma, biraraya gelme.

Savt-u şiven: üzüntüden dolayı çıkarılan ses, yakınma sesi, acınma sesi, acınmayı açığa vuran ses.

Savt: ses, bir durumun sesle açığa vurulması, yüksek ses. *Şiven:* üzüntü, acı, matem.

Helâk-i gamze-i çeşm-i bütân: güzellerin gözünün süzgün bakışıyla yokolma.

Bütân: güzeller (*büt*/put sözcüğünün çoğulu).

Tâ ezel: yaratılış gününden beri, yaratılış gününde.

Zahm: yara.

Şemşir: kılıç.

Zahm-i şemşir: kılıç yarası.

Arayiş-i ten: gövdenin süsü.

Ruh-i pâk-i âlem-i aşkız: aşk evreninin arınmış ruhuyuz, sevgi evreninin arınmış özüyüz.

Kalib-i horşid-i âlem-tâb: evreni aydınlatan güneşin gövdesi, "Kalib" sözcüğü dilimizde "kalıp" olarak söylenir. Bu dizede "kalib-i horşid"-ten anlaşılması gereken "güneşin gövdesi", "güneşin varlığı"dır.

Mesken: ev, içinde oturulan yer. Ozan, "biz güneşin içinde oturuyoruz" diyor.

1- Garîk-i lücce-i aşkım fenâ nedür bilmem
Ümid-i sâhil içün âşinâ nedür bilmem

2- Ne câme giysem ider âteş-i dilim sûzân
Cihânda şuleden özge kabâ nedir bilmem

3- Hemîşe saykal-ı âyinem oldı jeng-i belâ
Henüz pertev-i ruy-i safâ nedür bilmem

4- Ne bim-i mihnet-i duzah ne ârzu-yi behişt
Şarâb-ı aşkile havf-ü recâ nedür bilmem

5- Belâ-yi hükm-i kazâya tereddüd itsem olur
Veli o gamzeye çün-ü çerâ nedür bilmem

6- Nigâh-ı hışmı nedür lütfile tebessümi ne
Bu şiveden o şehin müddeâ nedür bilmem

7- Hemân vücûdumi mahv eylesem yeterdi Fehim
Ümid-i hesti-i mülk-i bekâ nedür bilmem

Ölçü: *Bu şiveden/o şehin müd/deâ nedür/bilmem*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'lün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. no. 596.)

1- *Aşk denizinde batmışım yokluk nedir bilmem*
Kıyıya çıkmak umuduyla tanıdık nedir bilmem

2- *Ne türlü giysi giysem gönlümün ateşi yakar onu*
Evrende yalımdan başma giysi nedir bilmem

3- *Yıkımın pası her zaman aynamın cilâsı oldu*
Mutluluk yüzünün parlaklığı nedir bilmem

4- *Ne cehennem acısı korkusu, ne cennet isteği*
Aşkın şarabı nedeniyle korku ve yakarış nedir bilmem

5- *Yazgı yargısından gelen yıkımdan kuşkulansam yeridir*
Ancak o süzgün bakış için neden-niçin bilmem

6- *Öfkeli bakışı nedir bağışlayıp gülümseyişi ne*
Bu davranışından dolayı o sultan için ileri sürülecek
karşı sav nedir bilmem

7- *Ey Fehim gövdemi hemen ortadan kaldırsam yeter*
Ölümsüzlük ülkesinin varlık umudu nedir bilmem.

Dil özellikleri:

Garik-i lücce-i aşkım: aşk denizinde batmışım, sevgi denizinde boğulmuşum.

Garik: batmış, boğulmuş.

Lücce: deniz, engin.

Fenâ: yokoluş, yokluk (daha önce açıklandı).

Ümid-i sâhil: kıyı umudu, kıyıya çıkma umudu, karaya çıkma, kurtulma umudu.

Aşinâ: tanıdık (daha önce açıklandı), yakın. Bu dizede: yardımcı, kurtarıcı, elden tutucu.

Câme: giysi, giyecek.

Saykal-ı âyinem: aynamın cilâsı, aynamın parlaklığı, gönlüm, gönlümün aydınlığı.

Saykal: cılâ, parlaklık, parıltı.

Jeng-i belâ: belâ pası, yıkım getirici durum.

Pertev-i ruy-i safâ: mutluluk yüzünün parlaklığı.

Henüz: daha, şimdilik.

Bim-i mihnet-i duzah: cehennem acısı korkusu.

Bim: korku.

Duzah: cehennem.

Ârzu-yi behişt: cennet isteği, cennet özlemi.

Havf-ü recâ: korku ve yakarış.

Çirâ-ü çerâ: neden-niçin.

Belâ-yi hükm-i kazâ: yazgı yargısının belâsı, yazgının başa getirdiği yıkım.

Nigâh-ı hışm: öfke bakışı, öfkeli bakış, öfkenin bakişı.

Müddeâ: sav, karşıt görüş, ileri sürülüp üzerinde direnilen düşünce.

Ümid-i hesti-i mülk-i bekâ: Ölümsüzlük ülkesinin varlık umudu.

Hesti: varlık.

Mülk-i bekâ: ölümsüzlük ülkesi, sonsuz yaşama yurdu, ruhlar evreni.

Şeyhülislam Bahayi

1596 da İstanbul'da doğdu, gene orada öldü, (1654). Gerçek adı Mehmed'tir, Osmanlı tarihçisi Hoca Sadeddin Efendi'nin torunudur. Medrese öğrenimi gördü, medresede görev aldı. Değişik illerde kadılıklarda bulundu. Bir ara, Halep valisiyle geçinemediğinden Kıbrıs'a sürüldü. Sonra Edirne, İstanbul kadısı oldu, kazaskerliğe yükseldi, şeyhülislam olarak görevlendirildi.

Genç yaşta kendisini İslam bilimlerine vermesine karşılık, Bahayi Efendi'nin ünü şiirleriyle başladı. Divan geleneğini sürdüren şiirlerinde ince, etkili duygular, akıcı bir söyleyiş, uyumlu bir dille başlıca özelliği oluşur. Şiirlerinin sevgi konusunda yoğunlaştığı görülür. Çok az olan gazelleri (40 dolaylarında) özlüdür, şiir gücüyle yüklüdür. Bahayi'nin kendinden sonra gelen ozanlar üzerindeki etkisi süreklidir. Basılı ufak bir "divan"ı vardır. 1933'te basılmıştır (Sadeddin Nüzhet Ergun).

1- Nâlân iden beni hat-ı sebz-i izârdur
Feryâd-ı andelibe sebeb nevbahârdur

2- Azm itdi kişver-i ademe cân-ı mübtelâ
Işkın ilâcı gördi ki terk-i diyârdur

3- Şol câme-i belâ k'ola ber dûş-i ehl-i derd
Bu âşık-ı belâ-zededen müstecârdur

4- Yârın tecelliyâtını sad güne eyleyen
Âyîne-i dilimde olan inkisârdur

5- Âhir bu cism-i zerd-ü nizârı tebâh iden
Mânend-i şem giriye-i bi-ihtiyârdur

6- İ'câz-ı ışkdır bu ki âyine-i dilim
Pâmâl-i cevr iken de yine pürgubârdur

7- Hâr olsa eşk-i çeşm-i Bahâyi aceb değil
Bisyâr olan güherse de bi-i'tibârdur

Ölçü: *Nâlân i/den beni hat/ı sebz-i i/zârdur*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- *Beni ağlatan sevgilinin yanağında yeni çıkan tüylerdir*
Bülbülü inleten de ilkbahardır

2- *Sevgiliye tutkun can yokluk ülkesine gitti*
Aşk ilâcının ülkeden göçmek olduğunu anladı

3- *Şu dertlilerin omuzundaki giysi var ya*
O bu yıkıma uğramış aşıktan eğreti alınmıştır

4- *Sevgilinin görünüşlerini yüz türlü eyleyen*
Gönül aynamdaki kırıklardır

5- *Sonunda bu güçsüz, saramış gövdeyi yok eden*
Mum gibi elde olmayan ağlamadır

6- *Bu gönül aynamı baskının ayağı altındayken de*
Toz durumuna getiren aşkın şaşırtıcı etkisidir

7- *Bahâyi'nin gözyaşı küçümsense şaşılmaz*
İnci çok olunca değerden düşer.

Dil özellikleri:

Nâlân: ağlayan, inleyen.

Hat-ı sebz-i yâr: sevgilinin yüzünde yeni çıkan tüy (yarın yeşil tüyü). "Sebz" sözcüğünü, burada, "yeşil" değil de "yeni" anlamında almak gerek. Sevgilinin (yâr'ın) yüzünde çıkan tüy için "yeşil" değil, "yeni" sözcüğü kullanılır.

Feryâd-ı andelib: bülbülün feryadı, bülbülün çığlığı.

Nevbahâr: yeni bahar, ilkbahar.

Kişver-i adem: yokluk ülkesi, ölüm, öteevren (adem) sözcüğünün kısa okunması gerekir).

Cân-i mübtelâ: tutkun can, bir güzeli seven can.

Terk-i diyâr: ülkeden ayrılma, başka yere gitme.

"Aşkın ilacı terk-i diyardır" bir atasözüdür.

Câme-i belâ: belâ giysisi (başa yıkım getiren bir olayla karşılaşma, yıkıma uğrama.)

Ber-duş-i ehl-i derd: dertlinin omuzunda, dertlinin sırtında, dertlinin giydiği.

Duş: omuz, *ber-duş:* omuzda.

Aşık-ı belâ-zede: yıkıma uğramış aşık, başına bela gelmiş aşık.

Yârın tecelliyâtı: sevgilinin görünüşleri. *Tecelliyât:* görünüşler, görünüş alanına çıkmalar. Tasavvuf inançlarına göre, tanrı'nın bilinmeyen, görünmeyen evrenden, bilinen, görünen evrende yansımasına *"tecelli*/görünme" denir. Tanrının görünüş alanına çıkması (tecelli etmesi) varoluşun tek nedenidir.

Sad gune: yüz türlü.

Ayine-i dil: gönül aynası.

İnkisâr: kırılma, parçalanma. (Ayna kırılınca üzerine düşen görüntüler çoğalır. Ozan, sevgilinin böyle çok türde görünmesini gönlünün kırıklığına bağlıyor).

Ahir: sonra, sonunda.

Cism-i zerd-ü nizâr: cılız ve sararmış gövde, güçsüz ve solgun gövde.

Nizâr: cılız, güçsüz, çelimsiz.

Cism-i zerd: sararmış gövde, solgun gövde,

Tebâh: yanıp yokolma, yokluk, ortadan kalkma.

Mânend-i şem': mum gibi, ışıklık gibi.

Girye-i bi-ihtiyâr: elde olmadan ağlama, istem dışında ağlama (ağlama eylemi isteme bağlı değildir, bu nedenle ona bi-ihtiyar/elde olmayan bir eylem diye bakılır).

İ'câz-ı ışk: aşkın güçsüz duruma düşürmesi, aşkın acze düşürmesi, sevginin insanın gücünü kesmesi, direncini yoketmesi. *Pâmâl-i cevr:* baskının ayak altına alışı, cevrin ayak altında ezişi (insanı), acımasızlığın yıpratıcı, yıkıcı etkisi.

Gubâr: toz, kırıntı.

Bisyâr: çok, bol.

Bi-i'tibâr: değersiz, önemsiz, ilgi çekmeyen.

1- Bûse-i lâ'lin hüner can ile erzân almadı
Şîve-i ehl-i mahabbet can virüb can almlır

2- Cûy-veş her yana puyân olmadan maksû-i dil
Yanına bir sim-ten serv-i hırâmân almaz

3- Aşık-ı dil-hasteye sermâye-i ömr-i ebed
Can virüb ağuşuna bir âfet-i cân almadır

4- Ey gül-i nev-hiz âgâh ol ki berbâd eyleyei
Devlet-i şâh-i güli hep âh-i efgan almadır

5- Al ele gönlüm ki kasd-i ârifân-i rüzgâr
Gevher-i kân olmadır yâ gevher-i kân almadır

6- Nev-arûs-i nazma zinet virmenin sermâyesi
Ey Bahâyi destine kilk-i dür-efşân almadır.

Ölçü: *Ey Bahâyi/destine kilk/i dür-efşân/almadır*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilatün fâ'ilün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. MZM. 58)

1- Beceriklilik, dudağını, kolayca öpmededir
Sevgiden anlayanın davranış biçimi de can verip can almadır

2- Gönlün ırmak gibi her yana koşmasındaki eğri
Yanıma gümüş tenli yürüyen bir selvi almadır

3- Gönlü hasta aştığın sonsuz yaşama kaynağı
Can vererek kucağına can çeken bir güzel almadır

4- Ey yeni açılmış gül kendine gel ki
Gül şahının ülkesini yele veren hep ah alıp kargışlanmadır

5- Sen gönlümü eline al ki çağın olgun kişilerinin
Düşüncesi ya kaynağın incisi olmadır ya da kaynağın
incisini almadır

6- Şiirin yeni gelininin süslemenin varlığı
Ey Bahâyi ele inci saçan kalemi almadır.

Bûse-i lâ'l: kızıl dudağı öpme, lâl gibi dudağı öpüş.

Erzân: ucuz, kolay.

Hüner: beceri, başarı, işten anlama.

Şive-i ehl-i mahabbet: sevgiden anlayanın davranış biçimi, sevenin davranışı, (muhabbet ehlinin şivesi).

Şive sözcüğünü nazlanma, cilve bg. anlamlarda değil de tutum, davranış olarak alma dizelerin açıklanışına daha uygun geliyor.

Cûy veş: ırmak gibi, akarsu gibi.

Puyân: koşan, arayan, öteye beriye gidip gelen.

Maksud-i dil: gönlün ereği, gönül ereği, gönül amacı.

Sim: gümüş, *sim-ten:* gümüş tenli, gümüş gövdeli.

Aşık-ı dil-haste: gönlü hasta aşık.

Sermâye-i ömr-i ebed: ölümsüz yaşayışın varlığı, sonsuz yaşamının kaynağı.

Ağuş: kucak.

Afet-i can: canı kendine çeken güzel, çan çeken güzel

Gül-i nev-hiz: yeni yetişen gül, yeni açan gül.

Agâh ol: kendine gel, anla, kavra, bil, öğren, uyan.

Devlet-i şâh-i gül: gül padişahının devleti, gül sultanının ülkesi, gül şahının yüceliği.

Ah-ü efgan: ah ve çığlık. Bu dizede "ah-ü efgan alma" deyiminin anlamı "birinin ahını ve kargışını alma"dır. Birine karşı girişilen gereksiz bir eylem sonucu doğan üzücü olay nedeniyle kargışlanma. Halk ağzında "ahı tuttu" deyimi karşılığı.

Kasd-i ârifân-i rüzgâr: çağın olgun kişilerinin düşüncesi, çağın olgun kişilerinin ereği, amacı.

Gevher-i kân: kaynağın incisi, kaynağından çıkarılan inci, özgün inci.

Sermaye: varlık, elde bulunan varlık, dayanak, kaynak.

Nev-arus-i nazm: şiirin yeni gelini.

Zinet: süs, süslenme, süs takısı.

Kilk-i dür-efşân: inci saçan kalem. *Dest:* el.

Cevri

Gerçek adı İbrahim'dir, 1595 dolaylarında İstanbul'da doğdu, 1654 te öldü. Yaşamıyla ilgili bilgi veren kaynaklara göre iyi bir öğrenim görmüş, değişik görevlerde bulunmuştur. Sonra Mevlevi Tarikatı'na girerek "çelebi" sanını almıştır. Özellikle yazı (hat) alanında da başarılı örnekler vermiş, çağının önde gelen yazı ustalarından (hattat) biri olmuştur.

Cevri'nin şiirlerinde duygu, içtenlik, yer yer tasavvuf eğilimlerinin ağır bastığı görülür. Bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı 1981 de basılmıştır (Doç. Dr. Hüseyin Ayan).

- I -

1- Dilden ârâm alıcı dilber-i zibâsın sen
Yine ârâm-ı dil-i âşık-ı şeydâsın sen

2- Zâhid-ü rindi kodun ışkun ile bir şekle
Bül'aceb şûh-i dil-ârâ büt-i râ'nâsın sen

3- Getürür nutka tebessümle büt-i deyri lebün
Turpe isi- nefes-ü şûh-i dil-ârâsın sen

4- Seyr iden hüsnüni bir lâhza virür gamzene can
Kimse didâruna doymaz ne temâşâsın sen

5- Nigehün itdi dil-i Cevri'yi âşub-i cihân
Gamze-i mestile şur-efken-i dünyâsın sen

Ölçü: *Nigehün it/di dil-i Cev/riyi âşu/b-i cihân*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1- Gönlü dinlendirmeyen sevimli bir güzelsin sen
Yine çılgın aşkın gönlünü dinlendirensin sen

2- Sofu ile rindi aşkınla bir biçime soktun
Şaşılası bir gönül süsleyen çapkın, bir güzelsin sen

3- Dudağın bir gülümseyişle kilisenin putunu konuşturur
Şaşılası bir İsa soluklu gönül alıcı çapkınsın sen

4- Güzelliğini kısa bir süre gören süzgün bakışına can verir
Yüzüne kimse doyamaz öylesine görülesisin sen

5- Bakışın Cevri'nin gönlünü dünyanın delisi etti
O baygın bakışınla dünyaya karışıklık salansın sen.

Arâm: dinlenme, durma.

Dilber-i zibâ: sevimli güzel, süslü, çılımlı, alımlı güzel.

Arâm-ı dil-i âşık-ı şeydâ: çılgın aşıkın gönlünü dinlendirme, çılgın aşıkın gönül dinlenmesi.

Zâhid-ü rind: sofu ve rind (daha önce açıklandı).

Şuh-i dil-ârâ: gönül süsleyen çapkın, güzel

Dil-ârâ: gönül süsleyen.

Büt-i ra'nâ: güzel put (kiliselerde, başka tıpanaklarda bulunan güzel yontular, insan tasvirleri), çoktanrıcı dinlerde, kendisine, tapınılan yontu.

Turfe: şaşılası, görülmedik, tuhaf.

İsi-nefes-ü şuh-i dil-ârâ: İsa soluklu ve gönül süsleyici (İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltiği öyküsüyle ilgili olay)

Didâr: yüz, yüz güzelliği.

Temâşâ: görülesi, görünüm, görünüş, bir nesneyi alıcı gözle inceleme, seyretme. Dizenin yorumu: "Ey sevgili, bakmakla doyulmayan, insanın içine mutluluk saçan bir güzelliğin, bir yüzün vardır senin".

Nigehün: bakışın (*nigeh*/bakış).

Gamze-i mest: süzgün bakış (sarhoş gamze).

Aşub-i cihân: dünyayı birbirine katan, dünyayı karıştıran, dünyaya karışıklık salan.

1- Ne ele sâgar alur çeşmi ne meyhâne bilür
Sorsan amma yine âlem anı mestâne bilür

2- Gamzesile o perinin nice söyleşmek olur
Dil-i dem-beste ne efsûn-u ne efsâne bilür

3- Nâz ider çeşmi ne uşşâka ne ağyâre bakar
Öldürür gamzesi ne yâr-ü ne bîgâne bilür

4- Yakdı yandurdı mahabbet beni bir âteş ile
Ki tef-ü tâbımı ne şem'-ü ne pervâne bilür

5- Komasa genc-i gamı gayri mahalde n'ola ışk
Dil-i Cevri gibi bir hâne-i vîrâne bilür

Ölçü: *Dil-i Cevri/gibi bir hâ/ne-i vîrâ/ne bilür*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1- Gözü ne eline kadeh alır ne de meyhaneye gider
Oysa, sorsan, herkes onu içmiş esrimiş bilir.

2- O perinin süzgün bakışıyla söyleşmek kolay mı
Soluğu kesilmiş gönül ne büyü ne de söylence bilir

3- Gözü nazlanır ne aşıklara ne de yabancılara bakar
Süzgün bakışı öldürür ne dost ne yabancı tanır

4- Sevgi beni bir ateşle yaktı yandırdı
Ne sıcaktan bunalmama bakar ne mum ne kelebek bilir

5- Üzüntü gömüsünü başka yerde bırakmazsa aşk ne olur
Cevri'nin gönlü gibi bir yıkık ev bilir ancak.

Dil özellikleri:

Dil-i dem-beste: soluğu kesilmiş gönül.

Dem-beste: soluğu kesilmiş soluk alamayan, nefesi tutulmuş.

Efsun: büyü, büyü ile etkileme.

Efsâne: söylence, masal, efsane.

Yâr-ü bigâne: dost ve yabancı, tanıdık ve yabancı.

Tef-i tab: yanıp titreme, aşırı sıcaklıktan doğan bunalım (gövdenin aşırı sıcaklığı, hastalık ateşi).

Şem'-ü pervâne: mum ile onun çevresinde uçuşan, sonunda kanadı yanarak ölen kelebek, mum ve kelebek.

Genc-i gam: gam hazinesi, üzüntü gömüsü (üzüntünün yoğunlaştığı yer)

Gayri mahalde: başka yerde. *Dizenin açıklanışı:* O sevgili, üzüntüyü başka yerde saklamaz, yalnız Cevri'nin gönlünü, gömünün konulmasını için elverişli bir yıkık ev diye bilir, üzüntüyü ordan başka bir yerde bırakmak istemez."

- III -

1- Bir sencileyin mest-i mey-i nâz ele girmez
Bir bencileyin âşık-i ser-bâz ele girmez

2- Bir sencileyin fitne-i mestûr bulunmaz
Bir bencileyin âyine-i râz ele girmez

3- Bir sencileyin hüsn ile yektâ güzel olmaz
Bir bencileyin ışk ile mümtâz ele girmez

4- Bir sencileyin gonce-lebün vasfına kâdir
Bir bencileyin nâdire-perdâz ele girmez

5- Bir sencileyin yok dil-i Cevri ile hem-dem
Bir bencileyin mahrem-ü dem-sâz ele girmez

Ölçü: *Bir benci/leyin mahre/m-ü dem-sâz e/le girmez*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Cevri, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Doç.Dr. Hüseyin Alan, 1981, Erzurum).

- III -

1- Senin gibi bir naz şarabı sarhoşu ele girmez
Benim gibi bir yiğit aşık da ele girmez

2- Senin gibi bir sinsi arabozucu bulunmaz
Benim gibi bir gizlilik aynası ele girmez

3- Senin gibi güzellikte eşi olmayan birisi bulunmaz
Benim gibi aşk ile üstünlük sağlayan da ele girmez

4- Senin gibi bir gonca dudaklıyı anlatmaya
Gücü yeten benim gibi bir seçkin ele girmez

5- Senin gibi Cevri'nin gönlü ile arkadaş olan yok
Benim gibi bir sırdaş ve gönüldeş de ele girmez..

Dil özellikleri:

Sencileyin: senin gibi, sana benzer, senin dengin olan.

Mest-i mey-i nâz: naz şarabı sarhoşu, naz şarabından sarhoş olan.

Bencileyin: benim gibi, bana benzer, benim dengim.

Aşık-ı ser-bâz: yiğit aşık, korkusuz aşık, başını ortaya koyan aşık.

Fitne-i mestûr: gizli fitne, sinsice arabozuculuk eden, gizlice ortalığı karıştıran.

Ayine-i râz: sır aynası, gizlilik aynası.

Hüsn ile yektâ: güzellikte eşi bulunmayan, güzellikte tek olan.

Mümtâz: üstün, yüksek, seçkin.

Gonce-lebün vasfına kadir: gonca dudağını anlatabilecek güçte olan, gonca dudağını anlatmaya yeterli olan.

Nâdire-perdâz: az bulunur, benzeri olmayan, eşsiz, eşi bulunmaz güzellikte işler yapan, çok başarılı, çok becerikli.

Mahrem-i dem-sâr: sırdaş ve gönüldeş, sır ortağı, içli dışlı arkadaş.

Tıfli

Trabzon'ludur, sonradan İstanbul'a gelip yerleşmiş, 1660'da İstanbul'da ölmüştür. Gerçek adı Mehmed'tir, çocuk yaşta şiir söylemeye başladığı için kendisine "Tıfli" takma adı verilmiştir. Güzel yazı (hat) yazan, Şehname okuyarak "meddahlık" eden Tıfli tasavvufa eğilim duymuş Bayrami-Melami yolunu seçerek Hamza Bali'ye bağlanmıştır.

Kendisinden sözeden kaynaklara göre yeni buluşları, etkileyici söyleyişi, derin duyuşları dolayısıyla oldukça güçlü bir ozandır. Bütün şiirleri bir divan'da toplanmıştır.

1- Vireli bağda revnak gül-i âl üstine gül
Şehlevendüm takınır kırmızı şâl üstine gül

2- Hâsıdır var ise sultân-ı bahârın gülşen
Jâle nakdini alur sâl-be-sâl üstine gül

3- Dâmen-efşân yetiş ey bülbül-i şûride yetiş
Çıkdı gülşende ser-i şâh-i nihâl üstine gül

4- Dâğlar sînede dil nâlede güyâ kodılar
Kafes-i bülbül-i şûride makal üstine gül

5- Şi'r-i üstâddaki gülleri seyr it Tıflı
Dökdi evrâkını bir âb-ı zülâl üstine gül

Ölçü: *Kafes-i bül/bül-i şuri/de makal üs/tine gül*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm. 258)

1- Bahçede kızıl gül üstüne kızıl gül açılıp parlaklık saçalı beri
O boylu boslu sevgilim de giydiği kızıl şal üstüne gül takınır

2- Gül bahçesi bahar sultanının özel toprağı olsa gerek
Gül, bu bahçenin vergisini yıldan yıla çiy taneleri olarak topluyor

3- Ey kendinden geçmiş bülbül eteğini açarak yetiş, gel
Gül bahçesinde gül fidanın üstüne çıktı gül

4- Göğüste yaralar, gönül inlemekte, sanırsın ki
Söylediğini bilmeyen bülbülün kafesi üstüne gül koymuşlar

5- Ey Tıflı, üstadın şiirindeki gülleri bir gör
Arı duru suyun üstüne gül yaprağını döktü sanırsın

Dil özellikleri:

Revnak: parlaklık, güzellik, tazelik.

Gül-i al: kızıl gül, al gül.

Şâl: şal, eskiden giysi yapılan değerli bir kumaş.

Hâs: Saraya, sultana özgü toprak bölümü.

Sâl-be sâl: yıldan yıla, yılda bir.

Jâle: çiy tanesi.

Nakd: para, bu dizede vergi karşılığı.

Bülbül-i şuride: dağınık, kendinden geçmiş, derli toplu olmayan bülbül.

Ser-i şâh-i nihâl: fidanın dalı ucu, fidanın dalı üstü.

Kafes-i bülbül-i şuride makal: sözleri dağınık bülbülün kafesi, sözlerinde belli bir söyleyiş düzeni olmayan bülbülün kafesi, ne dediğini bilmeyen bülbülün kafesi.

Şuride makal: sözleri düzensiz, ne dediği pek anlaşılmayan.

Şi'r-i üstâd: üstadın şiiri, başarılı ozanın şiiri.

Ab-ı zülâl: arı duru su, pırıl parıl su.

Evrâk: yapraklar.

Vecdi

Abdülbâki Vecdi İstanbulludur, doğum yılı bilinmiyor, 1660/1661 de, yıldızlara bakarak geleceği bildirmeye çalışıyor suçlamasıyla idamla öldürülmüştür. Yazın, tasavvuf bilgileri yanında, geçimini sağlamak için, "kâtiplik" yolunu seçmiş, bir süre büyükelçilik'le görevlendirilmiştir.

Gazel türünde Şeyhülislam Yahya, Bahayi yolunu izleyen Vecdi, çağının pek başarılı ozanlarından sayılır. Söyleyişi akıcı, buluşları ince, duygulu, derindir. Şiirlerinde yer yer tasavvuf eğiliminin ağır bastığı görülürse de odağını sevgi oluşturur. Vecdi'nin şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

1- Dil-i çeşm-âşina sâmân ile bîgâne olmaz mı
Hemîşe mest ile ülfet iden mestâne olmaz mı

2- Havâ hoş her taraf gülzâr-ü bülbül zâr-ü gül handân
Bu eshâb-ı cunûni seyr iden dîvâne olmaz mı

3- Kenâr-ı âb-ü sâki tâze vü mey köhne dil pür şevk
Bu bezme tövbeler nukl-ü vera' peymâne olmaz mı

4- Mey anda dilber anda cümle yârân-ı safâ anda
Geçüb cennetden âdem sâkin-i meyhâne olmaz mı

5- Sebû zânûda sâgar elde yâr âğuş-i vuslatda
Bu tarz-ı hâs ile meclis aceb rindâne olmaz mı

6- Açılmış gül gibi pehlu ruh âteş-bar olub meyden
Gönül hem bülbül-i şuride hem pervâne olmaz mı

7- Bu mahsud-ı tabâyi sözleri kande bulursun sen
Küduret virmesen Vecdi dil-i yârâne olmaz mı

Ölçü: *Küduret vir/mesen Vecdi/dil-i yârâ/ne olmaz mı*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- Gözle yakınlık kuran gönül dünya varlığı ile yabancılaşmaz mı
Her zaman şarhoşla düşüp kalkan sarhoş olmaz mı

2- Hava güzel her yer güllük, bülbül ağlıyor gül gülüyor
Bu çılgınlık nedenlerini gören deli olmaz mı

3- Su kıyısı, içki dağıtıcı genç, şarap eski, gönül kıvanç dolu
Bu meclise tövbeler meze, haramdan kaçınma kadeh olmaz mı

4- Şarap orda, güzel orda, bütün eğlence arkadaşları orda
İnsan cennetten geçip meyhanede oturmaz mı

5- Şarap testisi dizde kadeh elde sevgili kavuşma kucağında
Bu özel durumla meclis gönül uyarınca olmaz mı

6- Kalça gül gibi açılmış yanak şarabın etkisiyle ateş gibi
Gönül bu durumda hem çılgın bülbül, hem kelebek olmaz mı

7- Bu insanları kıskandırıcı sözleri nerde bulursun
Ey Vecdi arkadaşların gönlüne sıkıntı salmasan olmaz mı.

Dil özellikleri:

Dil-i çeşm-âşinâ: gözle yakınlık kuran gönül, gözle arkadaş olan gönül.

Sâmân: varlık, bolluk, zenginlik.

Hemişe: boyuna, sürekli, her zaman.

Ülfet: söyleşme, düşüp kalkma, arkadaşlık etme.

Esbâb-ı cünun: çılgınlıkların nedenleri (*esbab*/nedenler, *cünun*/çılgınlıklar, delilikler).

Kenâr-ı âb: su kıyısı

Nukl: meze, içki içerken yenen öteberi.

Verâ': haramdan kaçınma, dinin koyduğu yasaklara uyma.

Sâkin-i meyhâne: meyhanede oturan, meyhanede konaklayan, yeri meyhane olan.

Ağuş-ı vuslat: kavuşma kucağı, sevgiliyi, kavuşunca, kucağa alma, kucaklama.

Tarz-ı hâs: özel durum, özel davranış, özel tutum.

Rindâne: rindçe, gönül uyarınca.

Pehlu: kalça, böğür.

Ateş-bâr: ateş gibi, kıpkızıl.

Bülbül-i şuride: dağınık bülbül (daha önce açıklandı).

Mahsud-i tabâyi: insanların içine kıskançlık salan, kıskandıran, insanları kıskandırıcı (*mahsud*/kıskandıran, kıskandırıcı, *tabâyi*/tabiatlar, doğalar, yaratılışlar, insanların özleri).

Küduret: soğukluk, sıkıntı, ağırlık (daha önce açıklandı).

Dil-i yârân: dostların gönlü, arkadaşların gönlü.

- II -

1- Mestâne dili meclis-i rindâne getürdüm
Bir bülbül-i şûrîde gülistâne getürdüm

2- Efsun ile şemşirin alub gamze-i mestin
Hıfz itmek içün sine-i üryâne getürdüm

3- Bi-minnet-i hızr-ü güzer-i vâdi-i zulmet
Ser-çeşme-i hayvâni leb-i câne getürdüm

4- Erbâb-ı safâyile idüb işrete âğâz
Dest-i emeli çâk-i giribâne getürdüm

5- Bir dürri- girânmâye gazel bahr-i beyândan
Hâk-i kadem-i kadr-şinâsâne getürdüm

6- İtlâf-ı güher eylemedüm nazm ile Vecdi
Bir kândan alub gevheri bir kâne getürdüm

Ölçü: *Erbâb-ı /safâyile/idüb işre/te âğâz*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ulün

(Kaynak: Divan, Mlt. Kt. MZM. 487)

- II -

1- Sarhoş gönülü rindler meclisine götürdüm
Bir çılgın bülbülü gül bahçesine götürdüm

2- O süzgün bakışın, büyüleyerek, kılıcını alıp
Saklamak için apaçık bağrıma götürdüm

3- Hızıra gerek duymadan karanlığın oylumundan geçerek
Ölümsüzlük çeşmesinin kaynağını can dudağına götürdüm

4- Mutluluktan anlayanlarla içmeye başlayıp
Dilek elini yakayı yırtmaya götürdüm

5- Söyleyiş denizinden çok değerli inci gibi bir gazeli
Değer bilenlerin ayak bastığı yere götürdüm

6- Şiirle incileri boşuna tüketmedim ey Vecdi
İnciyi bir kaynaktan alıp bir kaynağa götürdüm

Dil özellikleri:

Meclis-i rindân: rindler meclisi, gönül uyarınca yaşayanların toplantısı, üne sana, gösterişe değer vermeden gönül çektiğince yaşayanların buluştukları toplanma yeri.

Efsun: büyü, büyüleme.

Şemşirin alup: kılıcını alarak.

Bi-minnet-i Hızr: Hızır'a minnet etmeden, Hızır'a gerek duymadan.

Güzer-i vâdi-i zulmet: karanlık oylumdan geçerek.

Ser-çeşme-i hayvan: bengisu kaynağı, ölümsüzlük veren suyun kaynağı.

Leb-i cân: canın dudağı, can dudağı.

Erbâb-ı safâ: safâdan anlayanlar, mutluluktan anlayanlar, kıvançlılar, mutlular, üzüntüden uzak yaşayanlar.

İşrete âğâz: içmeye başlama (*âğâz etmek*/başlamak).

Dest-i emel: dilek eli, dileğin eli.

Çâk-i giribân: yakayı yırtma, yakayı açma, göğsü açma.

Dürr-i girânmâye: çok değerli inci, ederi çok yüksek olan inci, az bulunan inci.

Bahr-i beyân: söyleyiş denizi.,

Hâk-i kadem-i kadr-şinâsân: değer bilenlerin ayağı toprağı, değer bilenlerin ayak bastığı yer.

Kadr-şinâsân: değer bilenler.

Hâk-i kadem: ayak toprağı, ayak basılan yer.

İtlâf-ı güher: inciyi boşuna tüketme, inciyi gereksiz yere tüketme, inciyi yok etme.

Naili

İstanbul'da doğdu, doğum yılı kesinlikle bilinmiyorsa da 1666 da gene İstanbul'da öldü. Gerçek adı Mustafa Çelebi'dir. Değişik görevlerde bulundu, Divan-i Hümayun başkatibi oldu.

Naili, divan şiirinin duraklama döneminde yetişmiş, bu şiirin gelişmesine yardımcı olmuş, çağına göre birtakım yenilikler getirmiş birkaç ozandan biri sayılır. Şiirlerinde tasavvuf konularının geniş bir yer kapladığı, insan sevgisiyle tasavvuf inançlarının karışımından oluşan bir duygu eğiliminin ortaya çıktığı görülür. Naili bir duyuş, bir incelik ozanıdır. Kimi araştırıcılar, onun Nef'i'nin etkisi altında kaldığını söylerlerse de, bu kanı pek tutarlı değildir. Naili'de daha açık seçik bir derinlik, daha etkili bir incelik vardır. Nef'i, taşkın sesiyle dışa dönük, Naili ise ince duyuşlarıyla içe kapalıdır. Nef'i'de ses egemendir, Naili'de sesin yerini duyuşun, sezişin aldığı görülür.

Naili bir geçiş dönemi ozanıdır. Buna karşın dili akıcıdır, söyleyişi kolaydır, anlamla ses uyumundan oluşan birlik şiirinin bütünlüğünü sağlar. İran şiirinin de etkisi altında kalan Naili kendinden sonra gelen ozanların çoğunu, özellikle XIX.yy.da yaşayıp divan geleneğine bağlı kalanların en başarılı sayılanlarını derinden etkilemiş, "Naili türünde şiir yazma" nerdeyse bir gelenek niteliği kazanmıştı. Naili'nin şiirlerini bir araya toplayan "divan" basılmıştır.

1- Cihânı itmege bir lâhzada harâb sana
Yeter ol nergis-i mahmûr-i nîm-hâb sana

2- Hazer gururdan ey âlîtâb-ı behcet kim
Zaman ola gele her zerreden hicâb sana

3- Yeter harâbi-i rindâne bir nigeh sâki
Girân gelürse eger câm-i pür-şarâb sana

4- Düşerdi manzara-i çâr-tâk-ı nahvetden
Bu hüsnile nazâr itseydi âlîtâb sana

5- Nedir bu feyz-i sirâyet ki sâkiyâ virmiş
Lebün şarâba letâfet şarâb-ı nâb sana

6- Selâm-i Nâili-i zârdan mı incindün
Nedendür ey ham-ı ebru bu piç-ü tâb sana

Ölçü: *Cihânı it/meğe bir lâh/zadâ harâ/b sana*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1- *Kısa bir sürede dünyayi yıkman için*
O yarı uykulu süzgün göz sana yeter

2- *Ey güzellik güneşi büyüklenmeden sakın*
Gün gelir her varlık kırıntısından utanç duyarsın

3- *Ey içki sunan rindleri yıkmaya bir bakışın yeter*
Şarap dolu kadehi vermek ağzına gidiyorsa

4- *Büyüklenme çardağının bakış yerinden düşerdi*
Güneş, bu güzelliğinle seni görseydi

5- *Ey içki sunan sendeki bu salgın etki nedir ki*
Dudağın şaraba tatlılık vermiş saf şarap da sana

6- *İnleyen Nâili'nin selâmından mı incindin*
Ey kaş yayı bu çatılışın bükülüşün nedendir.

Dil özellikleri:

Nergis-i mahmur-i nim-hâb: yarı uykulu süzgün göz (nergis). Divan şiirinde "Nergis" sözcüğü gözün değişmez simgesidir.

Nergis-i mahmur: mahmur nergis (süzgün göz, baygın bakışlı göz).

Nim-hâb: yarı uykulu, uykunun etkisinden kurtulamamış.

Hazer: sakın, çekin, kaçın, kendini kolla.

Afitâb-ı behcet: güzellik güneşi, yüz güzelliğinin güneşi (*behcet*/yüz güzelliği, güler yüzlülük).

Her zerreden hicâb: her varlık kırıntısından utanç duyma. *Dizenin yorumu*: "güzelliğinle çok büyüklenme, övünme, öyle bir gün gelir ki tanrısal nitelikler taşıyan, bu varlık evreninin, en ufak kırıntısı karşısında bile utanç duyarsın."

Tasavvuf inançlarına göre tanrı bütün varlık türlerinde görünür, bu nedenle olgun bir kişinin büyüklenmesi, başkaları karşısında kendini üstün görmesi yakışıksız bir davranıştır.

Hârâbi-i rindâne: rindleri yıkma, rindleri harap etme, rindleri değerden düşürme (rind sözcüğü daha önce, birkaç kez açıklandı).

Girân: ağır, dokunma.

Giran gelürse: ağır gelirse, dokunursa, ağırına giderse.

Câm-i pür-şarâb: şarapla dolu kadeh, şarap dolu kadeh.

Manzara-i çâr-tâk-ı nahvet: büyüklenme çardağının bakış yeri, penceresi. Kendini büyük görmenin yüksek çatısından bakılan yer, büyüklenme yeri, kendini üstün görme alanı.

Çâr-tâk: çardak, çatı, konak, bu dizede gökyüzü anlamında. *Dizenin yorumu:* "güneş gökyüzünden, şu kendini büyük, üstün gördüğü yerden senin güzelliğine baksa utancından, kıskançlığından yere düşerdi."

Feyz-i sirâyet: salgınlık etkisi, salgın etki, birinden ötekine geçen verimlilik, bolluk etkisi, birinden ötekine yayılan güzellik etkisi, gönül çekicilik. Feyz sözcüğü, gerçek anlamda, bolluk, verimlilik demektir. Bu dizede "etki" karşılığıdır.

Selâm-i Nâili'-i zâr: inleyen, ağlayan, üzgün Nâili'nin selâmı.

Ham-ı ebru: kaşın eğikliği, kaşın yay gibi eğik oluşu, kaş yayı, kaş eğriliği.

Piç-ü tâb: kıvrım kıvrım, kırışık, bu dizede kaş katma, kaş çatıklığı, çatılan kaşların oluşturduğu kırışık çizgi.

- II -

1- Aşıkuz ışk belâ-yi dil-i nâlân ise de
Tâlibüz vasla taleb ba'is-i hırmân ise de

2- Kâ'ilüz keşmekeş-i şahne-i bîdâduna dil
Dest-i âzâr ile sad-pâre giribân ise de

3- Andelibüz gül-i ruhsârına bâğ-ı hüsnün
Lâle-veş gülleri bi-nefha-i ihsân ise de

4- Sine-sûz ol leb-i nûşine fezâ-yi ışkun
Hızrı reh-güm-şude-i çeşme-i hayvân ise de

5- Şehsuvârum dil-i mecruhı basub geçme eger
Pâymâlün bir avuç hâk-i perişân ise de

6- Hâtır-ı Nâili-i zârı da gâhi ele al
Ehl-i dildür ne kadar hâk ile yeksân ise de

7- Hâsılı muntazır-ı va'de-i ihsânundur
Geç günâhından o miskinün eger kan ise de

Ölçü: *Tâlibüz vas/la taleb bâ/is-i hırmân/ise de*
fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- II -

1- *Sevgi inleyen gönlün başına bela ise de gene aşıkız*
İstek umutsuzluk nedeni ise de kavuşmaya istekliyiz

2- *Acımasız kolcu ile döğüşten kaçınmayız*
Gönül, kıncı elle, yüz parça olsa yakasını yırtsa da

3- *Yanağının gülüne bülbülüz, güzellik bahçesinin*
Gülleri lâle gibi kokusuz olsa bile

4- *O tatlı dudağa susamışız, bağrı yanığız, sevgi uzayının*
Hızrı bengisu ararken yolunu şaşırmış olsa bile

5- *Ey şehsuvarım yaralı gönlü basıp geçme*
Ayağın altında bir avuç dağınık toprak ise de

6- *Arada bir üzgün Nâili'nin gönlünü de yap*
Ne denli yerle bir olmuşsa da bir gönül eridir

7- *Sözün kısası bağış gününü beklemektedir*
O uysalın suçunu bağışla arada kan olsa bile

Dil özellikleri:

Belâ-yi dil-i nâlân: inleyen gönlün belâsı, inleyen gönüle belâ getiren, inleyen gönlün başına belâ olan, yıkım getiren.

Tâlib: istekli.

Bâ'is-i hırman: umutsuzluk nedeni, umutsuzluğa yolaçan.

Keşmekeş-i şahn-i bidâd: acımasız kolcunun kavgası, acımasız kolcu ile döğüşme.

Kâ'ilüz: kaçınmayız, uyarız, boyun eğeriz.

Şahne: bekçi, kolcu, toplumda güveni sağlamakla görevli kimse.

Keşmekeş: kavga, döğüş, kargaşa.

Bidâd: acımasız, zülum edici (daha önce açıklandı).

Dest-i âzâr: inciten el, acı veren el, döven el.

Sad-pâre: yüz parça.

Sine-suz: bağrı yanık, çok üzgün, acı çeken.

Leb-i nuşin: tatlı dudak.

Fezâ-yi ışk: sevgi uzayı, aşk uzayı, aşk göğü.

Bi-nefha-i ihsân: bağışın güzel kokusundan yoksun olan, insanın içini açıcı kokusu olmayan.

Nefha: güzel koku, bi-nefha: kokusuz.

Reh-güm-şüde-i çeşme-i hayvan: ölümsüzlük suyu (bengisu) yolunda şaşıran, ölümsüzlük suyunun, bengisunun yolunu şaşırmış olan.

Reh-güm-şüde: yolunu şaşırmış.

Çeşme-i hayvân: bengisu, ölümsüzlük suyunun çeşmesi (daha önce açıklandı).

Şehsuvâr: atlıların önderi (daha önce açıklandı), bu dizede sevgili anlamındadır.

Dil-i mecruh: yaralı gönül, vurgun yemiş gönül.

Pâymâl: ayak altında ezilmiş.

Hâk-i perişân: dağınık toprak, değersiz toprak, saçılmış toprak.

Muntazır-ı va'de-i ihsan: bağış gününü bekleyen, bağış yapılacak süreyi bekleyen.

Muntazır: bekleyen.
Va'de-i ihsan: bağış süresi.
Hâtır-ı Nâili-i zâr: inleyen Nâili'nin gönlü, üzgün Nâili'nin gönlü.
Gâhi: arada bir, arasıra.
Hâsılı: sözün kısası, özet olarak.

- III -

1- Dil câna saldı cân ten-i bî-çâreye seni
Merhem yerine sarmak içün yâreye seni

2- Nüh câm-ı ser-nigunun ile birden ey felek
Mey-hâre virmesün mi hazef-pâreye seni

3- Etfâl-i şehr lâne-i tenden cüdâ gönül
Döndürdüler kebuter-i âvâreye seni

4- Ey dil hazer ki zevrak-i nüh-bâdbân-ı çarh
Buldukça rüzgârın atar kareye seni

5- Elmâs isen de şişe degül billâh ey gönül
Bed-mestdür zamâne urur hâreye seni

6- İmsâk-i lütf-ı nâz-ü teafüldür itse yâr
Ey Nâili firîpte nezzâreye seni

Ölçü: *Dil câna/saldı can te/n-i bi-çâre/ye seni*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

- III -

1- Gönül cana can da şu güçsüz gövdeye saldı seni
Merhem yerine yaraya sarmak için seni

2- Ey felek başaşağı dönmüş dokuz kadehin ile
İçki içen bir çömlek kırığına vermesin mi seni

3- Ey gönül, şehir çocukları gövdenin yuvasından ayırıp
Başıboş bir güvercine döndürdüler seni

4- Ey gönül sakın, feleğin dokuz yelkenli gemisi
Uygun rüzgâr bulunca karaya atar seni

5- Ey gönül elmas isen de şişe değilsin
Zaman soysuzdur tanrı bilir ki taşa çalar seni

5- Ey Nâili, sevgilinin yaptığı görmezlikten geliş ve
Nazlanmadır, onun sana bakışı bile aldatmacadır.

Dil cana saldı: gönül cana bıraktı, gönül canını eline verdi.

Ten-i bi-çâre: güçsüz gövde, zavallı gövde.

Nüh câm-ı ser-nigun: başaşağı dönmüş dokuz kadeh. *Dizenin yorumu:* bu dokuz katlı, başı aşağı dönmüş gökyüzü. Eski gökbilim anlayışına, tasavvuf inançlarına göre, gökyüzü dokuz katlıdır. Buna "*nühfelek*/dokuz gök", "*nüh câm*/ dokuz kadeh" bg. adlar verilir.

Meyhâre: içki içen, esrik, içki düşkünü.

Hazef-pâre: çömlek kırıntısı, çanak kırığı.

Dizelerin yorumu: "Ey baş aşağı dönmüş dokuz kadehe benzeyen, dokuz kat gök, içki içen seni bir çömlek kırığı saysa yeridir."

Etfâl-i şehr: şehir çocukları, alanlarda, yollarda oynayan çocuklar.

Lâne-i ten: gövde yuvası, bir yuva olan gövde.

Cüdâ: uzak, ayrı, uzak düşmüş, ayrı kalmış.

Kebuter-i âvâre: avara güvercin, başıboş güvercin, öteye beriye uçan güvercin.

Zevrak-i nüh-badbân-ı çarh: evrenin dokuz yelkenli gemisi, feleğin dokuz yelkenli gemisi.

Nüh: dokuz.

Bâdbân: yelkenli (*bâd*/yel, *bân* ise ek olup ikisi birleşince yelkenli, yelle giden gemi anlamını içerir).

Zevrak: gemi, hasır örgülü zemzem şişesi. Bu dizede gemi anlamındadır.

Buldukça rüzgârın: uygun yel bulunca, uygun esen rüzgârı bulunca (rüzgâr sözcüğü de biri zaman, süre; öteki, yel olmak üzere iki anlamda söylenmiştir).

Bed-mest: soysuz, kötü, yakışıksız (sözcük anlamı, kötü sarhoş, yakışıksız işler yapan sarhoş demektir).

Hâre: taş, çakıl.

İmsâk-i lütf-i nâz-ü tegafül: görmezlikten geliş ve nazlanmayı uy-

gulama. İmsak sözcüğünün birkaç anlamı vardır: A- el çekme, yapmaktan kaçınma, B- oruca başlama süresi, C- eli sıkılık, pintilik, dizenin yorumu, bizce, şöyle: Ey Nâili, sevgili sana şöyle bir baksa bile, bu davranış nazlanmanın, görmezlikten gelişin doğurduğu bir kandırmaca, aldatmacadır. Sen bu işte de aldatıldın."

Firifte: aldatılmış, kandırılmış,

Nezzare: bakış, bakma.

- IV -

1- Severüz gördüğümüz âfeti dilber diyerek
Başlaruz nâle vü feryâda sitem-ger diyerek

2- Biz de bir gonca-lebün yolına can virsek olur
Cân virür bülbüli gör âh gül-i ter diyerek

3- Boyanub hasret-i zülfünle duhâna şeb-ü ruz
Verziş-i âh iderüz dûd-i mu'anber diyerek

4- Çeşm-i mestün hevesiyle oluruz kise-tehi
Kuçe kuçe gezerüz sir tolu sâgar diyerek

5- Nâ'ili dâğ-ı dil-i köhne-bahâr-ı gam olub
Gülşene açılalum tâze gazeller diyerek

Ölçü: *Severüz gör/düğümüz â/feti dilber/diyerek*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- IV -

1- *Severiz gördüğümüz güzeli, güzel diyerek*
Başlarız sonra, ağlayıp inlemeye sitem edici diyerek

2- *Bir gonca dudaklının yoluna biz de can versek olur*
Bülbülü gör, can verir ah taze gül diyerek

3- *Gece gündüz saçının özlemiyle duman içinde kalırız*
Ah etmeyi öğrenmeye çalışırız anber kokuşlu duman diyerek

4- *Süzgün gözünün hevesiyle eli boş kalırız*
Bucak bucak dolaşırız bir dolu kadeh verin diyerek

5- *Ey Nâili, geçmiş baharın özlemiyle gönlü yaralı olup*
Gül bahçesine açılalım yeni gazeller diyerek.

Dil özellikleri:

Afet: güzel, çok güzel, güzelliğiyle çevresini etkileyen..

Dilber: gönül alan, gönül çelen, güzel.

Sitem-ger: sitem edici, üzücü, acı çektirici.

Gül-i ter: taze gül, yeni açmış gül.

Şeb-ü ruz: gece gündüz, (*şeb*/gece, *ruz*/gündüz).

Verziş-i âh: ah etmeyi öğrenme, ah etme üzerinde çalışma, aha alıştırma.

Kuçe kuçe: bucak bucak, köşe köşe, kıyı kıyı.

Dâğ-ı dil-i köhne-bahâr-ı gam: üzüntünün geçmiş baharının gönül yarası, geçmiş bahara duyulan özlemden dolayı yaralanmış gönül, geçmiş baharın acısını çekerek yanıp yakılan gönül.

- V -
Şarkı

1- Yamandur hecr ile hâlüm
Bana yâr olmadun gitdün
2- Nedür cürmüm be hey zâlim
Bana yâr olmadun gitdün

*

3- Tutub dâmânunı ferdâ
Nigâhundan idüb şekvâ
4- Diyem mahşerde vâveylâ
Bana yâr olmadun gitdün

*

5- Senün derdünle bîmârum
Senün-çün hasde vü zârum
6- Budur cürmüm ki gam-hârum
Bana yâr olmadun gitdün

*

7- Olub gül gibi ter-dâmen
Perişân mâcerâlardan
8- Beni öldürdi gayret sen
Bana yâr olmadun gitdün

*

9- Gidüb seyre safâlarla
Gezer oldun gedâlarla
10- Alışdun nâ-sezâlarla
Bana yâr olmadun gitdün.

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün*

- V -

1- Ayrılık yüzünden durumun kötüdür
Bana candan arkadaş olmadın gittin
2- Be hey acımasız suçum nedir
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

3- Yarın eteğine yapışarak
Bakışından yakınarak
4- Kalkım günü çığlığı basıp diyeyim ki
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

5- Senin üzüntünle hastayım
Senin için bitkin ve üzgünüm
6- Suçum budur üzüntü içindeyim
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

7- Gül gibi dillere düşmüş
Serüvenlerden yıpranmış
8- Beni çalışıp didinme öldürmüş, sen
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

9- Eğlencelerle gezmeye gidip
Dilencilerle gezerek gelip
10- Uygunsuz kimselere alışıp
Bana candan arkadaş olmadın gittin.

Dil özellikleri:

Tutup dâmânunı ferdâ: yarın, senin, eteğinden tutarak.

Nigâhundan idüb şekvâ: bakışından yakınarak.

Diyem: diyeyim, söyleyeyim.

Vâveylâ: çığlık, yakınma, yazıklar olsun. Bu dizeyi, biz, "Çığlığı basıp diyeyim ki" biçiminde günümüz diline aktardık, bu "kalkım günü yazıklar olsun, diyeyim" olarak da açıklanabilir, orası okuyucunun beğencine kalmıştır.

Bimârum: hastayım, sayrıyım, bitkinim.

Hasde vü zârum: bitkin ve üzgünüm, hastayım ve bitkinim.

Senün-çün: senin için, senin yüzünden.

Ter-dâmen: dile düşmüş, adı kötüye çıkmış, ıslak etek.

Gam-hâr: üzüntülü, üzgün, özlem çeken, gam yiyen, gamlı.

Perişân mâcerâlardan: dağınık serüvenlerden, serüvenler yüzünden yıpranmış, kendinden geçmiş. Dizede iki ayrı anlam vardır. Birinde "perişân" sözcüğü servüvenlerin (maceraların) niteleyicisi durumundadır, ötekinde ise serüvenler yüzünden "perişân olmuş" anlamı saklıdır.

Nâ-sezâ: uygunsuz, yakışıksız, denk olmayan, yakışmayan.

Alışdun nâ-sezâlarla: uygunsuz kimselerle yakınlık kurdun, arkadaş oldun, onlara alıştın.

- VI -

1- Aşüfte idüb dilleri nezzârelerün hep
Bir bir duyar esrârın o bi-çârelerün hep

2- Her sub tavâf eyleyerek Kâ'be-i kuyun
Bir yire gelür âşık-i âvârelerün hep

3- Lâlün ki olur meclis-i ervâhda mezkür
Bir renge girer neşvesi mey-hârelerün hep

4- Yâd eylese dil bûs-i leb-i tiğ-i nigâhun
Hemyâze çeker sinede ki yârelerün hep

5- Bir âh görür kârını ey Nâ'ili-i zâr
Ferhâda hırâş-ı dil olan hârelerün hep

Ölçü: *Hemyâze/çeker sine/de ki yâre/lerün hep*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

1- *Bakışların bütün gönülleri baştan çıkarır*
Sonra da düşkünlerin sırlarını birbir öğrenir

2- *Her sabah Kâ'be'ye benzeyen yöreni dolaşarak*
Başı boş gezen aşıkların bir yere gelirler

3- *Ruhlar toplantısında kızıl dudağın anıldıkça*
Şarap içenlerin kıvancı öşdeş renge boyanır

4- *Gönül kılıca benzeyen bakışın dudağından öptüğünü ansa*
Göğüste ki yaraların hepsi iç çeker, esnemeye başlar

5- *Ey üzgün Nâili, bir ah işini bitirir*
Ferhad'a gönül yarası açan sağlam kayaların.

Dil özellikleri:

Aşüfte idüb: baştan çıkarıp, çılgınca bir sevgiye düşürek ne yaptığını bilmez duruma getirip.

Nezzâre: bakış, belli bir anlamı olan, bir düşünceyi sezdirir gibi olan bakış.

Duyar esrârın: esrarını duyar, sırlarını öğrenir, sırlarını dinler, gizliliklerini öğrenir.

Dizelerin yorumu: "O, anlamlı bakışların, önce gönülleri etkiler, baştan çıkarır, önlenmez bir sevgiye salar, sonra da bütün gizli yönlerini öğrenir. Önce etkiler, kendine çeker, sonra bir bir söyletir."

Tavâf: dolaşma, çevresini gezme.

Kâ'be-i kuyun: çevrenin Kâ'besini, bulunduğun yörenin Kâ'besini, bir Kâ'be gibi kutsal olan yöreni.

Âşık-i âvâreler: başıboş gezen aşıklar, işsiz güçsüz aşıklar. *Dizelerin yorumu:* Kurban bayramında, Hacc döneminde, Kâ'be'ye giden hacılar, kutsal yerin çevresini dolaştıktan sonra biraraya gelir, toplanırlar. Ozan sevgilinin yöresinde dolaşan aşıklarla bu din olayı arasında bir bağlantı kuruyor.

Meclis-i ervâh: ruhlar meclisi, ruhlar toplantısı.

Mezkür: anılan, adı söylenen. *Dizelerin yorumu:* "Tanrısal evrende, ruhlar toplantısında kızıl dudağın anıldıkça, içki içenlerin içkiden aldıkları tadın rengi bir olur, bütün içki içenlerin beğenci eş renge boyanır, dudağın gibi kızıl olur."

Mey-hâre: içki içen, içki içici.

Bûs-i leb-i tîğ-i nigâh: bakış kılıcının dudağını öpme, bir kılıca benzeyen bakışın dudağından öpme.

Hemyâze: iç çekme, göğüs geçirme, esneme. *Hemyâze çeker:* göğüs geçirir, içini çeker, esner.

Hırâş-ı dil: gönül yarası, gönlü tırmalayıp yaralama. Gönülde kazıyıp yara açma.

Hâre: sağlam kaya.

- VII -

1- Lâ'lün ki hayâl-i mey-i gül-fâm iderüz biz
Âyîne-i horşidi alub câm iderüz biz

2- Âşûb-i gam-ı kâküle hattun komadı yer
Ol hırz ile çok def-i ser-encâm iderüz biz

3- Râcih görürüz mevti firâk-ı gam-ı yârc
Murg-i gama can rişlesini dâm iderüz biz

4- Hoy-kerde-i hırmân oluruz ışk ile gâhi
Nc hâhiş-i dil nc heves-i kâm iderüz biz

5- Vuslatda iken Nâiliyâ fikr iderüz kim
Bir lâhza firâka nice ârâm iderüz biz

Ölçü: *Bir lâhza/firâka ni/ce ârâm i/derüz biz*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Nâ'ili-i Kadim Divanı, Dr. Haluk İpek'ten, 1970. Dil bakımından yazmalardaki yazılışı örnek aldık.)

- VII -

1- Kızıl dudağınla gül rengi şarabı düşünürüz biz
Güneşin aynasını alır kadeh yaparız biz

2- Saçının özlemiyle doğan karışıklığa yüzünde çıkan tüyler yer vermedi
Bu sığınakla (büyüyle) daha çok olayı savarız biz

3- Sevgili özleminden ayrı kalmaya ölümü yeğleriz
Özlem kuşuna can ipliğini tuzak yaparız biz

4- Bir olur aşk ile umutsuzluk teri dökeriz
Ne gönül isteği ne mutluluk dileği düşünürüz biz

5- Ey Nâili sevgiliye kavuştuğumda düşünürüm ki
Çok kısa bir süre bile ayrılığa nasıl katlanırız biz.

Dil özellikleri:

Hayâl-i mey-i gül-fâm: gül rengi şarabın hayali, gül rengi şarabı düşünme, bellekte görüntüsünü canlandırma.

Ayine-i horşid: güneşin aynası, güneş çevresinde görülen parlak yuvarlaklık, güneşin yüzü.

Aşub-i gam-ı kâkül: saçın özleminin karışıklığı, saçın özleminden doğan karışıklık, saça duyulan özlemin yarattığı sarsıntı, bunalım, "Gam" sözcüğünün gerçek anlamı "acı", "ağrı", "sızı", "üzüntü" bg.dir. Ancak kimi dizelerde "özlem" anlamında kullanıldığı, özlemin doğurduğu iç sıkıntısı, iç acısı karşılığı söylendiği anlaşılıyor. Biz yerine göre yorumlamayı uygun bulduk. Okuyucu kendi beğencine göre bir anlam verebilir. Özellikle, Nâili, Neşâti, Fehim bg. ozanlarda, kavramları dondurma, sözlükteki anlamların dışına çıkmama, onlara bağlanma olanağı yoktur.

Hırz: sığınak, korunma yeri, savunma yeri, büyü.

Def-i serencâm: olayı savma, olayı önleme, başa gelen bir yıkımı savma, kötü bir durumdan kurtulma.

Serencâm: olay, olgu, başa gelen ya da gelecek kötü bir iş, kaçınılması gereken bir olay, sakınılması gereken bir durum.

Firâk-ı gam-ı yâr: sevgiliye duyulan özlemden uzak kalma, sevgili yüzünden çekilen acıdan ayrılma.

Râcih: yeğlenmiş, üstün tutulmuş (tercih edilmiş).

Mevt: ölüm.

Râcih görürüz mevti: ölümü yeğleriz, ölümü daha üstün tutarız, ölsek daha iyi.

Can rişte si: can ipliği.

Rişte: iplik.

Hâhiş-i dil: gönül isteği, gönül dileği, gönül eğilimi.

Hay-kerde-i hırman: umutsuzluk teri, umutsuzluktan terleme. (*Hoy-kerde/* terleme daha önce açıklandı).

Hırman: umutsuzluk, yokluk, bunalım, üzüntü, darlık, sıkılma.

Heves-i kâm: mutluluk hevesi, mutluluk dileği, mutlu olma umuşu.

Arâm: dinlenme, durma, katlanma, iç açıklığı, kıvançlı durum.

Nedim-i Kadim

İstanbulludur, doğum yılı bilinmiyor. 1670 de İstanbul'da ölmüştür. Gerçek adı Mehmed Nedim'dir "ilmiye sınıfı"nda yetişmiş, bir süre müderris olarak görevini sürdürmüştür. Şiirlerinde incelik, akıcılık, duyuş derinliği, söyleyiş kolaylığı egemendir. Genellikle sevgi konusunu işlemiş, kendinden sonra gelen Nedim'i etkilemiştir. Şiirleri Nedim Divanı'na eklenerek 1922 de bastırılmıştır (Halil Nihat).

1- Olursa dil n'ola âşüfte hatt-ı yâri görince
Cünûni âşıkın efzun olur bahârı görince

2- Görürse bülbül eger ruy-i dilde gonce-i gülden
Figan ider yine her dem yanında hâri görince

3- Benim o şifte pervâne bezm-i hüsn-i ruhinde
Ki ıztırâba düşer şem'-i tâbdârı görince

4- Aceb mi ruy-i gülc ta'n iderse bülbül-i şeydâ
Letâfet-i ruh-i dildâr-i gül'izârı görince

5- Nifaka bulsa ruhsat adu o yâr yanında
Nedür tegafüle ba'is Nedim-i zârı görince

Ölçü: *Nedir tega/füle bâ'is/Nedim-i zâ/rı görince*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fei'lâtün

1- Gönül sevgili yüzünde tüy görüp kendinden geçerse ne olur
Bahan görünce aşıkın çılgınlığı artar

2- Bülbül, gönül yüzünde, goncanın yanında
Dikeni görürse durmadan inler

3- Senin yüzünün güzelliği meclisinde parlayan mumu
Görünce öteye beriye uçuşan, çıldıran kelebek benim

4- Çılgın bülbül gülün yüzünü kınarsa, çekiştirirse ne var
O gül yanaklı sevgili yüzünün tatlılığını görünce

5- Düşman düşkün Nedim'i sevgilinin yanında görüp de
Arabozuculuk ederse bunu anlamayacak ne var.

Dil özellikleri:

Aşüfte: dağınık, kendinden geçmiş, derli toplu olmayan, düzensiz, yüzsüz, saygısız.

Hatt-ı yâr: sevgilinin yüzünde çıkan tüy, ayva tüyü.

Cünuni: çılgınlıkları, delilikleri (*cünun*/çılgınlıklar, delilikler, cinnetler).

Ruy-i dil: gönül yüzü, gönül yanağı, gönül yüzeyi.

Şifte: düşkün, tutkun, kaçık, kendinden geçmiş, çılgın.

Bezm-i hüsn-i yâr: sevgilinin güzelliğinin şöleni, sevgilinin güzelliğinin bütünü.

Şem'-i tâbdâr: parlayan mum (*tâbdâr*/parlayan, ışık saçan)

Iztırâb: çalkanma, dalgalanma, öteye beriye salınma, üzülme.

Ruy-i gül: gülün yanağı, gülün yüzü, gül yüzlü.

Letâfet-i ruh-i dildâr-i gül'izâr: gül yanaklı sevgilinin yüzünün tatlılığı.

Nifaka bulsa ruhsat: arabozuculuğa olanak bulsa, arabozuluculuk yolu açılsa.

Tegafüle ba'is: görmezden gelmeye, bilmezden gelme nedeni..

Nedür tegafüle bâ'is: anlamayacak ne var, görmeyecek ne var.

1- O gonca şû'le-i âhum aceb sabâ mı sanur
Figan-i sub-geh-i bülbüli nevâ mı sanur

2- Hezâr hile ile itdi imtihan gönlüm
Hulusumuz dahi ol bi-vefâ riyâ mı sanur

3- Çemende gonca ider hande bülbül-i zâre
Bu şiveyi aceb ol sâde-dil vefâ mı sanur

4- Cihâne kasd ider ol gamze-i sitem-pişe
Belâ-yı ışkına dünyâyi mübtelâ mı sanur

5- Cihanda bir yer arar ayş içün Nedim-i nizâr
Bu cây-i mihneti bezm-i tarab-fezâ mı sanur

Ölçü: *O gonca şu/le-i âhum/ aceb sabâ/mı sanur*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

(Kaynak: Nedim Divanı, 1922, Halil Nihat, ayrıca Üniv. Kt. TY: 5537.)

- II -

O gonca gibi güzel alımın yalımını sabah yeli mi sanır
Bülbülün sabah çığlığını bir ezgi mi sanır

Binlerce aldatmacayla gönlümü sınava çekti
Açık yürekliliğimizi de o vefasız ikiyüzlülük mü sanır

Çemende gonca inleyen bülbüle güler
O açık yürekli bu davranışı bir bağlılık mı sanır

O acı çektirmeyi iş edinen bakış dünyayı yıkmak ister
Yoksa dünyayı da aşkının belâsına kapılmış mı sanır

Düşkün Nedim, evrende, geçinecek bir yer arar
O da bu sıkıntı çekme yerini gönül kıvandırıcı bir şölen mi sanır.

Dil özellikleri:

Şu'le-i âḫum: âhımın yalımı, ahımın kıvılcımı, ahımın yakıcı alevi.

Sabâ: tan yeli, sabah yeli, eski musikide bir makam adı. Ozan, inlemenin yakıcı etkisiyle sabah yeli, ezgi arasında üçüzlü bir bağlantı kuruyor. Dizede ilk düşünülen anlam, ahın yakıcı etkisiyle tan yelinin serinletici özelliğidir.

Figan-i subh-geh-i bülbül: bülbülün tan ağarırken çıkardığı çığlık. (*Subhdem*/sabahleyin, tan yerinde)..

Nevâ: ezgi, eski musikıde bir makam adı. Bülbülün iniltisiyle ezgi arasında bağlantı.

Hezâr hile: bin aldatmaca, bin bir kandırmaca, bin hile, bin bir düzen, bin bir tuzak.

Hulus: açık yüreklilik, bağlılık, gönül arınmışlığı.

Riyâ: ikiyüzlülük, gösteriş, içi başka dışı başka olma durumu.

Çemen: çimen, yeşillik, yeşil alan.

Bülbül-i zâr: inleyen bülbül, düşkün bülbül.

Şive: naz, nazlanma, davranış, tutum (Bize göre, bu dizede şive sözcüğü davranış anlamındadır).

Sâde-dil: açık gönüllü, içinde kötülük, eğrilik olmayan, ikiyüzlülükten, üstü kapalı davranıştan kaçınan, olduğu gibi görünüp göründüğü gibi olan.

Sitem-pişe: sitem edici, çıkışıcı, incitici, çıkışmayı, incitmeyi, kınamayı iş edinen.

Belâ-yi ışk: aşk belâsı, aşkın başa getirdiği yıkım (belâ sözcüğü daha önce açıklandı).

Nizâr: düşkün, yoksul, güçsüz.

Nedim-i nizâr: düşkün Nedim, güçsüz Nedim, yoksul Nedim.

Cây-i mihnet: sıkıntı yeri, acı yeri, darlık çekme yeri.

Bezm-i tarab-fezâ: kıvanç verici meclis, kıvandırıcı toplantı yeri.

Neşatî

Edirne'lidir, doğum yılı bilinmiyor, 1674 te Edirne'de ölmüştür. Genç yaşında Mevlevi tarikatına girmiş, Gelibolu Mevlevihanesine gitmiş Ağazade Mehmed Dede'den el almıştır. Şeyhinin ölümünden sonra Edirne'ye gitti, Muradiye Mevlevihanesi şeyhi oldu.

Neşati duygularının derinliği, söyleyişinin akıcılığı, düşgücünün genişliği, yarattığı imgelerin özgünlüğü ile divan şiirinde başlıbaşına bir yer tutamadır. İran ozanlarından Örfi'nin etkisi altında kalmasına karşılık, kendi kişiliğini, özgünlüğünü bulmada güçlük çekmemiş, şiire derinlik kazandırmıştır. Sevginin ağır bastığı gazellerinde tasavvuf konularının geniş bir yer tuttuğu görülür. Neşati, kendinden sonra gelen ozanları, uzun süre etkilemiş, şiirde ses uyumuyla duygu derinliğinin uzlaşmasından doğan etkiyi bir biçem özelliği olarak sürdürmüştür.

1- Gönül kim meclis-i cânâneden dur oldı gitdükçe
Misâl-i cür'a-i mey pest-ü mehcur oldı gitdükçe

2- Çeker geh tiğ-i bidâdın dile geh hançer-i nâzın
Nigâh-ı fitne cûy-i pür şer-ü şûr oldı gitdükçe

3- Şikest eyler nigâh-i mesti bulsa sâgar-ı mihri
O şuh-i fitne-cû hüsniyle mağrur oldı gitdükçe

4- Gönül kim çâk-çâk-i tiğ-i âteş-tâb-ı hasretdür
Hadeng-i cevrile pür zahm-i nâsur oldı gitdikçe

5- Kenâr ümmidin itdükçe Neşâti lücce-i gamdan
Misâl-i meve-i vâpes-cû yine dur oldı gitdükçe

Ölçü: *Gönül kim mec/les-i cânâ/neden dur ol/dı gitdükçe*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- *Gönül sevgilinin topluluğundan uzak kaldı gittikçe*
Yere düşen şarap damlası gibi değersiz sayılıp bırakıldı gittikçe

2- *Bir olur gönüle zulüm kılıcını çeker bir olur naz hançerini*
Arabozucu bakış gürültü patırtıya döndü gittikçe ırmağına

3- *Baygın bakışı bulsa sevgi kadehini kırar*
O arabozucu çapkın güzelliğiyle büyüklenir oldu gittikçe

4- *Gönül özlemin ateş parıltılı kılıcıyla paramparçadır*
Acı çektirme okuyla delik deşik oldu gittikçe

5- *Üzüntü denizinden kıyıya çıkmayı umdukça, Neşâti*
Karaya doğru gelen dalgalar gibi yine kıyıdan uzaklaştı gittikçe.

Meclisi cânâne: sevgili meclisi, sevgilinin bulunduğu toplantı.

Misâl-i cür'a-i mey: içki damlası gibi, şarap damlası gibi.

Pest-ü mehcur: değersiz ve bırakılmış (*pest:* değersiz, aşağılık, önemsiz.

Mehcur: atılmış bırakılmış).

Tiğ-i bidâd: zulüm kılıcı, haksızlık kılıcı, acımasızlık kılıcı.

Sâgar-i mihr: sevgi kadehi, yardım kadehi, güneş kadehi, güneşte parlayan kadeh.

Nigâh-i fitne: arabozucu bakış, ortalığı karıştıran birbirine düşüren bakış.

Cuy-i pür şer-ü şur: gürültü patırtı dolu ırmak, akarken çok ses, çok gürültü çıkaran, çağlayan ırmak.

Şuh-i fitne-cu: arabozucu, ortalığı karıştırıcı çapkın, ortalığı karıştırıcı çapkın sevgili.

Çâk-çâk-ı tiğ-i âteş-tâb-ı hasret: özlemin ateş gibi parlak kılıcının param parça edişi, özlemin ateş ışıltılı kılıcının açtığı yara.

Hadeng-i cevr: acı çektirme oku, cevr oku.

Pür zahm-i nâsur: delik deşik, yara bere dolu.

Lücce-i ummân: engin deniz (daha önce açıklandı).

misâl-i mevc-i vâpes-cu: kıyıya yürüyen dalga gibi, karaya doğru gelen dalga gibi.

Mevc-i vâpes-cu: kıyıya gelen dalga, karaya doğru yürüyen dalga (*vâpes*/son, uç,.kıyı, *vâpes-cu*/kıyıya varmak isteyen).

- II -

-İmam Hüseyin Ağıtı'ndan-

1- Ciğerler âteş-i hasretle yansın şu'le hâr olsun
Gönüller derdile pür dideler hem eşkbâr olsun

2- Yine bir mertebe tutsun cihânı nevha-i matem
Melâik dide giryân ehl-i âlem cümle zâr olsun

3- Çıkub dûd-i derun-i ehl-i mâtem evc-i gerduna
Siyehler giysün âlem şâm-ı hasret âşikâr olsun

4- Kesüb geh nâle-i tâze yakub bir dâğ-ı pür-hasret
Felek mâtem-geh-i âlemde dâim dil-figâr olsun

5- Akıdsun dideden feryâdile ebr-i siyeh eşkin
Deruni derdile mâhın da yansun dâğdâr olsun

6- Yıkılsun sakfı gerdunun dökülsün dâne-i encüm
Dil-i uşşâk-ı şeydâ gibi ol da târümâr olsun

7- Atılsun mihr-i âlem-tâb hâke bâm-ı gerdundan
Düşüb ruy-i zemine hemçü sâye hâksâr olsun

8- Görüb bu mâtemi cûlar da döğsün sengile cismin
Cihânı geşt idüb hasretle dâim bi-karâr olsun

Ölçü: *Cihânı geşt/idüb hasret/le dâim bi/karâr olsun*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- Ciğerler özlem ateşiyle yansın yalımlar
Gönüller acıyla dolsun gözler yaş döksün

2- Üzüntü çığlığı yine evreni doldursun bir süre
Melekler ağlasın insanlar yaratıklar inlesin

3- Üzüntü çekenlerin yanan gönlünden çıkan duman
göğün donuğuna yükselsin
Evren karalar giysin özlem gecesi başlasın

4- Yeni bir çığlık koparsın özlem ateşini yaksın[1]
Yazgı (felek), evrenin üzüntü yerinde her zaman yüreği
yaralı olsun

5- Kara bulut inleyerek gözünden yaş akıtsın
Ay'ın da yüreği acıyla yansın dağlansın

6- Evrenin damı yıkılsın yıldız taneleri dökülsün
Çılgın aşıkların gönlü gibi darmadağın olsun

7- Evreni aydınlatan güneş göğün damından yere atılsın
Yeryüzüne düşüp gölge gibi yerle bir olsun

8- Bu üzüntüyü ırmaklar da görüp taşla bağırlarını döğsün
Özlemle evreni dolaşıp bir yerde duramaz olsun.

---

(1) Açıklamalara bakınız.

Dil özellikleri:

Şule-hâr: yalım saçan.

Nevha-i matem: üzüntü çığlığı, matem iniltisi, üzüntüden dolayı inleme, çığlık koparma.

Ehl-i âlem: insan, insanlar, evrende yaşayanlar, bütün canlı yaratıklar.

Dide giryân: ağlayan göz, *dide giryân olsun:* ağlasın.

Dud-i derun-i ehl-i mâtem: üzüntü çekenin içinden çıkan duman. (*Dud:* duman, *derun:* iç, gönül, *ehl-i mâtem:* üzüntü çeken, matem tutan.)

Evc-i gerdun: evrenin doruğu, gökyüzünün tepesi.

Şâm-ı hasret: özlem gecesi, özlem karanlığı, ayrılık gecesi.

Aşikâr olsun: belirsin, ortaya çıksın, başlasın, görünsün.

Nâle-i tâze: yeni inilti, yeni çığlık.

Dâğ-ı pür-hasret: özlem dolu yara, özlem yarası, ayrılık yarası, ayrılık acısı, ayrılıktan yana, özlemden dolayı tutuşma. Özlenme dağlanma.

Mâtem-geh-i âlem: evrenin üzüntü yeri, matem tutulan yer, üzüntü çekenlerin toplandıkları yer.

Dil-figâr: gönül yarası, yaralı gönül.

Dâğdâr olsun: yaralansın, yaranın ateşiyle yansın.

Dâğ sözcüğü kızgın bir demirle açılan yaraya, yanma sonucu oluşan yaraya, yanık yarasına denir.

Sakf: dam, tavan, çatı.

Gerdunun sakfı: evrenin damı, gökyüzü.

Mihr-i âlem-tâb: evreni aydınlatan güneş (daha önce açıklandı).

Dâne-i encüm: yıldız taneleri (daha doğrusu "yıldızların tanesi").

Encüm: yıldızlar (necm'ler).

Dil-i uşşâk-ı şeydâ: çılgın aşıkların gönlü (bu dizede İmam Hüseyn'i sevenlerin gönlü anlamında).

Bâm-ı gerdun: evrenin damı, gökyüzünün damı.

Ruy-i zemin: yeryüzü, dünya yüzeyi.

Hemçü: gibi, benzer, benzeşik (bu dizede "gibi" anlamında).

Hâksâr: toprağa karışmış, topraklaşmış, toprağa düşmüş.

Geşt idüb: dolaşıp, dolaşarak.

- III -

1- Hâl-i dili ne yâr-ü ne ağyâr ile söyleş
Ferhâd-ı belâ-keş gibi kühsâr ile söyleş

2- Yetmez mi sana hemdemi-i nâle-i hasret
Ne hem-nefes ol nâye ne evtâr ile söyleş

3- Zulmet-kede-i gamda dilin suz-ü güdâzın
Dök hâke yaşın şem'-i şeb-i târ ile söyleş

4- Gûşet cereyânında olan sıyt-ı safâyı
Var gülşene cuş-i dili enhâr ile söyleş

5- Râz-ı dilini açma Neşâti gibi yâra
Evvel hele ol gamze-i mekkâr ile söyleş

Ölçü: *Evvel he/le ol gamze/i mekkâr i/le söyleş*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- III -

1- Gönül durumunu ne sevgiliyle ne de yabancılarla söyleş
Üzüntüler çeken Ferhâd gibi dağla bayırla söyleş

2- Özlem çığlığının arkadaşlığı sana yetmez mi
Ne neyle ötüş ne de çalgının telleriyle söyleş

3- Özlemin karanlık yerinde gönlün yanışını, yıpranışını
Gözyaşını yere dökerek karanlık gecenin ışıldağıyla söyleş

4- Akışındaki mutluluk sesini dinle de
Git gül bahçesine gönlün coşmasını ırmaklarla söyleş

5- Gönlünün sırrını Neşâti gibi sevgiliye açma
Önce o aldatıcı süzgün bakışla söyleş.

Dil özellikleri:

Söyleş: konuş, tartış, gönüldeşlik eyle, bir durumu karşılıklı olarak konuş, başkasıyla tartış.

Hâl-i dil: gönül durumu, gönül hali, gönülde olup bitenler, gönül olayları, gönül işleri. "Hâl" sözcüğü tasavvufta "derin coşkunluk", bir güzellik karşısında "kendinden geçiş" anlamındadır.

Ferhâd-ı belâ-keş: acı çeken Ferhâd, üzüntülü Ferhâd. Sevgilisi Şirin'e kavuşmak için dağı delip süt akıttığı söylenen bir masal insanı (daha önce de açıklandı).

Kühsâr: dağ, dağ bayır, dağlık yer.

Hemdemi-i nâle-i hasret: özlem çığlığının arkadaşlığı, ayrılık acısından doğan iniltinin yoldaşlığı.

Hem-nefes: solukdaş, soluğuna uyan, birlikte soluk alıp veren.

Nây: ney, kaval, soluklu çalgı.

Nâye hem-nefes olmak: neye uyarak ses çıkarmak, neyle birlikte ötmek, inlemek. Ötüşte neye arkadaşlık etmek.

Evtâr: teller, çalgının telleri.

Zulmet-kede-i gam: özlemin karanlık yeri; ayrılığın karanlık yeri, ayrılık karanlığı, özlem karanlığı.

Kede/gede: yer, uzam.

Suz-ü güdâz: yakış ve yıpratış, yakma ve öldürme.

Şem'-i şeb-i târ: karanlık gecenin mumu, karanlık geceyi aydınlatan ışıldak, ışıklık.

Sıyt-ı safâ: safa sesi, mutluluk sesi.

Cuş-i dil: gönül coşkunluğu, gönlün sevinçten kaynayıp taşması.

Enhâr: nehirler, ırmaklar, büyük akarsular.

Râz-ı dil: gönül sırrı, gönül gizemi.

Gamze-i mekkâr: aldatıcı gamze, aldatıcı süzgün bakış, tuzağa düşürücü bakış.

Rübâi

Oldum o kadar ışk ile dembeste vü lâl
Yok derdimi bir vechile takrire mecâl
Saldım dili bir lücce-i pür-hayrete kim
Emvâcı ider garkaların istikbâl

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü faul*

(Kaynak: Neşâti, Hayatı ve Eserleri, Sadeddin Nüzhet, 1933. Buraya aktarılan şiirlerin yayını Mil. Kt. Yaz. no.449 yazmaya göre, o çağın dil özelliği gözönünde tutularak değiştirilmiştir.)

Dörtlük

Aşk ile öylesine soluğum kesildi dilim tutuldu ki
Derdimi açıklayacak durumda değilim artık
Gönlümü çok mu çok şaşılası bir engine saldım ki
İçine batanları dalgaları karşılamaya çıkar.

Mezakî

Mezaki, Derviş Bosnalı diye de anılır. Rumelili ozanlar arasında ün kazanmıştır. Yaşamı konusunda ayrıntılı bilgi yoktur. 1673, ya da 1676 da ölmüştür. Şiirlerinde yer yer tasavvuf konularına eğilim görülür. Özellikle sevgiyi işlemiştir. Söyleyişi akıcı, kolaydır. İnce buluşları, duyarlı bir anlatımı vardır. Şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı bulunmaktadır. Kimi şiirlerinde halk deyimleri, atasözleri yeralır.

1- Hic makdem-i dilberden yollarda eser yok mı
Ey bâd-ı sabâ sende bir tâze haber yok mı

2- Yusufla o mehrunun farkı katı zâhirdür
Erbâb-ı mahabbetde bir ehl-i nazar yok mı

3- Bu bağ-ı mahabbet kim bir tâze gülistandur
Zîb-i ser-i ümide bir gonca-i ter yok mı

4- Bu nâle-i şebgirin âsârı görülmez mi
Bu şâm-i garibâne bir vakt-i seher yok mı

5- Bu suziş ile andan zâhir mi olur derdüm
Pinhan yine sinemde sad dâğ-ı ciğer yok mı

6- Ey Hızr-ı hucceste pey kem-nâm-ı reh-i ışkız
Bu vâdi-i hayretde bir râh-güzer yok mı

7- Alemde Mezâkı veş bir sâhib-i irfânız
Erbâb-ı dile mâil bir ehl-i hüner yok mı

Ölçü: *Alemde/ezâki veş/bir sâhi/b-i irfânız*
mef'ulü mefâ'ilün mef'ulü mefâilün

(Kaynak: Prof. Fahir İz, AGY. Ayrıca Milt. Kt. Mzm. 400)

1- Yollarda güzelin gelişiyle ilgili bir iz yok mu
Ey tanyeli sende yeni bir haber yok mu

2- Yusuf'la o ay yüzlünün ayrımı besbelli
Sevgiden anlayanda bir görüşü kavrayışlı yok mu

3- Bu sevgi bahçesi yeni bir gül ülkesidir
Umudun başını süsleyecek yeni bir gonca yok mu

4- Geceyi yaran bu çığlığın etkisi görülmez mi
Bu yoksullar gecesinin bir günaçımı yok mu

5- Derdim bu yanıp yakılışla açığa çıkar mı
Göğsümde gizli yüzlerce ciğer yarası yok mu

5- Ey ayağı uğurlu Hızır sevgili yolunun adı kötüye çıkmışlarıyız
Bu şaşkınlık oylumunda bir yol gösterici yok mu

7- Evrende Mezâki gibi aydın bir kişiyiz
Gönülden anlayanı tutan bir becerikli yok mu.

Dil özellikleri:

Makdem-i dilber: güzelin gelişi.

Eser: iz, belirti.

Bâd-i sabâ: tanyeli.

Tâze haber: yeni haber, yeni bilgi.

Katı: çok, *katı zâhirdür:* besbellidir, çok açıktır.

Erbâb-ı mahabbet: sevgiden anlayanlar, gönül işlerini bilenler, sevgi erleri, tatlı tatlı söyleşenler.

Ehl-i nazar: bakışı kavrayışlı, kavrayıcı görüşlü, bakış eri, bir bakışta kavrayan, tasavvufta; karşısındakinin içini bir bakışta anlayan, özü gören, derin bakışlı, ermiş kişi bg. anlamlarda söylenir.

Bağ-ı mahabbet: sevgi bahçesi, sevgi bağı.

Zib-i ser-i ümid: umudun başına takılan süs, umudun başını süsleyen takı.

Zib: süs, süs takısı.

Nâle-i şeb-gir: geceyi yaran çığlık, karanlığı yırtan çığlık, gece duyulan çığlık.

Asâr: eserler (izler), belirtiler, "*eser*/iz" sözcüğünün çoğulu.

Şam-i garibân: yoksullar gecesi, yurdundan uzak kalanların gecesi, garipler akşamı.

Vakt-ı seher: tan ağarması, günaçımı.

Suziş: yanma, yakış, yanıp yakılma.

Zâhir: görünen, açıkta, kapalı olmayan.

Hızr-ı huceste-pey: ayağı uğurlu Hızır.

Huceste: uğurlu, iyi gelen, yararlı.

Pey: ayak (bk. pâ, pây).

Kem-nâm-ı reh-i ışk: sevgi yolunda adı kötüye çıkan.

Kem-nâm: adı kötüye çıkmış.

Reh-i ışk: sevgi yolu, aşk yolu.

Vâdi-i hayret: şaşkınlık oylumu.

Râh-güzer: yol gösteren, kılavuz, yol gösterici.

Sâhib-i irfan: bilgili, aydın.

Niyazi-i Mısrî

1618 de Malatya'da doğmuş, 1694 te Limni adasında ölmüştür. mısır'da öğrenim gördüğünden "Mısrî" takma adıyla tanınmıştır. Erken yaşta tasavvufla ilgilenmiş, Halveti Tarikatı'na girmiştir. Şiirleri divan geleneğini sürdürmesine karşın, halk arasında yaygın bir ünü vardır. Çağının halk Türkçesiyle yazdığı şiirleri dil araştırmaları bakımından yararlı sayılır.

Niyazi-i Mısri'nin şiiri, yer yer tasavvuf konularını içermesine karşın, din bakımından katı bir duyguyu dilegetirir. Şiirleri tekkelerde, toplu olarak, törenlerde okunurdu. Bütün şiirlerinin toplandığı divan'ı birkaç kez basılmıştır.

1- Sevdim seni hep varım yağmadur alan alsun
Gördüm seni efkârım yağmadur alan alsun

2- Aldun çü beni benden geçdüm bu cân-ü tenden
Aklım dahi her varım yağmadur alan alsın

3- Ben varluğumı atdum dost varluğına yetdüm
Her usluya bâzârum yağmadur alan alsun

4- Geçdüm ben ad-u sandan çıkdum ben o dükkândan
Hep ırz-u vakaarum yağmadur alan alsun

5- Geldi dile dildârum buldum gül-ü gülzârum
Şimdengiru hep varum yağmadur alan alsun

6- Sen gaib-ü hâzırsun her hâlime nâzırsun
Ahvâl ile etvârum yağmadur alan alsun

7- Çün buldı gönül yârum terk eyledüm ağyârum
İmân ile zünnârum yağmadur alan alsun

8- Mısri'ye vücub imkân bir oldı kamu âyân
Tâat ile ezkârum yağmadur alan alsun

Ölçü: *Sevdim se/ni hep varum/yağmadu/ralan alsun*
mef'ulü mefâ'ilün mef'ulü mefâ'ilün

(Kaynak: Niyazi-i Mısrı Divanı, 1963.)

Dil özellikleri:

Hep varım : bütün varlığım, nem varsa.

Efkârum: düşüncelerim, dileklerim.

Yağmadur alan alsun: Ilgarlansın, yağmalansın, isteyen istediğini alsın.

Aldun çü beni benden: beni benden aldın, kendimi bilmez oldum.

Irz-u vakaar: benlik, kişinin kendi benliğini oluşturan öz, kişilik.

Gaib-ü hâzır: görünmeyen ve her yerde bulunan. İslam inançlarına göre tanrı görünmez, ancak her yerde vardır.

Nâzır: gören, bakan.

Zünnâr: Hristiyan kişişlerinin bellerine sardıkları özel kuşak.

Vücub: gerekli olan, yerine getirilmesi dine göre bir görev sayılan.

Tâat ile ezkâr: tapış ile tanrıyı anışlar (*ezkâr*/anışlar, tanrı adını söyleyişler).

Ahvâl ile etvârum: durumlarımla davranışlarım, varlık alanında ortaya koyduğum bütün eylemler, davranışlar.

Ayân: apaçık, belli, görünen, ortada.

Fasih

Fasih Ahmed Dede, İstanbul'da doğdu, 1699 da orada öldü. Mevlevi Tarikatı'na erken yaşta girmiş, bu yolda yetişmiştir. Bir süre Köprülü Ahmed Paşa'nın kâtipliği görevinde bulunmuştur. Resim, yazı (hat) alanında da ürün veren Fasih Dede'nin başarısı şiirde, özellikle gazel türündedir. Tasavvuf konularını işleyen şiirinde egemen öğe sevgidir. Söyleyişi, kolay, akıcı, dili sürükleyici, buluşları ince ve etkilidir. Genellikle Neşati, Naili yolunu izlemesine karşın, kimi şiirlerinde onları geçtiği söylenir.

Şiirlerinin toplandığı divan'ından başka; *Mahmud-u Ayaz, Behişt-Abâd, Tönbakü-Nâme, Hüsrev-ü Şirin, Münazara-i Gül-ü Mül, Münazara-i Şeb-ü-Ruz* gibi yapıtları vardır.

1- Şarâb-ı nâz aceb çeşm-i yâre gelmedi mi
Dahi mahall-i niyâz ol nigâre gelmedi mi

2- Hezâr mevc-i yem-i gamla âşinâ oldı
Gönül o dürr-i melâhat kenâre gelmedi mi

3- Görinmez oldı o şehbâz-ı evc-i istiğnâ
Aceb bu cânibe sayd-ü şikâre gelmedi mi

4- Bahâr geldi niçün bülbül-i çemen hâmuş
Şehenşeh-i güle şekvâ-yi hâre gelmedi mi

5- Zebân-ı şekveye ruhsat var ey Fasih meger
Dahi mahall-i niyâz ol nigâre gelmedi mi

Ölçü: *Şehenşeh-i/güle şekvâ/yi hâre gel/medi mi*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün feilün

1- Acaba sevgilinin gözüne naz şarabının baygınlığı gelmedi mi
O güzele yalvarıp yakarmak için elverişli durum gelmedi mi

2- Gam denizinin binlerce dalgasıyla senli benli oldu
Gönül, o güzellik incisi gene kıyıya gelmedi mi

3- O aldırmayışın en yücesinde duran büyük doğan
Görünmez oldu, yoksa bu yöreye avlanmaya gelmedi mi

4- Bahar geldi çemen bülbülü neden susku-
Şahlar şahı güle dikenden yakınmaya gelmedi mi

5- Ey Fasih yakınmayı dile getirmeye olanak var
Peki o güzele yalvaracak yer, sıra gelmedi mi.

Dil özellikleri:

Şarâb-ı nâz: naz şarabı, sürülmüş şarap, insanı içmiş gibi kıvandırıp kendinden geçiren biraz baygınlaştıran davranış, kendini ağır satma.

Aceb: acaba, yoksa.

Çeşm-i yâr: sevgilinin gözü. *Dizelerin yorumu:* "O sevgili gözünde, kendini ağır satmanın, nazlanmanın, böyle davranışın yarattığı kıvançla doğan yumuşak baygınlığın etkisi yok mu? O sevgilinin gözünde, az da olsa, bir süzülme, kendinden geçme yok mu? Onun gözleri, içkinin etkisiyle kızarmaz mı?"

Mahall-i niyâz: yalvarıp yakarma yeri, yalvarış olanağı, yalvarış sırası.

Mevc-i yem-i gam: gam denizinin dalgası, özlem denizinin dalgası.

Hezâr: bin.

Aşinâ: tanıdık, yakın, biriyle senli-benli olma.

Dürr-i melâhat: güzellik incisi.

Şehbâz-ı evc-i istiğna: kendini ağır satmanın en yücesinin, en yüksek aşamasının büyük doğanı. Kendini ağır satmayı aşırılığa vardırmanın büyük doğanı.

Sayd-ü şikâr: avlanma, avlanmaya çıkma (bu iki sözcük eşanlamlıdır. *sayd/*avlanma, *şikâr/*avlanma, ilki Arapça, ikincisi Farsça).

Bülbül-i çemen: çemen bülbülü, ortalık yeşillenince ötmeye başlayan bülbül.

Hâmuş: suskun, sessiz.

Şehenşeh-i gül: gül padişahlarının padişahı, gül sultanlarının sultanı.

Şekvâ-yi hâr: dikenden yakınma, dikenden şikâyet.

Zebân-ı şekva: yakınma dili, yakınmayı dile getirme, yakınan dil.

- II -

1- Sâki ki aks-i rûyini sâgarde gösterir
Ateşle âbı hâsılı bir yerde gösterir

2- Ruhsârı üzre sâye-i zülfî düşüb çü dud
Ol şem' bezm-i hüsni siyeh-çerde gösterir

3- Gül-berk üzre sünbül-i garrâ sanur gören
Kâküllerin ki yâr ruh-i terde gösterir

4- Bir bir felekde neem-i letâfet midir yahud
Ol meh izâr-i pâkini hoy-kerde gösterir

5- Bilmez ki dâğını ne mahâl arz ide Fasih
Geh dilde geh ciğerde gehi serde gösterir

Ölçü: *Geh dilde/geh ciğerde/gehi serde/gösterir*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- İçki dağıtıcı yüzünün yansımasını kadehte gösterir
Demek ki ateşle suyu bir yerde gösterir

2- Saçının gölgesi yanağının üstüne sis gibi düşünce
O güzellik meçlisini, o mum, esmer gösterir

3- Gören gül yaprağı üstünde güzel bir sünbül sanır[1]
Sevgili saçını pırıl pırıl yanağına dökülmüş gösterir

4- Gökyüzünde tek tek incelik yıldızı mı yoksa
O ay yüzlü sevgili ışıl ışıl yüzünü terli mi gösterir

5- Fasih, gönül yarasını ne yolla anlatacağını bilmiyor
O yarayı bir olur gönülde, bir olur ciğerde, bir olur
başında gösterir.

(1) Anlamı daha kolay kavramak için bu iki dizenin yerini değiştirmek gerekiyor: "Sevgili, saçlarını pırıl pırıl yanağı üstüne döktüğünde; gören, gül yaprağının üzerinde güzel bir sünbül sanır."

Dil özellikleri:

Aks-i ruyini: yüzünün yansımasını, yüzünün yansıyan görüntüsünü.

Sâye-i zülf: saçın gölgesi. zülfün gölgesi.

Siyeh-çerde: esmer, siyahımsı, karamsı.

Çü dud: duman gibi, sis gibi.

Bezm-i hüsn: güzellik meclisi, bu dizede "güzelliğin bütünü" anlamında.

Gül-berk: gül yaprağı.

Sünbül-i garra: güzel sünbül, sevgilinin saçı.

Ruh-i ter: taze yanak, pırıl pırıl yanak; çizgisi, kırışığı olmayan yanak. *Necm-i letafet*: İncelik yıldızı, letafet yıldızı; güzelliğin, inceliğin yıldızı.

İzâr-i pâk: temiz yanak, parlak yanak, pırıl pırıl yanak.

Hoy-kerde: terlemiş, terli.

Ne mahâl arz ide: ne yolla göstere, nasıl söyleye, ne tür anlata.

1- Gelür dehânum cânuma berâ-yi istikbâl
Denilse meclise ol yâr-i bi-vefâ geliyor

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

*

2- Gören cemâlüni mecnûn-i ışk olur elbet
Senünle aklı olan yâr-ü âşinâ olmaz

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün*

*

3- Bulınmadı sana dil âleminde âsâyiş
Fasih âdeme dirler cihanda rahat yok

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün*

*

4- Kan ağladıkça ben sen iderdin visâle va'd
Demler o demler idi zaman ol zaman idi

Ölçü: *mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

*

5- Berk-i bârından biz el çekdük bu fâni gülşenin
Mive-i maksud ister olsun ister olmasın

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

(Kaynak: Divân-i Fasih, Sül. Kt. Zühdi Bey, TY. 238.)

- I -

1- Karşılamak için canım ağzıma gelir
O vefasız sevgili toplantıya geliyor dense

*

2- Yüzünü gören aşkın çılgını olur besbelli
Aklı olan seninle dost ve içli dışlı olmaz

*

3- Gönül evreninde sana esenlik sağlanamadı
Ey Fasih; insana yeryüzünde rahat yok derler

*

4- Ben kan anladıkça sen geleceğim diye söz verirdin
Günler o günlerdi zaman o zamandı

*

5- Bu gelip geçici gül bahçesinin (evrenin) yaprağından
yemişinden geçtik
Dileğimizin yemişi ister olsun ister olmasın

Dil özellikleri:

Berâ-yi istikbâl: karşılamak için.

Mecnun-i aşk: aşk delisi, aşk çılgını, sevgi nedeniyle kendinden geçen.

Yâr-ü âşinâ: dost ve tanıdık, dost ve içli dışlı olunan kimse. Halk ağzında bildik (âşinâ) ve yakın(dost).

Asâyiş: esenlik, düzen, bozukluğun-dağınıklığın karşıtı.

Visâle va'd: kavuşmak için söz verme, geleceğim diye söz verme.

Fâni gülşen: geçici gül bahçesi, boyuna yeşil, çiçekli kalmayan gül bahçesi (bu dizede evren'in yeryüzü anlamında yorumlanması, anlam bakımından, daha uygun).

Mive-i maksud: dilek yemişi, dilek meyvesi, erek yemişi, maksat meyvesi (kişinin dilediği ereğe varmasından sağlanan kazanç, mutluluk).

Rami Mehmed Paşa

1655'te İstanbul'da doğdu, 1707'de tutuklu bulunduğu sırada öldü. Özel öğrenim gördü, Nabi'den yazın bilgileri edindi. Kıbrıs, Mısır valiliklerinde bulundu. Genellikle sevgi konularını işleyen şiirlerinde, yer yer derin duyuşlar, sürükleyici incelikler, etkileyici buluşlar görülür.

Şiirlerini içeren *divan*'ı dışında, *Hülâsa-i İnşâ* adlı bir yapıtı vardır.

1- Reh-i ışk içre zencirin sürür divânedür gönlüm
Mahabbet arsasında ser virür merdânedür gönlüm

2- Şebistân-ı visâle tâlib olsam vechi var zirâ
Şerâr-ı şem'-i hüsne per yakan pervânedür gönlüm

3- Gelen gelsün salâdur şu'le-nûşân-ı harâbâte
Mey-i ışkıyle bir âteş-kede meyhânedür gönlüm

4- Gel ey sâki kerem kıl sâgarı doldurma leb-ber-leb
Bilürsin câm-ı ışk-ı yârile mestânedür gönlüm

5- Olaldan âşinâ âlâm-ı derd-i hicre ey Râmi
Safâ-yi meclis-i dildârdan bîgânedür gönlüm

Ölçü: *Olaldan â/şinâ âlâ/m-ı derd-i hic/re ey Râmi*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- Aşk yolunda zincirini sürüyen delidir gönlüm
Sevgi alanında başını veren bir yiğittir gönlüm

2- Kavuşma gecesinin yatak odasını dilesem yeridir
Güzellik mumunun ateşine kanadını yakan bir kelebektir gönlüm

3- Meyhanenin alev içenlerine bir çağrıdır gelen gelsin
Aşk şarabıyla ateşliğe dönmüş bir meyhanedir gönlüm

4- Gel ey içki dağıtıcı beni kayır, kadehi dudak dudağa doldurma
Biliyorsun sevgilinin aşk kadehiyle iyice içip esrimiş gönlüm

5- Ey Râmi ayrılık acısının üzüntüleriyle yakınlık kuralı
Sevgili meclisinin mutluluğuna yabancı kaldı gönlüm

Dil özellikleri:

Reh-i ışk: aşk yolu, sevgi yolu, sevgiye götüren yol

Zencirin sürür: zincirini sürür. Eskiden delilerin ayaklarına zincir vururlardı. "Zincirin sürür divâne" sözlerinden çıkan anlam da bu olaydır.

Şebistân-ı visâl: kavuşma gecesinin yatak odası.

Şebistan: yatak odası, gerdek odası, toplumdan uzak kalarak kendini tapınmaya veren kimsenin kaldığı yer. Bu dizede "yatak odası", "sevgiliyle buluşulan yer" anlamı düşünülmüştür.

Şerâr-i şem''-i hüsn: güzellik mumunun yalımı, güzellik mumunun ateşi, güzellik mumunun kıvılcımı.

Per yakan: kanadını yakan

Şu'le-nuşân-ı harâbât: meyhanenin ateş içenleri, meyhanenin ateş yalımı gibi kızıl şarabını içenler.

Şu'le-nuşân: yalım içenler, ateş içenler (yalım gibi kızıl şarabı içenler).

Ateş-kede: ateşlik, ateş yakılan yer, ateş yeri. Eski İran'da, zerdüşt inançlarına bağlı kimselerin, tapındıkları kutsal ateşin bulunduğu yer.

Mey-i ışk: aşk şarabı, sevgi şarabı, sevginin seveni kendinden geçirici etkisi.

Leb-ber-leb: dudak dudağa, dopdolu.

Câm-ı ışk-ı yâr: sevgiliye duyulan sevginin kadehi, sevgilinin aşkı kadehi.

Alâm-ı derd-i hicr: ayrılık derdinin üzüntüleri, ayrılık acısının yarattığı üzüntüler (*âlâm*/elemler, üzüntüler).

Safâ-yi meclis-i dildâr: sevgili meclisinin mutluluğu, sevgiliyle buluşulan toplantıdan duyulan mutluluk.

- II -

1- Mevsim-i gülde ne hum-hâne ne kâşâne gerek
Her çemen sufede bir meclis-i rindâne gerek

2- Şimdi güller gibi peymâne gerekdir elde
Bağda her kişi bülbül gibi mestâne gerek

3- Meve-hiz oldı çemen bâd-ı sabâ ile yine
Âşinâyân-ı hired akl ile bigâne gerek

4- Hâl-i bîmârını kıl ziver-i bâlin-i beyân
Hâb-nâz itmeğe ol âfete efsâne gerek

5- Sâkıyâ herkesi şâyeste-i sohbet sanma
Şem'-i bezm-i meye Râmi gibi pervâne gerek

Ölçü: *Her çemen su/fede bir mec/lis-i rindâ/ne gerek*
fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Üniver. Kt. TY. 5492.)

1- *Gül döneminde ne şarap mahzeni ne de saray gerek*
Her yeşil alanda bir dervişçe şölen gerek

2- *Şimdi elde gül gibi kadeh gerekir*
Her kişinin bağda bülbül gibi kendinden geçmesi gerek

3- *Çemen yine tanyeliyle dalgalanmaya başladı*
Akıllıların akılla ilgilerini kesmeleri gerek

4- *Hasta durumunu söz yastığının süsü eyle*
O güzeli naz uykusuna yatırmak için masal gerek

5- *Ey içki dağıtan herkesi sözü dinlenir sanma*
İçki şöleninin mumuna Rami gibi bir kelebek gerek...

Dil özellikleri:

Mevsim-i gül: gül dönemi, gül mevsimi.

Hum-hâne: şarap mahzeni, şarapların saklandığı yer.

Kâşâne: saray, konak, köşk.

Çemen sufede: çemen alanında, çemenli toplantı yerinde, çemen sofasında.

Meclis-i rindâne: rindçe şölen, dervişçe toplantı.

Peymâne: içki bardağı, kadeh, sağrak.

Mestâne: kendinden geçmiş, esrimiş, baygın.

Mevc-hiz: dalgalanan, dalgalı.

Bâd-ı sabâ: tanyeli.

Aşinâyân-ı hıred: akıllılar, akılla tanıdık olanlar.

Bigâne: yabancı.

Hâl-i bimâr: sayrılı durum, hastalık hali, hasta.

Ziver-i bâlin-i beyân: söz yastığının süsü, söz söyleme yastığının oyası.

Hâb-nâz: naz uykusu, kendin geçerek tatlı bir uykuya dalış.

Afet: güzel, sevgili.

Efsâne: söylence, masal, öykü (küçük çocukları uyutmak için söylenen masal).

Şâyeste-i sohbet: sözü dinlenmeye değer, oturup söyleşmeye değen, sözü dinlenen.

Şem'-i bezm-i mey: içki şölenini aydınlatan mum.

Nabi

Urfa'da doğdu (1642), İstanbul'da öldü (1712). Gerçek adı Yusuf'tur. Medrese öğrenimi gördü, İstanbul'a gelince Musahib Mustafa Paşa'ya kapılandı, onun divan katibi, kathudası (kahyası) oldu. sonra Haleb'e gitti. Orada evlendi, oldukça varlıklı bir yaşam sürdü. Bütün çalışmalarını şiire verdi. Daha sonra Halep valisi Baltacı Mehmed Paşa ile Istanbul'a geldi.

Nabi çağının ünlü, etkili bir ozanı olarak bilinir. Şiirlerinde öğretici, bilgece konulara geniş yer verir. Kimi şiirlerinde sevgi konularını işler. Şiirin Arapça, Farsça sözcüklerden arındırılması görüşünü savunmasına karşılık dili en karmaşık ozanlardan biridir. Kimi şiirlerinde akıcılık, açıklık, kimi şiirlerinde ise tutukluk, ağırlık sezilir. Çağının düzensizliğinden, yönetimin bozukluğundan, toplumun mutsuzluğundan yakınan eğitici dizeleriyle kendinden sonra gelen ozanları etkilemiştir. Nabi felsefe, matematik gibi konulara karşı çıkar, oğluna onlarla ilgilenmemesini öğütler. Tasavvuf yolunu seçerek Muhyiddin-i Arabi'nin *"Fususu'l-Hikem/* Bilgeliklerin özleri" adlı yapıtını okumasını önerir. Bu tutumu onun, bilim bakımından, tutarlı, sağlıklı bir düşünce taşımadığını, eskiye, gerçekdışı olana bağlılığını gösterir. *"Hayriye", "Tuhfetü'l-Haremeyn", "Hayrabâd"* adlı yapıtlarıyla bir "*divan*"ı vardır. *"Hayriye", "Tuhfetü'l-Haremeyn", "divan"* eski yazıyla basılmıştır.

- I -

1- Nevbahâr oldı çemen-pûş oldı sahrâlar yine
Cilve itdi seyl âsâ serde sevdâlar yine

2- Şevketin görmiş zeminin renk renk ezhâr ile
Dâmen-i sahrâya yüzler sürdi deryâlar yine

3- Bir nigâh itmiş bulundum yâra oldı mevc-hiz
Kûşe-i ebrû ile ağyâra imâlar yine

4- Leblerinden dilberânın açdı ruz-i mey girih
Telh-güftâr oldılar lâ'l-i şeker-hâlar yine

5- Nâil oldı bir nigâh-ı iltifâta sehv ile
Nâbi-i sâde-derûnun oldı dünyâlar yine

Ölçü: *Nâil oldı/bir nigâh-i/iltifâta/sehv ile*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- *İlkbahar geldi yine yeşile büründü kırlar*
Yine sel gibi kaynaştı başımdaki sevdalar

2- *Gördü yeryüzünün renk renk çiçeklerle donandığını*
Yine yüz sürdü kırların eteğine denizler

3- *Şöyle bir baktım sevgiliye, birden dalgalandı*
Kaş ucuyla, yine yabancılarla oynaşmalar

4- *İçki günü güzellerin dudaklarından bir düğüm çözdü*
Yine acı sözler söylemeye başladı şeker yiyen dudaklar

5- *Yanlışlıkla gönül okşayıcı bir bakış geldi sevgiliden*
İçi temiz Nabi'nin oldu yine dünyalar

Dil özellikleri:

Çemen-puş: yeşil örtünme, yeşil örtüye bürünme, yeşile bürünme.

Cilve: kaynama, taşma, devinme (bu dizede kaynayıp taşma anlamında).

Asâ: gibi, *Seyl âsâ:* sel gibi.

Serde sevdâlar: başta sevdalar (halk deyimi olarak, "başta sevda var" sözleri "aşık oldu" anlamındadır).

Şevketin görmüş: donandığını gördü, donanışını görmüş.

Zeminin renk renk ezhâr ile: yeryüzünü renk renk çiçeklerle.

Dâmen-i sahrâ: kırın eteği, ovanın eteği, karanın denizle birleştiği yer.

Mevc-hiz: dalgalandıran, dalgalanan.

Kuşe-i ebru: kaşın ucu, kaş ucu.

İmâ: sezdirme, duyurma (bu dizede oynaşma, kaşla gözle söyleşme, kırıştırma). *Dizenin yorumu*: sevgili kaş ucuyla yabancılarla kırıştırmaya başladı.

Ruz-i mey: içki günü, şarap günü.

Girih: düğüm. *Dizenin yorumu:* içki içme günü gelip çatınca güzellerin ağzı çözüldü, konuşmaya başladılar.

Dilberân: güzeller, gönül çekenler.

Telh-güftâr: acı söz (*telh*/acı, *güftâr*/söz).

La'l-i şeker-hâlar: şeker yiyen dudaklar (tatlı söz söyleyen dudaklar, tatlı konuşan duduklar).

Nigâh-i iltifât: gönül okşayıcı bakış.

Nâbi-i sâde-derun: içi temiz Nâbi, gönlü temiz Nâbi.

Oldı dünyâlar yine: dünyalar benim oldu (sevindim) anlamında deyim (dünyalar onun olmak, dünyalar benim olmak).

- II -

1- Ey dil sitem-i dehrden âzâd olamazsın
Mâdâm sana dil dinilür şâd olamazsın

2- Dergâhına yüz sürmeyicek pîr-i muganın
Şâyeste-i keyfiyyet-i irşâd olamazsın

3- İtdün yerüni reh-güzer-i seyl-i selâmet
Ey hâne-i sâman dahi âbâd olamazsın

4- Hem-rengsin ey baht-ı siyâh zülf-i bütânla
Amma nideyim öylece berbâd olamazsın

5- Elbetde olursun yine bir âfete meftun
Hâlin budur ey Nâbi ki dilşâd olamazsın

Ölçü: *Elbetde/olursun yi/ne bir âfe/te meftun*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ulün

- II -

1- *Ey gönül dünyanın siteminden kurtulamazsın*
Sana gönül dendiğine göre mutlu olamazsın

2- *İçki satıcıların önderinin kapısına yüz sürmeden*
Doğru yolu bulma kolaylığını kazanamazsın

3- *Esenlik selinin geçtiği yolu kendine yer ettin*
Ey bolluk evi artık bayındır olamazsın

4- *Ey kara yazgı güzellerin saçıyla eş renktesin*
Ne yapayım öylelikle kendini yele veremezsin

5- *Besbelli sonunda bir güzele tutulursun*
Durumun budur ey Nâbi gönlü mutlu olamazsın

Dil özellikleri:

Sitem-i dehr: dünya sitemi, dünya darlığı, dünyanın çektirdiği sıkıntı.

Şâd: mutlu

Şâyeste-i keyfiyyet-i irşâd: doğru yolu bulma kolaylığı, doğru yolu bulduracak durumu gerektirme, doğru yolu bulmaya değer kazanma.

Dergâh: kapı

Reh-güzer-i seyl-i selâmet: esenlik selinin geçtiği yer, esenlik selinin yatağı.

Pir-i mugân: içki satanların önderi, meyhanecilerin piri.

Hâne-i sâman: bolluk evi, varlık evi..

Baht-ı siyâh: kara baht, kara yazgı.

Hem-reng: özdeş renkte olan, eş renkli

Zülf-i bütân: güzellerin zülfü, güzellerin saçı.

Berbâd: yıkılma, yellerin önünde savrulma, yele verme.

Dilşâd: mutlu, gönlü kıvançlı, sevinçli.

- III -

1- Hayâlinden gelür gam hâtıra cânâneden gelmez
Sitem hep âşinâlardan gelür bigâneden gelmez

2- Hased evkatına ol ârif-i âlem-şinâsın kim
Elinden câm düzmez kûşe-i meyhâneden gelmez

3- Umarsın bir nüvâziş açdığı bin zahm içün amma
Bu insaniyyet ey dil gamze-i cânâneden gelmez

4- Misâl-i halka tutdum gûşumı ebvâb-ı âfâka
Sadâ-yi nağme-i ayş-ü tarab her hâneden gelmez

5- N'ola güstâh olursa piş-i gülde bülbül ey Nâbi
Mürâât-ı edeb dest-i dil-i mestâneden gelmez

Ölçü: *Hayâlinden/gelür gam hâ/tırâ cânâ/neden gelmez*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- Üzüntü gönüle düş kurmadan gelir sevgiliden gelmez
Çıkışma hep tanıdıklardan gelir yabancıdan gelmez

2- Kıskanılır o evreni bilen kişinin zamanına
Elinden kadeh düşmez meyhane köşesinden ayrılmaz

3- Açtığı bin yara karşılığı bir okşama beklersin oysa
Ey gönül, bu insanlık, sevgilinin süzgün bakışından gelmez

4- Kulağımı ufukların kapılarına halka gibi dayadım
Eğlence ve yiyip içme ezgisinin sesi her evden gelmiyor

5- Ne olur saygısız olursa gülün önünde bülbül ey Nâbi
Saygı kurallarına uyma, içip kendinden geçmiş gönlün
elinden gelmez.

Dil özellikleri:

Evkat: vakıtlar, zaman, süre (bu dizede tekil anlamda olup, yaşanan süre karşılığıdır.).

Hased evkatına: yaşadığı süre kıskanılır, yaşadığı süre imrenilir.

Arif-i âlem-şinâs: evreni bilen kişi, evrenin özünü, yaşamanın anlamını bilen. Gönül bilgisi olan kişi.

Kuşe-i meyhâne: meyhane bucağı, meyhane köşesi, içki içilen yerin ufak bir bölümü.

Nüvâziş: okşama, gönül alma, gönül yapma, sevme.

Misâl-i halka: halka gibi kapılara asılan, kapıyı çalmaya yarayan demir halka.

Ebvâb-ı âfâk: ufukların kapıları.

Sadâ-yi nağme-i ayş-ü tarab: eğlence ve yeyip içme ezgisinin sesi, yemekli içkili toplantıda söylenen türkü.

Piş-i gül: gülün önünde.

Müraat-ı edeb: saygı kuralları.

Dest-i dil-i mestâne: içip esrimiş gönlün eli.

1- Bu hüsn-i hânumân-endâz ile zâlim sen insâf it
Seni gördükçe âşık âh-ü feryâd itmesün n'itsün

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

*

2- O âfetin reviş-i nâzükânesin bilüriz
Cefâya niyet idince bahânesin bilüriz

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

*

3- Ümid-i bus-i lebiyle o âfetin Nâbi
Kadehlerin dökülen âb-ı rûların bilüriz

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

*

4- Bahâr geldi ele yine câm alınmaz mı
Bu goncadan bu havâlarda kâm alınmaz mı

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün*

*

5- Zâhid yüri var savmaada çille-nişin ol
Sen meykedenin zevk-u safâsın ne bilürsin

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün*

(Kaynak: Divan, 1291)

1- *Bu ev ocak yıkan güzelliğinle ey acımaz biraz yumuşa*
Seni gören anlayıp inlemesin de ne yapsın

*

2- *O güzelin o ince-alımlı yürüyüşünü biliriz*
Acı çektirmeyi düşününce bulacağı nedeni de biliriz

*

3- *Ey Nâbi, o güzelin dudağını öpme umuduyla*
Kadehlerin dökülen yüz sularını biliriz

*

4- *Bahar geldi gene kadeh alınmaz mı ele*
Bu havalarda bu gonca gibi güzelin tadına bakılmaz mı

*

5- *Kaba softa sen git mescitte otur çile doldur*
Sen meyhanenin tadını mutluluğunu ne bilirsin

Hüsn-i hânümân-endâz: ev ocak yıkan güzellik.

İnsâf it: yumuşa, katılığı bırak, biraz gönül okşayıcı davran, ölçüyü elden bırakma.

Reviş-i nâzükâne: ince-alımlı yürüyüş, yürüyüş biçimi, gönül alıcı yürüyüş.

Ümid-i bûs-i lebiyle: dudağını öpme umuduyla.

Kâm almak: mutlu olma, tadını çıkarmak, tadına bakmak.

Çille-nişin: çileye oturan (eskiden tekkelerde, kimi tapınma yerlerinde, belli bir süre toplumdan uzak kalınarak oturup tanrı'yı anmaya, yalnızlığa, içe kapanmaya çille, ya da "çille çıkarmak" denirdi. Bunu yapana da "çille-nişin" adı verilirdi. Bu içekapanış süresi Mevlevilikte bin-bir gün, kimi inanç kurullarında kırk gündü).

Meykede: içki yeri, meyhane (*kede* ya da *gede* Farsçada yer anlamındadır).

XVIII. YÜZYIL

1- Sabit, öl. 1712
2- Nesib, Yusuf Dede, öl. 1714
3- Kâmi, öl. 1723
4- Osmanzâde Taib öl. 1724
5- Nedim, öl. 1730
6- Sami, öl. 1733
7- İzzet Ali Paşa, öl. 1734
8- Raşid, öl. 1735
9- Seyyid Vehbi, öl. 1736
10- Nahifî, öl. 1738
11- Sezayî, öl. 1738
12- Neyli, öl. 1748
13- Çelebizade Asım. öl. 1759
14- Beliğ, öl. 1760
15- Râtib, Ahmed Paşa, öl. 1761
16- Nevres-i Kadim, öl. 1761
17- Râgıb Paşa, öl. 1762
18- Haşmet, öl. 1768
19- Rasih, öl. 1776
20- Fıtnat Hanım, öl. 1780
21- Esrar Dede, öl. 1796
22- Şeyh Galib, öl. 1799
23- İlhamî, III. Selim, öl. 1807
24- Sünbülzade Vehbi, öl. 1809
25- Fazıl Enderûni, öl. 1810

XVIII. YY.

Divan şiiri tırmanışının son aşamasına varmıştır. Ancak bu tırmanış; gelişme, yükselme, yaratıcılık bakımından eski dönemleri aşma anlamını içermez. XV.yy.da bütün kavramları, deyimleri, konuları belirlenen, XVI.yy. içinde, olgunluğunun doruğuna ulaşan divan şiiri; XVII. yy.da varlığını sürdürür, kendini korur. İran etkisiyle, Osmanlı toplumunun geçirdiği bunalım nedeniyle, bu dönemin şiirinde birtakım yenilikler görülür. Ancak, bu yenilikler, çağın şiirini kurtaracak geleceği daha ileri götürecek, daha yüksek bir yaratış aşamasına çıkaracak güçte değildir. XVII.yy.ın, divan şiiri ölçüleri içinde bir değerlendirme yapmak gerekirse, gerçekten büyük ozanları, güçlü başları vardır. Ancak bu başlar, gelenekçi şiir anlayışının büsbütün dışına çıkmış, "yepyeni", "özgün" denebilecek bir yaratıcılık ortamında görülemez.

XVIII.yy. divan şiri, kapısını Nedim'in açıp Şeyh Galib'in kapadığı süslü, görkemli bir konaktır. Bu konağın girişinde, çağına güler yüz gösteren konuklarını eğlenceli, tatlı bir dille, ince - duygulu sözlerle, süslü püslü bir söyleyişle ağırlayan Nedim'le karşılaşırız. Nedim, konağa gelen konuklara yaşamanın tadını, eğlenmenin kıvancını, sevincin mutluluğunu eski bir dille anlatır, açıklar, onları gene eski süslemelerle, bezemelerle donatılmış odalarda ağırlar. Konağın orta odalarında karşınıza çıkan Ragıb Paşa ile Nedim'in tatlı dili birdenbire bilgeliği, düşünceyi konu edinen bir şiir anlayışına dönüşür. Nedim'in izini sürenler, duygularının sıcağında ısınanlar konağın ortasından öteye geçmezler. Yapı son biçimini almış, düzenlenmiş, örgütlenmiştir. Odalardan birbirine geçen ufak kapılar yeterli ışığı sağlayacak güçte değildir, içerlere doğru ilerledikçe ortalığın yumuşak bir karanlığa büründüğü görülür. Bu karanlıkta yanan ince ışıklı mumlar da yeni değildir, eskiden kalmıştır besbelli.

Bu açıklanan niteliğine karşın XVIII. yy. divan şiiri, kendi ölçüleri içinde, yeni bir arayış girişimindedir, özleminin ardıncadır. Nedim, yaşanan ortama bağlıydı; şiiri çağın gelinine giydirilmiş eskiden kalma bir gelinlik gibidir. Süslü, ince ölçülü, uyumlu, kıvançlı bir gelin, bir şiir. Oysa, çağın sonlarına doğru, Şeyh Galib'in, konağın çıkış kapısına yaklaştıkça, bambaşka bir duyguyu işlediğini, sevincin yerine yüreğe işleyen bir özlemi, sıcak bir üzüntüyü yeğlediğini, konağa gelen konuklarına yürek doğrayıcı türküler dinlettiğini, çalgısından ağlar gibi sesler, ezgiler çıkardığını anlarız.

Bu çağın şiirine baktığımızda Nedim'i XV.yy.ın Necati'sine, Ahmed Paşa'sına, Şeyh Galibi de XVI.yy.ın Fuzuli'sine geri götürme olanağı buluruz. Kavramlar yerinden yurdundan edilmiştir Şeyh Galib'te, bambaşka bir ortamdadır. Kavramın içerdiği anlamı sözlükte bulma olanağı yoktur, anlam ozanın yüreğindedir, düşünce evrenindedir. Çağ büyük sarsıntılar geçirmekte, bir dönemin en güçlü, en görkemli varlığı olan Osmanlı İmparatorluğu, egemenliği altında bulunan ufak uluslar karşısında bile başarısızlığa uğramakta, toprakları bölüm bölüm, kesim kesim elden çıkmaktadır. XV. yy. ile XVII. yy.da görülen "durumu koruma" yavaş yavaş "verilecekse, en ufak bölümü verme"ye dönüşmüştür. Özellikle Batı boylarından iç açıcı, kısa bir süre bile olsa, kıvandırıcı bir ses çıkmamakta, ilerleyiş yerini gerileyiş hızına bırakmakta, hız değişmemektedir. Daha doğrusu hız geri tepmiştir, gidiş hızı ile geliş hızı birbirine eşittir, kimi yerde dönüş hızı gidişten çoktur. "Cezmizade Tarihi"nden, "Vasıf Tarihi"nden öğrendiğimize göre bu dönemlerde toplum büyük bir bunalım içindedir, kurumlar arasında anlayış bakımından bağlantı yoktur (eskiden olduğu gibi), Avrupa'nın ilerleyişi karşısında benimsenmesi gereken köklü bir tutumun izleri bile görülmüyor. Deney bilimlerinin değeri kavranamamış, uygulamalı buluşlar, araştırmalar, özellikle fizik, kimya alanındaki gelişmeler Osmanlı toplumunu, yetkililerini ilgilendirmemekte, üretim-tüketim dengesizliğinin nedenleri doğa ortamında değil de birtakım gerçekdışı alanlarda aranmaktadır.

Çağın durumu, Osmanlı toplumunun değişmeyen, içine kapalı yapısı, doğan bunalımları karşılayacak güçte değildir. Bu nedenle yapılacak iş bilinmiyor, durumun eskiye dönüşle, eski görkemli günleri yeniden gündeme getirişle kurtulacağı, kurtarılacağı sanılmaktadır. Bu durumun ozanları etkilemediği, onların uzağından geçtiği söylenemez. Ragıb Paşa'nın şiirlerinde yolsuzluklardan, güvensizlikten, bilgisizlikten, soygundan, vurgundan, saygısızlıktan, baskıdan daha bunlar gibi nice toplum olaylarından yakınılır. Öteki kaynakları incelediğimizde bu yakınmaların birer gerçekten kaynaklandığını anlamakta güçlük çekmeyiz. Nedim'in dışadönük, yaşamanın tadını çıkarmak isteyen davranışı, Ragıb Paşa'nın bilgece sözler söylemeye yönelik anlayışı, Şeyh Galib'in içekapanık tutumu bu çağın üç ayrı özelliğini dilegetiren eylemlerdir. Toplum eskinin ağırlığı altında ezilmiş, yenilik sancıları çekmektedir. Ufak tefek girişimler, eskinin basıncı karşısında olumlu sonuç vermemiştir. İş avunmaya, avutmaya kalmıştır. Bu çağda söylendiği ileri sürülen, "Osmanlı Devleti uzaktan bakılınca bir arslan gibidir, yanına varınca dişlerinin, tırnaklarının olmadığı görülür", "Bu devlet istese bütün gemi yelkenlerini atlastan, direklerini altından yapar" bg. sözler bir avunmadan öte anlam taşımaz, çok acı bir gerçeğin yansımasından başka türlü de

açıklanamaz. Bu durumda şiir ne olabilirdi diye düşünmenin de gereği yoktur. Şiir, ortamın gerektirdiği niteliği taşımaktadır besbelli.

Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan

diyen Nedim için yaşamak eğlenmektir, elden geldiğince mutlu, kıvançlı, sevinçli olmaktır. Öte yandan, ondan otuz iki yıl sonra ölen, Ragıb Paşa;

Ragıb müdahaneyle riyâdır zamanede
Dünyâyı sanma cevr-ü sitemdir harâb iden

derken çağın durumunu sezdiren bir yaklaşım içindedir. Bunu, o dönemi anlatan, açıklayan, olayları gözler önüne seren yazılı kaynaklardan öğreniyoruz.

XVIII. yy. divan şiiri, felsefe bakımından, gerçekçi bir ürün değildir, ancak toplum gerçeklerinin etkisinden yakasını kurtarmıştır da denemez. Ozan kendi duygularını dilegetirirken çevresinin kimi özelliklerini de sergiliyor. Sözgelişi gene Ragıb Paşa'nın;

Yine hemcinsi ider âdeme Ragıb haśedi
Reşk ider mi sana kimse vüzerâdan gayri

dizeleri, çağın durumunu kavrama bakımından, çok mu çok anlamlıdır. Önceleri olduğu gibi, bu dönemde de, vezirlerin birbirlerini çekiştirdiklerini, kıskandıklarını, çekemediklerini, bu yüzden kiminin canından bile olduğunu, sürüldüğünü, yerildiğini, yoksulluğa itildiğini, gene o dönemin tarihçilerinden, yazarlarından öğreniyoruz. Bu değişik kaynaklardan edinilen, çağın durumunu dilegetirme bakımından, üzerinde anlaşmaya varılacak nitelikte birbirini bütünleyen bilgilerin ışığı altında olaya yaklaşınca, XVIII. yy. divan şiirinin içeriği daha kolay anlaşılır. Çağın başında Nedim'in yaşamaya yönelik kıvançlı tutumu ile çağın bitiminde Şeyh Galib'in içe dönük davranışı şiirin etkilendiği kaynakların özelliğini gösterir. Nedim'in ünlü "Lâle Çağı"nın ozanı olması boşuna değildi besbelli. Savaş alanlarında başarı gösteremeyen, Avrupa'nın aşırı gelişme hızı önünde boyuna gerileyen bir toplumun uğradığı anlayış bunalımı sonucu yapabileceği tek iş kendini avutmadır. Nedim'in şiirlerinde görülen eğlence yerlerinin adları, nitelikleri, bunları yaptıranların özellikleri eleştirici süzgecinden geçirilince ortaya şu gerçek çıkar: Bu büyük yöneticiler arasında çağın uygarlığını, gelişim çizgisini kavrayabilecek kimse yok-

tur. Bütün yöneticilerde hızla gerilemenin yarattığı umutsuzluğu giderme düşüncesiyle "güzel görünme" eğilimi vardır. Çağın sonlarında ise Osmanlı kurumları, bütün alanlarda, yıkıma sürükleniyor, eskiden kalanları bile ayakta tutma olanağı bulunamıyor. İşte Şeyh Galib'i "Galata Mevlevihanesi"nden Boğaz'a, Haliç'e değil de gönlünde yaşattığı "Hüsn ile Aşk"a baktıran başlıca etken budur. Geçmişin başarıları Nedim'e daha yakındı, onun önünde, az da olsa, geçmişin bıraktıklarına dayanarak bir süre eğlenme alanı vardı. Oysa Şeyh Galib'in yaşadığı dönemde, bu alanda yalnız "Patrona Halil ayaklanması"nın bıraktığı ısırganlarla dolu, yıkıntılar duruyordu. Onun eğlenecek, İstanbul'un değişik gezinti yerlerine, eğlence alanlarına gidecek olanağı yoktu. Üzerinde ilgiyle durulursa, Nedim'in yolunu tutan ozanların 1740 dolaylarını pek ileri geçmediği görülür. Oysa, 1740 dolaylarından sonra, Ragıb Paşa dışında kalan ozanların çoğu, bir bakıma en başarılıları içe kapanmış kişilerdir, özellikle "tarikat" insanıdır. Anadolu tarihinde, hangi dönemde "tarikat" adı verilen inanç kuruluşları ortaya çıkmış, hızla yayılmışsa, o dönemde büyük bunalımların yaşandığı kolayca anlaşılır. "Mevlevilik"in ortaya çıktığı dönemde Anadolu toprağı Moğol saldırıları sonucu altüst olmuş, birlik bütünlük diye bir olay kalmamıştı. XV.yy. ortalarından sonra Osmanlı Devletinin en görkemli dönemine girdiği görülür. Bu dönemin en başarılı iki ozanı da Necati ile Ahmed Paşa gibilerdir; ikisi de yaşama sevincini işleyen kimselerdir, genellikle, XVI. yy. ortalarından sonra divan şiirinde içe kapanış eğilimi başlar, gelişir. Bu dönemde de toplumda sarsıntılar, çalkanışlar görürüz. Taşlıcalı Yahya Bey ile kadın ozan Nisayi'nin ağıtları (Şehzade Mustafa için) yönetimin ne durumda olduğunu gösteren birer önemli belgedir.

Divan şiirinin bu dönemi, XV. yy. ve XVI. yy. ile karşılaştırılırsa içe kapanışın gelişim çizgisi daha kolay görülür. Necati, Baki, Şeyhülislam Yahya, Nef'i, Nedim topluluğunun karşısında Nev'i, Neşati, Naili, Nahifi, Esrar Dede, Şeyh Galib çizgisini, bunların arasında Nabi, Ragıb Paşa gibilerin izlediği yolu buluyoruz. Bu üç ayrı tutum incelenince şu sonuca varılır: Yaşama sevinci, içe kapanış, düşünceye ağırlık verme. İlk iki yolda şiir özü yüklüdür, güçlüdür. Üçüncüsünde bütün ağırlık ölçünün sağladığı olanaklardadır. Önemli olan şiir söylemekten çok, şiirin ölçüleriyle örnek düşünceler ortaya atmaktır. Bunun da Bağdatlı Ruhi'nin şiir anlayışından kaynaklandığını, Nabi, Ragıb Paşa gibilerin bu XVI.yy. ozanına bağlandığını biliyoruz. Yazın tarihimiz incelendiğinde "atasözü" niteliği taşıyan dizelerin çoğunun bu üç ozandan kaldığı görülür. Bu üç ozan, daha çok, birer "yol gösterici" durumundadır. Ruhi-Nabi-Ragıb Paşa üçlüsünden, belleklerde kalan dizelerle, Necati, Ahmed Paşa, Bâki, Nef'i, Şeyhülislam Yahya, Nedim gibilerden kalanları karşı-

laştırdığımızda bambaşka durumlar çıkar ortaya. İlk üçünde öğüt verme, yol gösterme eğilimi ağır basar, ötekilerde sevme, sevilme, içip eğlenme, güzel yaşama özlemi bütün çıplaklığıyla önümüze serilir.

Yazın ürünleri bakımından XVIII. yy. şiirinin başka bir özelliği de, eskiden kaynaklansa bile, kendi kendine yetişidir, kendi kendini belli öçüler içinde bir bütünlüğe ulaştırışıdır. Nedim kendi çizgileri içinde bir bütündür, Ragıb Paşa kendi anlayış alanında kendi kendiyle başbaşadır, Şeyh Galib kendi kendisiyle çevrilidir. Bu ozanlar, geçmişten kopmuş, büsbütün yeni, özgün kimseler değiller besbelli. Ancak nerede başlayıp nerede bittiklerini görmek kolaydır. Oysa, XIX. yy. için böyle düşünmemize olanak yoktur. Ozanlarının en başarılı sayılanları gençlik dönemlerini XVIII. yy. da yaşamalarına karşılık XIX. yy. boşluktadır. Bunu gelecek bölümde göreceğiz. IX. yy. dan XVIII. yy. sonlarına değin gelen şiir çağının şiiridir, oysa XIX. yy. şiiri çağının şiiri değildir (divan şiiri konusunda).

XVIII. yy. divan şiirinin, belli bir anlamda, bitiş çağıdır. Kavramlar yeterince kullanılmış, değişik anlamlarla doldurulmuş, yeni bir anlam taşıyabilecek durumu kalmamıştır. Öte yandan, işlenme bakımından, soyutlamanın son çizgisine vardırılan bu şiir kavramlarına bir yenisi katılmadığı gibi, yeni bir yoruma yatkın özellik de kazandırılamamıştır. Bu yüzden XVIII. yy. divan şiirinin "Kapanış Çağı"dır. Yukarda XVIII. yy. şiirinin kapısını Nedim açmış Şeyh Galib kapamıştır derken söylenmek istenen de buydu. Tasavvuf açısından bakılırsa, XVIII. yy. şiirinde yeni bir konu bulamayız. XVII. yy. da işlenen konular neyse, nereden kaynaklanmışsa XVIII. yy. da da öyledir durum. Söyleyiş ayrılıkları, konuyu işleyiş özellikleri vardır, ancak yenilik yoktur...

Sâbit

Gerçek adı Alâeddin'dir, Bosna'da doğdu, 1712 de İstanbul'da öldü. Onyedinci Yüzyıl ozanlarından olmasına karşın, kaynaklarda Onsekizinci Yüzyıl içinde gösterilir. Değişik görevlerde bulunmuş, çok yer gezmiş olduğu için, şiirlerinde gezdiği yerlerdeki ağızlarla ilgili halk deyimleri, atasözleri geniş bir yer tutar. Gerçek ününü sağlayan da bu dil varlıklarıdır. *Divan*'ından başka *Berbernâme, Edhem-ü Hümâ* adlı yapıtları vardır.

Sâbit'in yapıtları üzerinde, dil bakımından, ilginç çalışmalar yapılmış, özellikle deyimler, atasözleri üzerinde durulmuştur.

- I -

1- Alub âğûş-ı merâma yârı râm itmek de güç
Yârsız azm-ı temennâ-yi merâm itmek de güç

2- Pâye-i hüsrân ile nâ-kâmlık emr-i asir
Mâye-i irfân ile tahsil-i kâm itmek de güç

3- Şübhesiz nân-pârei huşke kanâat mümteni
Ârzû-yi nefs ile meyl-i harâm itmek de güç

4- Gerçi kim evzâına sabreylemek düşvârdır
Kâm içün gerdune ammâ iltiyâm itmek de güç

5- Sâbitâ dildâde çok olduğıyıçün neylesün
Cümlenin itmâm-ı kârın iltizâm itmek de güç

Ölçü: *Cümlenin it/ mâm-ı kârın/ iltizâm it/ mek de güç*
Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

(Kaynak: Divan, Üniv. Kt. Ty. 519.)

1- Sevgiliyi dilek kucağına alıp kendine bağlamak da güç
Sevgilisiz dilek dilemeye kalkışmak da güç

2- Yoksunluk aşamasıyla dileğe ulaşmak güç iş
Bilgi edinerek dileğe erişmek de güç

3- Kuşkusuz kuru ekmekle yetinmek olanaksız
Ancak içten gelen istekle yasağa yönelmek de güç

4- Yazgının yarattığı durumlara katlanmak çetindir
Dilek olsun diye yazgıya boyun eğmek de güç

5- Ey Sâbit, neylesin, gönül verenleri çok olduğu için
Hepsinin işini bitirmek de güç

Dil özellikleri:

Ağuş-i merâm: dilek kucağı, bir kimseyi kucaklamayı istemek, sarılmak.

Râm itmek: kendine bağlamak, kendine çekmek.

Paye-i hüsrân: yoksunluk aşaması, bir nesneden yoksun kalma durumu, istenene ulaşamama aşaması.

Nâ-kâmlık: dileğe ulaşamamak, istenenden yoksun kalmak, özlenoni elde edememek.

Mâye-i irfân: bilgi birikimi, bilgi varlığı, gönül bilgisinin özü.

Tahsil-i kâm: dileğe ulaşmak, isteneni elde etmek.

Nân-pâre-i huşk: kuru etmek parçası, bir dilim kuru ekmek.

Kanâat: yetinmek, eldekiyle geçinmek, daha çoğunu aramamak.

Mümteni: olanaksız, kaçınmayı gerektiren (bu dizedeki anlamı).

Arzu-yi nefs: içten gelen istek, kişinin doğal eğimiyle bağlantılı istek.

Meyl-i harâm: dince yasaklanana karşı eğilim duyma.

Evzâ: durumlar, *evzâına:* durumlarına, ortaya çıkan davranış biçimlerine.

Düşvâr: çetin, güç, katlanılması kolay olmayan.

Kâm: dilek, *Gerdun:* yazgı (bu dizede), dünya, evren.

İltiyâm: gerçek anlamı bir yaranın kapanması, onulması, burada boyun etmek, yazgının buyruğuna uymak, ondan yardım beklemek, sıkıntının giderilmesini ondan istemek.

Dildâde: gönül veren, sevgiliye bağlanan.

İtmâm-ı kâr: işi bitirmek, dileğini yerine getirmek, bu dizede sevgilinin herkesin gönlünü yapması anlamındadır.

İltizâm: gereğini yerine getirmek, gerekli göstermek.

Nesîb (Yusuf Dede)

Konya'lıdır, doğum yılı pek bilinmiyor, 1714'te gene Konya'da ölmüştür. Medrese öğrenimi görmüş, bir süre İstanbul'da kalmış, IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi üzerine Mısır'a giderek, orada, Mevlevi tarikatına girmiş. Bir süre sonra Mekke'ye gitmiş, sonra dönüp Konya'ya gelmiş. Nesib Dede ince buluşları, akıcı söyleyişi, derin duyguları olmasına karşılık divan şiiri geleneğini sürdürmüştür. Şiirlerinde yer yer görülen sevgi tasavvuftan kaynaklanır. Genellikle Mevlâna'nın, İran ozanlarının etkisi altında kalmıştır. Ali'ye olan sevgisini göstermek üzere Ali'den yaptığı seçmelerden oluşan *"Rişte-i Cevahir (İnciler Dizisi)"* adlı yapıtından başka şiirlerinin toplandığı bir divan'ı vardır.

1- Dökme şebnem gibi çeşmim yaşını ey gül-i ter
Yeter Allahı seversen beni ağlatma yeter

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

2- Meşhûrdur çok yaşamaz mürg-i şâhbaz
Tizdir zevâl-i devleti gaddâr olanların

Ölçü: *mef'ulü fâilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

*

3- Devlet-serâsı pek tiz olur âşiyân-ı bûm
Ehl-i dilin derûnuni virân idenlerün

Ölçü: *mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

*

4- İlm ehline zîb oldı sükut selâmet
Pür-guluk ile olma sakın şühre-i âlem
Hâmuşluk ile nâdim olur görmedim amma
Güftârına çok kerre peşimân olur âdem

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü b fe'ulün*

*

5- Her gül-i hüsnün olur bir bülbüli âdet budur
İtmesün bizden o gül-ruhsâre söylen ictinâb

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

(Kaynak: Divan, SI. Kt. Ham. 1121 TY.).

1- Ey taze gül çiy gibi gözümün yaşını dökme
Yeter tanrıyı seversen yeter beni ağlatma.

*

2- Yırtıcı kuş çok yaşamaz ünlü sözdür
Kıyıcı, acımasız kimselerin üstünlüğü uzun sürmez,
çöküşü kolay olur.

*

3- Mutluluk yeri kısa sürede baykuş yuvası olur
Gönül erinin içini (gönlünü) yıkanların.

*

4- Bilim değerini bilene süs oldu, susmak da esenlik
Çok konuşmakla evrende ünlü olmaktan sakın
Suskunluk yüzünden yaptığına üzülen görmedim
Ancak sözünden dolayı çokluk acı duyar insan.

*

5- Her güzellik gülünün bir bülbülü olur gelenek böyledir
Söyleyin o gül yanaklı bizden kaçınmasın.

Dil özellikleri:

Gül-i ter: yeni açmış gül, taze gül.

Mürg-i şâhbâz: büyük doğan (gerçekte yırtıcı kuş).

Tiz: erken, kısa süreli, tez.

Zevâl-i devlet: görkemin çöküşü, görkemliliğin yıkılışı, mutluluğun sona ermesi, batışı. (Bu dizede "yırtıcı kuşun yaşamı kısa sürer" atasözüne dayanılarak "acımasız kimselerin de egemenliği de erken biter" anlamı dile getiriliyor.)

Gaddar: acımasız, başkalarına acı çektiren, kıyıcı, zorba.

Devlet-serâ: mutluluk yeri, mutluluk dönemi, görkemlilik alanı, görkem ülkesi, mutluluk konağı.

Aşiyân-ı bum: baykuş yuvası.

Zib: süs, bezek.

Sükut: susma, suskunluk.

Selâmet: esenlik, güvence.

Pür-gu: çok konuşan, ağzı çok söz eden.

Şühre-i âlem: evrence ünlü, çok ünlü.

Hâmuş: suskun, sessiz, konuşmayan, susmuş.

Nâdim: yaptığına üzülen, yaptığından dolayı acı duyan, yaptığını yapmamış olmayı isteyen (pişman olan).

Peşimân: pişman (nâdim sözcüğünün Farsçası).

Gül-i hüsn: güzellik gülü, güzellik çiçeği.

İctinâb: kaçınma, sakınma, çekinme.

Gül-ruhsâr: gül yanaklı, gül yüzlü.

Kâmi

Mehmed Kâmi, 1649 da Edirne'de doğdu, 1723/24 te İstanbul'da öldü. Babası Gülşeni tarikatın'dan olduğu için, oğlu da o alanda eğitim gördü, Edirne'de Neşati Dede'den yazın, tasavvuf bilgileri edindi. Sonra "ilmiye mesleği"ne girdi, müderrislik, kadılık gibi görevlerde bulundu.

Kâmi'nin şiirinde tasavvuftan kaynaklanan sevgi ile içinde yaşadığı "Lâle Devri"nin yaşamsal izlenimleri geniş yer tutar. Şiirlerinden akıcı bir söyleyiş yanında sıkıcı bir anlatım da görülür. Şiirlerini içeren *divan*'ından başka *Tabakat-ı Hanefiye, Nefise-i Uhreviye, Sıhhatnâme* gibi yapıtları vardır.

- I -

1- Nevbahâr oldı yine hükm-i gülistan yürisin
Zîver-i bezm olan ol câm-i gül-efşân yürisin

2- Bezme sâki ko sürâhileri döksün saçsın
Serv-kadler de biraz berzede-dâmen yürisin

3- Sahn-ı gülşende o âfet ko salınsın gezsin
Söyleniz durmasın ol serv-i hırâmân yürisin

4- Sâkıyâ sâgar-ı serşârını sun peyder pey
Rek-i şirân-i mey-âşâma biraz kan yürisin

5- Nakd-i ezhârı sabâ darb ile töksin çemene
Sikke-i pâdişeh-i nâmiye erzan yürisin

6- Haşmet-i tab'ını göster ki rikâbında kalem
Kâmi'ya genc nisâr-ü güher-efşân yürisin

Ölçü: *Nevbahâr ol / dı yine hük/ m-i gülistan / yürisin*
Fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Süley Kt. Yahya T. Bl. 303.)

1- İlkbahar geldi yine gülbahçesinin buyruğu yürüsün
Toplantıyı süsleyen o gül saçan kadeh yürüsün

2- Bırak içki dağıtıcı sürahileri döksün saçsın toplantıda
Servi boylular da biraz eteklerini toplayıp yürüsün

3- Bırak o güzel gül bahçesinde dolaşsın gezsin
Söyleyin durmasın o salına salına giden servi yürüsün

4- Ey içki dağıtıcı kadehini dopdolu sun ardarda
Şarap içen arslanların damarına biraz kan yürüsün

5- Çiçeklerin akçasını yel vurup döksün çemene[1]
Gelişip büyüme sultanının adı sanı kolayca yayılsın

6- Ey Kâmi ozanlığının görkemini göster ki kalem atının
Yanınca yürüyerek definesini ortaya döksün inci saçsın.

(1) Açıklamaya bakınız.

Dil özellikleri:

Hükm-i gülistan: gül bahçesinin buyruğu, gül ülkesinin yargısı (Dizede söylenmek istenen şu: ilkbahar geldi, gül bahçesinin sözü, buyruğu geçerli olsun, kışın adı anılmasın).

Ziver-i bezm: meclisin süsü, meclisin bezeği, toplantıyı bezeyen, toplantıyı süsleyen.

Câm-i gül-feşân: gül saçan kadeh, gül gibi açılan kadeh.

Serv-kad: selvi boylu, uzun boylu (serv sözcüğü halk ağzında selvi olarak söylendiğinden kimi yerde biz de öyle yazıyoruz).

Berzede-dâmen: eteğini toplamış, eteğini beline çekmiş.

Sahn-i gülşen: gül bahçesi, gül bahçesinin alanı, gül bahçesinin içi.

Sâgar-ı serşâr: dopdolu kadeh, dudağına dek dolu kadeh.

Rek-i şirân-i mey-âşâm: şarap içen arslanların damarı. (Rek sözcüğü "damar" anlamındadır, A. Gölpınarlı bu sözün geçtiği dizeyi "şarap içen arslanların yoluna biraz kan yürüsün" diye açıkladı, "*reh*/yol" ile "*rek*/damar" ayrılığı gözden kaçmış olsa gerek. Bk. Divan Şiiri, XVII. Yy., 1955, s.29).

Nakd-i ezhâr: çiçeklerin akçası, akça gibi olan çiçekler, akçaya benzeyen çiçekler.

Darb ile töksin: vurup saçsın. Bu dizede geçen "darb", "töksin" sözcüklerinin başka bir anlamı da "*akça kesmek*/para basmak"tır. *Dizenin yorumu:*" yel, akçaya benzeyen çiçekleri para basıp dağıtır gibi öteye beriye saçsın da gelişip büyüme sultanının adı sanı her yanda duyulsun, biraz ucuzlasın."

Erzan: ucuz, kolay. "*Erzan yürüsün*/ucuzlanıp, kolaylaşsın".

Sikke-i pâdişeh-i nâmi: gelişip büyüme padişahının adı sanı, ünü.

Haşmet-i ta'b: ozanlık görkemi, yaratılış görkemi.

Rikâb: üzengi, büyük bir kimsenin katı, önü. Bu dizede "rikâbında" sözcüğü yanında giden, ayakdaşlık eden, yanın sıra yürüyen anlamındadır.

Genc-misâr-ü güher-efşân: defineyi ortaya koyan, açan ile inci saçan.

Osmanzâde Tâib

1660 dolaylarında İstanbul'da doğdu, 1724 te kadı olarak görevlendirildiği Mısır'da öldü. Medrese öğrenimi görmüş, bir süre müderris olarak görevini sürdürmüş, sonra işinden atılmıştır. Nevşehirli Damad İbrahim Paşa döneminde kendisine "reis-i şâiran/ ozanların başı" sanı verilmiştir. Çağının beğenilmiş, sevilmiş bir ozanı olmasına karşın etki yaratamamıştır. Osmanzâde Taib'in şiirleri dışında düzyazı yapıtları, çevirileri vardır. *Münşeât, Hadikatü'l-Vüzerâ, Hadikatü'l-Müluk,* şiirlerinin toplandığı söylenen *divan*'ı bir bütün olarak ele geçmemiştir, günümüze kalanlar da değişik dergilerde (mecmua) bulunmaktadır.

1- Hayâl itmem lebin ol çeşme kurban olduğum yerdir
Siyeh çeşmin benim sermest-ü hayran olduğum yerdir

2- Zuhûr-i hat-ı şirine delîl subh-ı vuslatdır
Beyâz-ı gerdeni çâk-ı giribân olduğum yerdir

3- Bu hüsn-ü ânı seyr it sen nigâr-ı Çine benzer mi
Anınçün aşk-ı hubânile nâlân olduğum yerdir

4- Tehi sanma tevecciihden garaz mihrâb-ı ebrûye
Pereştişler heman mahsud-ı yârân olduğum yerdir

5- Hadeng-i gamzen ey meh-ru dil-i Taib'de mihmandır
Siyeh çeşmin benim sermest-ü hayrân olduğum yerdir

Ölçü: *Siyeh çeşmin/ benim sermest/ü hayran ol/duğum yerdir*
mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

(Kaynak: Üniv. Kt. İbnülemin M.Kemal Bl. Ty. 3482.)

1- Gözüne kurban olduğum yer dudağındır düşünmem bile
Kara gözün benim şaştığım, kendimden geçtiğim yerdir

2- O tatlı tüylerin ortaya çıkışına kanıt kavuşma sabahıdır
Gerdanın aklığı yakanı yırttığın yerdir

3- Bak bu güzelliğine Çin resimlerine benzer mi
O yüzden güzellerin sevgisiyle inlediğim yerdir

4- Kaşların mihrabına yönelmeyi boş sanma
Tapınmalar gönüldeşlerin kıskançlığına neden olduğum yerdir

5- Ey ay yüzlü güzel gamzenin oku Taib'in gönlünde konuktur
Kara gözün benim şaştığım, kendimden geçtiğim yerdir

Dil özellikleri:

Zuhur-i hat-ı şirin: sevgilinin yüzünde çıkan yumuşak, yeni tüy, erginlik tüyleri sakal.

Beyaz-ı gerden: boynun tüysüz, parlak yeri, ense açıklığı.

Delil : kanıt, belge, yol gösteren.

Nigâr-ı Çin : Çin ressamlarının yaptıkları çizgi resmi. Divan yazınında güzele örnek sayılan bu yapıtların en güzelinin Çin'de yapıldığı inancı yaygındı.

Mihrâb-ı ebru: kaşın mihrabı. Divan yazınında güzelin iki kaşı, namaz kılarken yönelinen mihraba benzetilir, bu yaygın bir benzetimdir.

Mahsud-i yârân: gönüldeşlerin, güzellikten dolayı, kıskandıkları. *Mahsud:* kıskanma, kıskanılmış olan.

Nedim

Istanbulludur, doğum yılı kesinlikle bilinmiyorsa da öldüğü 1730 yılında kırk yaşlarında varmış. İyi bir öğrenim görmüş, şiirlerinin uyandırdığı ilgiyle Saray çevresine girmiş, "Lale Devri"nin ünlü kişisi Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sevgisini kazanmış, beğenilmiş bir ozandır. Nedim bir geçiş dönemi ozanıdır. Yaşadığı çağın yaşama biçimiyle uyum içinde olan bir şiir türünü benimsemiş, süslü, çekici, gönül okşayıcı buluşlarıyla, taşkın olduğu oranda ince, duygulu söyleyişiyle yeni bir çığır açmıştır. Kendinden önce gelen divan ozanlarına benzemeyen tek yanı düşündüğünden çok yaşadığını yazması, bütün özlemlerini şiir diliyle sergilemesidir. Bu bakımdan, çağının yaşama anlayışı gözönünde tutularak, gerçekçi bir ozan olduğu söylenebilir. Onun şiirlerinde çağının girintili çıkıntılı yaşamını, eğlencelerini, acılarını, sızılarını, özlemlerini çok süslü bir söyleyiş örtüsü altında bulma olanağı vardır. Özellikle gazelleri yaşama sevincinin birer örneği niteliğindedir. O yaşanan evreni seven, öte evrene karşı ilgisiz bir ozandır. Şiirlerinde anlamla ses arasında kurulan uyum bütünlüğü sağlayan başlıca ögedir. Bütün şiirlerinin toplandığı "Divan"ı eski yazılarla da, yeni yazılarla da basılmıştır. Nedim'in kendinden sonra gelenler üzerindeki etkisi, sanıldığından da büyüktür.

- I -

1- Gör kadd-i yâri serv-i çemân söylerim sana
Bak ol dehâne râz-ı nihân söylerim sana

2- Sorma peyâm-ı lâ'lini peymâne duymasun
Ey dil tehâlük itme aman söylerim sana

3- Ben şâirim ol kamet-i mevzûni doğrusı
Sevmem desem de bilki yalan söylerim sana

4- Vardır huzura söyliyecek bir sözüm anı
A'dâ kaçan uyur o zaman söylerim sana

5- Söylenmez ol peri ile seyr-i Hisârımız
Zannitme ey dil anı hemân söylerim sana

6- Hamdır dü zülfi zülfe-veş anınla bil hemân
Ey bâd-ı subh işte nişân söylerim sana

7- Eylerse bana dahi nazar ol hıdiv-i ahd
Hemçün Nedim sihr-i beyân söylerim sana

Ölçü: *Bak ol de / hâne râz-i / nihân söyle / rim sana*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- *Sevgilinin salınıp giden selvi boyunu gör söylerim sana*
O ağıza bak gizli bir sır söylerim sana

2- *Kızıl dudağından haber sorma kadeh duymasın*
Ey gönül bu işin üstüne çok düşme aman söylerim sana

3- *Ben ozanım o düzgün boyu, doğrusu aranırsa,*
Sevmem desem de bilki yalan söylerim sana

4- *Onun önünde söyleyecek bir sözüm var onu*
Düşman uyuduğu zaman söylerim sana

5- *O peri ile Hisar gezintimiz söylenmez*
Ey gönül sanma ki bunu birden söylerim sana

6- *İki zülfü büklüm büklümdür sarkan püskül gibi*
Ey tanyeli anla bunu işte bir nişan söylerim sana

7- *O söz vermiş ulusu bana bir bakarsa ben de*
Nedim gibi sözün büyüleyenini söylerim sana.

Dil özellikleri:

Kadd-i yâr: sevgilinin boyu, güzelin boyu.

Serv-i çemân: salınıp giden servi, salınarak yürüyen servi.

Râz-ı nihân: gizli sır, gizli kalan olay, gizlilik.

Peyâm-ı lâ'l: yakut gibi kızıl dudağın haberi (bu dizede "haber" anlamına gelen "peyâm" ile "kadeh" anlamında söylenen "peymâne" arasında, ses benzerliği yönünde bir uyum kurulmuştur).

Tehâlük: can atma, aşırı istek, üstüne çok düşme, üstüne varma, irdeleme, üsteleme.

Kamet-i mevzun: düzgün boy, uyumlu boy.

Huzura: birinin önünde, bir büyüğün katında, karşısında.

Zülfe-veş: püskül gibi, saçak gibi.

Ham: bükülmüş, büklüm büklüm. (Bu dizedelerde de "zülf" ile "zülfe" arasında ses uyumu nedeniyle bağlantı var).

A'da: düşman, düşmanlar.

Bâd-i subh: tanyeli, sabah yeli.

Hıdiv-i ahd: söz veriş ulusu (hıdiv sözcüğü, Osmanlılarda, birtakım ayrıcalıkları olan Mısır valilerine verilen sandı. Ozan bu sanla söz veriş anlamını içeren "ahd" arasında bağlantı kurarak, söz verişin yüce kişisi, ayrıcalıklı kişisi anlamını içeren bir söyleyişi ortaya atıyor).

Sihr-i beyân: sözün, söyleyişin büyüleyici etkisi, büyüleyen söz, büyüleyici söyleyiş.

1- Tezerv-i hoş-hırâmım sinem olsun cilve-gâhın gel
Humâ-veş sâye salsun başıma zülf-i siyâhın gel

2- Küşâd it tügmeni pîrâhenim aç sinemi yokla
Hele gör neylemişdir bana şemsîr-i nigâhın gel

3- Benimdir suç ki vardım bezme virdin sana can nakdin
Senin yokdur efendim bunda hiç cürm-ü günâhın gel

4- Şeb-i mehtâbda ey âftâb-ı burc-i istiğna
Çıkub taht'es-semâda kadrini pest eyle mâhın gel

5- Tezerv-i şuhsun bin nâz ile reftâre âğâz it
Gül olsun nakş-i pâyin gülşen olsun şâh-râhın gel

Ölçü:
Senin yokdur / efendim bun / da hiç cürm-ü / günâhın gel
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- Ey güzel salınıp yürüyen sülünüm dolaşma yerin göğsüm olsun gel
Kara saçın başıma Anka gibi gölge salsın gel

2- Düğmemi çöz, gömleğimi aç, göğsümü yokla
Bakışının kılıcı bana neler etmiş gör gel

3- Suç benimdir toplantıya katıldım sana canı akça diye verdim
Bunda senin suçun, yanlışlığın yoktur efendim gel

4- Ey kendini ağır satmanın doruğundan doğan güneş
Aylı gecede göğün altında, ortaya çık, ay'ın değerini düşür gel

5- Çapkın bir sülünsün bin nazla yürümeye başla
Ayağının süsü gül olsun anayolun gül bahçesi olsun gel.

Dil özellikleri:

Tezerv-i hoş-hırâm: güzel salınışlı sülün, güzelce salınıp yürüyen sülün.

Cilve-gâh: cilve yeri, oynaşma yeri, dolaşma yeri.

Hüma-veş: Hüma gibi, Anka gibi (divan yazınında Hümâ, Anka sözcükleri bir söylencede geçtiği gibi, yücelik, ululuk, mutluluk gibi durumların simgesi olarak da söylenir. Bunlara "devlet kuşu" da denir.)

Sâye salsın: gölge yapsın, gölge salsın. (Ey sevgili, gel başını göğsüme koy da, saçların, kanatlarıyla evrene gölge veren Huma gibi bana gölge yapsın).

Küşâd it: aç, çöz.

Şemşir-i nigâh: bakış kılıcı, bir kılıç gibi kesen, saplanan etkili bakış.

Şeb-i mehtâb: aylı gece, ay'ın evreni aydınlattığı gece, mehtaplı gece.

Afitâb-ı burc-i istiğnâ: kendini ağır satmanın en yüce doruğunun güneşi, kendini ağır satmanın (nazlanmanın) en yüksek yerinden, doruğundan doğan güneş.

Taht'es- semâ: göğün altı, ay'ın aydınlattığı alan, yeryüzü.

Kadrini pest eyle: değerini düşür (ey güneş, o yüce doruktan ayrı bir gecede doğ da göğün altında parlaklığını yayan ay'ın değerini düşür, ondan üstün olduğunu göster).

Tezerv-i şuh: çapkın sülün, gönül alıcı sülün (sevgili).

Reftâre âğâz it: yürümeye başla.

Nakş-i pây: ayak süsü, ayak izi.

Şâh-râh: anayol, yan kolların ayrıldığı büyük yol.

- III -

1- Gel ey esir-i zülf-i perîşânın olduğum
Bilmez misin rubûde-i çevgânın olduğum

2- Tâvuslar gibi çemenistâne çık yüri
Ey men fedâ-yi hâlet-i cevlânın olduğum

3- Gördükçe bendeni bu şeker handeler nedir
Bildin mi tûti-i şekeristânın olduğum

4- Ağyâr korkusundan efendim bilür misin
Meclisde tâ be subh nigehbânın olduğum

5- Pek istedim efendimi iydin üçinci gün
Lütf eyle gel Nedim'ine kurbânın olduğum

Ölçü: *Gördükçe / bendeni bu / şeker hande / ler nedir*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- Gel ey dağınık saçının tutsağı olduğum
Çevgenine kapıldığını bilmez misin

2- Tavuslar gibi yeşillikler üstünde yürü
Ey gezip dolaşma biçimine can adadığım

3- Tutsağını gördükçe bu şeker gülüşler nedir
Yoksa senin şeker ülkenin papağanı olduğunu mu anladın

4- Efendim bilir misin yabancılardan korkarak
Mecliste sabaha dek sana gözcülük ettiğimi

5- Bayramın üçüncü günü efendimi çok istedim
Bağışla da gel Nedim'ine kurbanın olduğum.

Dil özellikleri:

Esir-i zülf-i perişân: dağınık saçın tutsağı, dağınık zülfün tutsağı.

Rübude-i çevgân: çevgene kapılmış, cirit oyununda karşılıklı atılan topu çelmeye yarayan ucu eğik değneğe yakalanmış.

Çevgân sözcüğü, genellikle, cirit oyununda kullanılan ucu eğik değneğe denir. Kimi dizelerde bu sözcüğün değnek değil de, cirit oyununda kullanılan özel top anlamında söylendiği, dizeden öyle bir anlam çıktığı görülüyor. Bu durumu göz önünde bulundurarak, "çevgân" sözcüğüne, dizenin içeriğine göre anlam vermeyi uygun bulduk. Okuyucu, bu sözcüğe, sözlük anlamını verebilir. Kimi dizelerde *"tup-u çevgân/* top ve çevgân", *"tup-i çevgân/* çevgen topu" birleşimleri görülür.

Fedâ-yi hâlet-i cevlân: gezip dolaşma biçimine can verme, gezip dolaşma türüne kendini adama.

Çemenistân: çimenlik, yeşillik, yeşil alan.

Tuti-i şekeristan: şeker ülkesinin papağanı, tatlılık yurdunun papağanı.

Tâ be subh: sabaha değin, günaçımına değin

Nigehbân: gözcü, bekçi, koruyucu, kollayıcı, gözetici.

İyd: bayram (bu dizede kurban bayramı, "kurbanın olduğum" dendiğine göre).

- IV -

1- Bir kimseye açılmaz idim dâmenin olsam
Kim görür idi sîneni pirâhanin olsam

2- Dâim arayan bulsa cüvânım seni bende
Bir gonce gül olsan da senin gülşenin olsam

3- Destide kadehde doyamam görmeğe bâri
Ey gevher-i şeffâf senin mahzenin olsam

4- Döğülmeğe söğülmeğe koğulmağa billâh
Hep kailim ammâ ki efendim senin olsam

5- Şem' olmaz isem bezmine bu sûz ile bâri
Dergâhına bir meş'ale-i ruşenin olsam

6- Çeşmânının öğrensem o kâfirce nigâhın
Bir lâhza Nedim-i sühan-i pür-i fenin olsam

Ölçü: *Destide / kadehde do / yamam germe / ge bâri*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- IV -

1- Eteğin olsam kimseye açılmazdım
Gömleğin olsam göğsünü kim görürdü

2- Arayan her zaman seni bende bulsa sevgilim
Bir gonca gül olsam da senin gül bahçen olsam

3- Seni testide kadehte görmeye doyamam
Ey saydam inci senin mahzenin olsam

4- Dövülmeye sövülmeye kovulmaya tanı bilir
Hep başeğerim yalnız efendim senin olsam

5- Bu yakıcılıkla senin meclisine mum olmazsam
Dergahının bir ışık saçan ışıldağı olsam

6- Gözlerinin o inançsızca bakışını öğrensem
Kısa bir süre için bilgi dolu sözleri sana
söyleyen arkadaşın, Nedim olsam.

Dil özellikleri:

Gevher-i şeffâf: saydam inci, pırıl pırıl parlayan inci.

Sûz: yakıcılık, ateş, aşırı sıcaklık.

Meş'ale-i ruşen: parlayan ışıldak, aydınlık saçan ışıklık, ışık saçan ışıldak.

Çeşmân: gözler.

Nedim-i sühan-i pür-fen: bilgi dolu söz söyleyen arkadaş (burada "nedim sözcüğü biri ozan "Nedim", öteki "arkadaş" olmak üzere iki anlamda söylenmiştir.

- V -

1- O zâlimde yine dildâde-küşlükden nişân vardır
Görirsün hançer-i ebrûsınun nevkinde kan vardır

2- Serâpâ şöyle pürdür nâz-ü imâ vü işâretden
Sanırsun her ser-i muyında çeşm-ü ebruvan vardır

3- Dımağım tutdı bûy-i sünbül ağuşumda döndükçe
Meğer kim duşınun üstinde bir sünbül-sitan vardır.

4- Amân sabr-u kararım eyledi yağma o kâferde
Kırık bir ter zebân ber-ceste nutk-ı bi-aman vardır

5- Nigâhın ebruvânın görmeden evvel inanmazdım
Ki dirler nâzdan hancer tegafülden kemân vardır

6- Meger fevvâreden âb-ı letâfet sıçramış çıkmış
O rütbe kamet-i bercesten ey şuh-i revân vardır

7- Acem kim nermdir sinen a zâlim neyleyim ammâ
İçinde senge benzer bir dil-i nâ-mihribân vardır

8- Nedimâ hançer-i hun-rizine sarılmadım dirse
Acub gör kim kef-i destinde zahm-ı hun-çegân vardır

Ölçü: *Meğer kim du / şının üstin / de bir sünbül / sitân vardır*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- O acımasız güzelde yine aşık öldürücülükten iz vardır
Görürsün kaşının kılıcı ucunda kan vardır

2- Baştan ayağa naz, kaş göz etme ve göz kırpma ile doludur
Her kılının ucunda sanırsın kaş ve göz vardır

3- Kucağımda döndükçe sünbül kokusu başımı döndürdü
Omuzunun üstünde bir sünbül ülkesi vardır

4- Aman, sabrımı kararımı ılgarladı o inançsızda
Kırık bir dil seçilmiş, etkili bir söyleyiş gücü vardır

5- Bakışını kaşlarını görmeden önce inanmazdım
Derler onda nazdan hançer aldırış etmeyişten bir yay vardır

6- Fıskıyeden tatlılık suyu sıçramış çıkmış
Ey yürüyüp giden çapkın sende öyle düzgün bir boy vardır

7- Göğsün çok yumuşaktır ama acımasız ne yapayım ki
İçinde taşa benzer acımasız bir gönül vardır

8- Nedim, o güzelin kan döken hançerine yapışmadım derse
Aç bak avucunun içinde kanayan bir yara vardır.

Dildâde-küş: aşık öldüren, kendini seveni öldüren.

Dildâde-küşlük: aşık öldürücülük, kendini seveni öldürücülük.

Nişan: iz, belirti.

Hançer-i ebru: kaş hançeri, kaş kılıcı.

Nevk: kılıcın, okun ucu, sivri yeri, keskin yeri.

Nâzü ima vü işaret: naz, kaş göz etme ve göz kırpma.

Ser-i muy: kılın ucu, saçın ucu (bu dizede güzelin saçının ucu, yüzünde çıkan tüyün ucu bg. anlamdadır).

Çeşm-ü ebruvân: göz ve kaşlar, göz ile kaşlar.

Dımağım tutdı: başım döndü, başımı döndürdü, başımın içine doldu, başımı karıştırdı.

Buy-i sünbül: sünbül kokusu.

Duş: omuz, *duşinin üstinde:* omuzunun üstünde.

Sabr-u kararım: sabrımı ve kararımı, dayanma gücümü ve direncimi.

Ter zebân: yeni dil, konuşmaya yeni başlayan dil, güzel söyleyişli dil.

Kırık bir ter zebân: konuşurken tutulan, sözcükleri tatlı bir tutuklukla söyleyen dil.

Sünbül-sitân: Sünbül ülkesi, sünbüllük.

Berceste: seçilmiş, seçkin.

Nutk-i bi-amân: acıma bilmez bir söyleyiş gücü, etkili bir konuşma yeteneği.

Fevvâre: fıskıye.

Ab-ı letafet: tatlılık suyu, incelik suyu, sevimlilik suyu.

Kamet-i berceste: düzgün boy, uyumlu boy, benzeri az bulunur güzellikte boy.

Şuh-i revân: yürüyen çapkın, yürüyüp giden çapkın.

Nerm: yumuşak, tatlı.

Dil-i nâ-mihribân: acımasız gönül, acıma bilmez gönül.

Hancer-i hun-riz: kan döken hançer, kan damlayan hançer.

Kef-i dest: elin içi, avuç.

Zahm-ı hun-çegân: kanayan yara, kan damlayan yara.

1- Hattın ki reşk-i fasl-ı bahârân olub gelür
Sermâye-bahş-i sünbül-i reyhân olub gelür

2- Yâd-ı hatınla neş'e-i hayret derunuma
Çün seyl-i nevbahâr huruşân olub gelür

3- Gördüm o serv-kametin ardınca rûz-i vasl
Ömr-i füru-güzeşte şitâbân olub gelür

4- Dûşine mülk-i hüsne giden kârbân-ı huş
Gördüm seher ceres gibi nâlân olub gelür

5- Ma'ni-i tâze kûçe-i dilden zebânıma
Yâd-ı lebinle mest-i hırâmân olub gelür

6- Dil hâcıyân-i kûyun miyânında şevk ile
Hemçü çerâğ-ı kafile suzan olub gelür

7- Câmâ gözine hasret-i lâ'linle âşıkın
Keyfiyyet-i şarâb kızıl kan olub gelür

8- Çıkmış henuz hânc-i âyineden o meh
Esrâr-ı hüsn-ü ânına hayrân olub gelür

9- Uykuya vardı gözleri dahi o gamzeler
Garet-ger-i metâ-i dil-ü cân olub gelür

10- Pâ-busuna takaddüm içün yine bâd-i subh
Berk-i gül ile dest-ü giribân olub gelür

11- Vasfında müjde sana ki bir kârbân sühân
Kilk-i Nedim-i şûhunı cûyân olub gelür

Ölçü: *uykuya / vardı gözle / ri dâhi o / gamzeler*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1- *Ayva tüylerin bahar dönemlerini kıskandırarak gelir*
Güzel kokuşlu sünbüle yaşama olanağı vererek gelir

2- *Ayva tüylerini anınca şaşkınlığın sevinci içime*
İlkbahar seli gibi coşup taşarak gelir

3- *Gördüm, kavuşma günü o servi boylunun ardınca*
Boşuna geçmiş yaşam koşa koşa gelir

4- *Dün gece güzellik ülkesine giden us kervanı*
Sabahleyin gördüm can gibi inleyerek gelir

5- *Yeni anlam, gönül kıyısından dilime*
Dudağının özlemiyle kendinden geçip salınarak gelir

6- *Gönül, senin yörenin hacıları arasında özlemle*
Bir topluluk ışıldağı gibi yanarak gelir

7- *Ey sevgili, dudağının özlemiyle aşıkın gözüne*
Şarabın niteliği kızıl kan olup gelir

8- *Oy ay gibi güzel aynanın evinden yeni çıkmış*
Güzelliğinin gizliliklerine şaşarak gelir

9- *Gözleri uykuya vardı oysa o süzgün bakışlar*
Can ve gönül varlığını ulgarlayarak gelir

10 Ayağını başkalarından önce öpmek için tanyeli
Gül yaprağı ile saç saça, baş başa olmuş gelir

11- Seni niteleme konusunda, müjdeler olsun, bir ozan topluluğu
Senin şu çapkın Nedim'inin kalemini araya araya gelir.

Dil özellikleri:

Reşk-i fasl-ı bahârân: baharlar döneminin kıskançlığı, bahar döneminin kıskanışı.

Sermâye-bahş-i sünbil-i reyhân: güzel kokulu sünbüle sermaye veren (burada "sermâye-bahş" sözlerini "yaşama olanağı veren" diye yorumladık. Bunu yaparken de, "güzel kokulu sünbül"ün ortaya çıkmasına, sevilmesine neden olan varlığı, şu "sermâye"yi düşündük, sermaye, belli bir anlamda, yaşama olanağıdır. Dilimizde "ömrünün sermayesi" deyimi "yaşama gücü" anlamında söylenir.).

Yâd-ı hatın: ayva tüylerinin, yüzünde çıkan tüylerin özlemi, anımsanması.

Ne'şe-i hayret: şaşkınlığın sevinci, şaşkınlığın yarattığı neşe, şaşkınlık kıvancı.

Çün seyl-i nevbahar: ilkbahar seli gibi.

Huruşân: taşan, coşup taşan.

Ruz-i vasl: kavuşmanın günü, kavuşma günü, buluşma günü.

Serv-kamet: selvi boy.

Ömr-i füru-güzeşte: boş geçen yaşam, boşuna geçen dönem.

Şitabân: koşan, koşa koşa, koşarak.

Duşine: dün gece, dünkü gün, dünle ilgili olan.

Mülk-i hüsn: güzellik ülkesi.

Kârbân-ı huş: us kervanı, us topluluğu, akıl kervanı.

Ceres: çan, çıngırak.

Ma'ni-i taze: yeni anlam, taze anlam.

Kuçe-i dil: gönül kıyısı, gönül köşesi, gönül bucağı.

Mest-i hırâman: salına salına yürüyen sarhoş, kendinden geçip salınarak yürüyen.

Haciyân-ı kuyun: senin çevrenin hacıları, yörenin hacıları.

Hemçü: gibi.

Çerâğ-ı kafile: topluluk ışıldağı, bir yolcu topluluğunun ışıldağı, ışıklığı.

Hasret-i Lâ'l: kızıl dudağın özlemi, kızıl dudağa duyulan özlem.

Keyfiyyet-i şarâb: şarabın niteliği, şarabın etkisi.

Hâne-i âyine: aynanın evi, ayna evi, aynanın çevresi.

Esrâr-ı hüsn-ü ân: güzelliğin gizlilikleri, güzellik gizemleri.

Garet-ger-i metâ-ı dil-ü cân: can ve gönül varlığını ılgarlayan.

Pâ-bus: ayak öpme.

Pâ-busuna takaddüm: ayağını daha önce öpmek için.

Dest-ü giribân: birbirinin yakasına yapışmak, saç saça baş başa olmak.

Cuyân: arayan.

Kilk-i Nedim-i şuh: çapkın Nedim'in kalemi, çapkın arkadaşının kalemi (... Bu dizede Nedim sözcüğünün "arkadaş" anlamında söylendiği de açık. Ozan, kendi adı ile sözcüğün anlamı arasında bir bağlantı kurdu.).

- VII -

1- Sînede bir lahza ârâm eyle gel cânım gibi
Geçme ey rûh-i revân ömr-i şitâbânım gibi

Ölçü: *fa'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

*

2- Kad-i güftârıma evvel biçilüb câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâne gelür

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

3- Sâkıyâ meclise gel cismime gelsün cânım
Ahdler tevbeler ol sâgara kurban olsun
Ayağın sakınarak basma aman sultanım
Dökülen mey kırılan şişe-i rindân olsun

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'lün*

*

4- Nâzı âb itmiş de bir fevvâre resm itmiş hayâl
İşte o sudur atılmış kametin olmuş senin

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

*

5- Sözi az söyle ağır söyle Nedimâ ki sühan
Zer gibi sayılı gevher gibi sencide gerek

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilutün fe'ilâtün fe'ilün*

(Kaynak: Divan, Halil Nihad 1922, Divan A. Gölpınarlı 1951. İki divanda da yazmalara göre yazılış ayrılıkları var.)

- 1 -

Gel, canım gibi biraz göğsümde dur
Ey yürüyüp giden ruh koşan ömrüm gibi geçme

- 2 -

Sözümün boyuna renk giysisi önceden biçilir
Sonra eskisi bahar çarşısına gelir

- 3 -

Ey içki dağıtıcı toplantıya gel ki canım gövdeme gelsin
Söz verişler sözden dönmeler o kadehe kurban olsun
Aman sultanım ayağını sakınarak basma
Dökülen şarap, kırılan da rindlerin şarap şişesi olsun

- 4 -

Bir fıskıye suyu naza dönüştürerek görüntü çizmiş
İşte o sudur atılıp senin boyun olan

- 5 -

Sözü az söyle ağır söyle ki ey Nedim
Altın gibi sayılı inci gibi seçilmiş olmalı.

Sâmi

Arpaeminizade Mustafa Sami, doğum yılı bilinmiyor, 1733 te İstanbulda öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre, Birinci Mahmud döneminde saray tarihçisi olarak görevlendirildi. Yaşadığı çağda, yazısının güzelliği nedeniyle de ün kazanmıştır. Çağının önde gelen, başarılı, ozanlarından sayılır. Şiirlerinde biçim, içerik bakımından bütünlük, uyum egemendir. Bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

1- Hayâl-i kametünle bir nihâl-i Tûrdur gönlüm
Tecellâ-yi cemâle câygâh-ı nûrdur gönlüm

2- Muallim-hâne-i âlemde suz-âmuz olmam hiç
Nigâh-i dide-i âzâr ile mehcurdur gönlüm

3- İder ney gibi her surâh-ı dâğı nâre-i yâhu
Figan-ı ışk ile pür guyiyâ Mansurdur gönlüm

4- Derununda nikât-ı hat nüvişte kilk-i kudretle
Misâl-i nâme mühr-i lâ'l ile memhurdur gönlüm

5- İder horşid-i hüsne kâkülün bâd-ı sabâ bürka'
Zalâm-ı perde-i gamla şeb-i deycurdur gönlüm

6- Nümâyân pertev-i sâfında sırr-ı âlem-i mâ'nâ
Mey-i hikmetle memlu sâgar-i billurdur gönlüm

7- Nigâh eyler ol âfet dürbin-i çeşm-i aksile
Nazarda âsitân-ı dergehinden durdur gönlüm

8- Gazâlân-i harimim dilberin çeşmânidür Sâmi
Zemin-i şöhretinde Kâ'be-i ma'murdur gönlüm

Ölçü: *İder horşi / hüsne kâ / külün bâd-i / sabâ bürka'*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- I -(*)

1- Boyunun görüntüsüyle bir Tur ağacıdır gönlüm
Güzelliğin görünmesi için bir nur yeridir gönlüm

2- Evrenin öğretim yerinde yanma öğrenen öğrenci olmam
İncitici gözün bakışıyla gözaltına alınmıştır gönlüm

3- Her yanık yarası ney gibi yâ hû diye inler
Sevgi çığlığı ile dolmuş bir Mansur'dur gönlüm

4- Yazgı kalemiyle içine yüzde çıkan tüy nükteleri yazılmıştır
Mektup gibi sevgilinin kızıl dudağının mührü ile
mühürlenmiştir gönlüm

5- Tanyeli saçını güzelliğinin güneşine örtü yapar
Üzüntü perdesinin karanlıklarıyla bir kara gecedir gönlüm

6- Anlam evreninin gizemi arınmış aydınlığında görünüyor
Bilgelik şarabıyla dolu billur kadehtir gönlüm

7- O sevgili görüntü gözünün dürbünüyle bakar
Görünüşte evinin eşiğinden uzaktır gönlüm

8- Yöremdeki ceylanların güzelinin gözleridir ey Sâmi
Kendi özel alanında bayındır bir Kâ'be'dir gönlüm.

(*) Önce Açıklamalar'a bakınız.

Dil özellikleri:

Hayâl-i kametünle: boyunun bende yansıyan görüntüsüyle.

Nihâl-i Tur: Tur ağacı, Tur dağında biten ağaç. Peygamber Musa'ya Tur dağında, ışıktan bir ağaç gibi, görünen tanrı aydınlığı. Bu tanrısal aydınlığa "nihâl-i Tur" demek bir yazın geleneğidir.

Tecellâ-yi cemâl: tanrısal güzelliğin, tanrı yüzünün bir engin ışık niteliğinde evrende görünmesi, tanrısal aydınlığın evrene yansıması.

Câygâh-ı nur: nur yeri, nurun göründüğü yer, aydınlığın ortaya çıkıp göze geldiği yer, ışıma yeri. *Dizelerin yorumu şöyle:* "Gönlüm, tanrı ışığının Musa Peygambere göründüğü ağaçtır, gene gönlüm, tanrı ışığının göründüğü bir ışıma yeridir, tanrı benim gönlümde, bir ışık olarak görünür."

Muallim-hâne-i âlem: evrenin öğretim evi, evrenin bilgi öğretilen yeri.

Suz-âmuz: yanmayı öğrenme, yanmayı öğrenmeye çalışan öğrenci, yanmayı öğrenen.

Nigâh-i dide-i âzâr: incitici gözün bakışı, kınayıcı gözün bakışı. *Mehcur:* gözaltına alınmış, denetim altına alınmış, yetkileri elinden alınıp görevden uzaklaştırılmış, kısıtlı.

Sürâh-ı dâğ: yanma sonucu açılan yara, yara ağzı.

Sürâh: delik, ağız (bu dizede yanarak açılan yaranın ağzı).

Nâre-i yâ hu: ya hu çığlığı, ya hu diye çıkan inilti.

Figan-ı ışk: sevgi çığlığı, aşk iniltisi.

Guyiyâ: güya, sözde, bir bakıma.

Mansur: Ene'l-Hak (tanrı ben'im) dediği için asılarak öldürülen ünlü tasavvuf eri (857-922 yılları arasında yaşamıştır).

Nikât-i hat: delikanlılık çağında yüzde çıkmaya başlayan tüylerle ilgili öyküler, nükteler, söylentiler (*nikât*/nükteler, güldürücü sözler). *Nüvişte*; yazılmış, yazılı.

Kilk-i kudret: yazgı kalemi, alınyazısı kalemi. Yaratılış günü, insanların başına gelecekleri önceden yazıya geçiren kalem.

Misâl-i nâme: mektup gibi.

Memhur: mühürlenmiş, damgalanmış, kapatılmış.

Horşid-i hüsn: güzellik güneşi, güzelliğin güneşi.

Bürka': örtü, yaygı, yüz örtüsü.

Zalâm-ı perde-i gam: üzüntü perdesinin karanlıkları, üzüntü örtüsünün yarattığı karanlık.

Şeb-i deycur: kara gece, karanlık gece, koyu karanlık.

Pertev-i saf: arınmış aydınlık, pırıl pırıl ışık.

Sırr-ı âlem-i ma'nâ: anlam evreninin gizemi (içinde yaşadığımız evrenin ötesinde, tanrısal nitelik taşıyan, yalnız anlamı bilinen ölümsüzlük evreni, düşünce evreni).

Mey-i hikmet: bilgelik şarabı, bilgelik içkisi.

Memlu: dolu, dolmuş.

Sâgar-i billur: billur kadeh, pırıl pırıl kadeh.

Durbin-i çeşm-i aks: görüntü gözünün dürbünü (dürbin sözcüğünün gerçek anlamı "uzağı gören"dir, sonradan bilinen gözlem aracının adı olmuştur. *Dur*/uzak, *bin*/gören, *durbin*/uzağı gören).

Nazarda: görünüşte, gerçekte değil.

Asitân-ı dergeh: evin eşiği, evin önü, dergahın girişi, eşiği.

Dur: uzak, ırak, yakın olmayan.

Gazâlân-ı harim: yakın yöredeki ceylanlar (bir anlamda, Kâ'be yakınlarında yaşayan ceylanlar).

Gazâlân-ı harîmim: Çevremde, yakınlarımda bulunan ceylanlar.

Dilberin çeşmânidür: güzelin gözleridir, sevgilinin gözleridir.

Zemin-i şöhretinde: kendinin özel alanında, ününün alanında, kendi özel toprağı üzerinde, kendi yöresinde.

Kâ'be-i ma'mûr: bayındır Kâ'be.

Şarkı

- II -

1- Güzeller içre mümtâz-ı cihân serv-i bülendim sen
Müsellem tarz-ü tavrı dilber-i âlem-pesendim sen
2- Gönül hâlin bilür şuh-ü zarif şehlevendim sen
Benim sen nûr-i çeşm-ü yâr-i cânımsın efendim sen

3- Lebün emsem toyınca yüzlerim sürsem o ruhsâre
Safâ virse şemim-i zülf-i müşginin dil-i zâre
4- Miyânın çeksem âgûşa sözüm bu olsa hemvâre
Benim sen nur-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen

5- Cemâlin âlem-ârâ tal'atın bi-misl-ü hemtâdır
Tenâsüb hep yerinde kadd-ü kamet de temaşâdır
6- Hayâlin didede her dem gamın kalbimde peydâdır
Benim sen nûr-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen

7- Aman bilmez mi çeşmin her nefesde câna kâr eyler
Tegafüller kirişme gamzeler mestâne cünbüşler
8- Ne var bir kerre de zâlim nigâh-ı merhamet göster
Benim sen nûr-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen

9- Visâl ümmid ider hasret çeker Sâmi nice demdir
Gel ey âhu-nigâhım kaçma gönlüm sana mahremdir
10- Gözüm üzre yerin var cilve-gâhın sahn-ı sinemdir
Benim şen nûr-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
(Kaynak: Divan, 1250, Bulak.)

Şarkı

- II -

1- Güzeller içinde evrenin seçkini yüce selvim sen
Tutumu davranışı benimsenmiş, evrence beğenilmiş güzelim sen
2- Gönülden anlayan çapkın ve ince uygun boylum sen
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen

3- Dudağını doyunca emsem yanağına yüzler sürsem
O misk gibi saçının güzel kokusu bitkin gönüle mutluluk verse
4- Belini çekip kucağıma sarsam en uygun sözüm bu olsa
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen

5- Yüzün evrenin süsü, parlaklığının eşi benzeri yok
Uygunluk hep yerinde boyun bosun görmeğe değer
6- Görüntün gözümde özlemin gönlümde boyuna
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen

7- Gözün acıma bilmez mi her solukta cana dokunur
Aldırmazlıklar kaş-göz etmeler süzgün bakışlar eğlenceler
8- Ne olur ey acımasız bir kez de acıyıver
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen

9- Çoktandır Sâmi sana kavuşmayı umar özlem çeker
Gel ey ceylan bakışlım kaçma gönlüm sana açıktır
10- Gözümün üstünde yerin var oynaşma yerin göğsümün üstüdür
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim gel.

Dil özellikleri:

Mümtaz-ı cihân: evrenin seçkini, evrenin gözdesi, evrende en üstün sayılan.

Serv-i bülend: yüce selvi, uzun boylu sevgili, ulu servi.

Müsellem: benimsenmiş, onaylanmış.

Dilberi âlem-pesend: evrence beğenilen güzel, evrenin beğendiği güzel.

Şuh-u zarif: çapkın ve ince, çapkın ve duyarlı.

Şehlevend: uygun boylu, düzgün boylu, boyu bosu yerinde olan (bu sözcük daha önce birkaç yerde açıklanmıştır).

Nur-i çeşm-ü yâr-i cânım: gözümün ışığı ve canımın sevdiği, gözümün aydınlığı ve canımın sevgilisi.

Şemim-i zülf-i müşgin: misk gibi saçın güzel kokusu.

Dil-i zâr: inleyen gönül, üzüntülü gönül.

Miyânın çeksem ağuşa: belini kucaklasam, belini kucağıma çekip sarsam, seni kucağıma oturtsam.

Alem-ârâ: evrenin süsü, evreni süsleyen.

Hemvâre: boyuna, sürekli, her zaman.

Tal'at: parlaklık, güzellik, aydınlık.

Bi-misl-ü hemtâ: eşi benzeri olmayan.

Peydâ: görünen, var olan, bulunan, ortaya çıkan.

Nigâh-i merhamet: acıyıcı bakış, koruyucu bakış, acıma, acımanın bakışı, acıma bakışı.

Ahu-nigâh: ceylan bakışlı, ceylan bakışı.

Cilve-gâh: oynama yeri, oynaşma yeri.

Sahn-ı sine: göğsün üstü, göğüs düzlüğü.

İzzet Ali Paşa

Damat Mehmed Paşa'nın oğludur, değişik görevlerde bulunduktan sonra Sadrazam Kaymakamlığı katına değin yükselmiş, 1734 te kaldığı Revan savaşında, orada ölmüştür. Şiir yanında yazıyla da ilgilenen İzzet Ali Paşa döneminin ünlü hattatlarındandı. Şiirde Nedim'in izini sürer. Buluşları yeni, ince, söyleyişi akıcıdır. Şiirinde uyumla simge bağlantısı, ses bütünlüğü egemen öğelerdir. Özellikle sevgi, yaşamın tadını çıkarma gibi konuları işlemiştir. Bütün şiirlerini içeren bir *divan*'ı vardır.

1- Meydâne kim piyâle-i sahbâ gelür gider
Ol demde akl-ı âşık-ı şeydâ gelür gider

2- Mekr-i rakibden sakınub şâhid-i hayâl
Halvet-serâ-yi hâtırâ tenha gelür gider

3- Suret-pezir-i ma'rifet olmakdadır hüner
Yoksa bu dehre nice heyûlâ gelür gider

4- Zülfinden olmadı bize buy-âver-i ümid
Bihude bâğa bâd-i sebük-pâ gelür gider

5- Buldukça eşk-i dide-i ter cûşiş-ü sükun
Guya ki cezr-ü medd ile deryâ gelür gider

6- Ey mihr-i işve bir gice sen gelmedin hemân
Her şeb bu bezme mâh-ı şeb-ârâ gelür gider

7- İzzet gubâr-ı gam ile pürdür o sine kim
Endişe-i piyâle-i ferdâ gelür gider

Ölçü: *İzzet gu/bâr-ı gam i/le pürdür o/sine kim*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- I -

1- Şarap kadehi ki ortaya gelir gider
O sırada çılgın aşıkın da aklı gelir gider

2- Bir görüntüye benzeyen sevgili kıskancın tuzağından sakınarak
Gönlün gizli buluşma yerine yalnız gelir gider

3- Beceri ortaya bilgi koyabilmektedir
Yoksa bu evrene nice boş görüntü gelir gider

4- Bize saçından bir umut kokusu gelmedi
Hızlı yürüyen yel bağa boşuna gelir gider

5- Taze gözyaşı coşup duruldukça sanırsın ki
Bir denizdir bir kabarır bir çekilir

6- Ey naz güneşi sen bir gece olsun gelmedin
Her gece bu toplantıya geceyi süsleyen ay gelir gider

7- İzzet, o göğüs üzüntü tozuyla doludur
Onda geleceğin kadehi kaygısı gelir gider.

Dil özellikleri:

Piyâle-i sahbâ: şarap kadehi, içki içme kabı.

Akl-ı âşık-ı şeydâ: çılgın aşığın usu.

Mekr-i rakib: rakibin hilesi, kıskanç kimsenin kuracağı tuzak, karşıt görüşlü kişinin tuzağı, kötülüğü.

Rakib: bir konuda karşıt tutumu benimseyen, atışan, yarışmaya girişen, üstünlük yarışına kalkışan, kıskanan, çekemeyen, başkasının başarısını içine sığdıramayan.

Şâhid-i hayâl: düş güzeli, düşüncede yaşatılan sevgili, bir görüntüye benzeyen sevgili, hayâl güzeli, hayâl sevgilisi, gönülde yaşatılan sevgili.

Halvet-serâ-yi hâtır: gönülün gizlice buluşma yeri.

Tenhâ: yalnız, ıssız (bu dizede "tek başına", "gizlice" anlamında).

Suret-pezir-i ma'rifet: bilgi üreten, bilgi ortaya koyan, bilgi bakımından verimli olan.

Heyulâ: düşünülen nesne, görüntü (eski felsefede madde, daha önce açıklandı).

Buy-âver-i ümid: umut veren koku, umut verici koku.

Sebük-pâ: hızlı yürüyen, ayağına çabuk.

Bihude: boşuna, boş yere.

Bâd-i sebük-pâ: hızlı yürüyen yel, hızlı giden tanyeli.

Eşk-i dide-i ter: taze gözyaşı, yeni dökülen yaş.

Cuşiş-ü sükun: taşma ve durulma.

Medd-ü cezr: denizin kabarıp çekilmesi, gelgit olayı.

Mihr-i işve: naz güneşi, oyalayarak gönül alma güneşi, işve güneşi (sevgili)

Mâh-ı şeb-ârâ: geceyi süsleyen ay.

Gubâr-ı gam: üzüntü tozu, gam tozu, üzüntüden gönlün incinmesi, gönül kırıklığı.

Endişe-i piyâle-i ferdâ: gelecek kadehiyle ilgili kaygı, yarının kadehiyle ilgili kaygı, gelecek kaygısı, yarın korkusu, geleceğin durumundan kaygılanma, kuşkulanma.

- II -

1- Ol âfetin ruh-i hoy-kerdesi gülâb kokar
Şemim-i dâne-i hâlinde müşk-i nâb kokar

2- Kiminle hem-kadeh-i bezm-i ayş idün kâfir
Ki hokka-i dehenün kokladum şarâb kokar

3- Ruhın mı berk-i ter-i yâsemen midir bilmem
Hamir-i mâyesi gülden midir gülâb kokar

4- Yine kimin ciğerin yakdı gamze-i mestün
Dimâğ-ı câne bu meclisde bir kebâb kokar

5- Ne i'timâd bu şeyhâne tavrına zâhid
Ki tinetinde senin hâlet-i şebâb kokar

6- Lebin akida gibi aldum ağzuma İzzet
Hemân çü râyiha-i müşk o lâ'l-i nâb kokar

Ölçü: *Lebin aki/de gibi al/dum ağzuma/İzzet*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'lün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm. 292.)

1- *O güzelin terli yüzü gülsuyu kokar*
Beninin tanesinin güzel kokusu da misk

2- *Ey inançsız içkili toplantıda kiminle kadehdaştın*
Ağzının hokkasını kokladım şarap kokuyor

3- *Yanağın taze yasemin yaprağı mıdır nedir bilmem*
Ancak mayası gülle mi yoğurulmuş ki gülsuyu kokuyor

4- *O sarhoş süzgün bakışın yine kimin ciğerini yaktı*
Canın özüne, bu toplantıda, kebap kokusu geliyor

5- *Ey kaba softu bu olgunca davranışına güven olur mu*
Daha yaratılışında bile toylık kokusu var

6- *Ey İzzet dudağını akıde şekeri gibi aldım ağzıma*
O kızıl dudak misk gibi kokuyor geldi bana.

Dil özellikleri:

Ruh-i hoy-kerde: terli yanak, terli yüz.

Gülâb: gülsuyu.

Şemim-i dane-i hâl: yüzdeki ben tanesinin güzel kokusu, güzel kokuşlu ben tanesi.

Müşk-i nâb: arınmış misk, katkısız misk, öz misk.

Hem-kadeh-i bezm-i ayş: içkili toplantının kadehdaşı, içkili toplantıda karşılıklı kadeh tokuşturan, içkili toplantıda birlikte içen.

Hokka-i dehen: ağız hokkası, hokka gibi düzgün ağız.

Berk-i ter-i yasemen: yaseminin taze yaprağı, yaseminin yeni açılmış yeşil yaprağı.

Hamir-i mâye: maya yoğurma, maya hamuru..

Gamze-i mest: (daha önce açıklandı).

Dimâğ-ı can: canın özü, canın beyni, canın duyum alma gücü.

Şeyhâne: yaşlıya yakışırcasına, yaşlı işi, şeyhçe olgunca.

Hâlet-i şebâb: gençlik davranışı, gençlik tutumu, gence yaraşır durum, toyluk

Râyiha-i müşk: misk kokusu.

Lâ'l-i nâb: kızıl dudak, pırıl pırıl olan kızıl dudak.

Râşid

Malatyalıdır, "ilmiye sınıfı"ndandır. 1735 te İstanbulda ölmüştür. Özellikle tarih alanındaki çalışmalarıyla ünlüdür. Kendi adıyla anılan bir tarihi vardır. Bu yapıtında oldukça ağır, anlaşılması güç bir dil kullanmıştır. Şiirleri ise akıcı, dili yumuşaktır. Sevgiyi, yoğun duyguları işleyen şiirleri çağında epey ilgi çekmiş, başarılı ozanlar arasına girmesine yolaçmıştır. Bütün şiirlerini kapsayan bir *divan*'ı, *Raşid Tarihi* diye bilinen yapıtları vardır.

1- Bak hüsn-i rûy-i yâre ki ân söylerim sana
Gör cism-i nâzenini cân söylerim sana

2- Ey nâvek-efken-i sitem itme şikâyeti
Dirsem kadim ham oldı kemân söylerim sana

3- İtdün hadeng-i gamzene cânâ hedef beni
Bak sînem üzre zahme nişân söylerim sana

4- Şâ'ir düruğı denlü olur şi'rde benâm
Dirsem benim yegâne yalan söylerim sana

5- Çeşmin ki tercemân-ı derun oldı râzini
Bi-minnet-i zebân-ü dehân söylerim sana

6- Bir bûse ile tut dehan-i müddeayi kim
Fursat bulınca belki yaman söylerim sana

7- Arz it veli ni'mete Râşit bu nazmı kim
Tab'-ı sühende nâdir-dân söylerim sana

Ölçü: *Fursat bu/lınca belki/yaman söyle/rim sana*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- *Sevgilinin yüz güzelliğine bak, güzellik gör derim sana*
O nazlı gövdesini gör, can odur diyorum sana

2- *Ey kınayış okunu atan yakınma*
Boyum büküldü bir yaya döndü diyorum sana

3- *Ey sevgili süzgün bakışının okunu bana yönelttin*
Bak göğsümün üstündeki yara izi odur diyorum sana

4- *Ozan yalan söylediğince şiirde ün kazanır*
Bu konuda tek benim dersem yalan söylerim sana

5- *Gözün gönlünün sözlerini aktarıcı oldu şimdi gizemini*
Ağız ve dile gerek kalmadan kolayca söylerim sana

6- *Karşıt görüşü savunanın ağzını bir öpücükle tut*
Bir yolunu bulursam belli olmaz acı söz söylerim sana

7- *Ey Râşid bu şiiri iyilikseverine sun*
Şiir konusunda bir bilgindir diyorum sana.

Dil özellikleri:

Hüsn-i ruy-i yâr: sevgilinin yüz güzelliği, sevgilinin yüzünün güzelliği.

An: güzellik, görünüş güzelliği (çokluk hüsn-ü ân biçiminde söylenir).

Cism-i nâzenin: nazlı gövde, incelikle donanmış gövde, uyumlu, güzel görünüşlü gövde.

Nâvek-efken-i sitem: kınayış okunu atan.

Kemân: yay, ok atmaya yarayan araç.

Hadeng-i gamze: süzgün bakış oku, gamze oku.

Düruğ: yalan, uydurma, gerçek olmayan.

Benâm: ünlü, tanınmış.

Yegâne: tek, biricik, eşsiz.

Tercemân-ı derun: gönül dilinden anlayan, gönül dilini aktarıp açıklayan.

Bi-minnet-i zebân-ü dehân: dile ve ağıza gereksinme duymaksızın.

Dehen-i müddeâ: karşıt savda bulunan ağız, iddiacı ağız.

Veli-nimet: iyiliksever, iyilik eden, koruyucu.

Tab'-ı sühan: şiir konusu, söz alanı, söz söyleme yeteneği.

Nâdire-dân: bilgin, eşi az bulunan, üstün yetenekli.

1- Yeter ey dil nice bir girye-i şeb n'oldı sana
Meşrebin sabr idi hicrâne aceb n'oldı sana

2- Tâze âşıklara hem-bezm-i visâl oldun hayf
Nedir ol şîve-i nev-tarha sebeb n'oldı sana

3- Güft-ü gu-yi nigehe hışmını hem-râz itdün
Ey gönül hiç bu mudur şart-ı edeb n'oldı sana

4- Kimdir âyâ sana işrâb-ı mey-i nahvet iden
Nedir ey şûh-i cihân böyle gazeb n'oldı sana

5- Çarhdan hâhiş-i âb itme virür suziş-i derd
Nedir ey Râşid-i vâ-sûhte-leb n'oldı sana

- II -

1- Ey gönül yeter artık bu geceleri ağlama nedir
ne oldu sana böyle
Tuttuğun yol ayrılığa katlanmaktı şimdi
ne oldu sana

2- Yeni aşıklarla buluşma yerinde arkadaş oldun ne yazık
O yeni davranış biçimi, o yeni tutum nedendir
ne oldu sana

3- Öfkeni bakışın dedikodusuyla sırdaş ettin
Ey gönül saygı kuralı bu mudur ne oldu sana

4- Kendini beğenmişlik şarabı içmeyi sana öğütleyen
(içiren) kimdir
Ey dünya güzeli, ey çapkın bu aşırı öfke neden
ne oldu sana

5- Alınyazısından su isteme sana yakıcı üzüntü verir
Ey dudakları susuzluktan kurumuş Râşid ne oldu sana.

Dil özellikleri:

Girye-i şeb: gece ağlayışı, gece ağlama.

N'oldı: ne oldu.

Meşreb: davranış türü, tutulan yol, benimsenen yol.

Hem-bezm-i visâl: kavuşma toplantısı arkadaşı, kavuşma toplantısına birlikte katılan.

Şive-i nev-tarh: yeni davranış biçimi, yeni tutum türü.

Güft-u gu-yi nigeh: bakış dedikodusu, bakışlarla yapılan dedikodu, kaş göz ederek dedikodu yapma.

Hem-râz: sırdaş, gizemdeş, içli dışlı, senli benli.

Şart-ı edeb: saygı kuralı, saygı koşulu.

İşrâb-ı mey-i nahvet: kendini beğenmişlik şarabını içirme, kendini beğenmişlik şarabı içmeyi öğütleme.

İşrâb: sezdirme, öğütleme, içirme. Bu dizede "işrâb" sözcüğünden, biz, içirme değil de içmeyi öğütleme, içmeye özendirme anlamı çıkarıyoruz (işrab sözcüğü "içmek" anlamına gelen "şürb"den türemiş olup "içirme" karşılığıdır).

Gazeb: aşırı öfke, gazap.

Çarh: felek, zaman, dünya, yazgı, alınyazısı (biz bu dizede alınyazısı, yazgı anlamını daha uygun bulduk).

Hâhiş-i âb: su isteme.

Suziş-i derd: acı çekme yakıcılığı, yakıcı üzüntü, üzüntünün yakışı.

Râşid-i vâ-sûhte-leb: dudağı susuzluktan yanan, kuruyan Raşid, yazık oldu sana.

Vâ-sûhte-leb: susuzluktan yanıp kurumuş dudaklıya yazık.

Seyyid Vehbi

Gerçek adı Vehbi Hüseyin'dir, İstanbul'da doğdu, doğum yılı bilinmiyor, 1736 da İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü, türlü görevlere atandı. Şiirleriyle çağında büyük bir ün kazandı. Özellikle çağının toplumsal özelliklerini yansıtan Surnâme adlı yapıtı önemlidir.

Vehbi'nin şiirlerinde çağının toplum yaşamıyla ilgili betimlemeler, tanımlamalar, atasözleri, halk deyimleri önemlidir. Genellikle sevgi konusunu işlemiş, yer yer tasavvufa da eğilim göstermiştir. Yapıtları: *Surnâme, divan.*

1- Uşşâka ey sabâ haberin yok mudur senin
Kûy-i nigâra hiç seferin yok mudur senin

2- Hûbân olursa halka-be guş-i rehin no'ola
Zencîr-i gerdiş-i nazarın yok mudur senin

3- Keşti-i dil olursa aceb mi pür ıztırab
Meve-i hayâl-i lâl-ı terin yok mudur senin

4- Ey dide yâr mâil-i eşk-i terin değil
Ebr-i bahâr veş güherin yok mudur senin

5- Tiğ-i nigâhın itmedesin dâimâ hayâl
Vehbi aceb ki bim-i serin yok mudur senin

Ölçü: *Uşşâka / ey sabâ ha / berin yok mu / dur senin*
Mef'ulü fâilâtü mefâilü fâilün

(Kaynak: Divan. Ünv. Kt. 5506.)

- I -

1- Ey sabah yeli sevenlere bir haberin yok mudur senin
Sevgilinin yöresine bir yolculuğun yok mudur senin

2- Güzeller senin kulağı küpeli kölen olsa ne var
Bakışının dönüp duran zinciri yok mudur senin

3- Gönül gemisi dalgalarda çalkanıp dursa şaşılası ne var
Taze lâl dudağının düşlenen dalgası yok mudur senin

4- Ey göz, sevgili ıslak gözyaşına eğilim duymuyor
Bahar bulutu gibi incin yok mudur senin

5- Bakışının kılıcını düşleyip durursun boyuna
Ey Velıbi başın gider diye korkun yok mudur senin.

Dil özellikleri:

Halka-be guş-i rehin: Yolunun kulağı küpelisi. (Yolunda kulağı küpeli kul olmak. Eskiden kimi kölelerin kulaklarına halka biçimli küpe takılırdı. Özellikle saraylardan satın alınmış kölelerde bu yaygındı).

Keşti-i dil: gönül gemisi.

Mevc-i hayâl-ı lâl-i ter: Taze lâl düşünün dalgası (güzelin yakuta benzeyen kızıl dudağının düşlenmesinden doğan dalga).

Pür ıztırab: çok dalgalı, dalgalanmış.

Ebr-i bahar: Bahar bulutu. Eskiden, nisan yağmurunun çok verimli özler taşıdığına, inci gibi olduğuna inanılırdı.

Bim-i ser: baş korkusu, başının kesileceği korkusu.

Nahifi

İstanbulludur, doğum yılı bilinmiyor, 1738 de ölmüştür. Çok değişik görevlerde bulunmuş, İran'a, Macaristan'a gitmiş, sonra hacı olmuş, Konya'da bir süre kalarak Mevlevi tarikatına girmiştir.

Nahifi duyuşları ince, duyguları derin, söyleyişi yumuşak, dili yer yer açık seçik, yer yer kapalı, sevgi konusuna ağırlık veren bir ozandır. Derin bir saygı ile bağlandığı Mevlana'nın "Mesnevi"sini çok başarılı bir söyleyişle Türkçeye çevirmesi ününün de, etkisinin de yayılmasında başlıca etkendir. Nahifi kolay bir söyleyiş içinde derinleşmeyi, kişinin özüne, duygularına seslenmeyi seven, bunda da az çok başarılı olan bir ozandır. Birkaç kez basılan "Mesnevi çevirisi" dışında, bütün şiirlerinin toplandığı iki "divan"i vardır. Nahifi, özellikle, kendinden sonra gelen Mevleviler üzerinde etkili olmuştur.

- I -

1- Ağyâre benzedür mi o meh mübtelâları
Bîgânelerle bir mi görür âşinâları

2- Ebâb-ı ışkı mest-i ser-endâz-ı şevk ider
Fasl-ı bahâr neşvesi bülbül sadâları

3- Mutrıb figan-ü nâle Hüseyni'ye çıkmasun
Lütf it getürme yâde o zevk-u safâları

4- Mânend-i Kays saldı beni deşt-i hayrete
Tahrik idüb cünunumi ışkın havâları

5- Düşdüm kemend-i zülfün ile bend-i ışkına
Devrân getürdi başımu olmaz belâları

6- Tâ key gurur-i hüsn ile arz-ı tegafülün
Gör dil-figâr-ı ışkun olan bi-nevâları

7- İnkâr olur mı tarh-ı gazelde Nahifi'nin
Bu tarz-ı dil-pesendi bu şirin edâları

Ölçü: *İnkâr o / lur mı tarh-ı / gazelde Na / hifinin*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- O ay yüzlü kendini sevenleri yabancılara benzetir mi
Tanıdıkları yabancılarla bir mi tutar

2- Sevenleri özlemin korkusuz sarhoşu eder
Bahar döneminin sevinci bülbül ötüşleri

3- Ey çalgıcı ağlayıp inleyiş Hüseyni makamına çıkmasın
Bağışla, o sevinçleri kıvançları anımsatma

4- Kays gibi beni şaşkınlık çölüne saldı
Çılgınlığımı luzlandırarak aşkın havaları

5- Saçının kemendiyle aşkının bağına yakalandım
Başıma bu yıkımları hep yazgı getirdi

6- Güzelliğine büyüklenerek bu görmezlikler daha sürecek mi
Aşkınla gönlü yaralı olan yoksulları gör artık

7- Gazel düzenlemede yadsınabilir mi Nahifi'nin
Bu gönül çeken tutumu, bu tatlı söyleyişleri.

Dil özellikleri:

Erbâb-ı ışk: sevenler, aşka düşenler, aşık olanlar, aşıklar.

Mest-i ser-endâz-ı şevk: sevginin korkusuz sarhoşu, sevgiden dolayı korkusuzca davranan, kendinden geçen.

Ser-endâz: korkusuz, gözünü budaktan sakınmayan. Alaturka musikide bir yöntem (günümüzde örneği kalmamıştır).

Fasl-ı bahâr: bahar dönemi.

Neşve: sevinç, kıvanç, bir olaydan dolayı duyulan sevinç, beğenilen bir nesneden alınan tad.

Mutrib: çalgıcı, çalgı çalan (sözcüğün kökü, Arapça "vurmak" anlamına gelen "daraba"dır, "mutrıb" ise vuran çalgının tellerine özel araçla vurarak ses çıkaran, anlamındadır).

Figan-ü nâle: ağlayıp inleyiş, ağlama ve inleme.

Hüseyni: Alaturka musikide bir makam. Bu makamla söylenen şarkılar, gazeller genellikle dokunaklı, duyguludur (makamın düzeninden olsa gerek). Bu nedenle, üzüntülü bir durumu anlatmada ozanlar sık sık buna başvurur.

Yâde getürme: andırma, anımsatma, gönüle getirme, yeniden ortaya çıkarma.

Deşt-i hayret: şaşkınlık çölü, hayret çölü.

Kays: Mecnun'un gerçek adı (önceden açıklandı).

Cünunumi: çılgınlıklarımı, deliliklerimi.

Tahrik etmek: kımıldatmak, hızlandırmak, devindirmek, yerinden oynatmak.

Kemend-i zülf: saç kemendi, saçın bir bağ gibi gönlü yakalayışı.

Bend-i ışk: sevgi bağı, sevgi bağlığı (bir nesneyi tutup bağlamaya yarayan araç, ip bg.).

Devrân: zaman, çağ (biz burada yazgı, alınyazısı anlamında kullanıldığı kanısındayız).

Tâ key: nereye değin, ne zamana dek, daha sürecek mi..

Gurur-i hüsn: güzellikle övünme, güzellikle büyüklenme.

Arz-ı tegafül: görmezlikten gelme, görmeme, görmemiş gibi davranma.

Dil-figâr: gönlü yaralı, yaralı gönül.

Dil-figâr-ı ışk: sevginin gönlü yaralı kişisi, sevgiden dolayı gönlü yaralı olan.

Bi-nevâ: yoksul, kimsesiz.

Tarh-ı gazel: gazel düzenleme, gazel söyleme, şiir yazma.

Tarh: düzenleme, açma, bölümlere ayırarak düzenleme, yerleştirme.

İnkâr olur mı: yadsınır mı, bilmezlikten gelinir mi.

Tarz-ı dil-pesend: gönül alan tutum, gönül çeken tutum, gönlün beğendiği tutum.

Şirin edâ: tatlı söyleyiş, güzel söyleyiş (bu dizede şiir dili, şiir söyleyiş biçimi anlamındadır).

- II -

1- Arz-ı hâl eyledim ol âfete cânım diyerek
Bak benim hâlime ey şûh-i cihânım diyerek

2- Kaddimi reh-güzer-i yâre varub dâl itdüm
Beni pir eyledin ey tâze cüvânım diyerek

3- Bâğdan bâğa güzâr itmedeyim hasret ile
Kandadur kandadur ol serv-i revânım diyerek

4- Sinemi nâvek-i müjgânına tutdum yârin
Ben de mecrûhunum ey kaşı kemânım diyerek

5- Eyledim yâre Nahîfî yine bin arz-i niyâz
Seni n'eyler göresin âh-ı figanım diyerek

Ölçü: *Seni n'eyler / göresin âh / ı figanım / diyerek*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1- *O güzele durumunu anlattım, canım diyerek*
Bak benim durumuma ey dünyanın güzeli diyerek

2- *Sevgilinin yol uğrağına gidip belimi büktüm*
Bak beni kocalttın ey genç delikanlım diyerek

3- *Özlemle bağdan bağa gezip dolaşmaktayım*
Nerdedir nerdedir o yürüyen selvim diyerek

4- *Göğsümü sevgilinin kirpiği oklarına tuttum*
Ey yay kaşlım ben de senin elinden yaralandım diyerek

5- *Ey Nahifi gene sevgiliye binlerce yalvarıp yakardım*
Görelim bu ağlayıp inlemem sana neler edecek diyerek.

Dil özellikleri:

Arz-ı hâl eyledim: durumumu anlattım, içimi döktüm, dileğimi bildirdim, düşüncemi açıkladım.

Şuh-i cihân: dünya güzeli, dünyanın çapkını (şuh sözcüğü, yerine göre, güzel, çapkın bg. anlamlarda söylenir).

Reh-güzer-i yâr: sevgilinin yolu kavşağı, sevgilinin yolunun geçtiği yer, sevgilinin yolu.

Dâl itdüm: büktüm, iki kat ettim (Arap yazılarında "dâl" harfi iki ucu üstüste gelip birbirine yaklaşan bir eğri gibidir, bu nedenle bükülmüş bele benzetilir).

Tâze cüvân: genç delikanlı, yeni yetme delikanlı (cüvân sözcüğü Farsçada "genç", "delikanlı" anlamındadır. Nitekim "genç kız" anlamında "dohter-i cüvân" denir.).

Güzâr itmedeyim: dolaşmadayım, gezmekteyim.

Nâvek-i müjgân: kirpiklerin oku, kirpik oku.

Mecruh: yaralı, yaralanmış, vurulmuş.

Arz-ı niyâz: yakarma, yalvarıp yakarma.

- III -

1- Göz gördi gönül sevdi seni ey yüzi mâhım
Kurbânın olam var mı benim bunda günâhım

2- Âşıklığıma şâhid-i âdil mi değildir
Evzâ-ı hazinimle garibâne nigâhım

3- Memnun-i vefâ eyle beni gel kereminle
Yansun hased âteşlerine baht-ı siyâhım

4- Ey seng-dil itmez mi senin kalbine te'sir
Hârâları hâkister iden âteş-i âhım

5- Bir bağrı yanık âşık-i mihnet-zededir gel
Ağlatma Nahifi kulını cevrile şâhım

Ölçü: *bir bağrı / yanık âşı / k-ı mihnet-ze / de dir gel*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, Ml. Kt. Mn. 428.)

- III -

1- Göz gördü gönül sevdi seni ey ay yüzlüm
Kurbanın olayım bunda benim suçum var mı

2- Seni sevdiğime güvenilir tanık değil midir
Bu üzüntülü davranışlarımla yoksulca bakışım

3- Beni yakınlık göstererek, yardım ederek sevindir
Bu kara bahtım kıskanç ateşlerine yansın

4- Ey taş yürekli senin gönlünü etkilemez mi
Katı kayaları küle çeviren ahımın ateşi

5- Gel, bir bağrı yanık, üzüntüler çeken aşıktır
Acı çektirerek Nahifi kulunu ağlatma sultanım.

Dil özellikleri:

Şâhid-i âdil: güvenilir tanık, doğru söyleyeceğinden kuşku duyulmayan tanık.

Evzâ-i hazin: üzüntülü davranışlar, acı verici belirtiler.

Garibâne nigâh: yoksulca bakış, içe dokunucu bakış, acıma duygusu uyandıran bakış.

Memnun-i vefâ: yakınlık görmekten mutlu olan, gördüğü yakınlık nedeniyle sevinen.

Hased ateşi: kıskançlık ateşi, kıskanış ocağı.

Baht-ı siyâh: kara baht, kara yazgı, mutsuzluk.

Seng-dil: taş yürekli, acımasız, içi kara.

Te'sir itmek: etkilemek, etki altında bırakmak, dokunmak.

Hârâ: katı taş, kolay kolay dağılmayan taş, mermer.

Hâkister: kül, yanan bir nesneden arta kalan ince tozlar.

Ateş-i âhım: ahımın ateşi, ahımın yakıcı etkisi.

Aşık-ı mihnet-zede: üzüntülü aşık, üzüntüye kapılan aşık, birini sevdiğinden dolayı üzüntü çeken.

Sezâyî

Gerçek adı Hasan'dır. Korint'te doğdu, Edirne'de öğrenim gördü, Bektaşi tarikatı'na girerek babalık aşamasına değin yükseldi. Bir süre Gülşeni, Halveti tarikatlarıyla da yakınlık sağlayarak *Sezayiye* kolunu kurmuştur. 1738 de Edirne'de öldü.

Şiirlerinde din konularında uzaklaşma, yaşam gerçekleriyle senli benli olma eğilimi ağır basar. Bir *divan*'ı vardır.

-Bir muhammes'ten-

1- Sînen üzre bedr olan mâhın nedir
Taht-ı dilde hükm iden şâhın nedir
Saklama benden ki dil-hâhın nedir

*

2- Söyle âşık bâis-i âhın nedir
Derd ile azm itdiğin râhın nedir

*

3- Yakdı yandırdı seni ışkın odı
Nâlişin uşşâkı hayretde kodı
Gözyaşın kim gördi senden el yudı

*

4- Söyle âşık bâis-i âhın nedir
Derd ile azm itdiğin râhın nedir

*

5- Ateş-i hicre yanar pervânesin
Baş-ü câna kalmayan divânesin
Gel Sezayi'den bugün uyanesin

*

6- Söyle âşık bâis-i âhın nedir
Derd ile azm itdiğin râhın nedir

(Kaynak: *Divan, Top. Müz. Kt. TY. 2518.)*

1- Göğsümün üstünde dolunay olan ay'ın nedir
Gönül tahtında egemenlik süren sultanın nedir
Saklama benden gönlünün istediği nedir

*

2- Söyle âşık ah etmenin nedeni nedir
Üzülerek gittiğin yolun nedir

*

3- Yakıt yandırdı seni sevginin ateşi
İnilti'n sevenleri şaşırttı
Gözyaşını kim gördüyse senden kaçındı

*

4- Söyle aşık ah etmenin nedeni nedir
Üzülerek gittiğin yolun nedir

*

5- Ayrılık oduna yanan bir kelebeksin
Canını başını düşünmeyen bir çılgınsın
Gel bugün Sezâyi seni uyarsın

*

6- Söyle aşık ah etmenin nedeni nedir
Üzülerek gittiğin yolun nedir.

Dil özellikleri:

Bedr: dolunay.

Mâh: ay. Bu dizede "göğsümün üstünde dolunay gibi parlayan ay'ın nedir"den çıkan anlam şudur: göğsümün üstünde dolunay gibi parlayan senin yüzün nedir ey sevgili.

Taht-ı dil: gönül tahtı, gönül orunu.
"Gönül tahtında egemen olan sultan", "sevgili"dir.

Dil-hah: gönlün istediği, gönül isteği, gönül dileği.

Bâis-i âh: ah etme nedeni, inleme nedeni.

Azm itdiğin râhın: gittiğin yol, gittiğin yolun, tuttuğun yol.

Nâliş: inilti, inleyiş (önce açıklandı).

El yudı: el yıkadı, el çekti, kaçındı, uzaklaştı, ayrıldı.

Ateş-i hicr: ayrılık ateşi.

Baş-ü cana kalmayan: başa ve cana değer vermeyen, başı ve canı düşünmeyen.

Uyanesin: uyanasın, uyarılasın. Tasavvufta "uyanmak"ın anlamı doğru yola girmek, doğruyu, gerçek varlığı bulmak için kendine gelmek, aydınlanmak, gerçeği görmek, birinden bilgi edinmek bg.dir.

Gel Sezâyi'den bugün uyanesin: bugün gel, Sezâyi sana doğru yolu, gerçeği göstersin, yolunu aydınlatsın.

Rıza Neccarzâde

İstanbulludur, doğum yılı bilinmiyor, 1746 da İstanbul'da öldü. Erken yaşlarda tasavvufla ilgilenmeye başladı, Celveti, Nakşbendi tarikatlarıyla ilişki kurdu. Müzikle uğraştı. Çoğu birer "naat" türünden olan şiirlerinin başlıca konusu dindir. Şiirleri, çokluk, tekke çevrelerinde okunur. Divan'ından başka *Muhtasarü'l-Velâyet* adlı bir çevirisi vardır (Seyyid Mehmed Ensari'den).

- I -

1- İşret-kede-i câna cânân arayan gelsün
Kâşane-i irfâna yârân arayan gelsün

2- Halvetde ve celvetde vahdetde ve kesretde
Meydân-ı mahabbetde çevgân arayan gelsün

3- Oldı dil-i virâne dermân ile humhâne
Dil-haste-i hicrâne dermân arayan gelsün

4- Etvâr-ı namâz içre mihrâb-ı niyâz içre
Bu dehr-i mecâz içre iman arayan gelsün

5- Meyhâne be-meyhâne peymâne be-peymâne
Ser-halka-i rindâne insan arayan gelsün

6- Ey yâr-ı Rızâ-dâde gel tekye-i irşâde
Bu milket-i mâ'nâda sultan arayan gelsün

Ölçü: *meyhâne / be meyhâne / peymâne / be peymâne*
mef'ulü mefâ'ilün mef'ulü mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1262, İstanbul.)

1- *Canın içki içilen yerine sevgili arayan gelsin*
Gönül bilgisi konağına dostları arayan gelsin

2- *Yalnız kalmada ve varlıktan geçişte, birlikte ve çoklukta*
Sevgi alanında cirit oyununun topunu arayan gelsin

3- *Yıkılan gönül sağlığa kavuşunca şarap mahzeni oldu*
Ayrılığın hasta gönlüne derman arayan gelsin

4- *Namaz kuralları içinde yakarış mihrabında*
Bu soyut evrende inanç arayan gelsin

5- *Meyhane meyhane gezen kadeh kadeh içen*
Rindler topluluğuna insan arayan gelsin

6- *Ey istekli sevgili, ey Rıza, doğru yolu göstenen tekkeye gel*
Bu anlam ülkesinde sultan arayan gelsin.

Dil özellikleri:

İşret-kede-i cân: canın içki içilen yeri, can meyhanesi.

Kâşâne-i irfân: irfan konağı, gönül bilgisi konağı, gönül bilgisi sarayı.

Halvet: toplumdan uzak kalarak kendini tanrı'ya verme, yalnız kalış, yalnızlık içinde düşünceye dalarak gerçeğe ulaşmaya çalışma, içe-kapanış, topluluktan uzaklaşma.

Celvet: görünen varlık evreninden sıyrılıp görünmeyen tanrısal evrene yönelme, ölümsüzlüğü bu yaşanan evrende değil de düşünülen, tanrısal, evrende arama.

Vahdet: birlik, bütün varlık türlerinin tanrı özünde birliğe ulaşması. Tasavvufta, başta insan olmak üzere, bütün varlık türlerinin tanrı özünden çıktığı, o özde birliğe ulaştığı görüşü vardır, buna "vahdet" denir.

Kesret: çokluk, birlik (vahdet)in karşıtı, bu görünüş evreni. Tasavvuf inançlarına göre, sayısız varlık türünün bulunduğu, içinde yaşadığımız evren, kesret (çokluk) alanıdır. Bu çokluk (kesret) tanrı varlığının, birliğin, değişik biçimlerde görünmesinden oluşur. Çokluk (kesret) geçicidir, birlik (vahdet) tanrısal olduğundan kalıcıdır, ölümsüzdür. Bu nedenle "kesret" görünüş, "vahdet" ise gerçektir.

Meydân-ı mahabbet: sevgi alanı, insanların, taşıdıkları tanrısal özden dolayı, birbirlerini görerek, duyarak sevmeleri, birliğe, tanrısal olana ulaşmaları gereken alan.

Çevgân: cirit oyununda, karşılıklı atılan topu çekmeye yarayan ucu kıvrık araç. Tasavvufta "aşk" bir cirit oyununa benzetilir, orada tanrı sevgisiyle dolup taşanların başları birer cirit topu gibidir (tanrı yolunda.)

Dil-i virân: yıkılmış gönül (dil-i virâne biçiminde de söylenir, "virâne gönül" demektir).

Dil-haste-i hicrân: ayrılıktan hasta düşen gönül, ayrılık hastası gönül.

Etvâr-ı namaz: namaz kuralları, namazdaki davranışlar, devinmeler, namazın bütününü oluşturan bölümler.

Mihrâb-ı niyâz: yakarış mihrabı, dilek mihrabı.

Mihrâb: camide, mescidte imamın, namız kıldırırken, durduğu özel yer.

Dehr-i mecâz: soyut evren, gerçek olmayan evren, geçici evren, içinde yaşadığımız evren, dünya.

Meyhane be meyhane: meyhaneden meyhaneye, meyhane meyhane gezerek.

Peymane be peymane: kadeh kadeh üstüne, kadeh kadeh içerek.

Ser-halka-i rindân: rindlerin oluşturdukları söyleşme topluluğu, karşılıklı oturarak yuvarlak bir çizgi oluşturan topluluk. Gönül erlerinin bir halka biçiminde toplanıp söyleşmeleri.

Ser-halka: baş halka, birinci halka, toplantıda, ileri gelenlerin oluşturdukları yuvarlak dizi. Ozan, bu dizelerde, gönül erlerinin oluşturdukları baş diziye insan arayan, insan seven gelsin, sevilesi, aranası insan ancak oradadır, orada bulunur, demek istiyor.

Ey yâr-ı Rıza-dâde: ey benimsemiş, onaylamış sevgili (ozan, kendi adı olan Rıza sözcüğünü bir yandan sözcük anlamında kullanıyor, bir yandan da kendi adını anıyor).

Tekye-i irşâd: doğru yolu gösterme tekkesi, doğruluk öğretme yeri.

Neylî

1662 de İstanbul'da doğdu, 1748 de öldü. Babası Mirzazade Mehmed Efendi gibi, o da "ilmiye sınıfı"ndadır. Kadılık, müderrislik, sonunda da Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunmuştur. Gülşeni tarikatı'na bağlıdır. Çağının en başarılı ozanlarından biri sayılan Neyli'nin şiirlerinde akıcılık, duygu derinliği, simge bolluğu egemendir. Hukuk, tarih, dil konularında da çalışmasına karşın şiirleriyle ilgi çekmiştir. Bütün şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

1- Merdüm-i çeşm-i gazâl-i çin hâl olmuş sana
Aks-i gül mir'âte düşmiş ruy-i âl olmuş sana

2- Âb-ü tâb-ı nâz ile tahmir olunmuş âfitâb
Âb-ü tâb-ı gevher-i hüsn-ü cemâl olmuş sana

3- Vechi var câna şipihr-i hüsn dirsem ruyine
Cebhe meh ruhsâr mihr ebru hilâl olmuş sana

4- Nakşı çıkmış ser-nüşvişti eylemiş şimdi zuhur
Hüsni Leylânın siyeh bir destmâl olmuş sana

5- Neyli'yâ çıkmaz hayâlinden miyân-i dilrübâ
Ma'ni-i nâzük hayâl-ender hayâl olmuş sana

Ölçü: *Aks-i gül mir / âte düşmiş / ruy-i âl ol / muş sana*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- I -

1- Çin ceylanının gözbebeği ben olmuş sana
Gülün görüntüsü aynaya düşüp al yanak olmuş sana

2- Güneş nazın parlaklığı ile yoğurulmuş
Yüzünün ve güzelliğinin incisinin parıltısı olmuş sana

3- Senin yüzüne güzellik göğü dersem yaraşır ey sevgili
Alnın ay, yanağın güneş, kaşın yeniay olmuş sana

4- Leylâ'nın süsü bozulmuş, gerçek yüzü şimdi çıkmış ortaya
Güzelliği de kapkara bir mendil olmuş sana

5- Ey Neyli, o gönül çelen sevgilinin beli çıkmaz
Gönlünden, o ince anlam hayal içinde hayal olmuş sana.

Dil özellikleri:

Merdüm-i çeşm-i gazâl-i Çin: Çin ceylanının gözbebeği.

Hâl: yüzde, boyunda çıkan kara ben (daha önce açıklandı).

Aks-i gül: gülün görüntüsü, gülün bir parlak nesnede yansıması.

Mir'ât: ayna, gözgü.

Ruy-i âl: al yüz, al yanak (ruy-i âl birleşimi "al yüz" demektir, ancak dilimizde "al yüz" değil de, daha çok, "al yanak" deyimi geçerlidir. Yüzün parlaklığını, diriliğini anlatmak için de "yüzünden kan damlıyor" denir.)

Ab-ü tâb-ı nâz: nazın parlaklığı, nazın pırıl pırıl oluşu.

Tahmir olunmuş: yoğurulmuş, karılmış.

Afitâb: güneş.

Ab-ü tâb-ı gevher-i hüsn-ü cemâl: yüz güzelliğinin ve güzellik incisinin özü, yüzün ve güzelliğin incisinin özünü oluşturan parlaklık.

Ab-ü tâb: parlaklık, tazelik, sevimlilik.

Cemâl: yüz (şiirde daha çok "yüz güzelliği" anlamında söylenir).

Vechi var: yaraşır, yerindedir, uygundur.

Sipihr-i hüsn: güzellik göğü, güzellik evreni.

Cebhe: alın, *ruhsâr:* yanak, *meh:* ay, *hilâl:* yeniay.

Ebru: kaş

Nakşı çıkmış: süsü gitmiş, güzelliği kalmamış.

Ser-nüvişt: baş yazı, ön yazı (bu dizede içyüzü, gerçeği anlama konuya daha uygun düşüyor).

Eylemiş zuhur: açığa çıkmış, ortaya çıkmış, anlaşılmış.

Destmâl: mendil, elbezi, elçiti (*dest*/el, *mâl*/bez).

Miyân-i dil-rübâ: gönül alan güzelin beli, gönül çelen güzelin beli (*miyân*/bel, *dil-rübâ*/gönül alan).

Ma'ni-i nâzük: ince anlam.

Hayâl ender hayâl: düş içinde düş, hayal içinde hayal.

- II -

1- Eğer can görmek istersen bedensiz
Gör ol rûh-i revâni pirehensiz

2- Çemende nâ-sezâlarla o şuhun
Harâm olsun hırâm-ı nâzi bensiz

3- Gönül ağyâr içün incinme yâre
Gül olmaz bâğ-ı âlemde dikensiz

4- Alur mı habbe-i nâçize âşık
Cihânın gencini ol sim-tensiz

5- Eğer her zerre bir mihr olsa dünyâ
Gözüm nuri görünmez bana sensiz

6- Nedir cürmüm dimiş hunâbe Neyli
Alan siz gönlümi hem virmeyen siz

Ölçü: *Nedir cürmüm / dimiş hunâ / be Neyli*
mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün

- II -

1- *Gövdesiz can görmek istersen*
O akan ruhu gömleksiz gör

2- *Çemende uygunsuz kimselerle o çapkının*
Bensiz naz ile salınıp yürüyüşü haram olsun ona

3- *Gönül yabancılar yüzünden sevgiliye gücenme*
Evrenin bağında dikensiz gül olmaz

4- *Aşık bir ufak kabarcık yerine koyar mı*
Evrenin definesini o gümüş tenli olmadan

5- *Her zerre bir güneş olsa dünya*
Gözümün ışığı bana sensiz görünmez

6- *Bu kanlı yaşı dökmemde suçum nedir ey Neyli*
Gönlümü alan da siz vermeyen de siz.

Dil özellikleri:

Ruh-i revân: akan ruh, yürüyen ruh, giden ruh (bu dizede sevgili, güzel).

Nâ-sezâlar: uygunsuz kimseler, densizler, arkadaşlık edilmesi uygun düşmeyen kimseler.

Hırâm-ı nâz: nazla salınma, nazın salınıp yürüyüşü, naz yürüyüşü, nazlı yürüyüş, nazlı salınma.

Bâğ-ı âlem: evren bağı, evren bahçesi.

Habbe-i nâçiz: ufacık kabartı, ufacık su kabartısı, ufak kabarcık.

Hunâbe: kanlı su, kanlı gözyaşı (bu dizede kanlı gözyaşı anlamında. Ağlamaktan kızaran gözden akarken kanlı gibi görünen, öyle nitelenen gözyaşı).

- III -

1- Hayâlin görmeğe itmez tahammül dide hâtırda
Bakılmaz hâtıra meşhurdur dilber hususunda

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

*

2- Tutar destiyle lâ'li bi-zebân iş
Meğer dilden gelen elden gelürmiş

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*

*

3- Tir-i cevrin didüm itdüklerini câna güzer
Didi ol kaşları yâ geçmişe mâzi dirler

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

(Kaynak: Divan, Sl. Kt. Ham. 1123, TY.)

1- *Göz gönülde görüntünü görmeye bile katlanamaz*
Ünlü atasözüdür güzel konusunda kimsenin gönlüne bakılmaz.

(Gönül kimi severse güzel odur, kimsenin hatırı düşünülmez)

*

2- *Eliyle dudağı konuşmadan iş görür*
Evet dilden gelen elden gelirmiş.

(Dilden gelen elden de gelir, atasözü).

*

3- *Acı çektirici okunun ettikleri cana işliyor dedim de*
O yay kaşlı bana "geçmişe mazi derler" dedi.

Beliğ

Mehmed Emin Beliğ,Mora Yenişehir'inde doğdu, 1760 dolaylarında Eski Zağra'da öldü. Bir süre kadı olarak görevde bulundu. Adaşı olan, 1729 da ölen Bursalı Beliğ İsmail ile karıştırılır. Şiirleri duygulu, özlemlerle dolu bir özellik taşır. Halk deyimleri, atasözlerinin geniş bir yer tuttuğu şiirlerinin toplandığı *divan*'ından başka *Sâkınâme, Keşfgernâme, Hayyatnâme, Hamamnâme* gibi yapıtları vardır.

1- Ayn-i alîli hasret ile pür-nem eyledim
İl iyd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

2- Derd-i firâkı arz o periye muhâl olub
Nakş-i hayâlini gönüle mahrem eyledim

3- Elden haziz-i hâke düşelden o dürr-i pâk
Ümmîd-i cüst-ü cû ile kaddi ham eyledim

4- Mânend-i berk dem-be-dem âteş-feşân olub
Gülbang-ı âh ile felegi sersem eyledim

5- Yârin hayâli bezm-i firâke ayak basub
Kan dolduğunca kâse-i çeşmi dem eyledim

6- Dilden şerâre dâmen-i arşı tutunca ben
Emvâc-ı âhımı felege süllem eyledim

7- Vahşi gazâl-i dâmen-i sahra-yi nâz iken
İncitme ey peri seni ben âdem eyledim

8- Bâd-i hazân füsurde idelden o gül ruhi
Bülbül gibi lisâne Beliğ ebkem eyledim

Ölçü: *Dilden şe / râre dâme / n-i arşı tu / tunca ben*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: **Divan, 1892.)**

1- *Sağlıksız gözümü özlemle yaş doldurdum*
Başkaları sevindi ben üzüntü çektim

2- *O şevgiliye ayrılık acısını anlatma olanağı yok*
Görüntüsünü gönüle çizerek kendimle sırdaş eyledim

3- *O temiz inci elden yere düşeliden beri*
Arayıp bulma umuduyla boynumu büktüm

4- *Şimşek gibi sık sık ateş saçarak*
Ah gümbürtüsüyle göğü sersem eyledim

5- *Sevgilinin görüntüsü ayrılık toplantısına ayak basınca*
Gözümün tasına dolan kanı içki diye içtim

6- *Gönülden çıkan kıvılcım uzayın eteğini tutuşturunca*
Ahımın dalgalarını göğe merdiven yaptım

7- *Naz karlarının eteğinin vahşi ceylanı iken*
Ey peri seni adam eyledim beni incitme

8- *Güz yeli o gül yanağı donduralı beri*
Ey Beliğ bülbül gibi susuverdim.

Ayn-i alil: sağlıksız göz, hasta göz, görmeyen göz.

Pür-nem: nem dolu, yaş dolu, çok ıslak.

İyd-i ekber: büyük bayram (daha önce açıklandı). Kurban bayramı.

Derd-i firâk: ayrılık acısı, ayrılık üzüntüsü.

Nakş-i hayâl: görüntü çizme, görüntünün resmini yapma, hayalin resmini yapma, görüntünün örneğini çizme.

Muhâl: olanaksız, olmayacak olan, olamaz.

Mahrem: gizemdeş, sırdaş, senli benli, içli dışlı, kendisinden kaçınılmayan.

Haziz-i hâk: toprağın dibi, taban, yer, yerin tabanı, yerin altı (bu dizede yer, toprak anlamında).

Dürr-i pâk: temiz inci, pırıl pırıl inci.

Ümid-i cüst-u cu: arama umudu, arayıp bulma umudu.

Kaddi ham eyledim: boyumu büktüm, boyumu iki kat edercesine eğildim, belimi büktüm.

Mânend-i berk: şimşek gibi, yıldırım gibi.

Ateş-feşân: ateş saçan, kıvılcım saçan.

Gülbang: yüksek ses, gümbürtü. Eskiden, özellikle Bektaşilerde, bir topluluğun bir ağızdan, yüksek sesle söyledikleri sözler bütünü.

Bezm-i firâk: ayrılık mecilisi, ayrılık toplantısı, ayrılık yeri.

Kâse-i çeşm: göz tası, göz kâsesi.

Şerâre: kıvılcım, yalım.

Dâmen-i arş: uzayın eteği, arşın eteği, göğün en yüksek katının eteği.

Emvâc-ı âh: ah dalgaları.

Süllem: merdiven.

Gazâl-i dâmen-i sahra-yi nâz: naz kırının eteğinin ceylanı, naz alanının eteğinde yaşayan ceylan.

Bâd-i hazân: güz yeli, güzün esen soğuk yel.

Füsurde: donmuş, soğuktan katılaşmış, çok üşümüş.

Ebkem: susmuş, suskun, dili tutulmuş.

Çelebizâde Asım

İstanbulludur, Reisülküttap Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin oğ ludur. Doğum yılı bilinmiyor. 1759 da İstanbul'da öldü. "İlmiye sınıfı"n dandır. Müderrislik görevinde bulunmuş, şeyhülislam olmuştur.

Çelebizâde Asım, değişik konularda çalışmış, ancak şiirleriyle ün kazanmış, çağının önde gelen ozanları arasında yeralmıştır. Genellikle sevgi konusunu işleyen şiirlerinde başlıca özellik ince buluş, duyarlık, kolay söyleyiştir. Oldukça akıcı bir nitelik taşıyan dilinde halk deyimleri, atasözleri de yer alır. Şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

1- Bi-derd ta'nı ko dil-i bî-çârem üstine
Merhem yerine nemek koyma yârem üstine

2- Hep seng-i ta'n imiş atılan sonra anladım
Mihnet-serâ-yi dehr de gehvârem üstine

3- Geçdim recâ-yi merhem-i bîhûdeden felek
Bir zahm-ı tâze urma hemân yârem üstine

4- Lâ'l-i lebin hayâli ile câm-ı bâdenin
Didrer görünce bu dil-i meyhârem üstine

5- Bostan-serâ-yi dehrde bir serv-i serkeşin
Konmaz gider mi bu dil-i âvârem üstine

6- Minâ-yi kalb-i Asım-ı şeydâ şikestedir
Zinhâr basma şîşe-yi sad-pârem üstine

Ölçü: *Konmaz gi / der mi bu di / l-i meyhâre / m-üstine*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- *Ey dertsiz şu çaresiz gönlümü kınamayı brak*
Merhem yerine tuz ekme yaramın üstüne

2- *Atılan hep kınama taşıymış sonra anladım*
Dünyanın şu sıkıntı veren yerinde beşiğimin üstüne

3- *Ey yazgı boş yere merhem dilemeden geçtim artık*
Sen de yeni bir yara açma yaramın üstüne

4- *Kızıl dudağının hayaliyle şarap kadehinin*
Üstüne titriyor, görünce, bu içki içen gönlüm

5- *Dünyanın bahçesinde bir dikbaşlı selvinin*
Bu başı boş gönlüm üstüne konmadan gider mi

6- *Çılgın Asım'ın gönlünün sürahisi kırılmıştır*
Sakın yüz parça olmuş şişemin üstüne basma.

Dil özellikleri:

Bi-derd: dertsiz, sıkıntısız, tasasız.

Dil-i bi-çâre: çaresiz gönül, düşkün gönül, yoksul gönül.

Seng-i ta'n: kınama taşı, suçlama taşı.

Mihnet-serâ-yi dehr: dünyanın sıkıntı çekme yeri, dünyanın sıkıntı veren yeri.

Gehvâre: beşik.

Recâ-yi merhem-i bihude: boşuna merhem dileme, boş yere merhem isteme.

Zahm-ı taze: yeni açılmış yara, taze yara, kanayan yara.

Lâ'l-i lebin: dudağının kızılı, kızıl dudağın.

Dil-i meyhâre: içki içici gönül, şarap içen gönül.

Bostan-serâ-yi dehr: dünyanın bahçe yeri, dünya bahçesi, dünyanın bağı.

Serv-i serkeş: dikbaşlı servi, aldırmayan, dikbaşlık eden servi, sevgili.

Dil-i âvâre: işsiz güçsüz gönül, başı boş dolaşan gönül, avare gönül.

Minâ-yi kalb-i Asım-ı şeydâ: çılgın Asım'ın gönlünün sürahisi.

Zinhâr: sakın, kaçın, yapma, yapmaktan kaçın.

Şişe-yi sad-pâre: yüz parça şişe, yüz parça olmuş gönül.

1- Cihân-i bakadan geç eger can görmek istersen
Fedâ kıl cânı da didâr-ı cânân görmek istersen

2- Bulunmaz can gibi anın dahi bir cây-i mahsusı
Bütün endâmına bak ol bütün can görmek istersen

3- Salındukça o gül-ruh nâz ile kaddin temâşâ kıl
Nihâl-i verde aşlanmış eger ban görmek istersen

4- Derûn-i ehl-i devletde bulunmaz gevher-i irfân
Fenâ erbâbının gir gönline kân görmek istersen

5- Nevâl-i sohbet-i şi'rini Asım dermiyân eyle
Eger kim rûz-ü şeb hânende mihmân görmek istersen

Ölçü:
Eger kim ruz / ü şeb hânen / de mihmân gör / mek istersen
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm. 266.)

- II -

1- Bu kalıcı olmayan dünyadan geç can görmek istersen
Canı da feda et sevgilinin yüzünü görmek istersen

2- Can gibi onun da bulunmayan özel bir yeri vardır
O put gibi güzelin bütün boyuna bak can görmek istersen

3- O gül yanaklı nazla salındıkça, boyunu gözle
Gül ağacına aşılanmış bir fidan görmek istersen

4- Yüksek aşamaya çıkanların gönlünde bilgi incisi bulunmaz
Kendini yokluğa adamışların gönlüne gir öz görmek istesen

5- Ey Asım, şiirinin söyleşmesinin ürününü ortaya koy
Gece gündüz evinde konuk görmek istersen.

Dil özellikleri:

Cihân-ı bi-baka: kalıcı olmayan dünya, gelip geçici dünya.

Fedâ kıl cânı: candan geç, canı tüket, canını ver.

Didâr-ı cânân: sevgilinin yüzü, güzelin yüzü.

Cây-i mahsus: özel yer.

O bütün: o put gibi güzelin (bu dizede birinci "bütün" sözcüğü, hep, ikinci "bütün" sözcüğü ise o put gibi güzelin, o büt'ün anlamındadır. *Büt*/put, put gibi güzel).

Gül-ruh: gül yanaklı, gül yüzlü.

Nihâl-i verd: gül fidanı, gül ağacı

Bân: söğüt, sorgun ağacı, sevgilinin boyu (bu dizede, "bân" sözcüğü değişik anlamlıdır. Biri gül fidanına aşılanmış sorgun ağacı, ikincisi söğüt, üçüncüsü sevgilinin boyu. Burada, kesin olarak anlam şudur denemez; okuyucunun yorumuna kalmış iş. Bize kalırsa, anlam şöyle: Güzelin boyunun ne olduğunu anlamak istiyorsan, ona bak, bir de gül ağacına aşılanmış düzgün bir söğütün boyunu düşün, sevgilinin boyu, gül ağacına aşılanmış bir fidan, gibidir. (Burada okuyucu başka bir görüntüyü düşleyebilir, belli bir anlama bağlanmanın gereği yok.)

Derun-i ehl-i devlet: yüksek bir görev aşamasında bulunanın gönlü, içi.

Gevher-i irfân: bilgi incisi, gönül bilgisinin incisi.

Fenâ erbâbı: yokluğu ülkü edinenler, evrenin gelip geçiciliğine, gösterişine önem vermeyenler, sevgi yolunda yok olarak ölümsüzlüğe ulaşanlar.

Kân: maden, öz, kalıcı olan, ölümsüz olan.

Nevâl-i sohbet-i şi'ir: şiir söyleşmesinin ürünü, şiirli bir dost topluluğunun ürünü, besini.

Dermiyân eyle: ortaya koy, ileri sür.

Ruz-ü şeb: gündüz gece.

Nevres-i Kadim

Kerküklüdür, sonradan İstanbul'a gelip yerleşmiş, daha sonra gittiği Bursa'da 1761 de ölmüştür. Medrese öğrenimi gördü. Görevde bulunduğu sıralarda sağa sola sataştığından önce Resmo'ya sürülmüş, sonra Bursa'ya gönderilmiştir.

Nevres-i Kadim'in şiirlerinde özlem, ayrılık, sevgi, yaşamdan yakınma, umutsuzluk gibi konular ağırlık kazanır.

Bütün şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

1- Bir nâle eyle kim dil-i nâlan işitmesün
Bir dâğ yak ki sîne-i sûzân işitmesün

2- Dildâre hâl-i zâruni arzeyle şöyle kim
Dest-i niyâzı çâk-i giribân işitmesün

3- Yıkdun vilâyet-i dili ey akl el-hazer
Işk almasun haber bunı sultân işitmesün

4- Laht-i çigerden it gama tertib-i ma-hazar
Zinhâr ıztırabunı mihmân işitmesün

5- Devretdüren piyâleyi cânânedür bu şeb
Allah esirgesün bunı devrân işitmesün

6- Bir nâvek ur derunuma kim kan çıkarmasun
Dil duymasun sadâsını peygân işitmesün

7- Nâmus-ı ışka virme halel olma gayre yâr
Nevres meded bu sohbeti yârân işitmesün

Ölçü: *Nevres me / ded bu sohbe / ti yârân i / şitmesün*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Divan; Süly. Kt. Lala İs. 447 TY.)

1- *Öyle bir ağla ki inleyen gönül işitmesin*
Öyle bir yanıp yaralan ki yanan gönül işitmesin

2- *Sevgiliye açıklı durumu şöyle bir açıkla ki*
Yakarış elini yakanı yırtışın işitmesin

3- *Ey us, gönül ilini yıktın, kendini kolla*
Aşk haberini almasın, sevgili işitmesin

4- *Üzüntüye ciğer parçasından bir şeyler hazırla*
Ancak acını sakın konuk işitmesin

5- *Bu gece kadehi döndürten sevgilidir*
Tanrı esirgesin bu olayı yazgı işitmesin

6- *Yüreğime bir ok sapla ki kan çıkarmasın*
Sesini gönül duymasın temren işitmesin

7- *Aşkın namusunu lekeleme yabancıya dost olma*
Ey Nevres bu söyleşmeyi dostlar işitmesin.

Dil özellikleri:

Dil-i nâlân: inleyen gönül, ağlayan gönül

Nâle: inilti, ağlama, sızlanma.

Sine-i suzân: yanan gönül, tutuşan gönül, yakan gönül, yanan göğüs (sine sözcüğü, yerine göre, göğüs, gönül, bağır bg. anlamlara gelir).

Dâğ: kızgın demirle açılan yara, dağlama yarası, yanık yarası.

Dildâr: sevgili, sevilen, gönül alan.

Hâl-i derun: gönül durumu, kişinin içinin durumu.

Dest-i niyâz: yakarış eli, yakarmak için yukarı kalkan el, yakarmak için eli kaldırma.

Çâk-i giribân: yakayı yırtma, derin bir üzüntüye kapılma, üzüntüden göğsünü açma.

Vilâyet-i dil: gönül ili, gönül ülkesi.

El-hazer: sakın, kendini koru, kaçın.

Laht-i ciğer: ciğer parçası.

Tertib-i ma-hazar: önceden düzenlenen, daha önceden hazırlanan (bu dizede konuk için, ona sezdirmeden, daha önce düzenlenen öteberi).

Devrân: zaman, süre, yazgı alınyazısı (bu dizede yazgı anlamı daha uygun düşüyor).

Nâvek: ok, kargı, mızrak.

Peygân: okun ucundaki demir, temren.

Nâmus-ı ışk: aşk namusu, sevgi gizliliği, sevgi gizemi.

Ratib Ahmed Paşa

Rumeli Yenişehir'inde 1717 de doğdu, 1761 de Mora'da vali olarak görevini sürdürürken ölmüştür. Şiir yanında yazı (hat) ile de uğraşmış, çağında ilgi çekmiştir.

Ratib Ahmed Paşa şiirde sevgiyi odaklaştıran, akıcı dili, kolay söyleyişi, ince buluşlarıyla tanınmıştır. Şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

1- Bihamdillah o rûy-i işve handân olduğun gördük
Fetil-i şem'a-i bahtın füruzân olduğun gördük

2- O kadd-i hoş-hırâmın ar'ar ü kâküllerin sünbül
Dehânın gonce ruhsârın gülistân olduğun gördük

3- Neşât-ı câm ile bu bezm-i ünsâ-üns-i vuslatde
Serâpâ ol bütün pür işve vü ân olduğun gördük

4- Dehânın içre dendânın temâşa eyledik guyâ
Dehân-ı goncede lü'lu-yi pinhân olduğun gördük

Ölçü:

O fettânın / hele cevre / peşimân ol / duğun gördük
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- I -

1- Tanrı'ya şükür o naz yüzünün güldüğünü gördük
Yazgı mumunun fitilinin parladığını gördük

2- O güzel salınışlı boyun ardıç ve saçların sünbül
Ağzın gonca, yanağın gül bahçesi olduğunu gördük

3- Şarap kadehinin verdiği kıvançla bu uyumlu buluşma söleninde
O put gibi sevgilinin baştan ayağa nâzlı, oynak, sevinçli olduğunu gördük

4- Ağzının içinde dişlerine baktık doya doya
Goncanın ağzında gizli inci bulunduğunu gördük

5- Bu yakışıksız durumu karşı belki bir ödül verir
O oynak güzelin acı çektirmeden vazgeçtiğini gördük

6- Ey Râtib, sevincim iki kat olsa ne olur dostların
Gene bilgi topluluğunu bezediklerini gördük.

Dil özellikleri:

Bihamdillah: Tanrı'ya şükür, tanrı'ya hamdolsun.

Ruy-i işve: naz yüzü, nazlı yüz.

Handan olduğun: güldüğünü, gülümsediğini.

Fetil-i şem'-i baht: yazgı mumunun fitili.

Füruzân: parlayan, ışıyan, aydınlık saçan.

Kadd-i hoş-hırâm: güzel salınışlı boyu olan, güzel salınıp yürüyen boy, sevgili.

Neşât-ı câm: şarap kadehinin verdiği sevinç, kıvanç.

Bezm-i ünsa-üns-i vuslat: kavuşmanın uyumlu şöleni.

Bezm-i ünsa-üns: uyumlu topluluk, dengeli şölen, uygun toplantı, düzenli topluluk, derli toplu meclis.

Serâpâ: baştan ayağa.

Pür işve vün an: naz, oynaklık ve güzellik dolu.

Bütün: putun, o put gibi güzel sevgilinin (*büt*/put).

Lü'lu-yi pinhân: gizli inci, saklı inci.

Va'z-ı na-be-hencâr: yakışıksız durum, yersiz davranış, uygun olmayan tutum.

Mükâfat: ödül, iyi karşılık.

Fettân: oynak, aldatıcı, oyalayıcı.

Dü-bâlâ: iki kat, iki katlı.

Ziynet-fezâ-yi bezm-i irfan: bilgi toplantısını bezeyen, gönül bilgisiyle dolu kimselerin düzenledikleri toplantıyı süsleyen.

Azizan: ileri gelenler, üstün kimseler, dostlar, saygınlar, ermişler.

- II -

1- Vuslat almazsa da bâri ne olur sultanım
Bir selâmınla gönül nâil-i ihsân olsun

Ölçü: *fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'lün*

*

2- Bir elde sâgar-i zerrin bir elde hançer-i bürrân
O mest-i nâzı gördüm kim gelür mestâne mestâne

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm.145.)

Dil özellikleri:

Nâil-i ihsân: bağış gören, yardım gören, gönlü sevindirilen.
Sâgar-ı zerrin: altın kadeh, altın gibi şarapla dolu kadeh.
Hancer-i bürrân: keskin hançer, kesici hançer, keskin kılıç.

Ragıb Paşa

İstanbul'da doğdu (1699), gene İstanbul'da öldü (1763). Medrese öğrenimi gördü, bilim yolunu seçti. Çağının bütün bilim dallarıyla ilgilendi. Defterhane katipliğinden sadrazamlığa değin değişik görevlerde bulundu.

Ragıb Paşa bilimsel çalışmalarından çok şiirleriyle ün kazanmış, başarı sağlamıştır. Kimi dizeleri atasözü niteliği kazanan şiirlerinde çağından yakınma, çevresinin kötülüğünü dilegetirme gibi değişik konuları işlemiştir. Divan geleneğine uyarak sevgi yolunu tutan Ragıb Paşa'nın dili yer yer ağır, kuru, yer yer akıcı, yumuşaktır. Bilgece bir tutumu yansıtan kimi şiirlerinde düşünce ağır basar. Bütün şiirlerinin toplandığı "divan"ı eski yazılarla basılmıştır. Kimi yazarlara göre Nabi etkisinde kaldığı söylenirse de pek doğru değildir, gerçek etki Bağdadlı Ruhi'den gelmektedir. Bilim konularını işleyen yazıların toplandığı, basılmamış bir yapıtı daha vardır. İstanbul'da Laleli'de kendi adıyla anılan bir *"Kütübhane"*si vardır.

1- Ar'ar gibi ol kamet-i dil-cûye ne dersin
Anber gibi ol kâkül-i hoş-bûye ne dersin

2- Bu mülk-i dili ga'ret iden hâl-i siyeh kim
Gabgabda zuhur eyleye ol rûye ne dersin

3- Reftâr-ü hırâm eyleye ol serv-i revânum
O demde kopan nâ're-i Yâ Hu'ye ne dersin

4- Kâfure müşâbih didiler gerdenini halk
Ruyinde numâyân olan ebrûye ne dersin

5- Râgıb sana hubânı mümeyyiz didiler hep
Ol iki turunç ile o pehlûye ne dersin

Ölçü: *Ruyende / numâyân o / lan ebruye / ne dersin*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

1- *Ardıç gibi, gönül alan o uzun boylıya ne dersin*
Anber gibi kokan o güzel kokulu saça ne dersin

2- *Bu gönül ülkesini ılgarlayan o kara ben*
Çenenin altında çıkarsa o yüze ne dersin

3- *O yürüyen servim salınıp yürümeye başlarsa*
O sırada kopan "Ya Hu" çığlığına ne dersin

4- *Halk, gerdanını kâfura benzer dedi*
Peki yüzünde görünen kaşa ne dersin

5- *Ey Râgıb sana güzelleri seçip ayırıcıdır, dediler hep,*
O iki turunç ile o böğüre ne dersin...

Ar'ar: ardıç ağacı.

Kamet-i dil-cuye: gönül çeken boya, gönül alan boya, uzun boylu, güzel-uyumlu boya.

Kâkül-i hoş-hu: güzel kokuşlu saç.

Mülk-i dil: gönül ülkesi.

Ga'ret itmek: ılgarlamak, yağmalamak, alıp götürmek.

Hâl-i siyeh: kara ben, yüzde ya da boyunda çıkan kara ben.

Gabgab: çenenin altı, yanakların bitimiyle boynun başladığı yer.

Ruy: yüz, güzelin yüzü, sevgilinin yüzü (bu dizede).

Zuhur etmek: ortaya çıkmak, belirmek, görünmek.

Reftâr-ü hırâm: yürüme ve salınma, yürümek ve salınmak, salınarak yürümek.

Nâ're-i yâ hu : ya hu çığlığı. Mevlevilerde bir olayın umulduğu gibi bitmeyişi karşısında "yâ hu" denir, tasavvufta "ey tanrı" anlamındadır, halk ağzında bir olay karşısında şaşkınlık bildiren bir sestir.

Müşâbih: benzer, benzeyen, benzeşik.

Nümâyân: görünen, beliren, ortaya çıkan.

Mümeyyiz: seçen, ayırdeden, ayıran, ayıklayan. bu dizede, "mümeyyiz" sözcüğü biraz değişik anlamdadır. "Ey Ragıb, sana güzelleri bütün özellikleriyle, seçip ayırıcı, niteleyici dediler hep, ancak sen o iki turunca (memeye), o düzgün böğüre (kalçanın ön üstüne) ne dersin? daha güzel, daha ilgiye değer değil mi?"

Pehlu: böğür, kalça ile karın arasındaki düzgün yer.

1- Dil-hastelerin bilmedi sihhat neye derler
Dârû-yi inayetle ifakat neye derler

2- Ser-ta-be-kadem gül gibi ol guş-i hakikat
Bülbülden işit nâliş-i hasret neye derler

3- Hem sinesi pür dâğ-u hem âvâzesi muhrik
Neyden bilinür suz-i mahabbet neye derler

4- Bir sâgar ile yapdı hemân pir-i harâbât
Gösterdi bugün şeyhe kerâmet neye derler

5- Mâ'lüm oluyor nokta-i mevhum-i feminden
Gül-gonca-i gülzâr-ı letâfet neye derler

6- Tâ olmaya zehr-âbe-ceş-i firkatin âşık
Derk eyleyemez lezzet-i vuslat neye derler

7- Suretde eger Râgıb'iz amma ki cihâne
Fehm eylemedik mâ'ni-i rağbet neye derler

Ölçü: *Derk eyle / yemez lezze / t-i vuslat ne / ye derler*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, 1289).

1- *Senin gönül hastaların sağlık neye derler bilemediler*
Tanrı yardımının ilâcıyla sağıltın nedir bilmediler

2- *Gül gibi baştan ayağa gerçeğin kulağı ol*
Bülbülden işit özlem inîltisi neye derler

3- *Hem göğsü yara dolu hem çığlığı yakıcı*
Sevgi ateşinin ne olduğu neyden bilinir

4- *Meyhânenin piri bir kadehle işi bitirdi*
Bugün olağanüstü başarının ne olduğunu şeyhe gösterdi

5- *Dudağının o soyut noktasından anlaşılıyor*
İncelik güllüğünün gül goncası neye derler

6- *Seni seven ayrılığının ağulu suyunu tatmasın*
Yoksa kavuşmanın tadı nedir anlayamaz

7- *Görünüşte evreni isteriz, ey Ragıb, ancak*
Bu istemenin ne anlama geldiğini anlayamadık.

Dil özellikleri:

Sıhhat: sağlık, sağlamlık, dayanıklılık.

Dil-haste: gönül hastası, hasta gönül, aşık, seven.

Dâru-yi inâyet: tanrı yardımının ilâcı, tanrı koruyuculuğunun sağlık verici etkisi.

İfakat: sağlığa kavuşma, sağlıklı olma.

Ser-ta-be-kadem: baştan ayağa, baştan ayağa değin.

Guş-i hakikat: gerçeğin kulağı, gerçekliğin kulağı, doğruyu duyan, doğru işiten kulak.

Nâliş-i hasret: özlem iniltisi.

Sinesi pür dâğ-u hem âvâzesi muhrik: göğsü yara dolu, çığlığı yakıcı.

Pür dağ: yara dolu, çok yaralı.

Avâze: çığlık.

Muhrik: yakıcı, acıtıcı, çok etkileyici.

Suz-i mahabbet: sevgi ateşi, sevginin yakıcılığı.

Pir-i harâbât: meyhane piri (meyhane yöneticisi).

Kerâmet: olağanüstü başarı gösterme, olağanüstülük.

Mâ'lum oluyor: biliniyor, anlaşılıyor.

Nokta-i mevhum-i fem: ağzın soyut noktası, bir nokta gibi ağız, bir nokta olarak düşünülen ağız

Gülgonca-i gülzâr-ı letâfet: incelik güllüğünün gül goncası, tatlılık güllüğünün gül goncası.

Zehr-âbe-ceş-i firkat: ayrılığın ağulu suyunu tadan.

Lezzet-i vuslat: kavuşmanın tadı, sevgiliyle buluşmanın verdiği tat.

Surette: görünüşte, dışa vurmada.

Râgıb: istekli, istiyen, eğilim gösteren, dileyen.

Ma'ni-i rağbet: isteğin anlamı, dileğin anlamı, eğilimin anlamı.

Haşmet

Doğum yılı bilinmiyor, 1768 de Rodos'ta öldü. İstanbulludur. Medrese öğrenimi görmüş, değişik görevlerde bulunmuştur. Şiirlerinin yanısıra yaşadığı dönemde Ragıb Paşa, Fıtnat Hanım gibi ozanlarla olan güldürücü konuşmalarıyla da ünlüdür. Şiirlerinde alay, yergi, gülmece öğeleri ağır basar. Halk deyimleri, atasözleri gibi dil varlıklarının bolca geçtiği şiirleri bir *divan*'da toplanmış, ayrıca *Vilâdetnâme* adlı yapıtları vardır.

1- Dilimde dâğ dâğ hasreti sûz-âşinâdır hep
Bu gülşen-gâh-ı ışkın gülleri âteş-numâdır hep

2- Akıtdım su gibi bir serv-kadde gönlümi evvel
Beni giryân iden şimdi bu eski mâcerâdır hep

3- İden tahsil-i neş'e dilde erbâb sükunetdir
Habâb âsâ düşen câm-i meye ehl-i hevâdır hep

4- Gönül Mecnun gibi dil-beste olma zülf-i Leylâ'ye
Seni sahra-neverd-i ışk iden zirâ Hudâdır hep

5- Zebânın reng-i sahbâ-yi ezelden mi yaratmış Hak
Bu keyfiyyet nedir Haşmet sözün rengin edâdır hep

Ölçü:

Bu keyfiyyet / nedir Haşmet / sözün rengin / edâdır hep
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1841.)

1- *Gönlümde yara üstüne yara olan özlemi yakıcıdır hep*
Bu sevgi güllüğünün gülleri ateş gibidir hep

2- *Önceden gönlümi bir selvi boyluya akıttım su gibi*
Şimdi beni ağlatan bu eski serüvendir hep

3- *Gönülde sevinç bulanlar sessizlik içinde yaşayanlardır*
Şarap kadehine hava kabarcığı gibi düşen tutkuludur hep

4- *Ey gönül Mecnun gibi Leylâ'nın saçına gönül bağlama*
Seni sevginin sahrasında dolaştıran tanrı'dır hep

5- *Tanrı dilini ölümsüzlük şarabının renginden mi yaratmış*
Ey Haşmet sözünde bu güzellik, bu özellik nedir hep.

Suz-âşinâ: yakıcı, kavurucu.

Dâğ dâğ: yara üstüne yara, yanık üstüne yanık, yanış üstüne yanış.

Hasret: özlem, özleyiş.

Gülşen-gâh-ı ışk: sevginin gül bahçesi olan yer, sevgi güllüğü, aşkın gül bahçesi.

Ateş-nümâ: ateş görünüşlü, ateş gibi, yakıcı, kızıl

Serv-kad: selvi boylu, uzun boylu, sevgili.

Giryân iden: ağlatan, gözyaşı döktüren.

Tahsil-i neş'e: sevinç bulma, kıvanç duyma, sevinç duyma, sevinme, kıvanma..

Erbâb-ı sükünet: sessiz yaşayanlar, sessizlik içinde yaşayanlar, sessizler.

Habâb âsâ: kabarcık gibi, su kabarcığı gibi, hava kabarcığı gibi.

Ehl-i hevâ: tutkulu, bir nesneye karşı aşırı tutkusu olan, gözü doymaz, aç gözlü, sevgi ardınca giden, seven (bu dizede aşırı tutku, aşırılık sözkonusudur).

Dil-beste: gönlü bağlı, gönül vermiş, gönül bağlamış.

Sahra-neverd-i ışk: aşk sahrasında dolaşan, sevgi çölünde gezen.

Reng-i sahbâ-yi ezel: ölümsüzlük şarabının rengi, evren yaratılmadan önce var olan şarabın rengi, yaratılış günü şarabının rengi.

Rengin: Renkli, güzel, süslü.

Rengin edâ: güzel söyleyiş, güzel söz, sözün güzel söylenişi, süslü oluşu. Dizede, sözünün böyle güzel, etkili oluşu nedendir, bu özellik, bu nitelik nereden geliyor, anlamı saklı.

Rasih (Balıkesirli)

Balıkesirli olduğu söylenir, yaşamı konusunda yeterli bilgi yok-tur, bir söylentiye göre Fatih çağın ünlü büyüklerinden Zağanos Paşa soyundan gelirmiş. Gene bir söylentiye göre 130 yıl yaşamış, 1776'da ölmüştür.

Rasih çağının dilini, söyleyiş biçimini şiire aktaran, akıcılığa, içten-liğe, kolay söyleyişe önem veren bir ozandır. Şiirlerinde yer yer derinlik, yer yer sığlık görülürse de duyuşlarının türlülüğü, imgeler bulmaktaki başarısı nedeniyle kendinden sonra gelenler üzerinde etkili olmuştur. Şi-irde sevgi yolunu seçmiş uyuma önem vermiş, kavramlar arasında ses yakınlığından doğan bir ezgi etkisi yaratmayı başarmıştır. Bir "*divan*"ı vardır.

1- Gördükde tehi sâgarı çeşmim dola düşdi
Yâd eyledi eski demi dil hûn ola düşdi

2- Bu hâl ile bilmem nice menzil alacakdır
Pirânc reh-i ışka girüb dil yola düşdi

3- İtsek n'ola çün kebk-i deri nâle vü feryâd
Ol gözleri şehbâzımız âhir kola düşdi

4- Ben kuyine azm itdüm o meh hâneme gelmiş
Dil gökde ararken anı yirde bula düşdi

5- Mısr'a gelicek şi'r-i teri ârif-i Rum'un
Meyl-i dil-i Râsih yine İstanbul'a düşdi

Ölçü: *Gördükde / tehi sâga / ri çeşmiş do / la düşdi*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

1- Kadehi boş görünce gözüm doldu
Eski günleri anan gönül kan oldu

2- Bu durumla ereğine nasıl varacak bilmem
Gönül yaşlı birisi gibi sevgi yoluna girdi

3- Keklik gibi anlayıp inlesek ne olur
O doğan gözlümüz sonunda yakalandı

4- Ben onun yöresine yöneldim o ay yüzlü evime geldi
Gönül gökte aradığını yerde buldu

5- Anadolu bilgininin yeni şiiri Mısr'a gelecekken
Rasih'in gönlünde İstanbul'a eğilim belirdi.

Dil özellikleri:

Çeşmim dola düşdi: gözüm doldu, gözüm doluverdi, gözüme yaş geldi.

Hun ola düşdi: kan oldu, kanlandı, kanadı.

Pirâne: yaşlı birisi gibi, pirce, yaşlı kimseye yaraşır bir tutumla.

Reh-i ışka girüb: aşk yoluna girerek, sevgi yoluna girerek, sevgi yolunu seçerek.

Yola düşdi: yola koyuldu, yola girdi.

Kebk-i deri: keklik, dağ eteklerinde yaşayan bir keklik türü.

Kola düşdi: yakalanmak, tutuldu, birinin eline geçti, tuzağa kapıldı.

Şi'r-i ter: yeni şiir, özgün şiir.

Ârif-i Rum: Anadolu bilgini. Rum sözcüğü "Roma" sözcüğünün bozulmuşudur. Anadolu, Roma egemenliği altına girince, ona "Roma ülkesi" anlamında "Diyar-i Rum" dendi. Bu sözcüğün sonraları "Grek", "Yunan" karşılığı "Rum" olarak söylenmesi yanlıştır.

Meyl-i dil-i Râsih: Rasih'in gönlünün eğilimi, Rasih'in gönlünde beliren eğilim.

- II -

1- Ey şûh aceb ki derd-i nihâni bilür misin
Işkun ne hâlete kodı cânı bilür misin

2- Ağyâre lütf bana sitem öldirür beni
İtme efendim itme amânı bilür misin

3- Lütfin dirig itmez idün bir zamân idi
Kurbânın oldığum o zamânı bilür misin

4- Erbâb-ı ışka ta'nı ko zâhid sakın sakın
Ol âfeti o şuh-i cihânı bilür misin

5- Râsih şikâyet itme kerem bil cefâsını
Kimdür o şâh-i memleket anı bilür misin

Ölçü: *Ol âfe / ti o sih-i / cihâni bi / lür misin*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- Ey çapkın sen gizli derd nedir bilir misin acaba
Aşkın canı ne duruma getirdi bilir misin

2- Yabancılara bağış, güler yüz, bana çıkışman
beni öldürüyor
Böyle yapma efendim yapma aman dilemek nedir bilir misin

3- Bir zaman bağışını benden esirgemezdin
Kurbanın olduğum sen o geçen zamanı bilir misin

4- Ey kaba sofu sevgi yolunu tutanları kınamayı bırak
sakın ondan sakın
Sen o güzeli, o dünyanın çapkınını bilir misin

5- Ey Râsih yakınma, o sevgilinin verdiği acıyı bir
iyilik diye anla
O ülkenin sultanı kimdir onu bilir misin.

Dil özellikleri:

Derd-i nihân: gizli derd, gizli acı, başkalarına sezdirmeden çekilen acı.

Hâlet: durum, davranış, davranış biçimi.

Diriğ: esirgeme, çok görme.

Erbâb-ı ışk: sevenler, sevgiyi benimseyenler, aşık olanlar.

Şuh-i cihân: dünyanın çapkını, yeryüzünün çapkın güzeli.

Şâh-i memleket: ülkenin sultanı, ülkenin pâdişahı (bu dizede "ülkenin sevgilisi" anlamında).

- III -

1- Elinde hançer-i işve o bî-amân geçiyor
Gören zemine düşüb kendüden hemân geçiyor

2- Ko nâzı gün gicelidür beni hemân şâd it
Hatun demâdem irişmekde hüsn-ü an geçiyor

3- Gönül o râyiz-i çâbük-süvâr-ı mihnetdür
Ki râh-ı ışkda Kays ile hem-inân geçiyor

4- O mest-i işve ayak basmayalı meykedeye
Derûn-i humdan o demdem beri ne kan geçiyor

5- Visâl-i dilbere irmek de az değil Râsih
Görince bir dahi amma ki çok zamân geçiyor

Ölçü: *Görince bir / dahi amma / ki çok zaman / geçiyor*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Ün. Kt. TY. 232.)

- III -

1- *Elinde naz kılıcı o acımasız güzel geçiyor*
Gören yere yıkılıp kendinden geçiyor

2- *Nazı bırak gündüzün gecesi var beni mutlu kıl*
Yüzünde tüyler bitmekte güzellik geçiyor

3- *Gönül o hızlı giden sıkıntı atının bakıcısıdır*
Aşk yolunda Mecnun ile atbaşı gidiyor

4- *O naz sarhoşu meyhaneye ayak basmayalı*
Şarap fıçısının gönlünden o günden beri kan geçiyor

5- *Ey Râsih güzele kavuşmak kolay olmuyor*
Onu bir daha görmek için aradan çok zaman geçiyor.

Dil özellikleri:

Hançer-i işve: naz kılıcı, naz hançeri.

Zemin: yer, toprak.

Kendüden geçiyor: kendinden geçiyor, kendini tutamıyor.

Hüsn-ü ân: güzellik.

Râyiz-i çâbük-süvâr-ı mihnet: sıkıntının hızlı giden atının bakıcısı (*râyiz*/seyis, at bakıcısı, *çâbük-süvâr*/hızlı giden, hızlı yürüyen).

Hem-inan: yanyana, atbaşı, başbaşa.

Mest-i işve: naz sarhoşu, işve sarhoşu.

Derun-i hum: şarap fıçısının içi.

Kays: Leylâ ile Mecnûn öyküsünde Mecnûn'un adı.

Fıtnat Hanım

İstanbulludur, doğum yılı açıkça bilinmiyor, 1788'de İstanbul'da öldü. Şeyhülislam Esad efendi'nin kızıdır. Özel öğrenim görmüş, divan şiirinin bütün özelliklerini kavramış, kadın ozanlar arasında önemli bir yer tutmuştur. Fıtnat Hanım'ın şiirlerinde derin duygudan kaynaklanan bir sevgi, bir özlem egemendir. Söyleyişi kolay, buluşları incedir. Kadın olmasına karşın, şiirlerinde kadınsı bir duyuş sezilmez. Gazel, kaside, tarih, musammat türlerinden oluşan şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

1- Aşık ümîd-i lütf ile dil-dâdedir sana
Ey şûh eyle merhamet üftâdedir sana

2- Def'-i humâre ister isen çâre ey gönül
Ben bildiğim ilâc heman bâdedir sana

3- Ağyâr oldı nâil-i zevk-i visâl hep
Lütfi hemân bir nigeh-i sâdedir sana

4- Girdâb-ı gamda kaldı efendim dil-i nizâr
Dâim kenâr-ı vasl-ı temennadadır sana

5- Fıtnat ne denlü olmasa şâyân-ı vuslatın
Ey şûh eyle merhamet üftâdedir sana

Ölçü: *Fıtnat ne / denlü olma / sa şâyân-ı / vuslatın*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- *Aşık bağış umuduyla gönül verdi sana*
Ey çapkın ona acı düşkündür sana

2- *Ey gönül içki sersemliğini önlemek istersen*
Benim bildiğim ilâç şarap içmektir sana

3- *Yabancılar hep sana kavuşmanın tadını çıkardı*
Sana bağışı ise şöyle yalın bir bakıştır

4- *Hasta gönül üzüntü çevrentisinde kaldı efendim*
Boyuna sana kavuşma dileğinin kıyısındadır

5- *Fıtnat ne denli sana kavuşmaya değmezse de*
Ey çapkın ona acı sana düşkündür.

Dil özellikleri:

Ümid-i lütf: bağış umudu, yardım umudu.

Dil-dâde: gönül vermiş, sevmiş, gönül bağlamış.

Üftâde: düşkün, birine tutulmuş, birini sevmiş olan.

Def'-i humâr: içki sersemliğini giderme.

Nâil-i zevk-i visâl: kavuşmanın tadına varan.

Nigeh-i sâde: yalın bakış.

Girdâb-ı gam: üzüntü çevrentisi, acı girdabı. (*Girdâb:* suyun çevrentisi, dönerek dibe doğru inişi).

Dil-i nizâr: hasta gönül, sayrı gönül, güçsüz gönül, bitkin gönül.

Kenâr-ı vasl-ı temennâ: dileğin kavuşma kıyısı. Kavuşma dileğinin gerçekleşmesi, kavuşma isteğinin sona ermesi.

Şâyân-ı vuslat: kavuşmaya değer, bulaşmaya değer.

- II -

1- Güller kızarır şerm ile ol gonca gülünce
Sünbül ham olur reşk ile kâkül bükülünce

2- Anka dahi olursa düşer pençe-i aşka
Sayd-i dile şehbâz-ı nigâhın süzülünce

3- Ol gonca-i nekşüfte olur gül gibi handân
Şebnem gibi eşk-i dil-i şeydâ dökülünce

4- Her târi birer mâr oluyor genc-i hüsünde
Ruhsârına zülf-i siyehin şâne bulunca

5- Can virmek ise kasdın eger aşk ile Fıtnat
Hâk-ı der-i dildârdan ayrılma ölünce

Ölçü: *Güller kı / zarır şerm i / le ol gonca / gülünce*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- II -

1- *O gonca gibi güzel gülünce güller utançtan kızarır*
Sünbül kıskancından iki kat olur o saç bükülünce

2- *Anka bile olsa sevginin pençesine düşer*
Bakışın doğanı gönlü avlamak için süzülünce

3- *O açılmamış gonca gül gibi güler açılır*
Çılgın gönlün gözyaşı çiy gibi üzerine dökülünce

4- *Kara saçın taranmaya başlayınca, yanağını*
Korumak için, her teli bir yılan oluveriyor

5- *Ey Fıtnat, düşüncen aşk ile can vermekse*
Sevgilinin kapısı toprağından ayrılma ölünce.

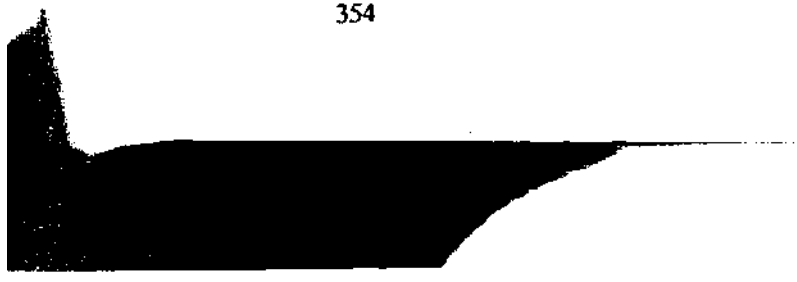

Dil özellikleri:

Şerm: utanma, sıkılma, utanç.
Ham olmak: eğilmek, katlanmak, bükülmek.
Reşk: kıskanma, imrenme, çekememe.
Pençe-i aşk: aşk pençesi, sevgi eli.
Sayd-i dil: gönül avlama, gönülü yakalama, vurma.
Şehbâz-ı nigâh: bakış doğanı.
Gonca-i nekşüfte: açılmamış gonca (güzelin ağzı).
Handân: gülen, sevinen.
Eşk-i dil-i şeydâ: çılgın gönülün gözyaşı, aşıkın gözyaşı.
Şebnem: çiy.
Târ: tel, saç teli.
Mâr: yılan (eskiden defineleri yılanların koruduğuna inanılırdı).
Genc-i hüsün: güzellik definesi, güzellik gömüsü.
Şâne: tarak.
Hâk-i der-i dildâr: sevgilinin kapısının toprağı.

- III -

1- Bâğda güller ruhin seyriyle virân oldı hep
Kâkülün reşkiyle sünbüller perişân oldı hep

2- Bir nigâh-ı nâze şâyân olduk amma neylcyim
Sinemiz âmâcgâh-ı tîr-i müjgân oldı hep

3- Arız-ı âlin senin ey gonca-leb itdüm hayâl
Hâne-i hâtır yine reşk-i gülistan oldı hep

4- Çaşni-bahş oldı kân-i melâhat bezme çün
Sâgar-i mey aks-i lâ'liyle nemek-dân oldı hep

5- Fıtnat ol şirin dehen nutka gelince nâz ile
Feyz-i güftâriyle âlem şekkeristân oldı hep

Ölçü: *Feyz-i güftâ / riyle âlem / şekeristân / oldı hep*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1286.)

- III -

1- Yüzünü görünce, bağda, güller yerlere döküldü hep
Saçını kıskanan sünbüller darmadağın oldu hep

2- Bir nazlı bakışına değer olduk ama ne yapayım
Göğsümüz kirpiklerinin okuna atış yeri oldu hep

3- Ey gonca dudaklı kızıl yanağını düşledim
Gönül evi gene gül bahçesinin kıskandığı yer oldu hep

4- O güzellik odağı toplantıya tat verdi
Şarap kadehi dudağının yansımasıyla tuzluğa döndü hep

5- Ey Fıtnat o tatlı ağızlı nazla konuşmaya başlayınca
Sözlerinin verimliliğiyle evren şeker ülkesi oldu hep.

Dil özellikleri:

Reşk: kıskanma, imrenme.

Nigâh-ı nâz: naz bakışı, nazlı bakış, süzgün bakış.

Amâc-gâh-ı tir-i müjgâm: kirpiklerin okunun atıldığı yer, kirpik okunu atma yeri.

Arız-ı âl: al yanak, kızıl yanak.

Hâne-i hâtır: gönül evi.

Reşk-i gülistan: gül ülkesinin kıskancı, gül bahçesinin kıskanışı, güllüğün imrenişi.

Çaşni-bahş: çeşni veren, tadımlık veren, tattıran, tat veren.

Nemek-dân: tuzluk (bu dizede yemeğin tadını veren nesne, yemeğe, eğlence toplantısına tat veren anlamındadır).

Kân-ı melâhat: güzellik odağı, güzellik kaynağı.

Aks-i lâ'l: kızıl dudağın yansıması (şarap kadehine değen dudağın kadehi kızıllaştırması).

Feyz-i güftâr: konuşma verimliliği, söyleyiş bolluğu, söz verimliliği.

Esrar Dede

Gerçek adı Mehmed'tir. İstanbul'da doğdu, doğum yılı belli değildir, 1796 da İstanbul'da öldü. Küçükken Mevlevi tarikatı'na girmiş, sonra Şeyh Galib'e bağlanmış, bütün yaşamı süresince bu yolda yürümüştür.

Esrar Dede, divan şiirinde tasavvuf beğenisini sürdüren, sevgiyi temel ilke diye benimseyen başarılı ozanlardan biri sayılır. Duygularının incelikliği, söyleyişinin yumuşaklığı yanında derinliği, akıcılığı, imge genişliği şiirinin yapısına özellik kazandıran öğelerdir. Esrar Dede, daha çok, Mevleviler arasında ilgiyle karşılanmıştır. Şiirlerinin toplandığı *divan*'ı, kendi dönemine değin gelen Mevlevi ozanlarının yaşam öykülerini içeren bir *"Tezkire-i Şuara"*, *"Fütuvvetnâme"* gibi yapıtları vardır.

- I -

1- Azm-i sefer itdün dil-i nâçârı unutma
Gitdin güzel amma bu dil-efgârı unutma

2- Gâhice uyandıkça şebistân-ı safâda
Şol gice olan sohbet-i hemvârı unutma

3- Vardıkça şeker-hâba girüb bister-i nâza
Ne zehr içer dide-i bidârı unutma

4- Nuş eylediğün demler efendim mey-i gül-reng
Bu mest-i zehir-nuş elem-hârı unutma

5- Kâküllerini şânıye çekdikçe seherler
Yâdına getür kalb-i giriftârı unutma

6- Ayinede gördükçe kaçan hasde nigâhın
Lütf eyle tabibâ men-i bimârı unutma

7- Ahvâlimi yazdım bütün evrâk-ı dilimde
Destindeki mecmua-i nâçârı unutma

8- Biz sabridelim derd-ü gam-ı hecrine amma
Sen de güzelim itdüğün ikrârı unutma

9- Ağlatmayacaktın yola baktırmayacakdın
Ol vâde-i tekrâr be tekrârı unutma

10- **Hicrânın ile çekdüğümi sen de bilürsin**
Her vechile didâra sezavârı unutma

11- **Yok tâkatı hicrânına lütf eyle efendim**
Dil-haste-i ışkun olan Esrâr'ı unutma

Ölçü: *Lütf eyle / tabâbâ me / n-i bimârı / unutma*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. 0/195.)

1- *Yolculuğa çıktın yoksul gönülü unutma*
Gittin güzel ancak bu yaralı gönülü unutma

2- *Mutluluğun yatak odasında arada bir uyandıkça*
O gece yapılan tatlı söyleşmeyi unutma

3- *Naz yatağına girip tatlı bir uykuya dalınca*
Ne ağılar içer uykusuz göz onu unutma

4- *Efendim, gül rengi şarabı içtiğin günler*
Ağu içip sarhoş olan bu acı çekeni unutma

5- *Sabahları saçlarını taradıkça*
Bu tutkun gönülü de an, unutma

6- *Aynada o bitkin bakışını gördükçe*
Ey tabib acı bana ben hastayı unutma

7- *Durumları yazdım gönlümün yapraklarındadır*
Elinde tuttuğun şu önemsiz dergiyi unutma

8- *Biz ayrılığının acısına sızısına katlanalım ancak*
Sen de güzelim verdiğin sözü unutma

9- *Ağlatmayacaktın yola baktırmayacaktın*
O yineleyerek verdiğin sözü unutma

10- Ayrılığınla neler çektiğimi sen de bilirsin
Ne yolla olursa olsun sana kavuşmaya değer olan
bu aşkını unutma

11- Acı bana efendim ayrılığına dayanacak gücü yok
Senin aşkınla gönlü hasta olan Esrâr'ı unutma.

Dil özellikleri:

Azm-i sefer: yolculuğa çıkma, bir yerden bir yere gitme.

Dil-i nâ-çâr: yoksul gönül, güçsüz gönül.

Dil-efgâr: yaralı gönül, acılı gönül, üzüntülü gönül.

Gâhice: arada bir, arasıra.

Şebistan-ı safâ: mutluluğun yatak odası, safanın yatak odası.

Sohbet-i hemvâr: tatlı söyleşme, tatlı konuşma.

Şeker-hâb: tatlı uyku, şeker uyku.

Bister-i nâz: naz yatağı.

Dîde-i bidâr: uyanık göz, uykusuz göz, açık göz.

Mey-i gül-reng: gül rengi şarap, kızıl şarap.

Mest-i zehir-nuş: ağu içip esrimiş, ağu içip sarhoş olmuş.

Elem-hâr: acı çeken, gam yiyen, üzüntülü.

Kalb-i giriftâr: tutkun gönül.

Men-i bimâr: hasta ben, hasta olan ben, ben hasta.

Evrâk-ı dil: gönül yaprakları, gönülün üzerine yazı yazılı sayfaları.

Mecmua-i nâçâr: önemsiz dergi, (divan).

Derd-ü gam-ı hecr: ayrılık acısı ve üzüntüsü.

Vâde-i tekrâr be tekrâr: yinelenen söz veriş.

Her vechile: her yolla, hangi yolla olursa olsun.

Sezâvâr: yaraşan, değen, uygun gelen.

Didâr: yüz, sevgili, sevilen güzel.

Dil-haste-i ışk: sevginin gönül hastası, aşkın gönül hastası, aşk yüzünden gönlü hasta olan.

Şeyh Galib

İstanbulludur, 1757 de doğdu 1799 da öldü. Babası Mevlevi olduğundan, kendisi de küçük yaşta bu tarikata girmiş, kısa süre içinde "şeyh" sanını almış, en yüksek aşamaya varmıştır. Şeyh Galib, divan şiirinin son durağıdır. Divan şiiri, belli bir geleneğin çizgisi üzerinde, inişler çıkışlar göstererek Şeyh Galib'le dönemini bitirmiştir.

Şeyh Galib Mevlana'nın, İran ozanlarının etkisi altında kalmakla birlikte, kendi yaratıcı gücünü dile getiren, özgün buluşlarla yeni bir söyleyiş, yeni bir duyuş biçimi getiren bir ozan olarak nitelenir. Duyuşları, buluşları çok ince, değişik, çekici olmasına karşılık işlediği konular yeni değildir. Şiirde seçtiği sevgi yolu anlatışına derinlik, etkinlik kazandırmıştır. Bütün şiirlerinde, bağlı bulunduğu tarikat gereği, tasavvuf konuları ağır basar. Yer yer inişler çıkışlar gösteren şiirlerinde sözcüklerdeki ses benzerliğinden kaynaklanan etkili bir uyumun egemenliği sezilir; kimi şiirlerinde tasavvufun biçimlendirdiği bilgece bir söyleyiş görülür. Şiirlerinde geniş bir yer kaplayan değişik imgelerin kaynağı XVII.yy. dolaylarında, İran'da yaygın olan, "Sebk-i Hindi" dedikleri, kökeni Hind şiirine varan söyleyiş biçimidir. Çok geniş bir soyutlamaya yönelen bu şiir türünün başlıca özelliği kavramlara gerçek anlamları dışında yeni anlamlar vererek, kişilik kazandırma, diri birer varlıkmış gibi biçimlendirmedir. Şeyh Galib, özellikle *Hüsn-ü Aşk* (Güzellikle Sevgi) adlı yapıtında bu yeni sayılan söyleyiş biçimini uygulamış başarılı da olmuştur. Bu nedenle yaşadığı dönemde de, ölümünden sonra da etkisi sürmüştür. Hüsn-ü Aşk dışında, bütün şiirlerinin toplandığı, eski yazılarla basılı bir "*divan*"ı vardır.

1- Dökdi o mevzun puşı saçağını
Açdı gönüller deli bayrağını

2- Ay yenisi gökde ne ülker satar
Değmeyicek kestiği tırnağını

3- Gözceğizüm boyamak ister benim
Al boyayıb kan ile dudağını

4- Saldı gönül illerine akını
Kurdı göz ırmağına otağını

5- Niçe tabur dağıdur ol yosmanın
Saç dağıdub eğmesi kalpağını

6- İçüb içüb kendi elinden anın
Duramayub öpmişüm ayağını

7- Çok sürünüb gözlemişim özleyüb
Ayağının izini toprağını

8- Virmedi bir kimseye Galib geçit
Kande çevirdiyse söz ırmağını

Ölçü: *Virmedi bir / kimseye Ga / lib geçit*
mefte'ilün mefte'ilün fâ'ilün

Mevzun: düzgün, ölçülü, gösterişli, alımlı.

Puşı: eskiden başa giyilen uçları püsküllü, saçaklı örtü. Başlığın üstüne, çevresine sarılır, püsküllleri yanlara sarkardı.

Bayrak açmak: duyurmak, ortalığa yaymak, ün sağlamak, ünlenmek.

Ülker satmak: kendini beğenmek, büyüklenmek, övünmek.

Ülker: yedi yıldızdan oluşan yıldız topluluğu.

Ay yenisi: yeniay. Dizelerin açıklanışı: yeniay ne övünüp duruyor, bülükleniyor, ülkerin kesip attığı tırnağa bile değmez (ülker, burada, sevgili anlamındadır).

Gözceğizüm: gözceğizimi, gözümü.

Göz boyamak: aldatmak, kandırmak.

Al boyayıp kan ile: kan ile kızıla boyayıp, kan ile ala boyararak.

Ayağını: kadehini. *Ayağ*/kadeh, içki içilen özel kap.

Ayağının izini: ayağının izini, bastığı yerde kalan izi (bu dizede ayak sözcüğü, bilinen ayak, insanın ayağı karşılığıdır, "ayağ" değildir.

Kande çevirdiyse: nereye çevirmişse ne yana döndürmüşse.

1- Gencinem olsam virân idersin
Ayinem olsam hayrân idersin

2- Tîr-i nigehden dâğ-ı derûne
Baksan ne işler seyrân idersin

3- Sâki kerâmet sende ya bende
Bahri habâbe mihmân idersin

4- Nezzâre-i germ itdükçe ey çeşm
Ateşle âbı yeksân idersin

5- Ey huşk zâhid dem urma meyden
Dest-i duâyi mercân idersin

6- Zâhid o meh-veş bir nurdur kim
Bütdür dimezsin imân idersin

7- Mâdâm uçarsın gözlerde amma
Ruyin peri-veş pinhân idersin

8- Tabl-ı tehiden kemdir sühanlar
Bihude Gâlib efgan idersin

9- Etvâr-ı çarha uy Mevlevi ol
Seyrân idersin seyrân idersin

Ölçü: *seyrân idersin / seyrân idersin*
müstef'ilâtün müstef'ilâtün

- II -

1- *Defînen olsam yıkar ıssız bırakırsın*
Aynan olsam kendine hayran edersin

2- *Bakışının okıuyla açılan gönül yarasına*
Baksan ne işler görürsün orda

3- *Ey içki dağıtan olağanüstülük sende mi bende mi*
Denizi su kabarcıklarına konuk edersin

4- *Ey göz özlemle bakdığında*
Ateşle suyu eşit kılarsın

5- *Ey kaba soflu şaraptan söz açma*
Yakarış elini mercana çevirirsin

6- *Ey soflu o ay gibi güzel bir ışıktır*
Ona put demezsin inanırsın, tapınırsın

7- *Gözlerde boyuna uçar durursun da*
Yüzünü peri gibi gizlersin

8- *Sözler boş bir tepsiden daha kötüdür*
Ey Galib boşu boşuna inlersin

9- *Gökyüzünün davranışlarına uy, Mevlevi ol*
Gezersin döner dolaşırsın.

Dil özellikleri:

Gencine: define, gömü, içinde değerli nesneler bulunan gizli yer, hazine.

Ayine: ayna, gözgü.

Hayrân: şaşıp kalan (bu dizede: bir güzelin güzelliği karşısında kendinden geçiş, şaşıp kalış).

Tir-i nigeh: bakış oku, bir ok gibi içe işleyen, delen bakış, çok etkili bakış.

Dâğ-ı derun: gönül yarası, gönülde yanma sonucu açılan yara, yanık yarası.

Baksan ne işler seyrân idersin: baksan ne işler görürsün, ne şaşılası olayların geçtiğini görürsün.

Kerâmet sende ya bende: olağanüstülük sende mi bende mi? Olağanüstü işleri ya sen gösteriyorsun ya ben.

Bahri: denizi (*bahr*/deniz).

Habâbe: su kabarcığı (*habâb*/suyun üstünde oluşan ufak kabarcık).

Bahri habâbe mihmân idersin: denizi bir şu kabarcığının konuğu edersin, denizi bir su kabarcığının içinde saklarsın (ozanın "*kerâmet*/olağanüstülük" dediği durum budur).

Nezzâre-i germ: özlem bakışı, sıcak bakış, yakıcı bakış, tutkulu bakış.

Ateşle âbı yeksân idersin: ateşle suyu birbirine eşit kılar, ayrı ayrı etkilerini, özelliklerini ortadan kaldırırsın (özlem bakışı sonucu dökülen gözyaşı. Burada özlem bakışını ateşe, gözyaşını suya benzetip ikisinin bir yerde bulunmasını ateşle suyun eşitliği olarak niteliyor).

Huşk: kuru, soğuk, cansız. *huşk zâhid:* kaba sofu, yalnız görünüşe, biçime bağlanan kimse.

Dest-i duâ: yakarış eli.

Dem urma: söz açma, konuşma. *Huşk zâhid:* kaba sofu, yalnız görünüşe, biçime bağlanan kimse.

Dest-i dua: yakarış eli.

Dem urma: söz açma, konuşma. (*Dest-i duâyi mercan etmek:* onun diriliğini ortadan kaldırmak. *Dizenin açıklanışı:* Ey kaba sofu, duygusuz sofu, şaraptan söz açma, sözünün yersizliği, katılığı ile diriyi ölüye çevirsin, anlayışsızlığın yüzünden işleri alt üst edersin.)

Meh-veş: ay gibi güzel, sevgili.

Bütdür dimezsin: puttur demezsin (*büt*/put, çoktanrıcı dönemde tapılan doğa varlıkları. Yazın dilinde güzelin, sevgilinin simgesi).

Mâdâm: boyuna, sürekli, her zaman.

Ruyin: yüzünü (*ruy*/yüz).

Peri-veş: peri gibi (eski bir söylentiye göre perilerin yüzleri görülmezmiş, yalnız sesleri, kımıldanışları duyulurmuş).

Tabl-ı tehi: boş tepsi, boş tabla, tabl sözcüğü "davul" anlamına da gelir. O anlamda alınırsa, dize "sözler boş davuldan çıkan ses gibi değersizdir" biçiminde yorumlanır. Biz, "boş tepsi" anlamını daha uygun bulduk).

Bihude: boşuna, boşu boşuna, gereksiz yere, boş yere.

Etvâr-ı çarh: gökyüzünün davranışları, devinişleri.

Mevlevi ol: burada iki ayrı anlam var: Biri "dön", ikincisi "Mevlevi tarikatına gir, Mevlevi gibi davran" demektir. Mevlevi sözcüğünün gerçek anlamı "dönen" demektir. Kimi yorumcular, "mevlevi" sözcüğünün Kur'an'da geçen "*feynema tuvellu fesemme vechullah* / ne yana dönerseniz tanrı'yı görür, tanrı'ya yönelirsiniz" anlamında açıklanan sözlerinden kaynaklandığını ileri sürerler.

1- Düzah bahâr-ı hüsnüne bir gülsitân senin
Kulzum şirâr-ı ışkına bir katre kan senin

2- Bir gevherim var eşk midir dil midir disem
Peydâ benimdir ol dür-i yekta nihân senin

3- Âteş içinde sebze bitürmiş harirden
Bağ-ı ruhinde kimdir aceb bâğbân senin

4- Bir mihribân guş ideriz adı mihr-ü dâd
Gelmez mi subh-i sinene ol mihmân senin

5- Cânân mısın belâ mısın âşub-i can mısın
Ey bi-amân gayri elinden aman senin

6- Gâlib düruğ imiş tutalım va'di ol bütün
İyman getür ki dininc sığmaz yalan senin

Ölçü: *İyma'n ge / tür ki dini / ne sığmaz ya / lan senin*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- *Cehennem güzelliğinin baharına bir gül bahçesidir*
Kızıldeniz aşkının kıvılcımına bir damla kandır

2- *Bir cevherim var gözyaşı mı gönül mü desem*
Görünen benimdir gizli kalan o eşsiz inci senin

3- *Ateş içinde ipekten sebze bitirmiş*
Yüzünün bağında bahçıvan kimdir senin

4- *Yardımsever birini duyarız, adı sevgi ve iyilik*
Gönlünün sabahına o konuk gelmez mi senin

5- *Ey sevgili, başa yıkım getiren misin can sıkan musun*
Ey acımasız artık elinden aman senin

6- *Ey Galib o güzelin söz verişi tutalım ki yalanmış*
İman et ki senin dinine yalan sığmaz.

Dil özellikleri:

Düzah: cehennem, ölümden sonra suçluların içinde duracakları söylenen azgın yalımlı yer.

Bahâr-ı hüsn: güzellik baharı, güzelliğin bahar gibi açılışı.

Gülsitân: gül ülkesi, gül bahçesi, buna "gülistan"da denir.

Kulzum: deniz, Kızıldeniz.

Şirâr-ı ışk: sevgi kıvılcımı, sevgi yalımı, aşk kıvılcımı.

Katre: damla.

Peydâ: görünen, açıkta olan, saklı olmayan.

Harir: ipek, çok sıcak, çok kızgın, ısıtıcı. Bu dizede iki anlamı var. Biri "ipekten yeşil bir ortam yaratmış", öteki "aşırı sıcaktan yeşil bir alan yaratmış" diye yorumlanabilir. "Ey sevgili, senin bahçıvanın kimdir ki yalımların içinde ipekten bir yeşil alan yaratmış" ya da "Ey sevgili senin bahçıvanın kimdir ki aşırı sıcaktan yeşil bir ortam, alan yaratmış". Güzelin yanağının kızıllığını, parlaklığını yalıma, ocağa, yüzünü, yanağını ipeğe ya da yeşermiş bir alana benzeterek karşıt anlamlı kavramları yanyana getiriyor.

Bâğ-ı ruh: yüz bahçesi, yanak bahçesi, yanağın bahçesi, yüzün bahçesi.

Bâğbân: bağcı, bahçeci, bahçıvan.

Mihribân: yardımsever, iyiliksever, sevimli.

Guş ideriz: duyarız, işitiriz.

Mihr-ü dâd: sevgi ve iyilik, sevgi ve doğruluk, sevgi dolu yardımseverlik.

Subh-i sine: gönül sabahı, gönülün tan yeri gibi ağarıp aydınlanışı.

Aşub-i can: canı sıkan, canı alt üst eden, katıp karıştıran.

Bi-aman: acımasız, aman dinlemeyen, başkasının acısına aldırış etmeyen.

Düruğ: yalan, gerçek olmayan.

İman getür: inan, iman eyle. İslam inançlarına göre imanla yalan bir araya gelmez. Bu anlamı içeren "Dine yalan sığmaz" biçiminde bir halk sözü vardır.

- IV -

1- Efendimsin cihanda i'tibârım varsa sendendir
Miyân-ı âşıkanda iştihârım varsa sendendir

2- Benim feyz-i hayâtım hâsıl-ı rûh-i revanımsın
Eğer sermâye-i ömrümde kârım varsa sendendir

3- Viren bu suret-i mevhume revnak reng-i hüsnündür
Gülistân-ı hayâlim nevbahârım varsa sendendir

4- Felekden zerre mikdâr olmadım devrinde rencide
Ger ey mihr-i münevver âh-ü zârım varsa sendendir

5- Senin pervâne-i hicrânınım sen şem'-i vusletsin
Beher şeb hâhiş-i bus-ü kenârım varsa sendendir

6- Şehid-i ışkın oldum lâlezâr-ı dâğdır sinem
Çerâğ-ı türbetim şem'-i mezârım varsa sendendir

7- Gören sergeştelikde girdbâd-ı deşt zanneyler
Fenâ ender fenâyim her ne varım varsa sendendir

8- Niçün âvâre kıldun gevher-i galtanın olmışken
Gönül âyinesinde bir gubârım varsa sendendir

9- Şafak-tâb eyledin peymânemi hunabile sâki
Sabâh-ı sohbet-i meyde humârım varsa sendendir

10- Sanadır ilticâsı Gâlib'in yâ Hazret-i Monla
Başımda bir külâh-ı iftihârım varsa sendendir

Ölçü: *Başımda bir / külâh-ı i / tibârım var / sa sendendir*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. 0/251 bas.)

- IV -

1- Efendimsin dünyada saygınlığım varsa senin yüzündendir
Sevenler arasında ün sağlamuşsam senin yüzündendir

2- Benim yaşayışımın kaynağısın, bolluğusun, canımın özüsün
Yaşamakta bir kazancım olmuşsa senin yüzündendir

3- Bu soyut, sığ görünüşe varlık kazandıran güzelliğin rengidir
Bir hayal güllüğüm, bir ilkbaharım varsa senin yüzündendir

4- Senin çağında yazgıdan zerre kadar incinmedim
Ey parlayan güneş ağlayıp inliyorsam senin yüzündendir

5- Sen kavuşma ışıldağısın ben de senden ayrı kalışın kelebeği
Her gece öpüş ve kucaklayış isteği duyuyorsam senin yüzündendir

6- Senin sevgin yolunda can verdim, göğsüm yanmış yaralarla dolu bir lâle bahçesidir
Türbemin ışığı, mezarımda yakılmış mum varsa senin yüzündendir

7- Öylesine başı dönmüşüm ki beni gören çöl kasırgası sanır
Yokluk içinde yokoldum ne varsa senin yüzündendir

8- Senin yuvarlanıp giden bir incin olmuşken neden beni başıboş bıraktın
Gönlümün aynasında bir toz varsa senin yüzündendir

9- Ey içki sunucu kan dolu kadehle beni tanyeri gibi parlattın
Şarap içilerek geçen gecenin sabahında, bende bir baş dönmesi varsa senin yüzündendir

10- Ey Hazret-i Monla (Mevlâna) Galib'in sığınışı sanadır
Başında övündüğüm bir başlık (külâh) varsa senin yüzündendir.

Dil özellikleri:

Miyân-ı âşıkan: sevenler arası, aşıklar arası, aşıklar içinde, aşıklar arasında.

İ'tibâr: saygınlık, saygı görüş, değer.

İştihâr: ün kazanma, ünlenme, ünlü olma.

Feyz-i hayat: yaşam kaynağı, yaşamayı sağlayan verimli güç, yaşamaya bolluk, verimlilik kazandıran olanak.

Hâsıl-ı ruh-i revân: canın özü, kişiye dirilik veren gücün özü, dirilik gücünden doğan varlık.

Sermâye-yi ömr: yaşam varlığı, yaşamayı sağlayan nesne.

Suret-i mevhum: soyut görünüş, yalnız düşüncede varolan bir nesnenin görünüş alanına yansıması, kuruntunun görünüş biçiminde ortaya çıkışı. Eski varlık anlayışına göre, evrenin varlığı soyut bir görünüştür, gerçek değildir. Gerçek olan görünmeyen, algı gücünü aşan tanrısal varlıktır. Bu görünen evren bir kuruntu varlığıdır, öz değil görünüştür, özün yansımasıdır.

Revnak: parlaklık (bu dizede varetme, ortaya koyma, yaratma, varlık alanına çıkarma bg. anlamındadır).

Reng-i hüsn: güzelliğin rengi, güzelliğin somut varlıklar üzerinde görünüş alanına çıkışı, güzelliğin görünüş biçiminde varoluşu.

Gülistân-ı hayâl: düş güllüğü, düşün gül bahçesi, hayalin gül ülkesi.

Rencide: incinmiş, gücenmiş, kırılmış, darılmış.

Zerre mikdâr: zerre kadar, çok az, çok ufak ölçüde.

Mihr-i münevver: parlak güneş, parlayan güneş, ışıyan güneş, aydınlık güneş, (bu dizede sevgili).

Pervâne-i hicrân: ayrılık kelebeği, ayrılık pervanesi (ışığın çevresinde uçup kanatları yanınca ölen kelebek).

Şem'-i vuslat: kavuşma mumu, kavuşma ışıldağı, buluşma ışığı.

Beher şeb: her gece.

Hâhiş-i bus-ü kenâr: kucaklama ve öpme isteği, kucaklayıp öpmek isteyen, öpüş ve kucaklayış isteği.

Şehid-ı ışk: aşk şehidi, sevgi yolunda ölen, sevgi için can veren.

Lâlezâr-ı dağ: yara laleliği, yaranın lâle bahçesi, yanarak açılan yaranın lâle bahçesi. Lâlenin ortasında kara benek vardır. Lâle yalıma, bu benek de yakılma sonucu açılan yaraya benzetilir.

Çerâğ-ı türbet: türbe ışıldağı, türbeye konan ışıklık, türbe kandili.

Şem'i mezâr: mezarda yakılan mum, mezarın başucunda yakılan mum.

Sergeşte: başı dönmüş, başıboş.

Girdbâd-ı deşt: çöl kasırgası.

Fenâ ender fenâ: yokluk içinde yokluk, yok oluş içinde yok oluş.

Gevher-i galtan: yuvarlanan cevher, yuvarlanan inci.

Gubâr: toz.

Şafak-tâb: parlak şafak, parlak tanyeri (şafak sözcüğü, gerçekte, gün batarken görülen kızıllığa denir. Halk dilinde gün açımı kızıllığına deniyor: Ozan, bu dizede, halk dilindeki anlamını yeğlemiş).

Hun-âb: kanlı su.

Sabâh-ı sohbet-i mey: içki içip eğlenme toplantısının sabahı, şarap söyleşisi sabahı.

Humâr: içkinin verdiği baş dönmesi, içkiden sonra gelen başağrısı.

İlticâ: sığınma.

Hazret-i Monla: bu dizede Mevlânâ karşılığı.

Külâh-ı iftihâr: övünme külâhı, övünç külâhı, övünç başlığı.

-Tardiyye-

- V -

-Hüsn-ü Aşk'tan-

1- Ey hoş o zaman ki dil olub şâd
Can milki idi meserret-âbâd
2- İtdim o havâları yine yâd
Allah içün eyle ey felek dâd

3- Ârâyiş-i rüzgâr idim ben

4- Bir bağ idi kim bu câna me'vâ
Her goncesi cennet idi guyâ
5- Fursat gelüb itdi cümle yağma
Gönlümde o neş'e kaldı hâlâ

6- Mest-i mey-i i'tibâr idim ben

7- Hiç yoğdı sipihre bir niyâzım
Derkâr idi ayş-u nûş-ü sâzım
8- Yanımca gezerdi serv-ü sâzım
Açılmamış idi böyle râzım

9- Reşk-âver-i nevbahâr idim ben

10- Şimdi gam-ı intizâre düşdüm
Bülbül gibi nevbahâre düşdüm
11- Çok nârı geçüb kenâre düşdüm
Sâgar gibi pâre pâre düşdüm

12- Mey-nûş-i itâb-ı yâr idim ben

13- Eyvâh o rüzgâr geçdi
Gül geçdi vü nevbahar geçdi
14- Didâr güm oldı dâr geçdi
Can teşne olub humâr geçdi

15- Mâ'şuk ile bâde-hâr idim ben

16- Cânan ile ayş-u nuş iderdim
Girdâb gibi huruş iderdim
17- Bezm-i meyi şu'le-puş iderdim
Bülbüllerini hamuş iderdim

18- Galib gibi kâm-kâr idim ben.

Ölçü: *Cânân i / le ayş-u nuş / iderdim*
Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ulün

Tardiyye

- V -

1- Ne güzel bir zamandı gönül mutluydu
Can ülkesi sevinçle bayındırdı
2- Yine o havaları andım
Ey yazgı tanrı için bana yardım et

3- Ben zamanın süsü idim

4- Bu canın yuvası bir bahçeydi
Her goncası cennet gibiydi
5- Fırsat gelip ılgarladı
Şimdi gönlümde o sevinç kaldı

6- Saygınlık içkisiyle sarhoştum

7- Göğe yakarışım yoktu
Yiyip içmem eğlencem yolundaydı
8- Nazlı selvim yanımda gezerdi
İçim böyle kimseye açılmamıştı

9- İlkbahar beni kıskanırdı

10- Şimdi bekleyiş acısı içine düştüm
Bülbül gibi ilkbahara düştüm
11- Çok ateşten geçip kıyıya ulaştım
Kadeh gibi parça parça olup düştüm

12- Oysa sevgilinin çıkışma şarabını içerdim

13- Ne yazık o dönem geçti
Gül geçti ilkbahar geçti
14- Sevgilinin yüzü, yurt görünmez oldu
Can susamuş kaldı baş dönmesi geçti

15- Sevgiliyle şarap içerdim ben

16- Sevgiliyle yer içerdim
Kasırga gibi coşar taşardım
17- Şarap meclisini yalımla örterdim
Bülbüllerini sustururdum

18- Galip gibi dileğine kavuşmuştum.

Dil özellikleri:

Meserret-âbâd: sevinçle bayındır olmuş, mutluluktan dolayı bayındır.

Ârâyiş-i rüzgâr: çağın süsü, zamanın süsü.

Me'vâ: yuva, oturulan yer, ev.

Mest-i mey-i i'tibâr: saygınlık şarabının sarhoşu, saygınlık içkisiyle sarhoş olan.

Sipihr: gök, gökyüzü, yazgı, alınyazısı.

Derkâr idi: yolundaydı, düzenliydi, işler yolundaydı.

Ayş-u nuş-ü sâz: yiyip içme, yeme ve içme, yiyip içip eğlenme.

Serv-i nâz: naz selvisi, nazlı selvi (sevgili).

Râz: sır, içyüz, başkalarına karşı gizli saklı olan, gizem.

Reşk-âver-i nevbahâr: ilkbaharın kıskanması, ilkbaharın kıskanışı, ilkbahar kıskancası, baharın özlemi.

Gam-ı intizâr: bekleyiş acısı, bekleyiş üzüntüsü.

Mey-nuş-i itâb-ı yâr: sevgilinin çıkışmasının şarabını içen.

Rüzgâr: çağ, dönem, zaman.

Didâr: yüz, sevgilinin yüzü.

Güm oldı: battı, görünmez oldu.

Dâr: yurt, ülke, ev.

Bâde-hâr: şarap içen.

Mâ'şuk: sevgili, sevilen.

Ayş-u nuş: yiyip içme.

Girdâb: kasırga, su çevrentisi.

Hurûş: taşma, coşup taşma.

Şu'le-puş: yalımla örtme, alevle örtme, yalım örtünen.

Hamuş: suskun, susan.

Kam-kâr: isteğine ulaşan, dileği olan, dileğine eren.

İlhâmi (III. Selim)

Üçüncü Sultan Selim'in şiirdeki takma adıdır. Osmanlı İmparatorluğunda yenileşmeye, gelişmeye karşı çıkan, dini bir sömürü aracı yaparak ulusu uyuşukluk içinde bırakmaya çalışan gericiler, ayaklanarak uygarlıktan yana olan bu padişahı 1807 de öldürdüler. Güzel yazı (hat) yazan, müzikle yakın ilişkisi olan, besteleri bulunan bu ozan padişahın şiirlerinde egemen olan sevgi öğesi duygu inceliği, düşsel buluş genişliği, söyleyiş akıcılığı içinde dilegelir. Mevlevi tarikatına olan bağlılığı nedeniyle, kimi şiirlerinde, tasavvuf esintisi sezilir. Bütün şiirlerinin toplandığı ufak bir *divan*'ı vardır.

- I -

1- Zevki eyyâm-ı bahârın hele seyrân iledir
Cünbiş-i sahn-i çemen zümre-i yâran iledir

2- Neyleyem bir kurı sevdâsını çekmek yârin
Şöhret-ü şânı anın bûseyi ihsân iledir

3- Bir nezâketle lebin öpmeği iş'âr itdim
Bu ricâmız bizim ol âfete irfân iledir

4- Ger su'âl eyler isen dide-i giryânımdan
Berk-ü bârân gibi hep akması hicrân iledir

5- Fârisi-hân değil ise n'ola İlhâmi
Böyle tertib-i sühan kuvve-i iz'ân iledir

Ölçü: *Bu ricâmız / bizim ol â / fete irfân / iledir*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1- *Bahar günlerinin tadı gezmekle çıkarılır*
Yeşil alanlarda eğlenmek dostlar topluluğu iledir

2- *Sevgilinin bir kırı sevdasını çekip ne yapayım*
Onun ünü sanı bir öpücükle vermesindedir

3- *Dudağını öpmek istediğimi incelikle açığa vurdum*
O güzele bizim bu dileğimiz gönül olgunluğu iledir

4- *Ağlayan gözümden soracak olursan*
Şimşek çakışı, yağmur gibi yağışı ayrılık yüzündendir

5- *İlhâmi Acemce söyleniyorsa ne çıkar*
Böyle şiir düzenlemek de anlayış gücüyle olabilir.

Dil özellikleri:

Eyyâm-ı bahâr: bahar günleri, yazbaşı günleri (*eyyâm*/günler, Arapça *yevm*/gün sözcüğünün çoğulu).

Seyrân: gezip görme, gezi, dolaşma.

Cünbüş-i sahn-ı çemen: yeşil alanda eğlence, çemenli yerlerde eğlenme.

Zümre-i yârân: dostlar topluluğu, dost takımı.

Neyleyem: ne eyleyim, ne yapayım, ne işime yarar.

Şöhret-ü şan: ün ve san.

Buseyi ihsan: öpücük verme, öpücük veriş.

İş'âr: bildirme, açığa vurma, söyleme.

Nezâket: incelik, nâziklik, duyarlılık. (Nezâket sözcüğü nâzük sözcüğünden türetilmiş olup kural dışıdır, Arapça Farsça karışımıdır.)

Ricâ: dilek, istek, dileme, isteme.

Afet: yıkım, bu dizede güzel, divan şiirinde güzelliğiyle insanı kendinden geçiren sevgiliye denmesi bir gelenek niteliğindedir.

İrfân: bilgi, gönül olgunluğu, gönül bilgisi.

Dide-i giryân: ağlayan göz (*girye*/ağlama, *giryân*/ağlayan).

Berk-ü bârân: şimşek ve yağmur (*berk*/şimşek, yıldırım, *bârân*/-yağmur).

Fârisi-hân: Farsça konuşan, Farsça söyleyen, Farsça okuyan.

Tertib-i sühan: söz düzenleme, şiir düzenleme, şiir yazma.

Kuvve-i iz'ân: anlayış gücü, anlama erki.

- II -

1- Bir nâ're atub yâre sarılmakdı murâdım
Fikr ile yine aklumı başuma deşürdüm

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün*

*

2- Sanma kim yârin hayâli dîdeden bir an geçer
Dilberinden geçmeyüb âşık olan candan geçer

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

*

3- Kendü hâlimde yürürken başıma sultan idim
Eyledi derd-ü belâye mübtelâ sevdâ-yi ışk

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

(Kaynak: Divan, Ml. Kt. Mn. 33, TY.)

1- Dileğim bir çığlık atıp sevgiliye sarılmaktı
Düşünüp kendimi toparladım (aklımı başıma topladım)

*

2- Sevgilinin görüntüsü gözden uzak kalır sanma
Aşık olan sevgilisinden değil canından geçer

*

3- Kendi başıma dolaşırken bağımsızdım
Bu aşka tutulmam beni acıya sıkıntıya soktu

Sünbülzâde Vehbi

1719 dolaylarında Maraş'ta doğdu, 1809 'da İstanbul'da öldü, doğduğu yerde öğrenim gördü. İstanbul'a gelince, çağının ileri gelenlerine yazdığı övgülerle tanındı, kadı, elçi gibi görevlere atandı.

Sünbülzâde Vehbi'nin şiirinde, yaşadığı çağa göre, yenilik yoktur. Kullandığı halk deyimleri, atasözleri, kimi öz Türkçe sözcükler, dil araştırmaları bakımından ilgiye değer. Başka önemli bir yanı da yaşadığı çağın beğenisi, toplum yaşamı konusunda birtakım örnekler vermesidir. *Tuhfe-i Vehbi, Nuhbe-i Vehbi* gibi sözlüğü (şiir ölçüsüyle), bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

- I -

1- Aşüfte dilim ârız-ı cânâne açılmış
Şol gül gibi kim bülbül-i nâlâne açılmış

2- Mahcub idi amma o büt-i perde- nişinim
Nûş eyleyicek bir iki peymâne açılmış

3- Ağzın kapamış pir-i muğân var ise şeyhin
Kim mescidi yanında ki meyhâne açılmış

4- Bu hânkah-ı dehr değil câ-yi ikamet
Bir tekyedir ol zümre-i mihmâne açılmış

5- Düzd-i nigehi girdi meger külbe-i câne
Vehbi yine bu semtde bir hâne açılmış

Ölçü: *Aşüfte / dilim ârı / z-ı cânâne / açılmış*
mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

1- Çılgın gönlüm içini sevgilinin yanağına açmış
İnleyen bülbüle içini döken şu gül gibidir

2- O örtülü duran sevgili utangaçtı
Bir iki kadeh içince açılmış

3- İçki verenlerin önderi öyle benzer ki şeyhin ağzını kapamış
Nitekim onun mescidi yanında ki meyhane açılmış

4- Bu evren tekkesi oturulacak bir yer değildir
O konuklar için açılmış bir tekkedir ancak

5- Bakışının hırsızı gönül evine girmiş demek ki
Bu yörede yine bir ev açılıp soyulmuş.

Dil özellikleri:

Arız-ı cânân: sevgilinin yanağı, sevgilinin yüzü.

Açılmış: içini dökmüş, düşüncelerini anlatmış, açıklamış.

Mahcub: utangaç, çekingen.

Bülbül-i nâlân: inleyen bülbül, ağlayan bülbül.

Nuş eyleyicek: içince, içtikten sonra.

Ağzın kapamış: ağzını kapamış, susturmuş.

Hânkah-ı dehr: evren tekkesi, dünya dergahı, yeryüzü dervişlerinin toplandıkları özel ev.

Cây-i ikamet: oturma yeri, oturulacak yer.

Zümre-i nigeh: bakış hırsızı, göz hırsızı.

Külbe-i cân: can kulübesi, can evi.

- II -

Sühan Kasidesi'nden Seçilmiş Dizeler

1- Sühan oldur ki ola âyet-i kübrâ-yi sühan
Yazıla safha-i i'câzda âlâ-yi sühan

2- Hüsrev-i mülk-i sühan ana dinür ki kalemi
Çeke menşur-i hayâlatına tuğra-yi sühan

3- Cevher-i nutk-i güher-bârı ile âlemde
Hüsn-i suret bula efrâd-ı heyûlâ-yi sühan

4- Sine mir'ât-i mücellâ gibi saf olmazsa
Hüsn-i suret mi bulur anda mezâyâ-yi sühan

5- Micmer-i dilde olursa eser-i âteş-i ışk
Neşr ider reyihâsın anber-i sârâ-yi sühan

6- Hum-i endişede sahbâ gibi saf olmayıcak
Nazm-ı rengin olamaz ziver-i minâ-yi sühan

7- Mahrem-i bikr-i mezâmin olmaz nâ-ehlân
Takviyet virmeyicek tab'a mezâyâ-yi sühan

8- Sadef-i sine-i deryâ-yi maârifde olur
Yohsa her dilde bulunmaz dür-i yekta-yi sühan

Ölçü: *Yohsa her dil / de bulunmaz / dür-i yaktâ / yi sühan*
fâi'lâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan-ı Vehbi, 1253.)

1- Şiir sözün büyük, kutsal tümcesi (âyeti)dir, öyle olmalıdır
Yüksek buluş yüzeyine sözün üstünü olarak yazılmalıdır.

2- Söz ülkesinin sultanı ona denir ki kalemi
Buluşlarının boynuğuna sözün damgasını vurmalı

3- İnci saçan konuşmasının değerli özüyle evrende
Güzel bir örnek olsun sözü varlığının bireylerine

4- Gönül parlak ayna gibi arınmış olmazsa
Sözün erdemleri onda güzel örnek bulabilir mi

5- Gönülün güzel koku yakılan kabında sevgi ateşinin etkisi olursa
Sözün anber kokuşlu varlığı da güzel kokusunu saçar

6- Derin düşüncenin küpünde şarap gibi arınmış olmazsa
Söz sürahisinin süsü renkli bir şiir olamaz

7- Şiirden anlamayanlar kavramların özgünlüğünü de bilmez
Sözün erdemleri de onların özüne güç katamaz

8- Bilgiler denizinin özünden çıkan sedefte olur
Her gönülde bulunmaz sözün (şiirin) eşsiz incisi.

Dil özellikleri:

Sühan: söz, şiir (bu dizede şiir anlamındadır).

Ayet-i kübra-yi sühan: sözün (şiirin) yüce âyeti. "Ayet" sözcüğü Kur'an'da geçen söz dizilerine, tümcelere denir. Ozan, şiiri kutsal sözler gibi yüce bir özle donatılmış görmek istiyor. Şiir, bu kutsal sözler gibi olgun, yüce olmalı diyor.

Safha-i i'câz: buluş yüzeyi, çok yeni buluşların yazıldığı yer. Başkalarını şaşırtacak nitelikte yeni buluşların yazıldığı yer, yaprak (sayfa).

Âlâ-yi sühan: sözün üstünü, şiirin yücesi.

Hüsrev-i mülk-i sühan: söz (şiir) ülkesinin sultanı.

Menşur-i hayâlât: düş kurmaların ışık saçan yeri, yüksek buluşların buyrultusu (fermanı).

Tuğra-yi sühan: söz damgası, şiir damgası. Tuğra, eskiden padişah buyruklarına basılan özel damgaya denir.

Cevher-i nutk-ı güher-bâr: inci saçan konuşmanın değerli özü, inci saçan söylevin değerli süsü. "Nutk" sözcüğü "konuşma", "söylev" anlamlarına gelirse de, burada ozanın ağzından çıkan söz, şiir karşılığıdır.

Hüsn-i suret: görünüş güzelliği, güzel örnek, örnek alınacak nitelikte güzel olan.

Efrâd-ı heyulâ-yi sühan: söz varlığının bireyleri, ozanlar, söz yaratıcıları, "heyulâ" kavramı ortaçağ felsefesinde varlık türlerinin özüne, elle tutulur, gözle görülür olana (maddeye) denir. Ozan, sözün (şiirin) özü ile uğraşanlar (ozanlar) demek istiyor, burada. Gerçeği söylemek gerekirse, burada "heyulâ" sözcüğünün yeri yoktur, "efrâd-ı heyulâ"nın bilinen anlamı "maddenin öğeleri" biçimindedir. Dizenin, başka bir açıdan bakılarak, yorumu şöyledir: "Güçlü ozan, söylediği inci saçan sözlerle, şiirin özünü oluşturan öğelere örnek alınması gereken bir nitelik kazandırmalıdır."

Mir'ât-ı mücellâ: parlak ayna, parlatılmış ayna, pırıl pırıl gözgü.

Mezâyâ-yi sühan: sözün erdemleri, şiirin erdemleri (*mezâya*/meziyetler, erdemler).

Micmer-i dil: gönül tütsülüğü, gönülün tütsü yakılarak güzel koku saçan kabı, gönül buhurdanı.

Eser-i âteş-i ışk: Aşk ateşinin etkisi, aşk ateşinin izi.

Rayiha: güzel koku.

Anber-i sârâ-yi sühan: sözün anber kokuşlu olması, anber kokusunu saçan söz (şiir).

Neşr: yayma, saçma.

Hum-i endişe: yüksek düşünce küpü, yüce düşünce fıçısı, derin düşünce küpü.

Nazm-ı rengin: renkli şiir, renk renk şiir, güzel şiir, özgün şiir.

Ziver-i minâ-yi sühan: söz sürahisinin süsü.

Mahrem-i bikr-i mezâmin: kavramların özgününden anlayan.

Bikr: özgün, el değmemiş (bakire) olma durumu.

Mezâmin: kavramlar (mazmunlar), belli bir anlamı içeren sözler (bir düşünce dalının özel kavramları).

Nâ-ehlân: anlamayanlar (bu sözlerin kuruluşu yanlıştır. *Ehl*/bilen Arapça, nâ ile ân ekleriyse Farsçadır. Bu nedenle ne "ehl-ân" denmesi doğru olur ne de "nâ-ehl" ya da "nâ-ehlân"...

Takviyet: güçlendirme, pekiştirme, sağlamlaştırma.

Sadef-i sine-i deryâ-yi maârif: bilgilerin denizinin bağrının (göğsünün, gönlünün) sedefi. İncinin, sedefin içinden çıkması, sedefin açılıp incinin dışarı alınması olayıyla bağlantılı bir buluş. İncinin, yarılan sedeften çıkarılışı gibi, özgün şiir de ozanının gönlünden çıkar.

Dürr-i yektâ: tek inci, eşsiz inci, benzeri olmayan inci.

Fazıl Enderûnî

1759 dolaylarında, Akkâ'da doğdu, 1810 da İstanbul'da öldü. Enderun denen, Saray'ın içinde öğretimi sürdüren, okulda yetişmiştir. Divan şiirinin, geçiş dönemi ozanlarından sayılan Fazıl Enderuni'de, halka yönelik bir türü görülür. Birçoğu açık-saçık bu şiirlerde, o dönemin Osmanlı toplumun özellikleri, yaşama biçimi, öykünmeye yönelik yüzeysel beğenisi, halk deyimleriyle dilegelir. *Divan*'ında kadın güzelleri yanında genç erkek güzellerinin de önemli bir yer tuttuğu görülür. *Zenannâme, Hubannâme, Defter-i Aşk* gibi yapıtları yanında bir de *divan*'ı vardır.

1- Meclisde sâki peymâne dönsün
Kalmaz bu bâki her yane dönsün

2- Şükr it bu hâle gelsün nevâle
Dolsun piyâle rindâne dönsün

3- Çârpâre elde dâmânı belde
Bezm-i emelde cânane dönsün

4- Bu bezm-i ayşe sâki hemişe
Destinde şişe mestâne dönsün

5- Ol şu'le ruhsâr olsun ziyâ-dâr
Fâzıl da her bâr pervâne dönsün

Ölçü: *Fâzıl da her bâr / pervâne dönsün*
müstef'ilâtün müstef'ilâtün

1- *Ey içki dağıtıcı şölende kadeh dönsün*
Bu durum kalıcı değildir kim, isterse ver

2- *Bu duruma şükr et, yiyecek, bağış ne varsa gelsin*
Kadeh dolsun, rindlere sunulsun dönsün

3- *Çalpara elinde eteği belinde*
İstek şöleninde sevgili dönsün

4- *İçki dağıtıcı bu içki toplantısında durma*
Elinde şişe kendinden geçip dönsün

5- *O yalım yanaklı aydınlık saçsın*
Fazıl da çevresinde kelebek gibi dönsün.

Dil özellikleri:

Kalmaz bu bâki: bu durum, bu toplantı, bu şölen kalıcı değildir, ölüp geçicidir.

Her yane: her yana, toplantıda bulunanların hepsine.

Şükr it bu hâle: bu durumu benimse, bununla yetin.

Gelsün nevâle: yiyecek içecek gelsin, meze gelsin, yazgı ne vermişse gelsin.

Çarpâre: çalpara, dört telli bir çalgı.

Dâmânı belde: eteğini beline dolamış.

Bezm-i emel: istek toplantısı, dilek şöleni.

Bezm-i ayş: içki toplantısı, içip eğlenmek için düzenlenen toplantı, içkili toplantı, şölen.

Hemişe: durmaksızın, boyuna, daima, sürekli.

Destinde şişe: elinde şarap şişesi, elinde şarap sürahisi.

Şu'le ruhsâr: alev yanaklı, yalım yanaklı, kızıl yanaklı.

Her bâr: boyuna, durmadan, her zaman.

Ziyâ-dâr: aydınlık saçan, ışık saçan, parlatan, parlayan.

- Şarkı -

- II -

1- Nevbahâr irdi safâ mevsimidir
Böyle demlerde nice hâb idelim

2- Binelim kayığa sohbet demidir
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

*

3- Şevk ile âb-ü havaya uyalım
Vaktidir zevk-u safâya doyalım

4- Ne Hisâr-ü ne Tarabya koyalım
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

*

5- Giceden nuş idelim sahbâyi
Atalım câm-ı gam-ı ferdâyi

6- Virelim velveleye dünyâyi
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

*

7- Ola kayıkda iki sâzende
Bir iki nağmesi hoş hânende

8- Bir de ol şuh ile Fazıl ben de
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

Ölçü: *Binelim ka / yığa sohbet / demidir*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, 1258.)

- II -

1- İlkbahar geldi eğlence dönemidir
Böyle günlerde neden uyuyalım
2- Binelim kayığa söyleşme günüdür
Gün açıncaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım

*

3- Sevinçle ortalığa uyalım
Günüdür eğlenceye kıvanca doyalım
4- Ne Hisâr ne Tarabya bırakalım gezelim
Gün açıncaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım

*

5- Akşamdan içelim şarabı
Geleceğin üzüntü veren kadehini atalım
6- Dünyayı gürültüye boğalım
Gün açıncaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım

*

7- Kayıkta iki çalgıcı olsun
Sesi güzel bir iki okuyucu olsun
8- Bir de o çapkın ile Fazıl ben de
Gün açıncaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım.

Dil özellikleri:

Nevbahâr irdi: ilkyaz geldi, ilkbahar geldi.

Hâb idelim: uyuyalım (*nice hâb idelim:* neden uyuyalım, uyumayalım, uykuyu bırakalım.)

Sohbet demi: söyleşme günü, karşılıklı konuşup eğlenme zamanı, konuşma sırası.

Tâ seher: gün açıncaya dek, gün doğuncaya dek sabaha değin.

Mehtâb idelim: ay ışığında, geceleyin, gezintiye çıkalım. Eskiden ay ışığında Boğaz'da kayıklarla çalgılı, türkülü eğlence gezileri düzenlenirdi.

Ab-ü havâ: su ve hava, su ve istek, ortalık (bu dizede "âb-ü havâ" sözleri ortalık, ortalığın durumu, eğlence, iş yapmadan dolaşma, boş gezme, havadan sudan söz etme, gönlünün uyarınca dolaşma bg. anlamlardadır).

Câm-ı gam-ı ferdâ: geleceğin üzüntü dolu kadehi, gelecek kaygısıyla dolu bardak, yarından kaygıya düşme.

Sâzende: çalgı çalan.

Hânende: şarkı söyleyen, okuyucu.

XIX. - XX. YÜZYIL

1- Vasıf Osman, Enderuni, öl. 1824
2- İzzet Molla, öl. 1829
3- Pertev Paşa, öl. 1837
4- Ayni, Antepli, öl. 1837
5- Leylâ Hanım, öl. 1847
6- Şeref Hanım, öl. 1861
7- Lebib Efendi, öl. 1867
8- Leskofçalı Galib, öl. 1867
9- Osman Nevres (Nevres-i Cedid) öl. 1876
10- Sırrı Rahile Hanım, öl. 1877
11- Ziver Bey, öl. 1879
12- Ziya Paşa, öl. 1880
13- Yenişehirli Avni, öl. 1883
14- Namık Kemal, öl. 1888
15- Osman Şems, öl. 1893
16- Muallim Naci, öl. 1893
17- Hersekli Arif Hikmet, öl. 1903
18- Muallim Feyzi, öl. 1910
19- Fıtnat Hanım, Trabzonlu, öl. 1911
20- Eşref, öl. 1912
21- Edib Harâbi, öl. 1917
22- Reşid Paşa, öl. 1920
23- Tal'at, Üsküdarlı, öl. 1926
24- Bâki, öl. 1934
25- Tal'at, Adanalı, öl.1942
26- Hamamizade İhsan, öl. 1948

XIX. - XX. YY.

Divan şiiri, XIX. yy.la girerken, yeni bir engelle karşı karşıya geldi. Bu engelin kökleri epeyce eskilere, XVIII. yy. başlarına, daha da öteye, XVI. yy. ortalarından sonra başlayan Avrupa etkisine, Osmanlı İmparatorluğunun kendi içine çekilme gereğinde kaldığı dönemlere dek gider. Avrupa'da başlayan gelişme, Osmanlı ülkesine düşünce bakımından çok geç geldi, ancak kimi uygulamalarda etkisini gösterdi. Bunun en önemlisi ordu kuruluşlarında görülen çözülme, donatım bakımından yetersizlik, elverişsizliktir. Avrupada uygulama alanına konan yeni savaş araçları, gereçleri karşısında Osmanlı ordusu eski varlığını sürdürmeye çalışırken yeninin ezici gücünü, sonuçlarını da görerek yaşıyor, yaşayarak görüyordu.

XIX. yy.da durum bambaşkadır. Avrupa'da doğan, yayılan bilim buluşları, deney bilimleri yazın ürünlerinin biçimlenmesinde, yeni konuların aranmasında, bütün gözlerin insan varlığına yönelmesinde etkili oluyordu. Artık düşünce konusu olan insan, yalnız gönülde, bilinmeyen bir evrende soyut bir kavram olarak duran insan değil, toplumda yaşayan, sesi duyulan, kokusu alınan insandı. Bu insan, yalnız değildi, içinde yaşadığı toplumla içiçe, özözeydi. Bilimin işlediği, araştırdığı insan yazının, öteki sanat dallarının, özellikle felsefenin başlıca konusu oluvermişti. Bütün direnmelere, karşı çıkışlara aldırmayan basım uygulamaları ülkeye girmiş, basımevleri açılmış, suç sayılan bu araçla, onu suçlayan düşünce ürünleri bile basılır-yayılır olmuştu. Osmanlı toplumu, en ufak biriminden en büyüğüne değin gözleri üzerine çekmiş, gizliliklerin aralığından düşünce ışınları içerilere, derinlere sızmaya başlamıştı. Yazınla uğraşanlarda ikiye ayrılma, bölünme, birbirine karşı çıkış doğal bir olay niteliği kazanmıştı. Daha XVIII. yy. sonlarında bile, Avrupa'ya öykünme, Avrupa insanı gibi düşünme, davranma eğilimleri belirmişti. Elçilerin, değişik görevlerle Avrupa'ya gidenlerin birlikte getirdikleri düşünce kırıntıları yeşeriyor, ilgi çekiyordu. XIX. yy. başlarında, bu ilgi, bir yaşama tutumuna dönüştü. Savaş araçlarında yapılan yenilik, yazın alanında, kimi sanat dallarında da etkisini gösterdi. Saray'ın kutsallığı, dokunulmazlığı, çok cılız bir nitelikte de olsa, yerini toplumun gücüne, halkın ağırlığına, yüceliğine bırakıyordu. Şiir yeni konular bulma emeklemeleri gösteriyor, kimi toplum olayları halktan gizlenemiyor, Saray'ın kalın duvarları içinde saklanamıyordu. Saray'daki sesler dışardan da duyulmaya, dinlenme-

ye, dedikodu konusu olmaya başlamıştı. Divan şiirinin sürdürülmek istenen geleneğinde bir değişiklik başlamış, kimi günlük olaylar, aile yaşayışıyla ilgili konular şiire aktarılır olmuştu. Ancak, çok dar bir alanda kalan bu konuların, XIX. yy. divan şiirine yeni bir içerik kazandırabilecek nitelikte olduğu da söylenemez. XVIII. yy. başında Nedim, sonunda Şeyh Galib, Osmanlıca dediğimiz dille yapılabilecek olanı yapmış, soyut kavramların egemen olduğu bir anlayış ortamının son ucuna, bitim yerine varılmıştı. Ancak, XIX. yy. ozanı bu bitim yerinin bilincinde değildi denebilir. Eskiyi sürdürmek, yeniyi anlamamanın bir özelliğidir, kaçınılmaz sonucudur. Kapısı komşuda olup biten yeniliklere, gelişmelere kapalı bir evde, başka türlü yaşama olanağı aramak boşunadır. Uygarlık alanında, görülen bütün yenilikler, gelişmeler birbirine açık kapılardan giren insan ürünleridir, insan başarılarıdır. Oysa, XIX. yy. Osmanlı aydınlarının büyük bir bölümü, komşuya açık kapı bırakmayı bir eksiklik, bir dengesizlik sayıyordu. XVI.yy.ın ortalarında, derin bir taşkınlıkla;

Mükedder kılmasun gerd-i küduret çeşme-i cânı
Bilürsün âb-ı ruy-i mülket-i Osmâni'yüz cânâ

diyerek övünen Bâki ile ondan üç yüz yıl sonra gelen;

Biz ol nesl-i kerim-i dude-i Osmaniyanız kim
Muhammerdir serâpa mâyemiz hun-i şehâdetten

dizelerini söyleyen Nâmık Kemâl arasında, tarihi kavrama bakımından, bir bakış ayrılığı yoktur. Oysa, Avrupa'da "Rönesans"la başlayan güçlü "ulusçuluk" akımının etkileri Osmanlı egemenliği altında bulunan ulusları uyandırıyor, ulusal bağımsızlıklar büyük imparatorlukların görkemli yönetimleri altında yaşamaya üstün tutuluyordu. Çağın istediği, özlediği "ümmet imparatorluğu" değil "ulusal devlet"ti. Bu anlayışı besleyen başlıca kaynak da "ulusal dil"di, başka dillerin egemenliğinden kurtulup kendi kaynaklarından beslenerek varlığını sürdürmek isteyen dil. Dil, bir ulusun özvarlığı, yaşatıcı, kurucu gücü, benlik bilinci diye anlaşılıyordu. Osmanlı aydını, nedense, bu anlayışa yanaşmıyor, çağın bu yapıcı, yaratıcı atılımına, uygarlık görüşüne uzaktan bakmakla yetiniyordu. Şinasi, Namık Kemâl, Ziya Paşa gibi aydınlar "hürriyet", "cumhuriyet" (özellikle Şinasi) kavramlarını kullanırken, savunurken bunları geliştirecek kaynağın "ulusal dil" olduğuna pek de inanmış görünmüyor; daha doğrusu, özlenen, istenen "yeni"yi "eski" ile savunuyorlardı. Yunus Emre, halk şiiri, geçen yüzyılda olduğu gibi (Sünbülzade Vehbi'nin "Sühan kasidesi"nde

söylediği gibi) önemsenmiyor, bilim alanında, Avrupa dillerinde geçen kavramların karşılıkları bile Arap-Fars dillerinden türetiliyordu. Felsefe, matematik, fizik, kimya, biyoloji bg. bilim, düşünce dallarının kavramları Arap dilinde bile bulunmayan, Osmanlı aydınınca üretilen dil varlıklarıyla karşılanmak isteniyor, bu yolda çalışılıyordu. XIX. yy. sonlarıyla XX. yy. başlarında yaşayan matematikçi Salih Zeki Bey bile, kendi çalışma alanına giren kavramları Arapçadan türetiyordu. Dil, ulus varlığında, bir bilinçlenme ilkesi diye anlaşılmıyor, onun düşünce evrenindeki etkisi, katkısı, geliştirici gücü önemsenmiyordu. Ziya Paşa, bir yazısında, "Bizim gerçek şiirimiz halk şiiridir" anlamını içeren sözler söylerken, XVI. yy. divan şiirinde bile kullanılmamış Arapça-Farsça sözcükleri aktarmaktan kendini alamamıştı.

XIX. yy. Türk şiiri, biri divan, biri halk ağzını kullanan iki yapılı bir varlıktır. Şinasi, Nâmık Kemâl, Ziya Paşa gibi ozanlarda böyle iki dilde şiir söyleme bir alışkanlık niteliğindeydi. Ulusal dil bilinci, tabana oturmamış, uzaktan görünmüş ancak boşluktadır.

Gören saçın arasından yüzün parıltısını
Sanır ki kare bulutun içinde gün doğmuş
Yanında kan ile yaş içre kaldığım görüp el
Demez mi kim birini su kızı suya boğmuş

Şinâsi'nin öz Türkçe olan bu dörtlüğü "mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'ilün" ölçüsüyledir. Kimi yazılarında böyle bir dili, böyle bir dille yazmayı savunur. Öte yandan;

Sâki safâ-yı subha sabâhat virür sabuh
Oldur mahabbet ehline misbah-ı kalb-ü ruh
Tufânı kopsa âlem-i âbın şarâb ile
Keşti-i bezmi kurtarır aklın misâl-i Nuh

dizelerini yazmakta, savunduğu ile çelişkiye düşmekte bir sakınca görmez. Oysa Şinâsi, çağın ortalarında, yaşadığı dönemde, yeniliğin, düşünce özgürlüğünün, Avrupa'da görülen gelişme, ilerleme olaylarının ülkemize aktarılmasını, gözden uzak tutulmamasını ileri sürenlerin başında gelir.

Akşam olur güneş gider şimdi buradan
Garip garip kaval çalar çoban dereden

Pek körpesin esirgesin seni Yaradan
Gir sürüye kurt kapmasın gel kuzucağım
Sonra yârdan ayrılırsın ah yavrucağım

dizelerini söyleyen, yeniliği savunan, Avrupa uygarlığının ürünlerinden, düşünce varlıklarından yararlanmanın, dille halka yönelmenin gereğini ileri süren Ziya Paşa'dır. Bu dizeleri yazan ozan, hangi düşüncenin etkisinde kaldığını, eskiden, eski şiir geleneğinden kopamadığını da, örnekler vererek, ortaya koyar.

Bu kârgâh-ı sun' aceb dershânedir
Her nakış bir kitâb-ı ledünden nişânedir
Gerdun bir âsiyâb-ı felâket-medârdır
Güyâ içinde âdem-i âvâre dânedir

türünden divan ozanlarının diliyle söylenmiş dizeler de gene Ziya Paşa'nındır. Düzyazılarında kullandığı dil de böyle ağırdır, kimi dizeleri ise yarı yarıya Arapça-Farsçadır. Özgürlüğün, bağımsızlığın en gür sesli savunucusu olan Nâmık Kemâl de böyle ikili bir dil anlayışını sürdürür.

Sen öldürsen anan ağlar
İmam iskatını sağlar
Kurdlar kuşlar kırlar dağlar
Etini yer ölmeye gör

*

Kazmayı urdum mezâre
Kemik çıktı pâre pâre
Can verip aldanma yâre
Senden geçer ölmeye gör.

Halk diliyle söylenen bu dizelerin konuşulan Türkçe olduğundan kimsenin koşkusu bulunmasa gerek. Oysa gene Nâmık Kemâl;

Amâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır
Serhaddimize kal'a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarız ziynetimiz kanlı kefendir

dizeleriyle başlayan şiirinden sonra, dilini daha ağırlaştırarak;

Görüb ahkâm-ı asrı münharif sıdk-u selâmetden
Çekildik izzet-ü ikbâl ile bâb-ı hükümetden

diye başlayan ünlü şiirini söylemiş, eski dili, birkaç şiiri dışında, bütünlüğüyle sürdürmüştür.

Bu alıntılarla, bu karşılaştırmalarla, XIX. yy. aydınlarını suçlama gibi sanının uyanması, düşüncemizin böyle bir sanıyı gerekli kılacak nitelikte olduğu sözkonusu değildir. Söylenmek istenen, bu dönemin içinde bulunduğu durumun niteliğidir, yeniyle eskinin yanyana yürütüldüğü, yeniyi savunurken eskiden de büsbütün kopulamadığıdır. Bu, çağın bir özelliğidir, gereğidir. Bunun dışına çıkmak, günümüzde sanıldığı gibi, pek de kolay değildi. Ozanın sesleneceği okuyucunun alışageldiği, düşünce ortamında yetiştiği, bir dil vardı. Bu çağının aydınlarının diliydi. Aydın denince, öncelikle, bu dili bilen, yazan kimse anlaşılıyordu. Bu dil, XIX. yy. aydınını geçmişe bağlayan, onu tarih içinde belli bir dönemin varlığı yapan tek olanaktı.

XIX. yy. divan şiirini incelerken, onu yaratan geçmişi bir yana atma, kendi çağıyla başlatma olanağı yoktur. Bu şiir bir dönemin değil, bir geleneğin, belli bir dönemdeki uzantısı olan şiiridir. Bu şiir, XIX. yy. çizgisi içinde kalmaz, değişmeden, XX. yy. başlarına, çok dar, içekapalı bir alanda da olsa, ortalarına değin sürer. XX. yy. başlarında öğrenim görmüş aydınlar arasından çıkan ozanlar, yazarlar içinde eskiyi sürdürmek dileğiyle "gazel" yazanların sayısı az değildir. Nitekim XIX. yy. ortalarına doğru, bir yandan divan geleneğine bağlanan, bir yandan da Avrupa şiirinin etkisiyle halk dilini kullanan ozanlar "eski ile yeni" olanı "yanyana" yürütme eğiliminden kurtulamamışlardı. Bunların etkisi XX. yy. ortalarına değin sürdü. Yahya Kemal'in "Eski Şiirin Rüzgârıyle" adı altında toplanan şiirleri divan şiirinin ufak bir uzantısı sayılabilir. Bu davranış, Türk şiirinde "iki başlı" olmadan öteye geçemedi, sonunda da büsbütün bırakıldı. Dilde başlayan yenileşme, ulusallaşma akımı eski geleneği yendi. Divan şiiri bir "tarih varlığı" olarak kaldı. Bu tarih varlığını oluşturan düşünce öğeleri de beslenecek kaynak bulamadı, yeni uygarlık ortamının verileriyle geçinmeye elverişli bir yapısı yoktu.

XIX. yy. divan şiirinin içeriği, kaynaklandığı geçmişle karşılaştırılabilecek bir nitelikte de değildir. Eski şiirin derinliği varlıklılığı, becerisi, inceliği, örgüsü XIX. yy. divan şiirinde yoktur. Yenişehirli Avni, Leskofçalı Galib, Hersekli Arif Hikmet gibi eski şiir geleneğini sürdüren ozanlarda da, başta Naili olmak üzere, daha çok XVIII. yy. ozanlarının açık etkileri-

ni görmek kolaydır. "Nazire" denen, başkasının şiirine öykünerek yazılan şiirlerin XIX. yy.ki gibi bol olduğu bir dönem görülmemiştir. Bu çağın düşünce ortamı incelendiğinde, ilk göze çarpan gerçek, toplumun bilgi bakımından kendi kendini besleyecek verimden yoksun olduğudur. Toplum istese de istemese de geçen uzun sürelerin etkisiyle birtakım değişmelere uğramıştır. Çağın getirdiği yaşama koşulları geleneğin koruduğu alışkanlıkları geçersiz kılmış, içten içe sızan yenilikler birtakım değişikliklere yolaçmıştır. Osmanlı yönetiminin "Tanzimat"a gelişi kendi istemiyle değildi, çağ onu böyle bir girişimin kıyısına değin götürmüş, yapılacak başka bir işin olmadığını göstermiştir. İlk görüntüsü toplum kurumlarına yansıyan bu gerekim, kısa bir süre içinde, şiiri, öteki yazın ürünlerini etkilemiştir. Şinâsi'nin çıkışı, Nâmık Kemal'le Ziya Paşa'nın girişimleri nedensiz değildir. Çağın anlayışına göre "yeni" sayılan, yönetimin, belli bir dönemde, baskısıyla karşı karşıya gelen bu aydınlar, daha yaşarken yaptıklarının yeterli olmadığını gördüler. Ancak, yapılabilecek başka bir iş de yoktu. Aşağı yukarı altıyüz yılı aşan bir dönemin köklendirdiği kurumları birdenbire değiştirme, yenileştirme olanağı bulunmuyordu. Onarılması, biraz yenileştirilmesi istenen kimi toplum kurumlarının özü çürümüş, içi boşalmış, yalnız katı kabukları kalmıştı. Bunlara yeni bir öz bulmak da elden gelecek iş değildi. Yapılması gereken tek iş, bu kabukları ortadan kaldırıp toprağı kazarak yeni ekinler ekmek, yeni eşkinler dikmekti. Oysa bu da çok güç bir olaydı. İlk bakışta yazın alanı, en uygunu gibi göründü, sonuç bu sanıyı doğrulamadı. Yeni bir şiir türü denemesine girişen, yukarda adları sayılan üç ozan, bir yandan da eskinin gölgesine sığınmadan edemedi. Yeniden yana olmak, eskiyi büsbütün incitmemek, ürkütmemek XIX. yy. şiirinin, düzyazısının başlıca özelliği olarak kaldı. Muallim Naci, Recaizâde Ekrem gibi çağına göre "yeni" sayılabilen aydınların "gazel" türünü bırakamadıkları görülüyor. Muallim Naci'yi eskiden yana sayanlar arasında, ondan daha eski olanlar da görülüyor.

XIX. yy. toplumunda "iki yanlı" olmak bir çelişkidir, ancak bu çelişkinin nedeni tek tek kişiler değildir, toplumun yapısıdır, onu oluşturan öğelerde ki içten çözülmedir. Çağın kimi aydını bu çözülmeyi görüyor, yetiştiği ortamdan aldığı bilgi ile, bunun kaynağına inemiyor, çözülmenin köklerini bulamıyor, yalnız yüze vuran yanını görebiliyor. Bu çağın en ilginç yanı, en önemli toplum olayı yıkıma götüren çözülmeyi, eskinin tükenmişliğinde değil de, yeninin doğuşunda bulma, yeniyi suçlama eğilimidir. Oysa yenilik akımı, yenileşme isteği çöküşün, toplumsal çözülmenin doğal sonucudur, çözülmenin nedeni yenilik atılımı değildir. Ancak bu gerçek yön anlaşılmak, anlatılmak istenmiyor da, çözül-

meyi önlemek, geleceği kurtarmak için doğan yenilik yıkımın, çöküşün kaynağı diye gösteriliyor.

XIX. yy. şiirinde, divan geleneğini sürdürenleri de kapsayarak, görülen ikileşme, eski-yeni tartışması üst düzeyden gelen, boşlukta sallanan bir olay değildir. Bu ikileşmede başlıca neden, tek tek kişileri aşan, bir yerde onları da etkisi altına alarak geçmişten kopmaya, çağdaş ortama iten, yaşama biçimidir. Divan şiiri geleneğini sürdüren bir ozanın yaşayış biçimine baktığımızda, çağın yeni buluşlarından yararlanmada, yenilik yanlılarından geri kalmadığını görürüz. Sözgelişi şiirlerini günlük yayın araçlarında yayımlıyor, basımevlerinde "divan"ını bastırıyor, Avrupa'dan giysilik gereç, yemek takımı, çay takımı bg. nesneler alıyor. İlk bakışta önemsiz gibi görünen bu olayın, gün geçtikçe yaşama düzeninde, birtakım köklü değişmeler yaptığı açık bir gerçektir. Çağın şiirini, düzyazısını incelerken bu gerçeği bir yana bırakmak, olaya ışık tutan ışıldaklardan birini söndürmek demektir. Divan şiirinin eski kaynaklarından yararlanan XIX. yy. ozanı, "gazel"ine benzeri (nazire) yazdığı eski ozan gibi yaşamıyor besbelli. Nâili'nin izini süren Yenişehirli Avni'nin çağında, Nâili gibi yaşadığını kimse söyleyemez. sözgelişi Bâki'nin yaşadığı çağ, düşünce ortamı onun şiirini besliyordu; oysa Hersekli Arif Hikmet için bunu söyleyemeyiz, onun ortamı kendi şiirine yeterdi diyemeyiz. Yetse kendinden önce iki çağın ozanlarına "geri" dönmezdi. Bu durum bize, XIX. yy. divan ozanının, bir "bunalım insanı" olduğunu gösterir.

*

XX. yy. divan şiiri, daha dar bir alanda, eskinin uzantısı olmaktan öteye geçemez. Kavramlar, ölçü, deyimler, konular olduğu gibi aktarılır. Elde bulunan yazılı kaynaklar incelendiğinde, XX. yy.da sürdürülmek istenen divan şiiri geleneğinin, Osmanlı İmparatorluğunun en güçlü, başarılı dönemine duyulan bir özlemden kaynaklandığı kolayca anlaşılır. Özellikle eski ile yeni arasında gidip gelen, Osmanlı ile günümüz toplumunu birbirine bağlama özlemi çeken Yahya Kemal ile çevresinde toplananların şiirlerinde bu eğilim bütün açıklığıyla kendini gösterir. Yahya Kemal'in "Eski Şiirin Rüzgârıyla" adlı yapıtında toplanan şiirleri, daha doğrusu "Kendi Gökkubbemiz" adını taşıyan kitabındakiler bile Osmanlı İmparatorluğunun görkemli dönemine duyulan özlemin izlerini taşır. Süleyman Nazif, Cenab Şahabeddin, Abdulaziz Mecdi, Hüseyin Siyret, Hüseyin Rifat, Neyzen Tevfik bg. İbnülemin Mahmud Kemal'in "Son Asır Türk Şairleri" adlı yapıtında yeralan yüzlerce ozan içinde yeni sayılabilecek birkaç kişi vardır ancak. Cumhuriyet döneminin getirdiği yenilik, adı geçen ozanların, kimi şiirlerine yalnız biçim olarak girmiştir denebilir. Divan şiiri, XX. yy. ozanının düşünce evreninde, bir özenme, geçmişi yaşatma özlemi olarak kalır. Bu özlem, özenilen dönemin bütün inceliklerini, başarı ögelerini sürdürmeye, yeni bir anlayışla yeni bir ortam kurmaya yetmez. Toplum düzeni, yaşama biçimi, karşılıklı insan davranışları

değişmiş, dil kendiliğinden arınmaya başlamış, beğeniler, ilişkiler bambaşka bir nitelik kazanma yoluna girmiştir. Öyle ki, eskiyi yaşatma bile yeninin yarattığı olanaklarla bağlantılı kılınmıştır. Giysi yeni, gövde eski olunca özle kabuk aykırılığı belirir, sonunda birbirini yadsıyan bu iki iğreti varlık birbirinden kopar. Ulusların tarihinde geçmiş dönemler önemlidir. Ancak, bu önem, geçmişi olduğu gibi yaşatma değil "kendini bilme" anlamında alınırsa yararlı, etkili olabilir.

Osmanlı İmparatorluğunun, Birinci Dünya Savaşı sonunda uğradığı yenilgi, toplum kurumlarının XVI. yy.dan bu yana içten içe çözülmeye başlamasının doğal sonucudur. Bu savaşta yenik düşen Anadolu insanı değil, yüzlerce yıldır; Batı ülkelerinde hızla yürüyen yeni gelişmeler karşısında, çağına yabancı kalmayı yaşama koşulu sayan, yönetim biçimidir. Nitekim Anadolu insanı yenilmediğini, yenilmeyeceğini Kurtuluş Savaşı'nda bütün açık seçikliğiyle göstermiştir, ortaya koymuştur. Oysa, divan şiirini sürdürme özlemi duyanlar, bu tarih gerçeğini görmemiş, görememiştir. Şiiri, toplum gerçeklerinin ötesinde, soyut bir dil ürünü, bir kavram varlığı diye anlamanın hangi sorunu çözeceği, ne işe yarayacağı gözden uzak tutulmuştur. Bir toplumun şiiri başka, gerçeği başka telden çalarsa, o toplumda içten içe çözülme, dağılma var demektir. Nitekim XIX. yy. divan şiirinde bu gerçek bütün açıklığıyla görünmektedir. Yeniliği isteyen, yeni yanlısı görünen ozanın diliyle düşünceleri arasında bağlantı yoktur. Düşünürken başka, yazarken başka dil kullanan bir kimsenin düşünme odaklarında kopukluk var demektir. Bu kopukluğun bilincine varmak da pek kolay değildir, köklü bir eğitimi, kökenlere inen, kendi kendini besleyebilen bir uygarlık ürününü gerektirir. Özü değiştiremeyen, yalnız bir kabuk niteliğinde olan kimi kurumların değiştirilmesi çağdaş olmaya yetmez. Çağdaş olmak kabuğun değil özün değişmesini, görünüşte değil, kurucu öğede yeni olmayı gerektirir. XX. yy. divan şiirinde de bu özellik görünüyor. Az çok arınmış, yeni sayılabilecek bir dille eskiyi söylemek çağdaş olmanın uzağından geçmek, onu anlamamaktır. Şiirde, çokluk, biçime yönelik değişmeler yeni sanılır; eski bir dokumanın kesilip biçilmesiyle dikilen bir giysi gibi. Oysa, bu değişme bir "görünüş" olmaktan öteye geçemez, kendini sürdürmeyi dıştan başkalaşma olarak anlar. Günün birinde, gerçek yeniyle yüzyüze gelinince, hangisinin seçilmesi gerektiği konusunda kuşku başlar. Yeni biçimde olduğunu sanan, biçim değişikliğini yenilik diye anlayan bir kimsenin böyle bir durumda sarsılmaması olanak dışıdır. Bu sarsılma düşüncede bunalıma değin gider. İşte XIX. yy. ile XX. yy. divan şiirinde gördüğümüz "yenilik" bu türdendir, bir düşünce bunalımının yarattığı biçim değiştirmedir. Bu biçimin içindeki öze bakıldığında, XIX., XX. yy.da en başarılı, en güçlü sayılan bir divan ozanının, yenilik bakımından, XV. yy. divan ozanı Necati Beğ'in çok mu çok gerisinde kaldığı, ondan çok eski olduğu görülür.

Sözi candan gelen yârun leb-i handânını buldum
Sözümi cân ile dinlen ki sözün cânını buldum

dizeleri Necati Beğ'(öl.1509)indir.

Zamân o gül gibi gül görmemiş zamân olalı
Gülün güzelliği dillerde dâstân olalı

dizeleri de Yahya Kemal'(öl.1958)indir. İki ozanın dili birbirine yakın, söyleyiş özelliği pek değişmiyor, kullanılan ölçü ise "aruz" olup biçim bakımından ayrılık yok. Oysa, işi söyleyiş özelliğinin arkasında yatan "yeni"yi bulmaya, duygu derinliğine varmaya bırakınca bambaşka bir durumla karşılaşıyoruz. Birincisinde ölçü, dil, söyleyiş gibi öğelerin arkasında "derinlik" denen bir nitelik var. İkincisinde, ölçünün sağladığı olanaklardan yararlanan bir söyleyiş güzelliği var, derinlik yok. Birincisinde anlatılan bir duyuş bir seziş derinliğidir. Bu derinlik "sözün canı"anlatımında somutlaşıyor, "söz"le "can" arasındaki bağlantı bir varlık sorununa dönüşüyor. "Sözi candan gelen yâr" anlatımında ikinci bir derinlik görülüyor. Buna karşılık ikinci ozanımızın dizelerinde bütün söyleyiş özelliği, akıcılık "gül" ile "güzellik" sözcüklerinin eşsesli oluşundan kaynaklanıyor.

XIX. yy.ın en güçlü divan ozanı sayılan Yenişehirli Avni (öl.1883) ile XIV. yy. ozanı Nesimi (öl.1408-18?) arasında böyle bir karşılaştırma yapıldığında, şiirin hangi özelliği bakımından olursa olsun, ikincinin birinciden çok daha yeni, derin, özgün bir nitelik taşıdığını görüp anlamakta güçlük çekmeyiz. Bu durum, bu aykırılık nereden geliyor? Bu sorunun karşılığını bulmak pek güç değildir. Nesimi yaşadığı çağın insanıdır, ozanıdır. Onun yaşadığı çağda topluma düzen veren değerler (erdem, sevgi, saygı, iyilik, güzellik, doğruluk, bg.) insanın özünü de yönlendiriyordu. Çağın değerleriyle ozanın yaşama, davranma, düşünme biçimi arasında bağlantı vardı, birlik-bütünlük egemendi. Nesimi'nin yaşadığı çağda, şiirinden, elimizde bulunan yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre yönlendirici değerler inançlarla yoğurulmuştu. Bu inançlar dinden, ayrı bir evren anlayışından kaynaklanıyordu. Oysa XIX.yy.da yaşayan ozanımızın durumu böyle değildi. Onun, içinde bulunduğu toplumu düzenleyen değerler, çağın yapısı, gidişi gereği dinden uzaklaşmaya başlamıştı. Yaşanan ortamla düşünce ortamı arasında kopukluk vardı. XIX.yy. ozanı Avrupa'dan alınan uygarlık araçlarından yararlanıyordu. Şiirlerini yayınladığı araç, yararlandığı buğulu gemi, giysilerinin önemli bir bölümünü oluşturan dokumaları yapan aygıt, sağlığını korumak için kullandığı gereçlerin en etkilileri bg. nesneler, sürdürdüğü şiir

geleneğini besleyen topluma Batı'dan, başka inançların taşıyıcısı olan insanların yaşadıkları ülkelerden geliyordu. İlk bakışta bu önemsiz gibi gelebilir bize. Ancak, yaratılan ürünle toplum yapısı arasında iki bağlantıyı derinlemesine araştırınca bambaşka bir sonuçla karşılaşırız.

XX. yy.da divan şiiri geleneğini sürdüren ozanlar arasında, divan şiirinin doğduğu yaşama ortamına göre davranan, şiiri ile yaşadığı gerçekler arasında uyum sağlayanı yoktur. Onlara göre şiir bir "tutum" işidir, buna eskiler "meşreb" derlerdi. Ozanın gözünde önemli olan, belli ölçüler içinde, uyum sağlamak, şiirini bütünlüğe ulaştırmaktı. Eskiden olduğu gibi, XX. yy. divan ozanında da, iki dizeden oluşan, "beyt" denen birim şiirin öğesidir. Anlam bu iki dizeli öğededir. Bu iki dizeli birimin, önündekilerle, ardından gelenler arasında anlam bağlantısı yoktur, bağlantı ölçünün sağladığı ses uyumundan öteye geçmez. Bu dönemin divan şiiri ürünleri içinde, toplum gerçeklerine değinenler yok değildir, ancak, bu değinme şiirin bütününü değil, dizelerden oluşan tek tek birimleri kapsar. Bütün dizeleriyle bir olayı anlatan, işleyen "gazel" sayısı birkaçı geçmez. Yüzelli yılı kuşatan, yüzlerce ozanın elinden çıkan onbinlerce şiirden birkaçının konu bütünlüğü taşıması da, yaratıcılık bakımından, örnek bir varlık sayılmasa gerek. Bu şiirin belli bir yörede kalması, toplumun önemli bir kesimine yayılamaması yine kendi yapısı, kendi geleneği gereğidir. Divan şiiri, eski söyleyişle "sohbet şiiri"dir, belli bir kesimin beğencini dilegetirir; bu nedenle de belli toplantılarda, belli söyleşmelerde okunur, tadına varılır. XIX. yy.da basın araçlarının çoğalması, kullanılması bu şiirin geniş bir alana yayılmasını sağlayamadı. Bu şiir, toplumun, eskiden olduğu gibi belli bir kesimin dışına taşıp yaşama, beslenme olanağı bulamadı. Cumhuriyet döneminden sonra, divan şiirinin kıyıda kalmasını, "Dil devrimi"nin doğal bir sonucu olarak görmek, olayların akışına ters düşer. XIX. yy. basım araçları, divan şiirini savunanların, sürdürenlerin egemenliği altındaydı. Böyle olmasına karşılık, bu şiirdeki gerileme, kabuğuna çekilmenin önüne geçilemedi. O dönemde dille ilgili bir "devlet sorunu"da yoktu. Sultan İkinci Abdülhamid'in Arapçayı "yazışma dili", ya da "devlet dili" olarak uygulama alanına koymak istediği de söylenir. Onun sultanlığı döneminde Türkçe bilmeyen, yalnız Arapça konuşan "sadrazam" bile vardı. Demek, divan şiirinin gittikçe gerilemesi, çok ufak bir topluluğun oluşturduğu ortamda barınması başka nedenlere dayanmaktadır. Bütün sorun, şiiri toplum olayları dışında, bağımsız, kendi kendine yeten bir ürün diye görmeden doğuyor. Toplumun attığını, hangi güç kaynağı olursa olsun ayakta tutamaz, toplumun suyunu kestiği bir düşünce ortamını sulayan ırmak yoktur.

★

Vasıf Osman, Enderuni

İstanbul'da doğdu, doğum yılı bilinmiyor, 1824'te İstanbul'da öldü. Saray'da (Enderun) öğrenim gördü. Yaşamının çoğu saray çevresinde, görevli olarak geçti. Nedim'in etkisinde kalan Vasıf Osman'ın şiirlerinde başlıca özellik duyarlılık, söyleyiş kolaylığı, alaydır. Özgün buluşları olmamakla birlikte etkileyici bir söyleyişi vardır. Halk deyimleri, yer yer atasözlerini içeren şiirlerinde çağının yaşam beğenci, toplum anlayışı sergilenir. Şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

1- Her bir merâm yâre tamâm söylenilmiyor
Olmazsa yâr âşıka râm söylenilmiyor

2- Muhtâc bûs-i lâ'line yârin recâ-yi vasl
Mest olmadıkça asl-ı merâm söylenilmiyor

3- Tenhâde bulsam ol peri-zâdi telâşdan
Lüknet gelüb zebâne kelâm söylenilmiyor

4- Dahl itme bana derd-i dilin söylemez diyü
Aşık ne yapsun âh paşam söylenilmiyor

5- Vâsıf bezmde böyle gazel dest-i yârdan
Nûş itmedikçe bir iki câm söylenilmiyor

Ölçü: *Nuş itme / dikçe bir i / ki câm söyle / nilmiyor*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- Her dilek sevgiliye bütün olarak söylenilmiyor
Sevgili kendini sevene bağlanmazsa söylenilmiyor

2- Sevgiliye kavuşma yakarışı kızıl dudağına öpmek içindir
Oysa içip kendinden geçmedikçe dileğin gerçeği söylenilmiyor

3- O peri yaratılışlıyı tenhada bulsam bile
Dilim dolanıyor, tutuluyor söz söylenilmiyor

4- Beni gönlünün çektiğini söylemez diye suçlama
Seven ne yapsın a paşam söylenilmiyor

5- Ey Vâsıf, toplantıda, böyle güzel bir gazel
Sevgilinin elinden bir kadeh içmedikçe söylenilmiyor.

Dil özellikleri:

Merâm: dilek, istek, gönüldeki eğilim, erek.
Râm olmak: bağlanmak, içini açmak, bağlılık göstermek.
Muhtâc: gereksinen, gerekseyen, bir nesneye gereksinme duyan.
Bus-i lâ'l: dudağı öpme, kızıl dudağı öpme.
Recâ-yi vasl: kavuşma yakarışı, buluşma yalvarışı.
Asl-ı merâm: isteğin gerçeği, dileğin özü, ereğin ne olduğu.
Peri-zâd: peri yaratılışlı, peri çocuğu, peri nitelikli, sevgili, güzel.
Lüknet gelüb zebâne: dile tutukluk gelerek, dil tutularak.
Telâş: şaşma, şaşırma, ne yapacağını bilmeme, işleri karıştırma.
Dahl itme: suçlama, kınama, suçlu sayma.
Derd-i dil: gönül derdi, kişinin çektiği acı, gönül acısı, iç sıkıntısı.
Dest-i yâr: sevgilinin eli, sevgili eli.
Nûş itmedikçe: içmedikçe, içmeyince.

1- Erbâb-ı lütf-ü himmet o da bir zaman imiş
Biz görmedik inâyet o da bir zaman imiş

2- Yâr-i kadimin itmez imiş dostan fedâ
Yârânda mürüvvet o da bir zaman imiş

3- Şimdi münâfıkanedir ülfet zamanede
Ahbâb ile mahabbet o da bir zaman imiş

4- Hâhiş ne bizde kaldı ne yâr-ü yârânda
Cünbüş mahabbet ülfet o da bir zaman imiş

5- Ne zevkler idi leyle-i helvâda yâr ile
Ağız ağıza tatlu sohbet o da bir zaman imiş

6- Kim şimdi nazm-ü nesre ider Vâsıf i'tibâr
İnşâ vü nesre rağbet o da bir zaman imiş

Ölçü: *Ağz ağza / tatlu sohbet / o da bir za / man imiş*
maf'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1- Yardım seven, koruyan kimseler varmış o da bir zaman imiş
Yardımseverlik varmış, biz görmedik, o da bir zaman imiş

2- Gönüldeşler eski arkadaşını bırakmazmış
Gönüldeşlerde yardımseverlik o da bir zaman imiş

3- Şimdi, çağımızda, karşılıklı söyleşme arabozuculuk,
ikiyüzlülük gibidir
Gönüldeşlerle karşılıklı sevgi saygı o da bir zaman imiş

4- İstek ne bizde kaldı ne de gönüldeşlerde, tanıdıklarda
Eğlence, tatlı tatlı söyleşme, birbirini sevme o da bir zaman imiş

5- Ne eğlencelerdi onlar, helva gecesi sevgiliyle
Ağız ağıza verip tatlı tatlı konuşma o da bir zaman imiş

6- Ey Vâsıf şiire, düzyazıya değer veren kim şimdi
Şiire, güzel yazıya ilgi duyma o da bir zaman imiş.

Dil özellikleri:

Erbâb-ı lütf-ü himmet: yardım seven ve koruyan kimseler.

İnâyet: yardımseverlik, tanrı yardımı.

Yâr-i kadim: eski gönüldeş, eski dost, eski arkadaş, eski sevgili.

Dostan: dostlar, gönüldeşler, sevgililer, arkadaşlar.

Yârân: gönüldeşler, arkadaşlar, dostlar.

Mürüvvet: yardımseverlik, koruyuculuk, el tutuculuk.

Münafıkane: arabozucu gibi, ortalığı karıştırırcasına, insanlar arasına kırgınlık sokarcasına, ikiyüzlüce.

Ülfet: tatlı tatlı söyleşme, güzel güzel konuşma (karşılıklı olarak).

Ahbâb ile mahabbet: dostlarla karşılıklı tatlı tatlı konuşup söyleşme.

Hâhiş: istek, dilek, eğilim.

Yâr-ü yârân: sevgili ve dostlar, gönüldeşler, arkadaşlar.

Cünbüş: eğlence, söyleşip eğlenme.

Leyle-i helvâ: helva gecesi, eskiden toplanılır helva kavrularak tatlı tatlı söyleşilirdi; buna "Leyle-i helvâ (helva gecesi) denirdi.

Nazm-ü nesr: şiir ve düzyazı, koşuk ve düzyazı.

İ'tibâr: değer verme, değerli tutma.

İnşâ: güzel yazı, ölçülü, uyumlu düzyazı.

Vü: ve, ile.

Nesr: düzyazının her türü. Ölçülü, uyumlu, ozanca olan düzyazıya eskiden "inşa", öteki türden düzyazıya da "nesr, nesir" denirdi. "İnşa"da yaratıcılık, beceri başlıca koşuldu.

1- Efendim gûş-i efgan it
Beni ağlatma handân it

2- Kerem kıl vasla şâyân it
Ne emrin varsa fermân it

*

3- Bu nâr-i aşk ile her bâr
Derûnum oldı âteş-zâr

4- Ne olmak ihtimâli var
Ne emrin varsa fermân it

*

5- Gözüm tâ subha dek bi-hâb
Gönül bimâr-u can bi-tâb

6- Dilersen yık dilersen yap
Ne emrin varsa fermân it

*

7- Visâlinle beni güldür
Bu zirâ mevsim-i güldür

8- Ya âzâd eyle ya öldür
Ne emrin varsa fermân it

*

9- İdüb azm-i reh-i gülşen
Bugün Vâsıf'la erkenden

10- Efendim işte geldim ben
Ne emrin varsa fermân it

Ölçü: *Efendim iş / te geldim ben*
mefâilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. 0/664.)

- III -

1- Efendim iniltiye kulak ver
Beni ağlatma güldür

2- Yardım et sana kavuşmaya değer bul
Ne buyruğun varsa bildir

*

3- Bu sevgi ateşiyle her zaman
İçim ateşlik oldu

4- Ne olması olasıdır, ne olabilir
Ne buyruğun varsa bildir

*

5- Gözüm sabaha dek uykusuz
Gönül hasta can yorgun

6- Dilersen yık dilersen yap
Ne buyruğun varsa bildir

*

7- Sana kavuşturup beni güldür
Artık gül dönemidir

8- Ya salıver ya öldür
Ne buyruğun varsa bildir

*

9- *Gül bahçesine giden yola gir*
Bugün Vasıf'la erkenden

10- *Efendim işte geldim ben*
Ne buyruğun varsa bildir.

Dil özellikleri:

Gûş-i efgan it: çığlığa kulak ver, duy, dinle, işit.

Handân it: güldür (*handân*/gülen).

Vasla şâyân: kavuşmaya değer, buluşmaya değer, yaraşır.

Fermân it: buyur, bildir, buyruğunu bildir.

Her bâr: her zaman, boyuna, her yerde.

Nâr-ı aşk: aşk ateşi, sevgi yalımı.

Ateş-zâr: ateşlik, ateş yeri, ocak.

Derunum: içim, gönlüm.

İhtimal: olası, olasıca, olabilme durumu.

Bi-hâb: uykusuz.

Ta subha dek: sabaha dek, sabaha değin, sabaha kadar.

Bimâr-ü bi-tâb: hasta ve yorgun (*bimâr*/hasta, *bi-tâb*/yorgun, bitkin).

Mevsim-i gül: gül dönemi, gül mevsimi, güllerin açtığı dönem.

Azâd it: salıver, bağdan çöz, özgür kıl, bağımsız kıl.

Azm-i reh-i gülşen: gül bahçesinin yoluna gitme, gül bahçesine giden yola koyulma.

İzzet Molla

Keçecizâde İzzet Molla, 1785 de İstanbul'da doğdu, 1829 da Sıvas'ta öldü. Medrese öğrenimi gördü. Bir süre kadılık görevinde bulundu, Keşan'a sürüldü, görevle Sıvas'a gönderildi. İzzet Molla, sürgün edildiği Keşan'da başından geçenleri *Mihnet-Keşan* adlı yapıtında işleyince, büyük ün kazandı.

İzzet Molla, divan yazını geleneğini sürdürmesine karşın, şiirlerinde yaşam gerçeklerini, yer. yer yerici, alaylı, eğlenceli bir dille anlatır. Atasözlerine, halk deyimlerine geniş yer verir. Kimi dizeleri atasözü niteliğinde söylenir. Adı geçen yapıtından başka *Gülşen-i Aşk* ile şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

1- Meşhûrdur ki fisk ile olmaz cihân harâb
Eyler anı müdâhene-i âlimân harâb

2- Bilmez ki iki kat yıkılır kendi halkdan
İster cihân yıkıldığını hânümân harâb

3- Amâl-i hayr süllemidir kasr-ı cennetin
Mümkin mi çıkma olsa eger nerdüban harâb

4- Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin
Bülbül hamuş havz tehi gülsitân harâb

5- Çıkmaz bahâra değmede biçâre andelib
Pejmürde bâl vakt şitâ âşiyân harâb

6- Elbetde bir sütuni olurdı bu kubbenin
İzzet nihâyet olmasa kevn-ü mekân harâb

Ölçü: *çıkmaz ba / hâra değme / de biçâre / andelib*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1- *Dünya eğrilikle yıkılmaz ünlüdür bu söz*
Onu yıkan bilginlerin dalkavuklluğudur

2- *Halktan iki kat çok yıkılacağını bilmez*
Kendi evi yıkıldığı için dünyanın yıkılmasını isteyen

3- *Cennet köşkünün merdiveni iyi işlerdir*
Merdiven yıkılırsa yukarı çıkma olanağı kalır mı

4- *Evrenin öyle bir bahar dönemine geldik ki*
Bülbül susmuş havuz boş gül bahçesi dağılmış

5- *Yoksul bülbül bahara çıkamaz artık*
Kanat sarkık dönem kış yuva yıkılmış

6- *Bu kubbenin bir direği olurdu besbelli*
Ey İzzet oluşla varlık yokluğa dönmeseydi.

Dil özellikleri:

Meşhurdur: ünlüdür, bütün kişilerce bilinir, yaygındır, ağızdan ağıza dolaşmaktadır.

Fısk: doğruluktan ayrılma, eğrilik, sapış.

Müdahene-i âlimân: bilginlerin dalkavukluğu, bilginlerin ikiyüzlülüğü.

Hanümân harâb: evi barkı yıkılmış olan. (Evi barkı yıkılan kimse, dünyanın da yıkılmasını ister, oysa bir kat daha yıkılacağını, halktan iki kat daha çok yıkılacağını bilmez).

Amâl-i hayr: iyi işler, iyi davranışlar, iyi çalışmalar.

Süllem: merdiven, çıkacak.

Kasr-ı cennet: cennet köşkü, cennet konağı.

Nerdüban: merdiven (Türkçede geçen "merdiven" sözcüğü Farsça "nerdübân"ın bozulmuşudur).

Mevsim-i bahâr: bahar dönemi, bahar mevsimi, yazbaşı.

Hamuş: susmuş, suskun.

Havz tehi: havuz boş, havuzda su kalmamış.

Gülsitân harab: gül bahçesi dağılmış, yapraklar dökülüp çiçekler solmuş.

Andelib: bülbül.

Pejmürde: sarkık, dağılmış, dökülmüş, düşük.

Bâl: Kanat. *Pejmürde bâl:* sarkık kanat, uçmaya yetmeyen güçsüz kanat.

Şitâ: kış, kış dönemi.

Aşiyân: yuva, ev bark.

Kevn-ü mekân: varoluş ve varlık, varoluş eylemi ve varolan, varolan ve evren (daha önce açıklandı).

- II -

1- Seyl-ü âteşden emin olmaz yapılmış hâneler
Rahat isterlerse ma'mur olmasın virâneler

2- Bir gelen bir dahi gelmez bak sana ey dehr-i dun
Böyle tekdir eylemez mihmânı sâhib-hâneler

3- Sahn-i teng-i akla sığsa tevsen-i hâlât-ı ışk
Eylemezdi azm-i sahrâ-yi cünûn divâneler

4- Hüsn-ü ışkın şu'lesi birdir nigâh-ı vahdete
Yandı bilmezlikle kendi nârına pervâneler

5- Buy-i dâman-ı şarâb-âludum eyler halkı mest
Ben o sarhoşum ki gezdim bunca yıl meyhâneler

6- Pâre pâre olmayınca ermedi maksudına
Tesliyetdir sine-i sad çâke İzzet şâneler

Ölçü: *Tesliyetdir / sine-i sad / çâke İzzet / şâneler*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Yapılan evler selden ateşten kurtulamaz
Yıkıntılar rahatlık isterse bayındır olmasın

2- Ey aşağılık dünya sana bir gelen bir daha gelmez
Ev sahipleri konukları böyle incitmez, kırmaz

3- Sevgi niteliklerinin dikbaşlı atı usun daracık
Alanına sığsa deliler çöllere düşmezlerdi

4- Varlıkbirliği bakışı için aşk güzelliğinin
Yalını birdir, kelebekler bilmeden kendi ateşlerine yandılar[1]

5- Şaraba bulanmış eteğimin kokusu halkı sarhoş eder
Ben bunca yıl meyhaneleri gezen bir sarhoşum

6- Parça parça olmayınca ereğine varamadı
Ey İzzet yüz parça olan göğüse taraklar birer avutucudur.

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Seyl-ü ateş: sel ve ateş, sel ve yangın.

Emin: güvenli, güven altına alınmış, güvenceli. (Dizede, "yapılan evler selden, yangından dolayı güvence altında değildir, günün birinde yıkılır, yanar" anlamı işlenmiştir).

Rahat: tedirgin olmama, incinmeme, yıkım görmeme. Dinginlik, dingin, dinlek.

Ma'mur: bayındır, donatılmış, yapılmış.

Hâne: ev, yapı, yuva, barınak, içinde yaşanılan kapalı yapı.

Dehr-i dun: aşağılık dünya, alçak dünya, alçak evren.

Tekdir: çıkışma, incitme, gönül kırma.

Sâhib-hâne: ev sahibi, ev ısı, ev iyesi.

Sahn-ı teng-i akl: usun dar alanı.

Tevsen-i hâlât-ı aşk: aşk niteliklerinin dikbaşlı atı, sevgi eylemlerinin dikbaşlı atı, sevginin kolay kolay gem vurulamayan atı, sevginin azgın atı.

Azm-i sahrâ-yi cünun: delilerin çöle düşmesi, çılgınların çöle gitmeleri.

Hüsn-ı ışk: aşkın güzelliği.

Nigâh-ı vahdet: tek bakış, bir bakış. (Burada "vahdet" sözcüğü, tasavvufun "varlıkbirliği" anlayışını yansıtıyor. Bütün varlık türlerinin birlik, bütünlük içinde olduğuna, çokluğunun bir görünüşten öteye geçmediğine inananların gözünde aşkın, güzelin yalımıyla kelebeğin yaklaşıp yandığı mumun yalımı birdir. Kelebek bunu bilmediğinden ışığın yalımına yaklaşıp canından oldu.)

Şu'le: yalım, ateş.

Yandı bilmezlikle kendi nârına: bilmediğinden kendi kendini ateşe attı, kendi ateşine yandı.

Buy-ı dâmân-ı şarâb-âlud: şaraba bulanmış eteğin kokusu.

Sine-i sad-çâk: yüz parça olmuş göğüs.

Tesliyet: avutma, oyalama, gönül eğleme.

- III -

1- Dest-i kutahımızı itmemiş Allah resâ
Menba-i lütfini yoksa elimizle kaparız
2- Bize virsün mi Hudâ âb-i hayât-ı tevfîk
Hızrı bulsak reh-i zulmetde külâhın kaparız

Ölçü: *fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

3- Dest-i şekvâmızı çekdik eteğinden el'an
Yakamızdan elini çekmedi çarh-ı bidâd

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

4- Bilinmez kıymeti ruşen-dilânın vakt-i feyzinde
Güneş tâ batmadıkça zulmet-i şeb âşikâr olmaz

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

*

5- Tüketdi sanma hezâran hikâyet-i ışkı
O kıssadan dahi söylenmedik neler kaldı

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün*

(Kaynak: Divan, Bl. Kt. 0/241.)

- III -

1- Tanrı iyi ki kısa elimizi uzatmamış
Yoksa onun bağış kaynağını elimizle kaparız
2- Tanrı bize yardımının can bağışlayıcı suyunu versin mi
Karanlık yolda Hızır'ı bulsak başlığını kapar kaçarız.

*

3- Biz yakınma elimizi onun eteğinden çektik
Acımasız yazgı elini yakamızdan çekmedi.

*

4- Aydınlık gönüllülerin değeri ışık saçtıkları dönemlerde bilinmez
Güneş batmadan gecenin karanlığı görülmez.

*

5- Bülbüller sevgi öyküsünü tüketti sanma
O öyküden de söylenmedik neler kaldı daha.

Dil özellikleri:

Dest-i kütah: kısa el, her yere yetişemeyen el.

Resâ: ulaşan, yetişen, istenen yere ulaşan.

Menba-ı lütf: bağış kaynağı, veriş kaynağı.

Ab-ı hayât-ı tevfik: Tanrı yardımının can verici suyu, tanrı yardımının dirilik, ölümsüzlük veren suyu.

Reh-i zulmet: karanlık yol.

Dest-i şekvâ: yakınma eli, yakınış eli.

Çarh-ı bidâd: acımasız evren, acımasız yazgı, acımasız dünya.

Ruşen-dilân: aydın gönüllüler, aydınlık gönüller.

Vakt-i feyz: ışık saçma dönemi, bolluk dönemi, verimlilik çağı.

Zulmet-i şeb: gecenin karanlığı, gece karanlığı.

Aşikâr: görünme, ortaya çıkma.

Hezârân: bülbüller... "hezârân" sözcüğü, ayrıca, "binler, binlerce" anlamlamına da gelir. Biz burada "bülbüller" anlamını daha uygun bulduk.

Hikâyet-i aşk: aşk öyküsü, sevgi öyküsü.

Pertev Paşa

Gerçek adı Mehmed Said'tir, 1785 te Darıca'da doğdu, 1837 de Edirne'de öldü. Mehmed Ataullah Efendi'den öğrenim gördükten sonra değişik görevlerde bulunarak paşalığa değin yükseldi. Birçok ayaklanmayı bastırmada, savaşta yararlık gösterdi. Türk-Rus savaşının olumsuz sonucu, Yunanistan'ın bağımsızlık kazanması üzerine görevden uzaklaştırıldı. Sonra yeniden görevlendirildi.

Pertev Paşa, divan geleneğini sürdüren başarılı şiirleriyle ün sağladı. Sevgi konusunu işleyen şiirlerinde duyarlı, akıcı, ince buluşlarla dolu bir dili vardır. Bütün şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

1- Ol zâlimin sitemleri hep hâtırımdadır
Zahm-ı dilin elemleri hep hâtırımdadır

2- Her bir şikenci gerden-i câna kemend ider
Zülfün o piç-ü hamleri hep hâtırımdadır

3- Ben kanlı yaş dökerken o hem bâde nûş ider
Ol bezmin iyş demleri hep hâtırımdadır

4- Oldı egerçi vuslata tebdil iftirâk
Hecrin henüz o gamleri hep hâtırımdadır

5- Cevr-ü cefâsını sayamam yoksa Pertev'â
Ol meh-veşin keremleri hep hâtırımdadır

Ölçü: *Ol meh ve / şin keremle / ri hep hâtı / rımdadır*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1- O acımasızın başa kakışlarını unutmadım
Gönül yarasının acılarını unutmadım

2- Her kıvrımını canın boynuna ip gibi bağlayan
Saçının büklümlerini unutmadım

3- Ben kanlı yaş dökerden o şarap içerdi
O şölenin yiyip içme günlerini unutmadım

4- Ayrılık kavuşmaya dönüşmüşse de
Ayrılığın acılarını daha unutmadım

5- Ey Pertev bana çektirdiği acıyı üzüntüyü sayamam
Ancak o ay gibi güzelin iyiliklerini de unutmadım.

Dil özellikleri:

Hep hâtırımdadır: bir tekini bile unutmadım, hepsi belleğimde, gönlümde saklıdır.

Sitem: başa kakış, başa kakma.

O zâlimin: o acımasızın, o sevgilinin.

Zahm-ı dil: gönül yarası, iç acısı.

Gerden-i can: canın boynu, canın gerdanı.

Piç-ü ham: kıvrım ve büklüm.

Şikenc: kıvrım, büklüm.

İftirak: ayrılık, ayrılma, uzak düşme.

Tebdil: dönüşme, değişme, bir biçimden başka bir biçime girme. (*Tebdil oldı:* dönüştü, değişik)

Henüz: daha, şimdi.

Meh-veş: ay gibi, ay gibi güzel, aya benzeyen güzel, sevgili.

- II -

1- Ya matlebi ya meşrebi ya sikleti vardır
Her bezme gelen kimseyi ahbâb mı sandın

Ölçü: *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ilün*

*

2- Gazelde hâl-i dilin yâne yâne şerh eyle
Ki Pertev elden ele belki dest-i yâre gider

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

(Kaynak: Divan, 1249, Bl.Kt.0/656).

- II -

1- Ya dileği ya tutumu ya ağırlığı vardır
Her toplantıya gelen kimseyi gönüldeş mi sandın

*

2- Gazelde gönül durumunu yana yana açıkla
Ey Pertev elden ele, geçerek sevgilinin eline gider.

Dil özellikleri:

Matleb: istek, dilek, umuş. Bir işe girişirken varılmak istenen sonuç, düşünülen erek.

Meşreb: tutum, davranış biçimi, tutulan yol benimsenen yöntem.

Siklet: tedirginlikten doğan ağırlık, can sıkıcılık.

Hâl-i dil: gönül durumu.

Dest-i yâr: sevgilinin eli, sevgili eli.

Yâne yâne: yana yana (Türkçe olan bu sözcükler, ölçü gereği Farsça imiş gibi söylenmiş).

Aynî

Hasan Aynî, 1766 da Antep'te doğdu, 1837 de İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre Farsça, Arapça okuttu. Yaşadığı dönemin olaylarına "tarih düşürme"kle ün kazanmıştır. Şiirlerinde alay, gülmece, sevgi, yergi gibi değişik konuları işlemiştir. *Nazmü'l-Cavahir, Nusretnâme, Sâkinâme, divan* başlıca yapıtlarıdır.

1- Aşık değilim meylim eger yâre değilse
Bak sîne-i mecrûhuma pür yâre değilse

2- Bu dâirede merkez-i kutbi bulamazsın
Her dem nazarın gerdiş-i pergâre değilse

3- Cem'iyyet-i uşşâkı niçün itdi perişân
Zülf-i siyehin leşker-i mekkâre değilse

4- Bir gün bizi de nâil-i maksud ider elbet
Bu cünbiş-ü devr-i felek âvâre değilse

5- Ol gamze-i hunrize fedâ baş ile cânım
Tiğ-i nigehi kasd-i dil-i zâre değilse

6- Mahbubeye meyl itdi niçün Kays ile Ferhâd
Hemrâh iki divâne-i biçâre değilse

7- Ayni dür-i dendânını vasf eylemez ey şuh
Her beytinin elfâzı güher-pâre değilse

Ölçü: *Bak sine / i mecruhu / ma pür yâre / değilse*
mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'îlü fe'ulün

1- *Aşık değilim eğilimim sevgiliye değilse*
Bak yaralı göğsüme yara dolu değilse

2- *Bu dönen yerde dönüş odağı bulamazsın*
Her zaman bakışım pergelin dönüşüne yönelik değilse

3- *Aşıklar topluluğunu neden dağıttı*
Kara saçın tuzak kurucu aldatıcı asker değilse

4- *Elbet bizi de günün birinde ereğe ulaştırır*
Göğün bu dönüşü, bu eğlencesi boşuna değilse

5- *O kan dökücü baygın bakışın yoluna can baş koyarız*
Bakışın kılıcı düşkün gönülü öldürmek için değilse

6- *Kays ile Ferhâd neden bir güzeli sevdi*
Bu iki yoksul deli birbirinin yoldaşı değilse

7- *Ey çapkın güzel, Aynî dişinin incisini anlatmaz*
Her beytindeki sözler birer inci tanesi değilse.

Sîne-i mecruh: yaralı göğüs, yarılıp açılmış göğüs.

Pür yâre: yara dolu, çok yaralı (yara sözcüğünün Türkçe olmasına karşılık, Ölçü gereği yâre biçiminde söylenmesi divan şiirinde bir gelenek oldu).

Dâire: dönen yer, dönme yeri, işlerin döndürüldüğü, görüldüğü yer (daire sözcüğünün kökeni "dönmek" anlamına gelen "devr"dir. Daire ise "dönen", "döndürülen" demektir.)

Merkez-i kutbi: dönüş odağı, çevresinde dönülen nesne.

Her dem: her zaman, boyuna, sürekli.

Gerdiş-i pergâr: pergelin dönüşü.

Cem'iyyet-i uşşâk: aşıklar topluluğu, aşıkların derli toplu, düzenli oluşu, aşıklar cemiyeti, âşıkların bilinçli oluşu. (*cem'iyyet*/topluluk, toplantı, şölen toplu oluş, dernek).

İtdi perişân: dağıttı, düzenini bozdu, neden aşıkların aklını başından oldu?

Leşker-i mekkâr: tuzak kurucu asker, tuzağa düşürücü savaş eri, aldatıcı er.

Nâil-i maksud: ereğe ulaşan, dileği olan, isteği yerine gelen.

Cünbiş-ü devr-i felek: göğün dönüşü ve eğlencesi.

Gamze-i hun-riz: kan dökücü baygın bakış.

Fedâ: adama, yoluna koyma, kendini bir nesne uğrunda tüketme.

Tîğ-i nigeh: bakış kılıcı.

Kasd-i dil-i zâr: düşkün gönülü öldürme, düşkün gönüle saldırma.

Mahbube: sevgili (kadın), sevilen (kadın).

Hemrâh: yoldaş, yol arkadaşı.

Divâne-i biçâre: yoksul deli.

Dür-i dendân: diş incisi, dişin incisi, inci gibi diş.

Güher-pâre: inci tanesi, inci.

- II -

1- Ol serv-i revân gelse de reftârını görsem
Bülbül gice söylense de güftârını görsem

2- Öldürse o beyzâde beni gam mı çekerdim
Tiğ-i nigeh-ü gamze-i hunhârını görsem

3- Bir zerreye bin mihr-i dırahşânı satardım
Hal-i siyeh-ü hüsn-i pür-envârını görsem

4- Bir dahi şeb-ü ruzine dehrin nazar itmem
Zülf-i siyeh-ü pertev-i ruhsârını görsem

5- Tuti gibi Aynî ne şekerler yerim amma
Ol dilberin âyine-i didârını görsem

Ölçü: *Öldürse / o beyzâde / beni gam mı / çekerdim*
mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, 1258.)

1- O yürüyen selvi boylu gelse de yürüyüşünü görsem
Bülbül gece ötse de ötüşünü görsem (dinlesem)

2- O soylu kişi beni öldürse kaygı mı duyardım
Bakışının kılıcını kan döken göz süzüşünü görsem

3- Bir kırıntıya bir parlak güneşi değişirdim
Işık saçan yüzünü ve kara benini görsem

4- Evrenin gecesine gündüzüne bir daha bakmam
Yanağının aydınlığını ve kara saçını görsem

5- Ey Aynî papağan gibi ne şekerler yerim ancak
O güzelin yüzünün aynasını görsem.

Dil özellikleri:

Serv-i revân: akıp gider gibi yürüyen selvi, böyle bir selviye benzetilen güzel, sevgili.

Reftâr: yürüyüş, gidiş.

Güftâr: söz, konuşma, söyleme.

Bey-zâde: soylu kişi, bey-oğlu.

Gam mı çekerdim: kaygı mı duyardım, üzülür müydüm.

Tiğ-i nigah: bakış kılıcı.

Gamze-i hunhâr: kan dökücü göz süzüş. *Zerre:* kırıntı, bir nesnenin en ufak bölümü.

Mihr-i dırahşan: parlak güneş, parlayan güneş.

Hâl-i siyeh: kara ben.

Hüsn-i pür-envâr: ışık saçan yüz, ışık saçan güzellik,

Şeb-ü ruz: gece gündüz, gece ve gündüz.

Dehr: evren, dünya.

Nazar itmem: bakmam.

Perṭev-i ruhsâr: yanağın aydınlığı, yanağın parlaklığı.

Tuti: papağan, dudu, dudu-kuşu.

Şekerler yerim: tatlı sözler söylerim, tatlı tatlı konuşurum.

Ayine-i didâr: yüzün aynası, güzellik aynası... (eskiden papağını aynanın karşısına koyarak konuştururlarmış. Ozan bu olayı gözönünde bulunduruyor).

Leylâ Hanım

Moralızade Hamdi Efendi'nin kızıdır, özel eğitim gördü, özellikle İzzet Molla'dan yazın bilgileri edindi. Mevlevi tarikatı'na girdi. 1847 de İstanbul'da öldü. Kadın olmasına karşılık, şiirlerinde bir erkek duyarlılığı sezilir. Dili akıcı, kimi buluşları incedir. Bütün şiirlerini bir *divan*'da toplayarak, sağlığında bastırdı (1844).

Leylâ Hanım, XIX. yüzyıl divan şiirinde, etkili olmuş ilk kadın ozan sayılır. Duygularını açık bir dille söyleyişi kimi tutucu yazarları, ozanları öfkelendirmesine karşın, onları bile esinlemiştir.

1- Kıl meclisi âmâde ne dirlerse disünler
İç dilber ile bâde ne dirlerse disünler

2- Anber gibi kâküllerini bir gice âşık
Şemm eyledi rüyâde ne dirlerse disünler

3- Bend itdi dili silsile-i zülfine dildâr
Hâlâ ben o sevdada ne dirlerse disünler

4- Gam mı bugün eylerse ahibbâ beni ta'yib
Bir bir çıkar ukbâda ne dirlerse disünler

5- Bu kara yüzüm ağ olsa da ruz-i cezâda
Şimdi bana dünyâde ne dirlerse disünler

6- Alemde nedir farkı bana medh ile zemmin
Sağ olsun ahibbâ da ne dirlerse disünler

7- Leylâ o peri-rûye biraz arz-ı hulus it
Düş pâyine tenhâda ne dirlerse düsünler

Ölçü: *Leylâ o / peri-ruye / biraz arz-ı / hulus it*
mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

1- *Toplantıyı düzenle ne derlerse desinler*
Güzelle şarap iç ne derlerse desinler

2- *Anber kokuşlu saçlarını bir gece aşık*
Düşte kokladı ne derlerse desinler

3- *Sevgili, gönülü saçının zincirine bağladı*
Ben gene o sevgi yolundayım ne derlerse desinler

4- *Gönüldeşler bugün beni suçlasa da üzülmem*
Bir bir ahrette çıkar ortaya ne derlerse desinler

5- *Yargı günü bu kara yüzüm ak olsun da*
Şimdi, dünyada, bana ne derlerse desinler

6- *Evrende benim için, övme de birdir yerme de*
Gönüldeşler sağ olsun da ne derlerse desinler

7- *Ey Leylâ, o peri yüzlüye biraz içini dök*
Tenhada ayağına düş ne derlerse desinler.

Dil özellikleri:

Amâde kılmak: düzenlemek, elverişli duruma getirmek, yararlanılır biçime sokmak.

Silsile-i zülf: saçın zinciri, saçın ardarda dökülüşü, saçın bağ bağ oluşu, saç bağı.

Ta'yib: suçlama, kötüleme, kınama.

Ruz-i cezâ: yargı günü, insanların ölümden sonra dirilip yargılanacakları gün (İslam inançlarına göre).

Ahibbâ: gönüldeşler, yakınlar, tanıdıklar.

Arz-ı hulus: sokulma, yaklaşma, içini dökme, içini açma, içinden geçeni söyleme.

Medh: övme.

Zemm: yerme, kötüleme.

Peri-ru: peri yüzlü, güzel.

Düş pâyine: düş ayağına, ayağına kapan.

1- Bülbül gibi her şâm-ü seher nâlelerim var
Bîhûde değil sen gibi bir gonca-terim var

2- Bigâne niçünmahrem ola bâğ-ı visâle
Havf etme misin kim benim âh-ı scherim var

3- Tâ cânıma kâr itdi benim ta'ne-i ağyâr
Söyletme beni dahi gönülde nelerim var

4- Hâlim benim âşıklığıma şâhid-i âdil
Al kan ile memlu mu değil dîdelerim var

5- Ağyâre yine arz-i cemâl itdün a kâfir
Ketmeyleme vallahi o fenden haberim var

6- Ol şuh bizümle ideli ahdı ferâmuş
Leylâ gibi eyvâh gönülde kederim var

Ölçü: *Ketm eyle / me vallahi / o fenden ha / berim var*
mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, 1260.)

- II -

1- *Bülbül gibi her gece gündüz iniltilerim var*
Boşuna değil senin gibi bir yeni açmış goncam var

2- *Kavuşma bahçesine yabancı neden gelsin*
Korkmaz mısın benim sabahları çıkan ahım var

3- *Yabancıların suçlamaları canıma dokundu*
Beni söyletme daha gönülde nelerim var

4- *Aşık olduğumun en güvenilir tanığı durumumdur*
Kızıl kanla dolmuş gözlerim var

5- *A inançsız gene yabancılara yüzünü gösterdin*
Boşuna gizleme o oyundan edindiğim bilgiler var

6- *O çapkın bizimle olan anlaşmayı unutalı*
Ey Leylâ, senin gibi, gönülde üzüntüm var.(1)

(1) Açıklamalar'a bakınız.

Dil özellikleri:

Şâm-ü seher: gece gündüz, akşam sabah.

Nâle: inilti, çığlık, ağlayış.

Gonca-ter: yeni açmış gonca, yeni çıkmış gonca.

Bâğ-ı visâl: kavuşma bahçesi, buluşma yeri.

Bigâne: yabancı, bildik olmayan.

Ah-ı seher: sabah ahı, sabah çığlığı.

Havf etmemisin: korkmaz mısın.

Ta'ne-i ağyâr: yabancıların suçlaması, başkalarının suçlaması.

Şâhid-i âdil: güvenilir tanık, doğru söyleyen tanık.

Memlu: dolu, dolmuş

Arz-ı cemâl: yüzünü gösterme, görünme.

Ahdı ferâmuş etmek: anlaşmayı unutmak, verilen süzü unutmak, dediğini yapmamak.

Leylâ gibi: Mecnun'un sevdiği "Leylâ" gibi, ozan bu dizede kendi adı ile "Leylâ" denen masal kadını arasında bir bağlantı kuruyor.

Şeref Hanım

1809'da İstanbul'da doğdu, 1861 de öldü. Şeyhülislam Aşir Efendi ailesindendir. Babası Nebil bey de ozandı. Şeref Hanım özel öğrenim görmüş, Mevlevi tarikatı'na girmiştir. Divan yazını geleneğini sürdüren şiirlerinde özel yaşamından kaynaklanan etkileyici bir duyarlılık sezilir.

Şeref Hanım'ın kadın duyarlılığını bütün incelikleriyle dile getiren bir *terci-i bendi*, çağında birçok ozana esin kaynağı olmuştur. Bir *divan*'ı vardır.

- Terci-i bend -

1- Öz cânı bile gâh olur ağyâr sanurdum
Gözden sakınurdum gül-i bi-hâr sanurdum

2- Biçâre dile merhametin var sanurdum
Lütf-ü keremin her dem-ü her bâr sanurdum

3- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum

4- Çokdandır enis-i dil-i güm-râh değilsin
Güyâ ki benim hâlime âgâh değilsin

5- Ağyâre neden hemdem-ü hergâh değilsin
Bilmez miyim evvelki gibi âh değilsin

6- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum

7- Evvel ne idi eylediğin arz-ı mahabbet
Aldanmayayım bâdezin etsen de mürüvvet

8- Öldür beni billâh dile geldi nedâmet
Bir dahi eger veririsem nâfile siklet

9- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum

10- Zâtın gibi sanma Şeref'i mâil-i ağyâr
Ne kimseye dilbeste ne bir ferde olur yâr

11- Dâmânına dört elle sarılmış dil-i nâçâr
Hicrân ile noksan mı bulur aşk-ı fedâkâr

12- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdar sanurdum

Ölçü: *Hicrân i / le noksan mı / bulur aşk-ı / fedâkâr*
mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'îlü fe'ulün

(Kaynak: Divan, 1292.)

1- *Öz canı bile gün olur yabancı sanırdım*
Gözden sakınırdım dikensiz gül sanırdım

2- *Yoksul gönüle acıman var sanırdım*
Bağışın yardımın her zaman var sanırdım

3- *Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım*
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım

4- *Çoktandır yolunu şaşmış gönüle arkadaş değilsin*
Benim durumumu bilmez gibisin

5- *Yabancılara neden yakınlık duyarsın*
Bilmez miyim ah önceki gibi değilsin

6- *Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım*
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım

7- *Önceleri gösterdiğin o sevgi o yakınlık neydi*
Bundan sonra yakınlık göstersen de aldanmam

8- *Öldür beni tanrı tanık olsun gönül pişman oldu*
Bir daha seni sıkmam, sana ağırlık vermem

9- *Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım*
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım

10- Kendin gibi Şeref'i yabancılara yakınlık duyar sanma
Ne kimseye gönül bağlar ne de yar olur

11- Yoksul gönül dört elle eteğine sarılmış
Ayrılıkla özverili kimsenin sevgisi azalır mı

12- Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım

Dil özellikleri:

Gâh olur ağyâr sanurdum: gün olur yabancı sanırdım, bir olur yabancı sanırdım.

Gül-i bihâr: dikensiz gül.

Lütf-ü kerem: bağış ve acıma, bağış ve koruma.

Her dem-ü her bâr: her zaman ve her yerde.

Vefâdâr: vefalı, yakınlık gösteren, yakın olan.

Enis-i dil-i güm-râh: yolunu şaşırmış gönülün arkadaşı, yolunu şaşıran gönüle yardımcı olan arkadaş, dert ortağı.

Hâlime âgâh: durumunu bilen, durumundan anlayan, beni bilen.

Hemdem: sıkı fıkı, içli dışlı, can ciğer arkadaş.

Hergâh: her zaman, her gün, boyuna aralıksız, sürekli.

Hemdem-ü hergâh: sıkı fıkı ve her zaman (*Dizenin açıklanışı şöyle:* neden yabancılarla her zaman değil de arada bir sıkı fıkı olmaktasın, gizliden gizliye yakınlıklar kurmaktasın).

Arz-ı mahabbet: sevgiyi ortaya koyma, sevgiyi açıklama.

Bâdezin: bundan sonra, şimden sonra.

Nedâmet: yaptığından acı duyma, pişmanlık.

Nâfile siklet: boş yere ağırlık verme, gereksiz yere üzme, can sıkma.

Mâil-i ağyâr: yabancılara eğilim duyma, başkalarına eğilim gösterme, başkalarını sevme.

Dilbeste: gönül vermiş, gönül bağlamış, gönlü bağlı, sevmiş, birine aşık olmuş.

Dil-i nâçâr: düşkün gönül.

Aşk-ı fedâkâr: özveri sevgisi, özverili kimsenin sevgisi.

Lebib

Mehmed Lebib, 1785 te İstanbul'da doğdu, 1867 de orada öldü. Özel bir öğrenim gördü. Mektupçuluk Kalemi'nde görev aldı. Divan yazını geleneğini sürdüren şiirlerinde, yer yer, yaşamıyla ilgili gerçek konuların sergilendiği görülür. Halk deyimlerine, atasözlerine yer verir. *Cevahir-i mütteka, Tuhfe-i Vehbi Şerhi*, şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

1- Tîrinin peykânın alma sîne-i üryândan
Bir o kaldı itdüğün in'amdan ihsândan

2- Başdan ayağa kadar endâmına âyineyim
Sensin ey meh-ru görünen çeşmine her yandan

3- N'eylesün dil-hastegân-ı aşka baksun da tabib
Fark müşkildir o gune derdleri dermândan

4- Çok temâşa eyledim seyrân-geh-i uşşâkda
Görmedim asla mürüvvet görmüşi hubândan

5- Hiç değil çâk-i giribân itmeğe hâzırlanır
Bazı kerre âşıkın el çekse de dâmândan

6- Yâr pinhân olsa gönlünde aceb olmaz Lebib
Bilmiyor musun periler gizlenür insândan

Ölçü: *Hiç değil çâ / k-i giribân / itmeğe hâ / zırlanır*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Son Asır Türk Şairleri, İbnülemin Mahmud Kemal.)

1- *Okunun temrenini çıplak göğüsten çıkarma*
Ettiğin iyilikten bağıştan bir o kaldı

2- *Baştan ayağa değin boyuna bosuna aynayım*
Ey ay yüzlü her yandan gözüme görünen sensin

3- *Tabib aşkın gönül hastalarına baksın da da ne yapsın*
Dertleri dermandan ayırmak öylesine güçtür

4- *Aşıkların dolaştıkları yerde çok gezip gözledim*
Güzellerden yakınlık iyilik göreni görmedim

5- *Yakasını yırtmaya çalışıyor başka bir iş yapmıyor*
Arada bir aşıkın eteğinden el çekse bile

6- *Ey Lebib, sevgili gönlünde gizlense şaşılası değil*
Bilmez misin periler insandan gizlenir.

Dil özellikleri:

Sine-i uryân: açık göğüs, çıplak göğüs

Tirinin peykânın: okunun temrenini.

İn'am: iyilik, yardım, koruma, birine karışılıksız bir nesne verme.

Meh-ru: ay yüzlü, güzel, sevgili.

Dil-hastegân-ı aşk: aşkın gönül hastaları, aşkın hasta gönüllü olanları.

Fark müşkildir: ayırmak güçtür, seçmek güçtür.

Seyran-geh-i uşşâk: aşıkların gezip dolaştıkları yer, aşıkların gezi yeri.

Hubân: güzeller.

Mürüvvet: yardım, iyilik, yakınlık.

Çâk-i girâbân: yakayı yırtma, yakayı açma, göğsü açma.

Pinhân: gizli (halk inançlarına göre, periler insanlara görünmez, onlardan kaçınır, saklanırlarmış).

Leskofçalı Galib

1828 de Leskofça'da doğdu, 1867 de İstanbul'da öldü. Üsküp Valisi İsmail Paşa'nın oğludur. Özel öğrenim gördükten sonra değişik devlet görevlerinde bulundu. Tuna Gazetesi'nde yazılar yayımladı.

Leskofçalı Galip, yetiştiği dönemde, divan geleneğini sürdürenler arasında en başarılı ozan olarak bilinir. Şiirlerinde, divan geleneği gereğince tasavvuf, bilgelik, sevgi konuları işlenir. Yer yer yüzeysel kalan şiirlerinde uyum, söyleyiş kolaylığı başlıca özelliğidir. Çağında olduğu gibi, ölümünden sonra da, *Divan* geleneğine bağlı ozanları etkilemiştir. Şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

1- Fikr-i vasl-ı nigâr var dilde
Bir muhâl intizâr var dilde

2- Hüsnine Cibril olur hayrân
Öyle bir şevk-i yâr var dilde

3- Hânümân-sûz-i dehr olur havfım
Bir müşevveş şerâr var dilde

4- Şevk-ı hâlinle dâğ dâğ olalı
Feyz-i lütf-i bahâr var dilde

5- Gark-ı seylâb-ı hun olur çeşmim
Kanlı bir cuybâr var dilde

6- Gördüğüm şûha mâilim Galib
Bir garib ıztırâr var dilde

Ölçü: *gark-ı seylâ / bı hurı olur / çeşmim*
fâ'ilutün mefâ'ilün fa'lün

1- Sevgiliye kavuşma düşüncesi var gönülde
Olanaksız bir bekleyiş var gönülde

2- Cebrail bile güzelliğine tutulur
Öyle bir sevgilinin özlemi var gönülde

3- Korkarım ki evreni yakar yok eder
Karışık bir kıvılcım var gönülde

4- Beninin özlemiyle yanıp yaralanalı
Bahârın getirdiği bir verimlilik var gönülde

5- Gözüm kan seline batar
Kanlı bir ırmak var gönülde

6- Gördüğüm sultana eğilim duyuyorum Galib
Şaşılası bir gereksinme var gönülde.

Dil özellikleri:

Fikr-i vasl-ı yâr: sevgiliye kavuşma düşüncesi.

Muhâl: olanaksız, olması elden gelmeyen, olmayacak olan, gerçekleşmesi çok güç.

İntizâr: bekleyiş, bekleme.

Cibril: Cebrail, tanrı'ya yakın dört melekten biri.

Şevk-i yâr: sevgili özlemi, sevgilinin güzelliğinin parıltısı.

Hânümân-suz-i dehr: evreni yakıp yok edici, evrende ne varsa yakan.

Havf: korku, kaygı.

Müşevveş: karışık, karmakarışık, anlaşılmaz.

Şerâr: kıvılcım, yalım.

Şevk-i hâl: yüzdeki benin özlemi, yüzdeki bene duyulan özlem, derin bir coşkuya kapılma, kendinden geçme.

Dâğ dâğ: yaralı, yara üstüne yara.

Feyz-i lütf-i bahâr: baharın getirdiği verimlilik, baharın yarattığı bolluk.

*Hâl :*Yüzdeki ben, tasavvufta derin coşku, kendinden geçiş.

Gark-ı seylâb-ı hun: kan seline batmış.

Cuybâr: ırmak, akarsu.

Iztırâr: gerekim, gereksinme.

1- Hat-ı nev-hîz gelmiş rûy-i âle inceden ince
Yine horşid yüz tutmuş zevâle inceden ince

2- İderdim câme-hâb-ı nâzda bir buseye cür'et
Eger kalkışmasa çeşmi su'âle inceden ince

3- Kılı kırka yarar üstâd-ı tab'-ı nükte-perdâzım
Miyânın her ne dem alsam hayâle inceden ince

4- Dehân-ı tengidir var ise ger ol nokta-i mevhum
K'alur erbâb-ı hikmet anı kaale inceden ince

5- İdüb târ-ı beyâni hadde-i i'câzdan imrâr
Girişdin Galibâ arz-ı kemâle inceden ince

Ölçü: *Girişdin Gâ / libâ arz-ı / kemâle in / ceden ince*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1- *Al yüzünde ayva tüyleri çıkmış inceden ince*
Yine güneş batmaya başlamış inceden ince

2- *Naz yatağında onu öpmeyi göze alırdım*
Gözü soru sormaya kalkışmasa inceden ince

3- *Kılı kırka yaran bir güzel söz ustası olurum*
Ne zaman belini düşlesem inceden ince

4- *Onun o küçücük ağzı soyut bir noktadır*
İnce düşünceli onun üzerinde düşünür inceden ince

5- *Söz ipliğini ince buluş kıvrıcağından geçirerek*
Ey Galib başarı göstermeye koyuldun inceden ince.

Dil özellikleri:

Hat-ı nev-hiz: yeni çıkan tüy, yüzde yeni çıkan ayva tüyleri, ergenlik tüyleri.

Ruy-i âl: al yüzü, al yanak, kızarmış yüz, parlak yüz.

Zevâl: batma, batış.

Câme-hâb-ı nâz: naz yatağı.

Buseye cür'et: öpmeye kalkma, öpmeyi göze alma.

Su'âl: soru, su'âle kalkmak. Soru sormak, sorguya çekmek.

Üstâd-ı tab'-ı nükte-perdâz: güzel söz söyleme ustası, güzel söz söyleyecek yaratılışta olan usta.

Dehân-i tengi: küçücük ağız, daracık ağız.

Nokta-i mevhum: soyut nokta, yalnız düşüncede var olan nokta, kuruntu varlığı olan nakta.

K'alur: ki alır.

Erbâb-i hikmet: bilge, ince düşünceli.

Târ-ı beyân: söz ipliği, söz söyleme ipliği.

Hadde-i i'caz: ince buluş haddesi.

Hadde: saçları kıvırmak için kullanılan özel demir araç, saç kıvırcağı, kıvırcak. İnce bir demir çubuk olan hadde, ateşte kızdırılarak, kıvrılmak istenen saçlar ona dolanır, bir süre durur, soğuduktan sonra çekilir, saçlar kıvrık kıvrık olur.

Arz-ı kemâl: başarı gösterme, olgunluk gösterme.

1- Mest-i aşkım bâde-i serşâr bitsün bitmesün
Ben hamuşum sohbet-i ahyâr bitsün bitmesün

2- Nâmurâdidir murâdım tâ ezel bu bâğda
Verd-ü hâr-ı devlet-ü idbâr bitsün bitmesün

3- Eyledim ben hânkah-ı dilde ikmâl-i usul
Gerdiş-i gerdûn-i bed-girdâr bitsün bitmesün

4- Andelibim bir güle ağyârdan âsûde-hâl
Gülşen-i âlemde verd-ü hâr bitsün bitmesün

5- Na't-ı hüsnün ol bütün nazm eyle Gâlib haşre dek
Vâridât-ı âlem-i efkâr bitsün bitmesün

Ölçü:

Na't-ı hüsnün / ol bütün nazm / eyle Gâlib / haşre dek
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1335, İstanbul.)

- III -

1- *Ben aşk sarhoşuyum dolup taşan şarap bitsin bitmesin*
Ben sustum erdemliler toplantısı bitsin bitmesin

2- *Yaratılıştan beri bu bağda dileğim mutsuzluktur*
Mutsuzluğun, yüceliğin dikeni, gülü bitsin bitmesin

3- *Ben gönül konağında yöntemleri sona erdirdim*
İşi kötü giden evrenin dönüşü bitsin bitmesin

4- *Bir gülün, yabancı kaygısı çekmeyen bülbülüyüm*
Evren güllüğünde gül, diken bitsin bitmesin

5- *Ey Galib, o put gibi güzelin dünya durdukça*
güzellik övgüsünü şiire geçir
Düşünceler evreninin içe doğuşları bitsin bitmesin.

Dil özellikleri:

Mest-i aşk: aşk sarhoşu, sevgiyle kendinden geçmiş.

Bâde-i serşâr: kadehi doldurup taşan şarap, dolup taşan şarap, kadehten taşan şarap.

Sohbet-i ahyâr: erdemliler toplantısı, gönüldeşlerin toplanıp karşılıklı konuşarak eğlenmesi.

Nâ-murâdi: mutsuzluk, dileğe eremeyiş.

Murâd: dilek, istek, mutluluk.

Tâ ezel: yaratılıştan beri.

Verd-ü hâr-ı devlet-ü idbâr: mutsuzluk ve yüceliğin dikeni ve gülü.

Hânkah-ı dil: gönül konağı, gönül tekkesi.

İkmâl-i usul: yöntemleri sona erdirme, bütün yöntemleri uygulayarak son aşamaya vardırma.

Gerdiş-i gerdun-i bed-girdâr: işi kötü giden evrenin dönüşü.

Asude-hâl: kendince mutlu, tedirgin olmayan, durumu iyi.

Gülşen-i âlem: evren güllüğü, evrenin gül bahçesi.

Verd-ü hâr: gül ve diken (*verd*/gül, *hâr*/diken).

Na't-ı hüsn: güzellik övgüsü (na't, eski yazında, Peygamber'i övme düşüncesiyle yazılan şiire denir).

Nazm eyle: şiir yaz, şiirleştir, şiir düzenle.

Vâridât-ı âlem-i efkâr: düşünceler evreninin içe doğuşları (*vâridât*/içe doğuşlar, içe doğan yüksek düşünceler).

Osman Nevres

1820 de Sakız'da doğdu, 1876 da İstanbul'da öldü. Yazın alanında "Nevres-i Cedid" diye de anılır. Özel öğrenim gördü, özellikle Fars dili ve yazını üzerinde çalıştı, değişik devlet görevlerinde bulundu. Sevgi konularını işleyen şiirlerinde özlem, ayrılık, sıkıntıları ağır basar. Türkçe şiirleri yanında Farsça gazelleri de vardır. Osman Nevres bir "geçiş dönemi ozanı" olduğu için yeniden çok eskiye, divan geleneğine bağlıdır. Türkçe, Farsça şiirlerinden oluşan *divan*'ı vardır.

1- Kani bezm-i mahabbetde kadeh-nûş olduğum günler
Uyub keyf-i şarâba mest-ü medhuş olduğum günler

2- Kalur mı yirde âhum tire-ruz eyler seni elbet
Hayâl-i târ-i zülfünle siyeh-puş olduğum günler

3- Beni bir târ-ı zülfe takmadun hep ber-havâ oldı
Sana mânend-i giysu halka-der- gûş olduğum günler

4- İnanmam bâdezin peymânına hâtır-nişânımdır
Nazardan düşdüğüm demler ferâmûş olduğum günler

5- Yıkarsın gönlümi gelmez mi ayâ yâdına zâlim
Seninçün hâk-ber-ser hâne-ber-dûş olduğum günler

6- Olur mânend-i ney pür-dâğ sinem şerh olundukça
Seninle bezm-i meyde dûş-ber-dûş olduğum günler

7- Bana kanun-i yek-ruze değil bihuşluk Nevres
Benim pek çokdur öyle meyle bîhûş olduğum günler

Ölçü:
Benim pek çok / dur öyle mey / le bihuş ol / duğum günler
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- I -

1- *Nerde muhabbet meclisinde kadeh çektiğim günler*
Şarabın etkisiyle kendimden geçtiğim günler

2- *Ahım yerde kalır mı gününü geceye döndürür senin*
Saçının teli hayaliyle karalar giydiğim günler

3- *Beni saçının bir teline takmadın hep havaya uçtu*
Sana saç gibi kulak halkası olduğum günler[1]

4- *Bundan sonra sözüne inanmam, gönlümde birer izdir*
Gözden düştüğüm, unutulduğum günler

5- *Gönlümü yıkarsın ey acımasız düşünmez misin nerde o*
Senin için başı yerde kapı kapı dolaştığım günler

6- *Göğsüm ney gibi yaralarla dolar açıklandıkça*
Seninle şarap meclisinde omuz omuza olduğum günler

7- *Ey Nevres çılgınlık bir günlük iş değil benim için*
Benim pek çoktur şarapla kendimden geçtiğim günler.

(1) Önce Açıklamalar'a bakınız.

Dil özellikleri:

Kanı: nerde, hani.

Bezm-i mahabbet: tatlı tatlı konuşup söyleşme toplantısı, muhabbet meclisi, konuşup eğlenilerek geçirilen toplantı, birbirini seven kimselerin düzenledikleri toplantı.

Kadeh-nuş: kadeh çekme, kadehle içki içme.

Keyf-i şarab: şarabın etkisi, şarabın yarattığı sevinçli durum.

Mest-ü medhuş: sarhoş ve kendinden geçmiş, kendinden geçmiş, iyice içip sızmış.

Tire-ruz: kara gün, günün kararması, günün karanlığa dönüşmesi.

Hayal-i târ-i zülf: saç telinin hayali, saç telinin gönüldeki görüntüsü.

Siyeh-puş: karalar giymiş, karaya bürünmüş.

Mânend-i giysu: saç gibi, saç teli gibi.

Halka-ber-guş: kulak halkası, kulağın çevresinde halka gibi dolaşma, saçın kulak çevresinde kıvrılarak halka gibi olması.

Bâdezin: Bundan sonra.

Hâtır-nişân: gönülde kalan iz, bir olay nedeniyle gönülde kalan belirti, olayı anmaya, unutmamaya yarayan belirti, iz.

Ferâmuş: unutma, anmama, adını etmeme.

Hâk-ber-ser: başta toprak, başı toprağa değen, başına toprak koyan, boynu bükük.

Hâne-ber-duş: kapı kapı dolaşan, belli bir yeri olmayan (evi omuzunda gezen).

Nazardan düşmek: gözden düşmek, unutulmak, değeri kalmamak.

Mânend-i ney: ney gibi, kaval gibi.

Pür-dâğ: yaralı, yaralarla dolu (yanık yarası dolu).

Duş-ber-duş: omuz omuza.

Yek-ruze: bir günlük, tek günlük.

Şerh etmek: açmak, açıklamak, yorumlamak.

Bihuş: kendinde olmayan, dengesi bozuk, başı dönmüş.

Kanun-i yek-ruze: bir günlük yasa, bir günlük iş, tek günlük olay.

- II -

1- Sergeşte eyleyen beni zülfün havâsıdır
Bâdi bu inkılabe mahabbet belâsıdır

2- Virdikçe pend perçemine bend olurdı dil
Çeksün belâ-yi kaydini şimdi cezâsıdır

3- Düşmezdik ol gülün heves-i reng-ü bûyine
Hâre ilişdiren bizi bû-yi vefâsıdır

4- Kan ağladık o mertebe gamdan ki söylenen
Halkın dilinde eşkimizin mâcerâsıdır

5- Eşk-i demâdem ile yıkılmaz sarâ-yi dil
Kâr itmez ana seyl ki aşkın binâsıdır

6- Bigânelikden özge gönül gördüğün nedir
Göster o bi-vefâyi kimin âşinâsıdır

7- Nevres beni düşürdi dile ârzu-yi dil
Hep çekdiğim cihanda benim dil belâsıdır

Ölçü: *Hep çekdi / ğim cihanda / benim dil be / lâsıdır*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1290.)

1- *Beni baştan çıkaran saçının sevgisidir*
Bu değişmenin nedeni de sevgi denen yıkımdır

2- *Perçemine öğüt verdikçe gönül bağlanırdı*
Bu yıkım yükünü çeksin şimdi çekeceği vardır

3- *O gülün renginin, kokusunun sevgisine kapılmazdık*
Bizi dikene bulaştıran ona bağlılığın kokusudur

4- *Üzüntüden öylesine çok kan ağladık ki söylenen*
Halkın dilinde gözyaşımızın serüvenidir

5- *Gönül konağı boyuna akan gözyaşıyla yıkılmaz*
Ona sel dokunmaz o sevginin yapısıdır

6- *Ey gönül yabancılıktan başka ne gördün sevgiliden*
Göster o vefasızı kimin yakınıdır, tanıdığıdır

7- *Ey Nevres beni dile düşüren gönül isteğidir*
Benim yeryüzünde çektiğim hep dil belâsıdır.

Dil özellikleri:

Sergeşte: baştan çıkmış, başı dönmüş, kendinden geçmiş.

Zülfün havâsı: saçının sevgisi, saçının havası.

Belâ-yi kayd: bağlanma belâsı, bağlılık belâsı.

Heves-i reng-ü bu: koku ve renk eğilimi, koku ve rengi sevme, koku ve renge eğilim duyma.

Bu-yi vefâ: vefa kokusu

Eşk-i demâdem: sürekli gözyaşı, boyuna akan gözyaşı.

Sarâ-yi dil: gönül konağı, gönül sarayı.

Arzu-yi dil: gönül dileği, gönül isteği.

Sırrı Rahile Hanım

1814 te Diyarbakır'da doğdu, 1877 de İstanbul'da öldü. Özel öğrenim gören Sırrı Rahile Hanım Arapça-Farsça öğrenmiş, yaşamı süresince şiirle uğraşmıştır: Divan şiiri geleneğini sürdürdü, özellikle "ağıt" türünde olan bir şiiri çağının birçok ozanını etkilemiştir. Sırrı Rahile Hanım'ın akıcı, uyumlu, kolay anlaşılır, duygulu bir dili vardır. Şiirleri, eski dergilerde, dağınık kalmış "divan" bütünlüğü kazanmamıştır.

- Ağıt -

1- Feragat gelmişim fâni cihandan hasm-ı cânândır
Ne bilsün mihribanlık resmin ol kim aslı nâdândır

2- Felek dil-hâhım üzre dönmedi bergeşte devrandır
Nihâl-i nâzeninimden cüdâ hâlim perişandır

3- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

4- Bahârın ruz-i nevruzin duyub şâd olsa hep güller
Dirüb gisuların tebrike bağa gelse sünbüller

5- Bu esna her taraftan nağme-sâz olsa şirin diller
Dil-i pür-derdimi guş itse bülbül ney gibi inler

6- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

7- Bu bağın serv-kad bir lâle-izârımdan ayrıldım
Dıraht-ı ömrümün şirin sühan-bârımdan ayrıldım

8- Melâmet eylemen Allah içün yârımdan ayrıldım
Hakikat râhının Mansur'iyem dârımdan ayrıldım

9- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

10- Firâkı dud-i hasrettir çıkar kandil-i cânımdan
Şemâda kat-be-kat ebr-i bahâr olmuş dehânımdan

11- Göreydi hüznümi Ya'kub firâr iderdi yanımdan
Demâdem pür rumuz eyler Hudâ hep üstühanımdan

12- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

13- Kaza peykânına nâ-gâh ciğer-pârem siper oldı
Nişâne uğradı takdir-i rabbâni yerin buldı

14- Açub per mürg-i ruhi bâğ-ı firdevse revân oldı
Terahhum itmedi bu nâ-tüvânı yakdı yandırdı

15- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

16- Nihâni şem'-i aşka yanmaya pervâneyim şimdi
İçi dildâr ile memlu dişi bigâneyim şimdi

17- Bırak bu âh-ü zârı hasret-i humhaneyim şimdi
Felek câmile sem nûş etmişem mestaneyim şimdi

18- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

19- Salâdır ehl-i aşka cem'olub irfanı görsünler
Sarây-i halvete hükmeyleyen sultanı görsünler

20- Melâmet hırkasında gizlenen üryânı görsünler
Hele vaktim yok imdi Sırrı-i suzânı görsünler

21- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

(Kaynak: Kadın Şair ve Muharrirlerimiz, Murad Uraz, 1940.)

Feragat gelmişim: bıraktım, geçtim, önem vermiyorum, benim gözümde bir değeri kalmamış.

Fâni cihan: gelip geçici dünya, ölümlü dünya.

Hasm-ı cânân: sevgili düşmanı, sevgiliye düşman olan.

Mihribanlık resmin: acıyıp koruma töresini, yardımseverlik geleneğini, sevgi gösterme kuralını.

Aslı nâdândır: soydan bilgisizdir, baştan beri bilgisizdir.

Dil-hah: gönül isteği, gönül dileği, gönül uyarınca.

Bergeşte devrân: tersine dönen, karşıt yönde dönen.

Nihâl-i nâzenin: nazlı fidan, ince güzel fidan (burada "sevgili" anlamındadır).

Cüdâ halim perişandır: ayrı düştüm durumum kötüdür.

Gül goncası veş: gül goncası gibi.

İhtiyâr itmez: istemez, benimsemez, alışkanlık edinmez.

Bahârın ruz-i nevruzin: baharın başlayış gününü, ilkbahar başlangıcını, ilkbaharın geldiğini.

Dirüb giysuların: saçlarını toplayarak.

Tebrike: kutlamaya.

Bu esna: bu ara, bu arada, bu sıra, bu sırada.

Nağme-sâz: türkü söyleyen, şarkı okuyan.

Şirin diller: tatlı diller.

Dil-i pür-derdimi: üzüntü dolu gönlümü.

Guş itse: dinlese, duysa.

Serv-kad: selvi boylu, uzun boylu, alımlı.

Lâle-i'zâr: lâle yanaklı, kızıl yanaklı.

İ'zâr: yanak, yüz.

Dıraht-ı ömrümün: yaşama ağacımın, yaşam ağacımın.

Sühan-bâr: söz söyleyen, konuşan (*şirin sühan-bar*/güzel söz söyleyen, tatlı konuşan).

Melâmet eylemen: kınamayın.

Hakikat râhının Mansur'iyem: gerçek yolunun Mansur'uyım (Mansur daha önce açıklandı).

Dâr: darağacı, ölüm yargısının asılarak uygulandığı özel yer.

Firâkı: ayrılığı, ondan ayrılış, ondan uzak kalış.

Dud-i hasret: özlem dumanı.

Kandil-i can: can kandili, can ışıldağı, can ışıklığı.

Kat-be-kat: kat kat (Kat Türkçedir, Farsça be ekiyle birleştirilerek kat kat, üst üste anlamını içeren sözler türetilmiş).

Ebr-i bahâr: bahar bulutu.

Dehân: ağız.

Hüznümi: acımı, üzüntümü, çektiğim acıyı.

Firâr iderdi: kaçardı, uzaklaşırdı, giderdi.

Demâdem: boyuna, durmaksızın, ara vermeksizin, sürekli.

Pür rumuz eyler: çok anlamlar çıkarır (eskiden kemiklere bakarak birtakım anlamlar çıkarmak, geleceği öğrenmeye çalışmak büyücülerin işlerindendi).

Pür rumuz eyler Hüdâ hep üstühanımdan: Tanrı kemiklerimden yazgımla ilgili birtakım anlamları açıklar, başıma geleceklerin kemiklerimden öğrenilmesini sağlar.

Kaza peykânı: yazgı okunun temreni.

Ciğer-pârem: ciğerimin parçası, canım gibi sevdiğim.

Nişâne uğradı: erek oldu, kendisine ölüm oku atıldı.

Takdir-i rabbâni yerin buldu: Tanrının yazdığı yerine geldi, tanrının buyurduğu oldu.

Açup per: kanat açıp, kanat açarak.

Mürg-i ruh: can kuşu, ruh kuşu.

Bâğ-ı firdevse revân oldı: cennet bahçesine gitti, cennet bahçesine uçtu.

Terahhum itmedi: acımadı, esirgemedi.

Nâ-tüvân: bitkin, güçsüz.

Nihâni: gizli, saklı.

Şem'-i aşk: sevgi mumu, aşk mumu.

Dildâr ile mumlu: sevgili ile dolu.

Dişi bigâne: dıştan yabancı, yabancı görünen.

Hasret-i hum-hâne: şarap mahzeninin özlemi (şarap mahzenine özlem duyuyorum, çok mu çok içip acımı unutmak istiyorum, anlamında).

Felek câmile: yazgı kadehiyle.

Sem nuş etmişem: ağu içmişim.

Ah-ü zâr: ah edip inleme.

Salâdır: çağrıdır, seslenmedir.

Ehl-i aşk: seven, aşktan anlayan, aşık olan.

Cem'olub: toplanıp, toplanarak.

İrfan: gönül bilgisi, sezgi bilgisi.

Sarâ-yi halvet: yalnızlık konağı, toplumdan uzak kalarak kendi başına, yalnız, yaşama yeri.

Hükmeyleyen sultan: egemen olan sultan (burada, ozanın ölümüne ağladığı kimse).

Melâmet hırkası: kınama hırkası, görünüşe aldırış etmeme, gösterişten uzak kalıp kendi gönlünce, belli kurallara uymadan, davranma.

Uryân: çıplak, soyunmuş, bütün varlıklardan el çekmiş.

Sırrı-i suzân: yanıp yakılan Sırrı (ozanın kendi adı).

Ziver Bey

Mehmed Ziver Bey, 1821 de Kafkasya'da doğdu, 1879/80 de Trabzon'da öldü. Kafkasya'dan Trabzon'a gelince Vali Hazinedarzade Osman Paşa'nın kedhüdası, ozan Hüseyin Revnak Efendi, kendisini oğul edinerek yetiştirdi. Türlü devlet görevlerinde bulundu. Divan yazını geleneğini sürdüren şiirleriyle ilgi topladı. Özellikle yöresel deyimler, atasözleri gibi dil varlıklarını içeren şiirleri önemli sayılır. Ziver Bey, daha çok, "*Hamsi Gazeli*" adı verilen şiiriyle ün sağladı.

Şiirleri, toplanmamış, dergilerde dağınık durumdadır.

- I -

- Hamsi Gazeli -

1- N'ola hamsi bulsa şöhret günde bin kurbânı var
Kanı var hem canı var mercân gibi çeşmânı var

2- Sen ne zann itdin a zurnam hamsi-i can-perveri
Borularla makdem-i teşrifinin i'lânı var

3- Kahraman dinse Trabzon halkına el-hak sezâ
En za'ifin bir sepet hamsi içün bin kanı var

4- Başına cem'eyleyüb çekmiş hisâba âlemi
Allah Allah hamsinin bir mahşer-ü mîzânı var

5- İşte "Sasu" işte ecza-hâne işte çârşu
Hamsi suyından müessir kande göz dermânı var

6- Bu meseldür kim balık bilmez ise Hâlk bilür
Bir kuru hamsi kimin bir kimseye ihsânı var

7- Bir fakirin ger iki küp hamsisi medfun ise
Şübhe yok "Karun"dan â'lâ servet-ü sâmânı var

8- Bi-tekellüf bir kofa su sarf ider mihmânına
Tuzlu hamsinin aceb eltâf-i bî-pâyân-ı var

9- Bir elinle kuyruğun muhkemce tut da sonra yut
Hamsiyi ekl itmenin de yolu var erkânı var

10- Bilmeyen der ya cemeldir ya Trabzon tanrısı
Hamsinin ol rütbe Ziver i'tilâ-yi şânı var

Ölçü: *Bir elinle / kuyruğun muh / kemce tut da / sonra yut*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Hamsi-nâme, Hamamizâde İhsan, 1928.)

1- Hamsi ün kazansa ne olur günde bin kurbanı var
Kanı var, canı var, mercan gibi gözleri var

2- A zumam sen can besleyen hamsiyi ne sandın
Onun yücelik veren gelişi bile borularla duyurulur

3- Trabzon halkına kahraman dense uygun düşer
En güçsüzünün bile bir sepet hamsi için bin kanı var

4- Halkı başına toplayıp yargılamaya başlamış
Allah Allah hamsinin bir yargı günü var

5- İşte Sasu, işte eczahane işte çarşı
Hamsi suyundan daha etkili göz ilâcı nerde var

6- Bu bir atasözüdür, balık bilmezse Tanrı bilir,
Derler, kim kime bir kurı hamsi vermişse unutulmaz

7- Bir yoksulun iki küp gömülmüş hamsisi varsa
O, ünlü Karun'dan daha varlıklı demektir

8- Üstüne varmadan konuğuna bir kova su içirir
Tuzlu hamsinin böyle şaşılası sonsuz bağışı var

9- Bir elinle kuyruğundan sıkıca tut sonra tut
Hamsiyi yemenin de yolu yordamı var

10- Bilmeyen onu ya deve ya da Trabzon tanrısı sanır
Ey Ziver, hamsinin öylesine yüce bir sanı var.

Dil özellikleri:

Şöhret: ün, şan, tanınma, bilinme.

Çeşmân: gözler.

Hamsi-i can-perver: can besleyen hamsi.

Makdem-i teşrif: yücelik veren geliş.

Borularla i'lân: boru çalarak duyurma (eskiden, Trabzon'da hamsi bol çıkınca, halka boru çalınarak duyurulurdu).

El-hak: doğrudur, yerindedir.

Sezâ: yaraşır, uygun, yakışır.

Mahşer-i mizân: kalkım günü (kıyamet günü) ölülerin dirilip yargılanması.

Sasu: XIX. yy.da (1874) Trabzon'da görevli bulunan, Avusturyalı ünlü bir doktor.

Çârşu: çarşı, alışveriş yeri.

Ecza-hane: eczane, ilâç satılan, ilâç yapılan yer.

Karun: ilkçağda altınlarının çokluğu, varlıklılığı ile ün salmış bir kral.

Servet-i sâmân: varlık, bolluk, zenginlik.

Bi-tekellüf: üstüne varmaksızın, üstüne düşmeksizin, üstelemeden.

Eltâf-i bi-pâyân: sonsuz bağış, sınırsız bağış, çok veriş (*eltâ* /lütüflar, bağışlar, verişler).

İ'tilâ-yi şan: ün yüceliği, san yüceliği.

Cemel: Deve.

Ziya Paşa

1825 te İstanbul'da doğdu, 1880'de Adana'da öldü. Özel öğrenim gördü, küçük yaşta Saray çevresine girdi, Fransızca öğrendi, değişik görevlerde bulundu. Yeni Osmanlılar Derneği'ne katıldı, Avrupa'ya kaçtı. Özellikle Namık Kemal'in yakın arkadaşı oldu, yurda dönünce yüksek devlet görevlerine getirildi, "paşa" sanıyla valiliğe atandı.

Ziya Paşa, yaşadığı dönemde, toplumun Avrupa ile Doğu arasında gidiş-gelişler çizdiği bir ortamda yeraldı. Öğrendiği Fransızcanın etkisiyle, şiirde "yeni"nin değerini vurgularken, bağlı bulunduğu gelenek gereği "eski"yi de yaşatmaya çalıştı. Bu nedenle eski-yeni çelişkisinin ozanı olarak tanındı. Halk şiirini savunurken "gazel" türünden de örnekler vermeyi yeğledi. Yeniliği savunurken eskiden yararlandı. Bu tutumu dolayısıyla eskiyi tutanlarca da, yeniden yana olanlarca da sevildi. Şiirlerinde kullandığı deyimler, atasözleri geniş bir ilgi alanı yarattı. Eski ile yeninin karışımından oluşan bu "karma görüş" Tanzimat Dönemi'nin simgesi niteliğindedir. Burada Ziya Paşa, Divan şiiri geleneğini sürdüren eğilimiyle ele alınmıştır.

Ziya Paşa'nın şiirinde yergi, alay, sevgi, gönül uyarınca yaşama (rindlik), yenilik, öğüt gibi değişik konular yeralır. *Zafernâme, Harâbat,* başlıca ürünleridir. Ölümünden sonra bütün şiirleri değişik adlar altında toplanmıştır. (Eş'ar-ı Ziya, 1881; Külliyat-ı Ziya Paşa, 1925).

1- Renc-i hâtır virmesün feryâd-ü efganlar sana
Gül'izârım sen hemân sağ ol fedâ canlar sana

2- Çok mudur ser-der-hevâ-yi zülfün olmak rûzgâr
Bir perisin ki müsahhardır Süleymanlar sana

3- Çünbüş-i müjgânını hâtır-nişân kıl muttasıl
Bergüzâr-ı yârdır ey dil bu peykânlar sana

4- Sen ki şâh-ı hüsn-ü ânsın elverir mi sevdiğim
Dilşikenlikler bu nakz-ı ahd-ü peymanlar sana

5- Kandesin ey dâmen-i ümmîd bilmem kandesin
Çâk-i çâk-i hasret olmuşdur giribânlar sana

6- Sen hıram itsen gelür cuşâ melekler şevkden
Ya nasıl sabr eylesün ins ile insanlar sana

7- Hey ne sengin-dilsin ey kâfir ki te'sir eylemez
Ahlar feryâdlar çâk-i giribânlar sana

8- Aşıkana bir zemin-i tâze gösterdin Ziyâ
Gıbta eylerlerse şayandır sühandanlar sana

Ölçü: *Gıbta eyler / lerse şâyan / dır sühandan / lar sana*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- *Ağlayıp inlemeler gönül acısı vermesin sana*
Gül yanaklı sen sağ ol canlar fedadır sana

2- *Esen yelin saçına kapılması çok mu*
Sen perisin Süleymanlar büyülenip tutulmuş sana

3- *Kirpiklerinin oynayışını gönüle yönelt*
Ey gönül temrenler sevgiliden andaçtır sana

4- *Sen güzellik sultanısın sevdiğim yakışır mı*
Gönül kırmalar sözünden dönmeler sana

5- *Ey umut eteği nerdesin bilmem nerdesin*
Bütün yakalar özleminden yırtık yırtık olmuş

6- *Sen salınıp yürüsen sevinçten melekler coşup oynar*
İnsaf et insanlar nasıl katlansın sana

7- *Ey inançsız sen ne taş yüreklisin ki*
Ahlar iniltiler çığlıklar etki eylemez sana

8- *Ey Ziyâ aşıklara yine yeni bir alan gösterdin*
Ozanlar seni inrenirlerse yaraşır.

Renc-i hâtır: gönül acısı, gönül kırıklığı, üzüntü.

Feryâd-ü efgan: ağlama ve inleme, inleyiş ve çığlık.

Gül'izâr: gül yanaklı.

Ser-der-hevâ-yi zülf: saçın havasına kapılma, saça tutulma.

Rüzgâr: yel, rüzgâr, esen yel.

Müsahhar: büyülenmiş, tutulmuş, gönül vermiş.

Cünbüş-i müjgân: kirpiklerin kımıldanışı, kirpiklerin oynayışı.

Hâtır-nişân: gönüle yönelme, gönülü erek edinme.

Muttasıl: sürekli, boyuna, ara vermeksizin.

Bergüzâr-ı yâr: sevgilinin andaçı, sevgilinin armağanı (Anadolu halk ağzında bergüzâr'a "gönderme" denir.

Yarim gitti gurbete
Gelir göndermeleri

dizelerinde "gönderme" sözcüğü armağan, hediye anlamındadır.)

Peykân: temren, okun ucundaki kıvrık demir.

Şâh-ı hüsn-ü ân: güzellik sultanı.

Dilşiken: gönül kıran, inciten, üzen.

Nakz-i ahd-ü peymân: sözünden dönme, sözünde durmama.

Dâmen-i ümmid: umut eteği, umuş eteği.

Çâk-çâk-i hasret: özlemle yırtık yırtık, özlem nedeniyle yırtık yırtık olmuş.

Giribân: yaka.

Hırâm itmek: salınmak, salına salına yürümek.

Cuşâ gelmek: coşmak.

İnsâf: gönül ölçeği, gönül dengesi, gönül tartısı (gönülde doğruyu eğriden, iyiye kötüden ayırma yeteneği).

Sengin-dil: taş yürekli, acımasız.

Zemin-i tâze: yeni alan, yeni yer, yeni yol.

Sühandan: ozan, güzel söz söyleyen.

1- Yârân dağıldı sohbet-i meyhâne kalmadı
Ol işret ol mahabbet o peymâne kalmadı

2- Guş itmem eski nâ'raları kuy-i yârdan
Guyâ ki deşt-i aşkda divâne kalmadı

3- Her târı oldı berzede-i dest-i rûzgâr
İtdükleri o zülf-i perişâne kalmadı

4- Hep âşinâ-yi devlet-i ihsanın oldı halk
Bir benden özge bezmine bîgâne kalmadı

5- Yakdın fütâde-gânını hâkister eyledün
Ey şem' külfet eyleme pervâne kalmadı

6- Dilbeste olma âleme sultan isen dahi
Bir mülkdür cihan ki Süleyman'e kalmadı

7- Herkes zebun-i fikr-i maaş oldı asrda
Evvelki şevk-i meclis-i rindâne kalmadı

8- Taşlar yedirdi nan yerine bir zaman felek
Nan virdi şimdi âh ki dendâne kalmadı

9- Olmaz o şuha hiç birisi kâr-ger Ziyâ
Afsun tükendi denmedik efsâne kalmadı

Ölçü: *Taşlar ye / dirdi nan ye / rine bir za / man felek*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Ziya Paşa'nın Şiirleri, 1967 Ankara, Edebiyat Yayınevi.)

1- Arkadaşlar dağıldı meyhane söyleşmesi kalmadı
O içme o sevgi o kadeh kalmadı

2- Sevgilinin yöresinden eski sesler duyulmuyor
Sanırım sevgi çölünde daha çılgın kalmadı

3- Her teli yelin elinde derlenip toparlanmış
Yaptıkları o dağınık saçın yanına kalmadı

4- Bütün halk bağış yüceliğinin yakını oldu
Toplantına benden özge yabancı kalmadı

5- Sana gönül verenleri yaktın küle döndürdün
Ey mum boşuna emek çekme kelebek kalmadı

6- Sultan isen de evrene gönül bağlama
Evren öyle bir ülkedir ki Süleyman'a kalmadı

7- Çağımızda herkes geçim düşüncesinin tutsağı oldu
Eski gönül erleri toplulığının kıvancı kalmadı

8- Yazgı bir süre ekmek yerine taşlar yedirdi
Şimdi ekmek verdi ne yazık ki diş kalmadı

9- Ey Ziyâ o çapkın güzeli kimse etkileyemez
Büyü tükendi söylenmedik masal da kalmadı.

Dil özellikleri:

Yârân: arkadaşlar, yakınlar, tanıdıklar, dostlar, gönüldeşler.

Sohbet-i meyhâne: içki içilen yerde söyleşme, meyhane söyleşmesi, meyhanede karşılıklı söyleşip eğlenme.

Mahabbet: sevgi, karşılıklı konuşma, tatlı tatlı söyleşip eğlenme.

Kuy-i yâr: sevgilinin yöresi, sevgilinin oturduğu yer.

Berzede-i dest-i rüzgâr: yelin elinde derlenip toparlanma, yelin avucuna alınmış (güzelin saçı yelin eline geçerek dağılıp uçuşmaktan kalmış, kımıldamaz olmuş).

Deşt-i aşk: sevgi çölü, aşk çölü.

Âşinâ-yi devlet-i ihsân: bağış yüceliğinin yakını, bağış yüceliğiyle yakınlık kuran, bağış yüceliğinden yararlanan.

Bezmine bigâne: toplantına yabancı, topluluğuna yabancı kalan.

Fütâde-gân: gönül verenler, düşkünler.

Hâkister: kül, ocak külü.

Külfet eyleme: emek çekme, kendini yorma, başkalarına ağırlık verme, başkalarını sıkma.

Dilbeste: gönlü bağlı, birine tutulmuş, gönül vermiş.

Zebun-i fikr-i maaş: geçim düşüncesi tutsağı, geçim düşüncesiyle yenik düşen.

Şevk-i meclis-i rindâne: gönül erleri topluluğunun kıvancı, rindlere yaraşır meclisin mutluluğu.

Nan: ekmek.

Dendane: diş.

Kâr-ger: etkileyen, etkileyici.

Afsun: büyü, büyü yapma aracı, büyüleme.

Efsâne: masal, gerçeküstü olay, gerçekdışı olay, söylence.

Yenişehirli Avni

1826 da bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan, Yenişehir'de doğdu, 1883 te İstanbul'da öldü. Özel öğrenim gördü, bir süre devlet görevlerinde bulundu.

Yenişehirli Avni, divan geleneğini sürdüren ozanların sonuncusu, çağının en başarılısı sayılır. Bütün divan şiiri kavramlarını, kendine özgü bir anlayışla kullanan Avni'nin şiirinde bağlı bulunduğu Mevlevi tarikatı'nın derin etkisi görülür. O da, içinde bulunduğu topluluğunun görüşü gereği, geçmişten kaynaklanan bir düşünceyi benimsemiş, şiirlerinin odağına sevgiyi oturtmuş, yer yer bilgelik, dünya varlığına önem vermezlik eğilimindedir. Kimi şiirlerinde İslam felsefesinin izleri görülür.

Avni'nin şiirleri, eksik olarak, bir *divan*'da toplanıp bastırılmıştır. Ayrıca *Ateş-gede, İr'at-ı Cünun, Bülbülnâme, Abnâme* gibi yapıtları vardır.

1- Yâre fâş it râzını amma zebânın duymasın
Güft-ü gû-yi vuslatı rûh-i revânın duymasın

2- Şöyle bi-huş ol kemâl-i mesti-i vuslatla kim
Yâr ağuşunda yatsın cism-ü cânın duymasın

3- Öyle mest ol yâd-i yâr ile dem-i uhrâda kim
Darb-ı tiğ-i merki cism-i nâtüvânın duymasın

4- Küşte-i aşk ol velâkin öyle bî-ruh olma kim
Zevk-i pâ-bus-i nigâri üstühânın duymasın

5- Reng-ü bûdan telh-ü şirinden olub âsude-his
Avni'yâ bir bâde nûş it kim dehânın duymasın

Ölçü: *Reng-ü budan / telh-ü şirin / den olub â / sude his*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- İçini sevgiliye aç, ancak dilin duymasın
Kavuşma günü dedikodusunu ruhun duymasın

2- Kavuşma sarhoşluğuyla öylesine kendinden geç ki
Sevgili kucağında yatsın canın, gövden duymasın

3- Sevgili özlemiyle öyle kendinden geç ki ölürken
Ölüm kılıcının vuruşunu bitkin gövden duymasın

4- Aşk ölüsü ol, ancak sevgilinin ayağını öpüş tadını
Kemiğin duymayacak durumda cansız olma

5- Renk ve kokuyu, acı ve tatlıyı öyle sezmez ol ki
Ey Avni içtiğin şarabı ağzın duymasın.

Dil özellikleri:

Yâre fâş it râzını: sevgiliye içini (sırrını) aç.

Zebânın: dilin.

Güft-u gu-yi vuslat: kavuşma dedikodusu, kavuşma günü yapılan dedikodu, kavuşma söyleşmesi.

Ruh-i revân: yürüyen ruh, akan ruh, gövdede dolaşan ruh.

Bi-huş: kendinden geçmiş, duygusuz.

Kemâl-i mesti-i vuslat: kavuşma sarhoşluğunun son aşaması, kavuşmada kendinden geçişin en yüksek düzeyi.

Yâr ağuşunda yatsın: sevgili kucağında yatsın.

Cism-ü cân: gövde ve can.

Yâd-i yâr: sevgili özlemi.

Dem-i uhrâ: ölüm dönemi, ölürken, ölüm durumunda.

Darb-ı tiğ-i merk: ölüm kılıcının vuruşu, öldürücü kılıç vuruşu.

Cism-i nâtuvan: bitkin gövde, güçsüz gövde.

Küşte-i aşk: sevgiden ölen, sevginin öldürdüğü, sevgi ölüsü, aşk ölüsü.

Bi-ruh: cansız, duygusuz.

Zevk-i pâbus-i nigâr: sevgilinin ayağını öpüşün tadı.

Üstühân: kemik

Reng-ü bû: renk ve koku.

Telh-ü şirin: acı ve tatlı.

1- Gel ser-i kabrimde dur bir lâhza ey simin beden
Nûrdan bir serv dikmişler hayâl itsün gören

2- Mânevi emvâtdır dünyada cümle zindegân
Herkesin dûşunda içyüzden kefendir pirehen

3- Câme giydirsen bana dibâ-yi firdevs olsa da
Ben şehid-i tiğ-i aşkım iktizâ itmez kefen

4- Nakş-ı nâ-budum ki mir'ât-i vücudundur senin
Cilve-göster bende sen mâdum-i mutlak sende ben

5- Yârsız Avni bana meyhâne düzeh-zâr olur
Yârdan mehcur olan uşşâka gurbetdir vatan

Ölçü: *Gel ser-i kab / rimde dur bir / lâhza ey si / min beden*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- II -

1- *Ey gümüş gövdeli gel mezarımın başında dur*
Görenler ışıktan bir selvi dikmiş sansınlar

2- *Dünyadaki bütün diriler anlam bakımından ölüdür*
Herkesin omuzunda içyüzünden bir kefendir gömlek

3- *Bana giydireceğin giysi cennet kumaşı olsa bile*
Ben sevgi kılıcıyla ölmüşüm bana kefen gerekmez

4- *Ben görünmeyen bir süsüm senin gövdenin aynası*
Bende görünür bende sende salt yokluğum

5- *Ey Avni, bana sevgilisiz meyhane cehennem yeridir*
Sevgiliden ayrılan aşıklara vatan gurbettir.

Dil özellikleri:

Ser-i kabr: mezar başı, mezarın başı.

Simin beden: gümüş gövdeli.

Emvât: ölüler, ölmüşler.

Zindegân: diriler, yaşayanlar.

Duş: omuz.

Pirehen: gömlek.

Dibâ-yi firdevs: cennet kumaşı.

Şehid-i tiğ-i aşk: sevgi kılıcıyla ölen, aşk kılıcının şehidi.

İktiza itmez: gerekmez.

Nakş-ı nâ-bud: görünmeyen süs, görünmeyen bezek.

Mir'ât-i vücud: gövdenin aynası, gövde gözgüsü.

Cilve-güster: görünen, gösteren, bir nesnenin yüzeyinde titreşerek görünen.

Mâ'dum-i mutlak: salt yokluk, kesin yokluk, kesinlikle yok olmuş.

Duzeh-zâr: cehennem yeri.

Mehcur: ayrılmış, uzak kalmış.

- III -

1- Hırâmân ol ki nahl-i Tûr reftâr etdi sansunlar
Yine mihr-i tecelli arz-i didâr etdi sansunlar

2- Cemâlin seyreden ehl-i tenâsüh Mısr-ı hüsn içre
Zuhur-i Yusuf'i Allah tekrâr etdi sansunlar

3- O guna zahir ol kim şâhid-i halvet-geh-i lâhut
Cemâlin suret-i insanda izhâr etdi sansunlar

4- Kıyametler koparsun tal'atın ey mihr-i istiğnâ
Kaza şems-i sabahu'l-haşri bidâr etdi sansunlar

5- Tekellüm etsün ey Avni O ma'şuk-i Mesihâ-dem
Görenler ruh-i kudsi meyl-i güftâr etdi sansunlar

Ölçü: *Görenler ruh / i kudsi meyl / i güftâr et / di sansunlar*
mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- III -

1- Öyle bir salın ki Tur ağacı yürüdü sansınlar
Tanrısal ışık yüzünü gösterdi sansınlar[1]

2- Ruhun göçüşüne inananlar güzellik Mısırında yüzünü gördükçe
Tanrı Yusuf'un ortaya çıkışını yineledi sansınlar güzeli

3- Öyle bir görün ki tanrısal evrenin eşsiz güzeli
Yüzünü insan örneğiyle ortaya koydu sansınlar

4- Ey yücelik güneşi parlaklığın ortalığı allak bullak etsin
Yazgı kalkın gününün sabahında doğan güneşi gösterdi sansınlar

5- Ey Avni o İsa soluklu sevgili bir konuşsun da
Görenler kutsal ruh konuşmaya başladı sansınlar.

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Hırâmân ol: salınıp yürü, salın.

Nahl-i Tur: Tur ağacı, tanrı'nın bir ışık biçiminde, peygamber Musa'ya göründüğü dağda biten kutsal ağaç.

Reftâr etdi: yürüdü, salındı.

Mihr-i tecelli: görünüş güneşi, Tur dağında tanrı'nın ışık biçiminde Musa'ya görünmesi, tanrı'nın görünüş alanına çıkışı.

Arz-ı didâr: yüzünü gösterme, görünme.

Cemâlin: yüzün, yüzünü.

Ehl-i tenâsuh: ruhların gövdeden gövdeye geçerek yaşamı sürdürdüğüne inanan kimse. Eski bir inanca göre, ölümsüz olan ruh, gövdeden ayrılınca başka bir varlığa geçerek yaşamını sürdürür.

Mısr-ı hüsn: güzellik Mısrı, güzellik ülkesi.

Zuhur-i Yusuf: Yusuf peygamberin ortaya çıkışı, görünüşü. (Yusuf peygamberin ruhu, ölümünden sonra başka bir varlığa geçerek, kendini sürdürüyor. Ruh göçüne inananlar senin yüzünü görünce, Yusuf'un ruhu, senin gövdende yeniden ortaya çıktı sansınlar ey sevgili.)

O gunâ: o biçimde, öyle bir türde.

Zâhir ol ki: görün ki, görün.

Şahid-i halvet-geh-i lâhut: tanrısal evrende tek başına yaşıyan güzel.

Şâhid: güzel (bu dizede tanrı anlamında), tanık.

Suret-i insan: insan biçimi, insan örneği, insan görünüşünde olan.

Lâhut: tanrısal evren, tinler evreni.

İzhâr: ortaya koyma, gösterme.

Mihr-i istiğnâ: yücelik güneşi, eşsiz güneş (bu dizede sevgili, tanrı anlamında).

Tal'at: parlaklık, aydınlık, yüz güzelliği.

Şems-i sabahu'l-haşr: kalkım günü sabahının güneşi, ölümden sonra diriliş sabahının güneşi.

Bidâr: yandırma, gösterme, görünme.

Tekellüm: konuşma, söz söyleme.

Ma'şuk-ı Mesihâ-dem: İsa gibi, soluğuyla, ölüleri dirilten sevgili.

Ruh-i kuds: kutsal ruh, tanrısal ruh.

Meyl-i güftâr: konuşmaya başlama, söylemeye başlama.

- IV -

1- Bu cûş-u hurûşi nereden âb da bilmez
Bu devr-i garibâneyi dulâb da bilmez

2- Ebru-yi işâretle bilinmez yola girdik
Bu kıble-i mestureyi mihrâb da bilmez

3- Tanbûr gibi boş yire âh eyleriz amma
Bu nağme nedendir reg-ü mizrâb da bilmez

4- Dil âciz olur bilmeden esrâr-vücudi
Bu âyinenin sırrını sim-âb da bilmez

5- Ağyâr ne bilsin benim ahvâlimi Avni
Râz-i dil-i mahzunumı ahbâb da bilmez

Ölçü: *Ebru-yi / işâretle / bilinmez yo / la girdik*
mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

(Kaynak: Divan, 1888.)

- IV -

1- Bu coşkunluk ve taşkınlık neredendir su da bilmez
Bu şaşılası dönüşü dolab da bilmez

2- Bir kaş oynatışıyla bilinmez yola girdik
Bu gizli kıbleyi namazda dönülen yer de bilmez

3- Tanbur gibi boş yere ah eyleriz oysa
Bu ezgi nedendir tel de tele vuran da bilmez

4- Gönül varlık gizemlerini bilmede güçsüz kalır
Bu aynanın gizemini aynaya vurulan sır da bilmez

5- Ey Avni, yabancılar benim durumumu ne bilsin
Üzüntülü gönlümün sırrını gönüldeşler de bilmez.

Dil özellikleri:

Cuş-u huruş: coşkunluk ve taşkınlık, coşma ve taşma.

Ab: su.

Devr-i garibâne: şaşılası dönüş, şaşılacak dönme.

Ebru-yi işâret: işaret kaşı, kaş oynayışı, oynatışın kaşa benzeyişi (kaş biçimine giren bir belirti).

Kıble-i mesture: örtülü kıble, gizli kıble.

Mihrâb: namaz kılınırken, imamın bulunduğu, namaz kılanların yöneldiği yer.

Reg-ü mizrab: tel ve mızrab (mızrab sözcüğü Arapça "vurmak" anlamını içeren "daraba"dan gelir, "vurma aracı" demektir. Telli çalgılarda, ses çıkarmak için tele vurulan araç.)

Esrâr-ı vücud: varlık gizemleri (vucud sözcüğü Arapça "var olmak" anlamını içeren "vecede"den gelir, "varlık" demektir.

Sim-âb: cıva, aynanın arkasına sürülerek görüntü sağlayan nesne, ayna sırrı.

Râz-i dil-i mahzun: üzgün gönülün gizemi, üzüntülü gönülün gizemi.

Ahbâb: gönüldeşler, arkadaşlar, yakınlar..

Namık Kemal

1840 da Tekirdağ'da doğdu, 1888 de Sakız Adası'nda öldü. Dedesi Abdüllatif Paşa'nın yanında özel öğrenim gördü. Bir süre devlet görevlerinde bulundu, Şinasi ile tanıştıktan sonra gazetede yazılar yayımlamaya başladı, Paris'e gitti, bu arada Fransızca öğrenip Batı düşüncesiyle yakından ilişki kurdu.

Türk yazınında "Batılılaşma" akımının öncülerinden sayılan Namık Kemal, yeninin yanında eski şiir geleneğini de sürdürdü. Aşağı yukarı yazının tüm türlerinde yapıt veren Namık Kemal'in burada divan geleneğini sürdüren yanıyla ele alınmış, o nedenle şiirlerinin "gazel" biçiminde olanlarından örnekler verilmiştir.

Namık Kemal de, Ziya Paşa gibi bir yanıyla eskiye, bir yanıyla yeniye bağlıdır. Ününü sağlayan yenilikçi yanıdır. Gazellerinde divan şiirinin kavramları, deyimleri, biçimle içeriği egemendir. Başlıca yapıtları. *Vatan Yahut Silistre, Zavallı Çocuk, İntibah, Tahrib-i Harabat, Cezmi, Kanije, Silistre Muhasarası, Gülnihal, Kerbelâ, Osmanlı Tarihi, Büyük İslam Tarihi, Akif Bey* bg.

1- Girmemişken kimsenin nûr-i nigâhi koynuna
Gizli girmiş düş gice zülf-i siyâhi koynuna

2- Vâkıa görmez melekler de firâş-i râzını
Gönlüm amma kim girer rüyâda gâhi koynuna

3- Sâyelikle fahr idüb düşmiş ziyâlar pâyine
Reng-i ismet saklanub olmuş mübâhi koynuna

4- Ayrı düşmiş birbirinden şerm ile horşid-ü mâh
Mâderi ol günde kim almış o mâhi koynuna

5- Sinesinde sanma pistandır o mihr-i ismetin
Şakk idüb koymuş yed-i i'câz mâhi koynuna

6- Gerdeninden cuş ider şevk-i tecellâ meve meve
İzdihâm eyler dolar nur-i ilâhi koynuna

7- Bir görüşde göğsini buldı şeb-i vuslat hitâm
Saklamış guyâ sabah-ı intibâhi koynuna

Ölçü: *Girmemişken / kimsenin nu / r-i nigâhi / koynuna*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Kimsenin bakışının ışığı koynuna girmemişken
Kara saçı dün gece gizlice koynuna girmiş

2- Senin gizli yatağını melekler bile görmez ancak
Gönlüm düşte arada bir koynuna girer

3- Gölge olmakla övünerek ışıklar ayağına düşmüş
Arınmışlık rengi koynunda saklanarak övünmüş

4- Ayla güneş utanarak birbirinden ayrı düşmüş
Ay'ı annesi koynuna aldığı gün

5- O arınmışlık güneşisin göğsündekileri meme sanma
Yeni buluş eli ay'ı ikiye bölüp koynuna koymuş

6- Görünüş parlaklığı dalga dalga gerdanından taşar
Tanrı ışığı yoğunlaşarak koynuna dolar

7- Göğsünü her görüşte kavuşma gecesi sona erdi
Uyanış sabahını koynunda gizlemiş sanırsın.

Dil özellikleri:

Nur-i nigâh: bakış ışığı, göz ışığı.

Zülf-i siyâh: kara saç, kara zülüf.

Firâş-i râz: gizlilik yatağı, sır yatağı.

Gâhi: arada bir, arasıra.

Reng-i ismet: namus rengi, temizlik rengi, arınmışlık rengi.

Mübâhi: övünen, övünç duyan.

Horşid-ü mâh: güneşle ay.

Mihr-i ismet: namus güneşi, temizlik güneşi, arınmışlık güneşi.

Yed-i i'câz: yeni buluş eli, yeni buluşuyla başkalarında şaşkınlık yaratan el (eski yazında Musa, İsa gibi peygamberlerin, olağanüstü başarılar gösterdiği ileri sürülen ellerine "yed-i i'câz" denmek bir gelenekti. Muhammed'in on parmağından su akıtması, gökteki ay'ı parmağıyla gösterip ikiye bölmesi de "yed-i i'câz" olarak nitelenir.).

Şevk-i tecellâ: görünüşün parlaklığı, tanrısal aydınlığın duyulur evrende yansımasından doğan parlaklık.

Nur-i ilâhi: tanrısal ışık.

İzdiham: kalabalık, yoğunlaşma, yığılış.

Şeb-i vuslat: buluşma gecesi, kavuşma gecesi.

Sabâhı-ı intibâh: uyanış sabahı.

- II -

1- Şöyle hayrânım ki bilmem hayretim hâlâ nedir
Ben kimim idrâk ne dünyâ vü mâfihâ nedir

2- Cân-ü dil bahşeyledim cânâna amma sad diriğ
Bilmedim cânâne kim cân kim dil-i şeydâ nedir

3- İlm-i esmâdır mücerred sanma şânı âdemin
Adem oldur bilmeye âdem nedir esmâ nedir

4- Gamze müstağni cünun mühlik gönül müştâk-ı merk
Bir avuç hâke bu rütbe derd-i can-fersâ nedir

5- Nâmık eyle himmetin âli ise ağyârı yâr
Bir deni dünya içün dünyâ ile gavgâ nedir

Ölçü: *Bir deni dün / yâ içün dün / yâ ile gav / gâ nedir*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- *Öylesine şaşmışım ki şaşma nedir bilmiyorum*
Ben kimim alg nedir dünya ve ötedünya nedir

2- *Sevgiliye can ve gönül verdim ancak ne yazık*
Sevgili kim can kim deli gönül ne bilmiyorum

3- *Soyut olan varlıkların adını içeren bilimdir*
kişinin ünüdür sanma
Adam ona derler ki adam nedir varlıkların adları
nedir bilmesin

4- *Baygın bakış kendini ağır satıyor çılgınlıklar öldürücü*
gönül ölüme batmış
Bir avuç toprağa böylesine can verircesine bağlanma
nedir

5- *Ey Nâmık, yardımseverliğin yüce ise yabancıları*
gönüldeş etmeye bak
Aşağılık bir dünya için önüne gelenle çekişme de
ne oluyor.

Dil özellikleri:

Hayrân: şaşa kalmış, şaşmış, şaşkınlığa uğramış (bu gazel, Fuzuli'nin "Öyle ser-mestim ki idrâk itmezem dünya nedir" dizesiyle başlayan gazeline bir benzeridir, bu nedenle tasavvuf konularını içeriyor).

İdrâk: algı, anlama, kavrama.

Sad diriğ: yüzlerce yazık, ne yazık, çok yazık.

Dil-i şeydâ: deli gönül, çılgın gönül

İlm-i esmâ: adlar bilimi, adları bilme (Tanrı, evreni yaratmadan önce, melekleri, yüce varlıkları yaratmış, sonra evreni, varlık türlerini yaratmış. Bu varlık türlerinin adlarını bir bir Adem peygambere öğretmiş. İşte İslam düşüncesinde, tasavvufta bu adları bilmeye "ilm-i esmâ" denir. Bu varlıklar, yaratılış gününde, soyuttu, evrende belli yerlerini alınca somut oldular. Buna da "*mücerred*/soyut" denir.)

Mücerred: soyut, yalnız düşüncede var olan.

Şanı âdemin: İnsanın sanı, adamın ünü. Burada "âdem" sözcüğünün biri Adem Peygamber, öteki de insan olmak üzere iki ayrı anlamı vardır. (Yorumu, biraz da, okuyucunun anlayışına bırakmak gerekir.)

Esmâ: adlar (*ism*/isim sözcüğünün çoğulu).

Müstağni: nazlanan, kendini ağır satan, ağırdan alan.

Mühlik: öldürücü, yok edici.

Cünun: çılgınlıklar, delilikler.

Derd-i can-fersâ: can alıcı üzüntü, can verircesine bir nesneye bağlanıp onu kendine üzüntü edinme.

Bu rütbe: böylesine, böylece, bu aşamada.

Deni: alçak, aşağılık.

Dünya ile kavga: önüne gelenle çekişme, herkesle kavgalı olma (dünya ile kavga, sözü halk deyimidir).

1- Zuhûr-i reng-i kesret pertev-i mihr-i Hudadandır
Televvün hey'et-i eşyâda te'sir-i ziyâdandır

2- Olurlar vâsıl-ı cây-i kemâl erbâb-ı mahviyyet
Suûdu dûdun evc-i rif'âte feyz-i fenâdandır

3- Felek sermâye-i bârânı cezb etmektedir yerden
Kibârın bahşiş-ü ihsânı emvâl-i gedâdandır

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

*

4- Hâke yüz sürmekle kaimse yer üstünde hayât
İhtiyâr it altını hâkin hayâtın rağmına

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

(Kaynak: Namık Kemal'in Şiirleri, Sadeddin Nüzhet Ergun, 1941.)

- III -

1- Çoklık renginin ortaya çıkışı tanrı güneşinin parlaklığı
yüzündendir
Nesnelerin toplulığunda görülen renklenme de ışığın
etkisindendir

2- Kendilerini yoklukta varlığa adayanlar olgunluk yerine ulaşırlar
Dumanın göğe yükselişi yokoluşun verimliliği yüzündendir

3- Gök, yağmurun anavarlığını yerden toplamaktadır
Yüksek görevlilerin bağışı, yardımı da yoksulların
mallarındandır

*

4- Yeryüzünde yaşamak toprağa yüz sürmekle sağlanacaksa
Yaşamaya karşıt olarak yerin altına gir daha iyi.

Dil özellikleri:

Zuhur-i reng-i kesret: çokluğun renginin ortaya çıkışı, çokluk renginin görünüşü (tasavvufta, duyularla algılanan evrene, varlıklara "çokluk" anlamında "kesret" denir. Çokluk geçicidir, tek olan varlığın yansımasıdır.)

Pertev-i mihr-i Hudâ: tanrı güneşinin parlaklığı (tasavvufa göre, evren tanrı'nın görüntüsüdür, ışığının yansımasıdır. Ozan, bu dizelerinde, içinde yaşadığımız *kesret* / çokluk evreni, tanrı ışığının bir yansımasıdır, o yolla var olmuştur, demek istiyor).

Televvün: renklenme, renk renk olma, ayrımlaşma.

Hey'et-i eşyâ: nesnelerin bütünü, varlıklar topluluğu, bütün varlık türleri.

Te'sir-i ziyâ: ışığın etkisi, aşının etkisi. (Tanrı ışığının yansımasıyla evrende varlık türleri ayrı ayrı oluş olanağı buldu, biçim kazandı).

Vâsıl-ı cây-i kemâl: olgunluk yerine ulaşan.

Erbâb-ı mahviyyet: yoklukta varlığa ulaşacağına inananlar, kendilerini yokluğa adayarak varlığa ulaşanlar.

Suûd: yükselme, yukarı çıkma, ağma.

Dûd: duman, tütün, sis.

Evc-i rif'ât: yükselişin doruğu, yükselişin en son yeri.

Feyz-i fenâ: yokluğun yarattığı verimlilik (burada, yokluk, geçici olan bu evrenden kurtulup, ölümsüz olan tanrısal evrene yükselme anlamındadır).

Sermâye-i bârân: yağmurun anavarlığı, yağmurun başvarlığı, yağmuru oluşturan nesne.

Cezb etmekte: çekmekte, toplamakta.

Kibâr: yüksek görevliler, ileri gelenler, varlıklılar.

Bahşiş-ü ihsân: bağış ve yardım, bağışlama ve verme, bağış ve veriş.

Emvâl-i gedâ: yoksulun malları, yoksul malı (gökyüzü yağmuru oluşturan nesneleri yerden aldığı gibi yüksek görevliler de yoksulun malını alıp şuna buna dağıtarak, sözde iyilik yaparlar.)

Osman Şems

1813 te İstanbul'da doğdu, 1893 te öldü. Genç yaşında Nakşbendi tarikatına girdi. Divan şiiri geleneğini sürdüren bir şiir anlayışı vardır. Tanzimat döneminde eskiyi benimseyenler arasında yeralan Osman Şems "Encümen-i Şuara" denen topluluktandır. Şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

1- Tenvîr-ı gam-ı aşk ile dîvâne gelenler
El bağlayarak durdu bu dîvâne gelenler

2- Bu dâr-i şifâ içre devâ bulmadı gitdi
Devr eyleyerek derd ile devrâne gelenler

3- Bu meykedenin bulmadılar neş'e meyinde
Gül-câm-ı lebin nuş ile mestâne gelenler

4- Kor cân-ü cihânı seni evvel görüşünde
Ey dost kaşın tiğine kurbâne gelenler

5- Meyhâne-i aşkım ki bana hun-i ciğerle
Mey gibi serâser boyanur kane gelenler

6- İrfân meyin içmek için encümeninden
Aşkı ile dilin döndüre biryâne gelenler

7- Mescid gibi mescud-i melâik olayım der
Dil beytin idüb âleme büt-hâne gelenler

8- Ey Şems bu kesretde bulur vahdet-i aşkı
Nefsin koyub ikrâr ile meydâne gelenler

Ölçü: *El bağla / yarak durdı / bu divâne / gelenler*
mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ulün

1- Sevgiden doğan üzüntüyü açıklayarak ortaya çıkanlar
El bağlayarak bu katta durdular

2- Bu sağlık yurdunda acıdan kurtulmadı gitti
Dönüp dolaşarak acı çekerek dönenler dünyaya gelenler

3- Bu içki yerinin şarabında sevinç bulamadılar
Dudağının gül kadehinden içerek sarhoş olanlar

4- Seni ilk görüşünde canı da dünyayı da bırakır
Ey sevgili kaşının kılıcına kurban olmaya gelenler

5- Ben sevgi meyhanesiyim bana gelenler
Şarap gibi baştanbaşa ciğer kanıyla boyanırlar

6- Toplantı yerinden bilgi şarabını içmek için
Gelenler aşk ile gönlünü kebaba döndürsünler

7- Mescid gibi meleklerin secde ettikleri yer olayım der
Gönül evini evrende put evi yapıp gelenler

8- Ey Şems, sevgi birliğini bu çoklukta bulur
Düşüncesini açıklayarak özünü ortaya koyanlar.

Dil özellikleri:

Tenvir-i gam-ı aşk: sevgi üzüntüsünü açıklama, sevgiden (aşktan) doğan acıyı (özlemi) açıklama.

Divâne gelenler: çıldıranlar, delirenler, aklı başından gidenler (burada "divâne" sözcüğünün değişik anlamları sözkonusudur. Biri aklı başından giden, deliren. Öteki birinin katına çıkanlar, önüne gelip dileğini açıklamak isteyenler. İkinci dizede bu ikinci anlam daha uygun düşüyor, bunu da "el bağlayarak"tan anlamak kolaydır. Ancak birinci dizede iki anlam da saklıdır. Anadolu halk ağzında "divane gelmek" deyimi, çokluk, çıldırmak, delirmek, kendinden geçmek, aklı başından gitmek bg. anlamlardadır.)

Dâr-i şifâ: sağlık yurdu, sağlık evi (burada dünya anlamı da saklı).

Devrân: evren, dünya, yeryüzü, çağ. İkinci anlamda dönen, dolaşan, çektiği acıdan kurtulmak için öteye beriye başvurup gezen, kurtuluş yolu arayan.

Gül-câm-ı leb: dudağın gül gibi kadehi, dudağın gül gibi kızıl kadehi.

Cân-ü cihan: can ve cihan, can ve evren, can ve dünya.

Meyhâne-i aşk: aşk meyhanesi, sevgi içkisinin içildiği yer.

Hun-i ciğer: ciğer kanı.

Serâser: baştanbaşa.

Biryân: kebap.

Encümen: toplanma, toplantı, karşılıklı söyleşme.

Mescid: secde edilen yer, tapınma yeri (sözlük anlamı: tapınmak için yüzükoyun yere kapanılan yer).

Mescud: kendisine secde edilen, önünde yüzükoyun yere kapanılan, tapınılan.

Mescud-i melâik: meleklerin tapındığı varlık, tanrı.

Dil beytin: gönül evini.

Büt-hane: put evi, puthane.

Kesret: çokluk. Tasavvuf inançlarına göre, gerçek varlık "Birlik" denen tanrısal bütünlüktedir. Onun görünüş alanına çıkışıyla, varlık türleri oluşur. Kesret (çokluk) bu varlık türlerinin kapladığı alandır. Bu alan

bir görünüş olduğundan gerçek, kalıcı değil geçicidir (daha önce açıklandı).

Vahdet-i aşk: sevgi birliği, aşk birliği. Sevginin yarattığı varlık bütünlüğü. Tanrısal varlığın özünü oluşturan bütünlük. Tasavvufta, tanrısal varlık bütünlüğü, birliği olan "vahdet"e sevgiyle, gönlünü geçici varlıktan (*kesretten*/çokluktan) sıyırarak ulaşılır. Bu da sevgiyle (aşk ile) sağlanır.

İkrar: düşüncesini, inancını ortaya koyma, içini dökme, açıklama, dileğini söyleme. Tasavvufta, bu yolu seçen kişinin, dileğini dile getirmesine, içini açmasına "ikrar" denir ki "sözverme" anlamını da içerir.

Bir gazelinden

- II -

1- Görinür tâbiş-i dîdar gönülden gönüle
Berk urur pertev-i envâr gönülden gönüle

2- Devr-i sahbâ vü sürâhi vü piyâle gibidir
Dökülür neş'e-i esrâr gönülden gönüle

3- Tarz-u etvâr-ı hamuşânede bi-savt-u huruf
Mahvolur ma'ni-yi güftâr gönülden gönüle

4- Yeter ey Şems yeter lâf ile keşf-i esrâr
Keşf olur kim gire esrâr gönülden gönüle

Ölçü: *Tarz-u etvâ / rı hamuşâ / nede bi-sav / tu huruf*
fâ'ilâtün fe'ilâtün fè'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, C. 1. Mehmet Kaplan - İnci Enginün - Emil Birol - 1974. Kimi sözcüklerin eski yazılış biçimi yeğlenmiştir.)

1- Güzelin yüzünün parlaklığı gönülden gönüle görünür
Işıkların parlaklığı gönülden gönüle yansır

2- Kadeh, sürahi ve şarap dönüşü gibi gizemlerin
Yarattığı sevinç de gönülden gönüle dökülür

3- Suskunluğun davranış ve tutumlarında olduğu gibi
Sözün anlamı da sessiz ve harfsiz gönülden gönüle
geçerek yokolur

4- Yeter ey Şems sözle gizemleri bulmaya çalışma
Yeter, gizemler gönülden gönüle girerek bilinir.

Dil özellikleri:

Tâbiş-i didar: yüzün parlaklığı, sevgilinin yüzünün parlaklığı, güzelin yüzünün parlaklığı. *Dizenin yorumu:* güzelin yüzünün parlaklığı gönülden gönüle yansıyarak görünür (gönül gönülün aynasıdır).

Berk urur: parlar, yansır.

Pertev-i envâr: ışıkların parlaklığı (gönülden gönüle vurur).

Devr-i sahbâ: şarabın kadehle elden ele aktarılması, şarap kadehinin bütün içenlere sunularak, elden ele döndürülmesi. Şarap içme dönemi.

Devr-i sahbâ vü sürahi vü piyâle: kadeh, sürahi ve şarap dönüşü, elden ele dolaştırılması (eskiden, içkili toplantılarda, içki "*saki*/içki dağıtan" denen görevli aracılığıyla, tek kadehle, elden ele verilir, ayrı ayrı kadehlerle içilmezdi. İçki dağıtıcının, belli bir sıraya göre, isteyene içki sunmasına "*devr-i sâgar*/kadehi elden ele dolaştırma" denirdi.)

Neş'e-i esrâr: gizemlerin sevinci, gizemlerin yarattığı sevinç. Ayrıca "esrar" denen uyuşturucu nesnenin verdiği sevinç (ozanın "esrar"dan neyi anladığı yoruma kalmıştır).

Tarz-u etvâr-ı hamuşâne: suskunluğun davranışları ve tutumu, susmanın davranışları ve biçimi.

Tarz: tutum, tutum biçimi.

Etvâr: davranışlar.

Hâmuşâne: susmuşçasına, suskuncasına.

Bi-savt-u huruf: sessiz sözsüz, sessiz ve harfsiz.

Ma'ni-yi güftâr: sözün anlamı.

Keşf-i esrâr: gizemlerin açılması, gizliliklerin bilinmesi, sırların açıklanışı.

Muallim Naci

1850 de İstanbul'da doğdu, 1893 te öldü. Gerçek adı Ömer'dir. Varna'da medrese öğrenimi gördü. Bir süre orada öğretmen olarak çalıştı. Mutasarrıf Sait Paşa'nın koruyuculuğu altında Anadolu-Rumeli bölgelerinin birçok yerinde görevli olarak bulundu. Arapça, Farsça, Fransızca öğrendi, bu dillerden yapıtlar çevirdi. Bir yanıyla eskiye, bir yanıyla yeniye bağlanan Muallim Naci yazının bütün alanlarında yapıt ortaya koydu. Dili akıcı, duygulu, buluşları ilginç olmasına karşın, bu ikili eğilimin dışına çıkmadı. Yapıtlarının epeyce olması yanında "gazel" türündeki şiirleri azdır. *Ateşpare, Füruzan, Demdeme, Şerare, Ömerin Çocukluğu, İstılâhat-ı Edebiye, Muallim, Lügat-ı Naci* başlıca yapıtlarıdır.

1- Nedir o nevha şu virânenin civârında
Dokundu hâtırıma hâl-i inkisârında

2- Değil garib bulunsam müdâm mest-i harâb
Müsâfirim vatanın bir harâbe-zârında

3- Havâda yaprağa döndürdü rûzgâr beni
Hazânc muntazırım ömrümün bahârında

4- İderse dil yeri vardır vedâ-i mülk-i vücûd
Garibe yer bulunurmuş adem diyârında

5- Karâr-yâb olamam gerçi mest-i serşârım
Hased o rinde ki âsûdedir mezârında

6- Gönül o nev-sefer-i nur-i tal'atın Nâci
Yanar kıyâmete dek nâr-ı intizârında

Ölçü: *Hased o rin / de ki âsu / dedir mezâ / rında*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1- Şu yıkıntının yöresinden gelen ağlayış nedir
Bu gücenmiş durumuyla içime dokundu

2- Boyuna yıkılıp kendinden geçmiş olsam şaşılmaz
Yurdun bu yıkıntı yerinde bir konuğum

3- Yeller beni havada yaprağa döndürdü
Yaşayışımın baharında sonbahar bekliyorum

4- Gönül varlık ülkesinden ayrılırsa doğrudur
Yokluk ülkesinde yoksula yer bulunurmuş

5- Dopdolu kadehi çekmişim dengemi bulamam daha
O, mezarında sessiz yatan gönül erine ne mutlu

6- Ey Naci gönül o parlayış ışığının yoluna yeni koyulmuş(1)
Kalkım gününe dek onu bekleyiş ateşiyle yanar.

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Nevha: ağlayış, özellikle bir ölünün arkasından yüksek sesle ağlama, inleme.

Civar: yöre, çevre, bir nesnenin yöresi, bir yapının, bir doğa varlığının çevresi.

Virâne: yıkıntı, oturulmayan yer, ıssız yer, önce oturulurken sonra bırakılmış, yıkık yer.

Garib: şaşılacak, şaşılası, şaşkınlık veren.

Müdâm: boyuna, her zaman, daima, sürekli.

Müsafir: konuk, yolcu, yola çıkmış.

Mest-i harâb: yıkılıp kendinden geçmiş.

Harâbe zâr: yıkıntı yeri, yıkık yer, ıssız yer.

Rüzgâr: esen yel, rüzgâr, yazgı, alınyazısı, çağ.

Hazâne muntazırım: güzü beklemekteyim, sonbaharı bekliyorum, güzü bekleyenim. Yakılıp gitmek üzereyim.

Vedâ-ı mülk-i vücud: varlık ülkesinden ayrılma, yokolma, ölme.

Garib: yoksul, kimsesiz (bu dizede bu anlamda), gurbete çıkmış.

Adem diyarında: yokluk ülkesinde (*adem*/yokluk, "a" kısa okunur).

Karâr-yâb: dengeli, düzenli, bir yerde sürekli oturan, kalan.

Mest-i serşâr: dopdolu kadehi içip kendinden geçmiş, sızmış.

Asude: sessiz, tedirgin olmayan, mutlu.

Hased: kıskanma, çekememe. Bu dizede "ne mutlu" anlamında.

Nev-sefer-i nur-i tal'at: parlayış ışığının yoluna yeni giren. Sevgilinin güzelliği ışığına kavuşmak için yola yeni giren. Sevgilinin güzelliğine yeni kapılmış olan.

Nev-sefer: yeni yolculuk, ilk yolculuk (burada, güzele, sevgiliye ilk kapılış, ilk sevgi).

Nur-i tal'at: parlayış ışığı, doğuş aydınlığı, bir parlayışın ışığı, ilk aydınlığı, sevgilinin yüz güzelliğinin parlaklığı-ışığı.

Kıyâmet: kalkım günü, ölülerin yeniden dirilip yargılanacakları gün (İslam inançlarına göre).

Nâr-ı intizâr: bekleyiş ateşi, bekleyiş yangını, beklemenin verdiği gönül yanışı (beklemek ateşten daha kötüdür, daha yakıcıdır anlamına gelen bir atasözü vardır.).

Hersekli Arif Hikmet

Yugoslavya'nın Mostar ilinde 1840 da doğdu, 1903 te İstanbul'da öldü. Hersek Valisi Zülfikar Paşa'nın oğlu olması nedeniyle yazın alanında "Hersekli" diye anılır. Medrese öğrenimi gördü, değişik devlet görevlerinde bulundu. Tanzimat döneminde yetişen, eski şiir geleneğini sürdüren ozanların kurdukları "Encümen-i Şuarâ"dandı. Bu toplantılar, onun evinde, düzenlenirdi.

Hersekli Arif Hikmet, divan şiirinde Nâili ile Fehim-i Kadim'in izini sürmüş, şiirlerinde onların yarattığı simgelere benzer buluşlar sergilemiştir. Bütün şiirleri bir *divan*'da toplanarak, bastırılmıştır (İbnülemin Mahmud Kemal, 1918).

1- Bir râha âzim ol ki hâbiri bulunmaya
Bir mülke var ki şâh-ü veziri bulunmaya

2- Bir âsumâne sen de su'ud it ki ey gönül
Mâh-u nücum-u mihr-ü müniri bulunmaya

3- Sad âferin o bi-ser-ü sâmân-ı aşka kim
Sırtında dahi köhne hasiri bulunmaya

4- Târik-i hüzn olursa da cennet misâlidir
Ol bezm ki cüvân ile pîri bulunmaya

5- Kadr-âşinâ-yi âşık olan şivekârı sev
Amma beşart-ı an ki esiri bulunmaya

6- Hikmet gulâm-ı himmetiyiz biz o ârifin
Mevlâdan özge yâr-i zahiri bulunmaya

Ölçü: *Hikmet gu / lâm-i himme / tiyiz biz o / ârifin*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1- *Öyle bir yola gir ki kimse bilmesin*
Bir ülkeye var ki başkanı bakanı olmasın

2- *Ey gönül öyle bir göğe yüksel ki*
Ay'ı yıldızları güneşi ışık saçanı bulunmasın

3- *Aşkın o yoksul kişisine yüzlerce alkış*
Sırtında yıpranmış bir hasır bile yoktur

4- *Üzüntü karanlığı olsa da cennet gibidir*
Yaşlısı genci olmayan o toplantı yeri

5- *Sevenin değerini bilen oynak güzeli sev*
Ancak tutsağının olmaması ilk koşuldur çabasına

6- *Ey Hikmet biz o bilgili kişinin çabasına kulluz*
Yeter ki tanrıdan başka kayıran kimsesi olmasın.

Dil özellikleri:

Râha azim ol: yola gir, yola git, yol bul.

Habir: bilgili, bilen, bir olay konusunda bilgisi olan.

Şâh-ü vezir: başkan ve bakan (*şâh*/padişah, sultan, başkan, *vezir*/bakan, ulusu yöneten kuruluşun üyelerinden biri).

Su'ûd: yükselme, çıkma.

Mâh-ü nücum-ü mihr-ü münir: ışık saçan ve güneş ve yıldızlar ve ay (ay, yıldızlar, güneş ve ışık saçan. Divan'da "münir" sözcüğü kendinden önce gelen ay, yıldızlar ve güneş sözcüklerinin niteleyicisi durumunda gösterilmemiş, bu nedenle ayrı bir kavram olduğunu düşünerek "ışık saçan ay", "ışık saçan güneş", "ışık saçan yıldızlar" gibi bir açıklama yoluna gitmedik.).

Bi-ser-ü sâmân-ı aşk: aşkın yoksul, başsız kişisi, aşkın yoksul kişisi.

Hasir: hasır, sazdan örülü yer örtüsü.

Târik-i hüzn: üzüntü karanlığı.

Târik: karanlık.

Kadr-âşinâ-yi âşık: sevenin değerini bilen, aşkın değerini anlayan.

Beşart-ı an: onun ilk koşulu, bu işin ilk koşulu, koşul olarak.

Gulâm-ı himmet: himmet kulu (himmet sözcüğünün değişik anlamları daha önce gösterildi, burada çaba, yardım, kayırma bg. anlamlardadır).

Yâr-i zahir: koruyucu kimse, güvenilen kimse, koruyucu arkadaş.

- II -

1- Cûş ider nur-i mahabbet âfitâb-i bâdeden
Şu'ledâr-ı feyz olur dil mâhtâb-i bâdeden

2- Aks-i horşid-i tecellâ-yi cemâl-i yâr ile
Fer virür mihr-i kıyamet her habâb-ı bâdeden

3- Çeşm-i şuhun korkarım mest-i tegafül olmasun
Nâzeninim olmadın bidâr hâb-ı bâdeden

4- Cân-ı dil yanmaz mı şevk-i şu'le-i didârına
Ruhlerin pür-tâb olurken âb-ü tâb-ı bâdeden

5- Neş'e-i vuslat humâr-ı hecri irâs itdüğin
Hikmet idrâk eyledim devr-i şitâb-ı bâdeden

Ölçü: *Çeşm-i şuhun / korkarım mes / ti tegafül / olmasun*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Divan 1334, Istanbul.)

- II -

1- Sevgi ışığı şarabın güneşinden taşar
Gönül şarabın parlak ay'ından bolluk yalını saçar

2- Sevgilinin yüzünün ışıyan güneşinin yansımasıyla
Ortaya çıkış (kıyamet) güneşi şarap kabarcığından
parıltı gösterir[1]

3- Sakın o çapkın gözün aldırmayış sarhoşu olmasın
Nazlın şarap uykusundan uyanmadın daha

4- Gönül canı senin yüzünün yalını parlaklığından yanmaz mı
Şarabın etkisiyle yanakların ışıl ışıl olurken

5- Kavuşma sevincinin ayrılık ağrısı getirdiğini
Ey Hikmet şarabın hızlı dolaşımından anladım.

---

(1) Önce açıklamaya bakınız.

Dil özellikleri:

Afitâb-ı bâde: şarap güneşi, şarabın güneşi.

Nur-i mahabbet: sevgi ışığı, sevginin ışığı, sevginin aydınlığı.

Şu'ledâr-ı feyz: bolluk ışığı saçan, bolluğun ışığı ile aydınlanan, verimlilik aydınlığı, verimlilik yalımı, bolluktan dolayı yalımlanan, parlayan.

Mâhtâb-ı bâde: şarabın ay aydınlığı, şarabın ay ışığı saçar gibi parlaması.

Aks-i horşid-i tecellâ-yi cemâl-i yâr: sevgilinin yüzünün ışıyan güneşinin yansıması.

Tecellâ: görünüş, parlayış, aydınlık saçarak ortaya çıkış.

Fer virür: parlar, fer verir, ışır.

Mihr-i kıyamet: kalkım güneşi (kıyamet sözcüğü, gerçek anlamda, ayağa kalkış, dikiliş demektir. Burada güneşin doğuşu, yükselişi anlamı düşünülüyor, Bir de kalkım gününün iki mızrak boyu yükselecek güneşi sözkonusu olabilir. Öyle bir anlamda alınırsa dizenin yorumu şöyle: bütün ölülerin dirilecekleri kalkım gününün, çevrenden iki mızrak boyu yükselen güneşini bildiren bir aydınlık, şarap kabarcıklarının parlayışından anlaşılmaktadır.)

Habâb-ı bâde: şarap kabarcığı.

Çeşmi-şuh: çapkın göz, şuh göz.

Bidâr: uyanış, uyanma.

Hâb-ı bâde: şarap uykusu, şarabın verdiği yorgunluk, sarhoşluk.

Mest-i tegafül: aldırmayış sarhoşu, çevresinde olup bitenleri anlamaz görünme.

Cân-ı dil: gönül canı, gönül diriliği.

Şevk-ı şu'le-i didâr: yüzün yalımının parlaklığı. Yüzün parlaklığı özlemi.

Pür-tâb: ışıl ışıl, parlak, çok aydınlık.

Ab-ü tâb-ı bâde: şarabın etkisi, şarabın parlaklığı.

Neş'e-i vuslat: kavuşma sevinci.

Humâr-ı hicr: ayrılık ağrısı, ayrılıktan doğan başağrısı, ayrılığın yarattığı başdönmesi.

İrâs itdüğün: yarattığını, ortaya çıkardığını, getirdiğini.

İdrâk eyledim: anladım, kavradım.

Devr-i şitâb-ı bâde: şarabın hızlı dolaşımı, şarabın koşarak dolaşması, dönmesi. İçkinin damarlarda hızla yayılışı.

Muallim Feyzi

Tebriz'de Türkânpur'da 1842 de doğdu, 1910 da İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü. Mısır'da bulunduğu bir sırada, Vezir Sami Paşa ile tanıştı, Paşa onu İstanbul'a getirerek konağında konukladı. Muallim Feyzi, Osmanlı uyruğuna geçerek öğretim kurumlarında görev aldı. Divan geleneğini sürdüren, oldukça güçlü bir ozan sayılan, Muallim Feyzi'nin özellikle ağıt (mersiye) alanında başarılı olduğu görülür. Oniki İmam inancına bağlanması nedeniyle, şiirlerinde bunun etkileri geniş bir yer tutar. İmam Hüseyin için yazdığı ağıtların bir bölümü ölümünden bir süre önce basılmıştır. Önemli yapıtları: *Ulûm-i Fârisi, Kâmus, Vâveylâ, Divan-ı Eş'ar, Suz-i Güdâz, Müntehabat-ı Farisiye...*

- I -

- Bir ağıtından -

1- Hasretle iderdi aşk eyvâh
Kim olmadı kimse benden âgâh

2- Bu hâlet-i ye's içinde nâgâh
Geldi heyecâna gayretullah

3- Gönderdi Hüseyn'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya

4- Olmak diledi cemâl-i Mevlâ
Ayine-i tiğdan peydâ

5- Bir kanlı göze ide tecellâ
Tâ kim göre başka bir temâşâ

6- Gönderdi Hüseyin'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya

7- Seyreyle o pâdşâh-ı aşkı
Ol şâh-ı cihân-penah-ı aşkı

8- Göstermeğe bârgâh-ı aşkı
Aşıklara resm-ü râh-ı aşkı

9- Gönderdi Hüseyn'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya

10- Müstağrak-ı bahr-i hayretim ben
Ayâ ne idi murâd-ı zül-men

11- Dünya kadar asfiya dururken
Bunca sühelâ-yi din içinden

12- Gönderdi Hüseyn'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya

Ölçü: *Gönderdi / Huseyn'i Ker / belâya*
mef'ûlü mefâ'îlün fa'ulün

Kaynak: Vâveylâ (yıl?)

1- *Özlemle aşk eyvâh ederdi*
Ki beni kimse anlamadı

2- *Bu üzüntülü durumda birden bire*
Tanrı çabası kaynayıp taştı

3- *Hüseyn'i Kerbelâ'ya gönderdi*
Belâ denizinde sulara boğdu

4- *Tanrı'nın yüzü*
Kılıcın aynasından görünmek istedi

5- *Bir kanlı gözde görünerek*
Başka bir görünüş ortaya çıksın diye

6- *Hüseyn'i Kerbelâ'ya gönderdi*
Belâ denizinde sulara boğdu

7- *Bak gör o aşk sultanını*
O aşk evrenini koruyan padişahı

8- *Aşkın konağını göstermek için*
Aşıklara aşk yolu ve yöntemini bildirmek için

9- *Hüseyn'i Kerbelâ'ya gönderdi*
Belâ denizinde sulara boğdu

10- Şaşkınlık denizinde batmışım ben
Kim bilir neydi dileği tanrının diye

11- Dünya dolusu soylu kimseler dururken
Bunca din ileri gelenleri içinden

12- Hüseyn'i Kerbelâ'ya gönderdi
Belâ denizinde sulara boğdu.

Dil özellikleri:

Hasretle: özlemle, ayrılık acısı çekerek.

Olmadı kimse benden âgâh: Kimse beni anlamadı.

Hâlet-i ye's: üzüntü durumu, üzüntülü durum.

Nâgâh: birden bire, beklenmeksizin, umulmadan.

Gayretullah: tanrı çabası, tanrının bir işi gerçekleştirmeye yönelmesi, tanrı dileği.

Lücce-i belâ: belâ denizi, belâ engini, yıkıma uğrama denizi, acıların en büyüğü içine batma.

Cemâl-i mevlâ: Tanrının yüzü, tanrının yüz güzelliği, tanrı yüzünün görünüşü.

Ayine-i tiğ: kılıç aynası, kılıcın ayna gibi parlayışı.

Peydâ: görünme, ortaya çıkma.

Tecellâ: görünme, parlama.

Temâşâ: görme, görünüş, görünüş alanına çıkma, görünüş alanında olanı bütün olarak görme.

Pâdşâh-ı aşk: aşk padişahı, aşk sultanı (bu dizede Hüseyn).

Şah-ı cihân-penâh-ı aşk: aşk evreninin koruyucusu olan sultan, aşk evrenini koruyan padişah (Hüseyn).

Bârgâh-ı aşk: aşk konağı, aşkın bulunduğu yer, aşk yuvası, aşkın en yüce yeri.

Resm-ü râh-ı aşk: aşkın yolu ve yöntemi.

Müstağrak-ı bahr-i hayretim: şaşkınlık denizine batmışım, şaşkınlık denizinde boğulmuşum.

Ayâ: kim bilir, acaba.

Murâd-ı zülmen: tanrı dileği, tanrı isteği.

Asfiya: soylu kişiler, din bakımından arınmış kimseler, temiz kimseler.

Sühelâ-yi din: dinin ileri gelenleri, din öncüleri, din bakımından beğenilmiş kimseler.

Fıtnat Hanım (Trabzonlu)

1842 de Trabzon'da doğdu, 1911 de İstanbul'da öldü. Hazinedarzade Süleyman Paşa ailesinden olup Trabzon Valisi Abdullah Paşa'nın kızıdır. Küçük yaşta geldiği İstanbul'da özel öğrenim gördü, Arap-Fars dillerini öğrendi.

Fıtnat Hanım, 18 nci yy.da yaşamış adaşı gibi, divan geleneğini sürdüren, o alanda başarılı örnekler veren, bir ozandır. Dili akıcı, duygulu, buluşları incedir. Bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı basılmamıştır.

- Bir Muhammes'inden -

1- Hey ne sihr itdün bana ol çeşm-i câdûlar ile
Eyledin aklım perişân zülf-i şebbûlar ile

2- Şâne-veş sad çâk sinem fikr-i giysûlâr ile
Pâre pâre eyleme müjgân-ü ebrûlar ile

Yine zahm açma reg-i biçâre Allah aşkına

*

3- Serv-kaddin surcti ayrılmaz asla dideden
Ruhların gitmez hayal-i hâtır-i rencideden

4- Nev-nihâlim kaçma lütf it âşık-ı gam-dideden
Saklama gül ruyini bir bülbül-i şurideden

Arz-ı didâr eyle ey meh-pâre Allah aşkına

Ölçü: *Hey ne sihr it / dün bana ol / çeşm-i câdu / lar ile*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Kadın Şair ve Muharrirlerimiz, Murat Uraz 1940.)

- Bir beşli'den -

1- O büyüleyen gözlerle bana ne biçim bir büyü yaptın
O gecesafasına benzeyen saçınla aklımı dağıttın

2- Saçının düşüncesiyle gönül tarak gibi yüz parça
Bir de kipriklerinle kaşlarınla parça parça eyleme

Bu onulmaz damarda yeni bir yara açma tanrı aşkına

*

3- Selvi boyunun görüntüsü gitmez gözden
İncinmiş gönülden eksik olmaz yanaklarının görüntüsü

4- Ey yeni fidanım gel bu acı görmüş aşığından kaçma
Gül yüzünü bir çılgın bülbülden gizleme

Ey ay yüzlü gel yüzünü göster tanrı aşkına.

Dil özellikleri:

Sihr: büyü, gizli etki.

Çeşm-i cadu: büyüleyici göz, büyüleyen göz.

Zülf-i şebbu: gecesafası kokuşlu saç. Halk ağzında "şebboy" diye söylenen, çokluk geceleyin açılıp güzel koku salan bir çiçek.

Şâne-veş: tarak gibi.

Fikr-i giysu: saçı düşünme, saçı düşünmeden doğan özlem, saçla ilgili düşünce (halk ağzında "fikr" sözcüğü üzüntü anlamında da söylenir).

Müjgân-ü ebrular: kirpikler ve kaşlar.

Pâre pâre: parça parça, dilim dilim.

Reg-i biçâr: onulmaz yarası olan damar, kanayan damar (*reg*/-damar, *biçâr*/çaresiz, biçare.)

Yine zahm açma: yine yaralama, yine kesme (damarımı yeniden kesip kanatma).

Serv-kaddin sureti: selvi boyunun görüntüsü, yansıması, gölgesi, izdüşümü.

Hayâl-i hâtır-i rencide: incinmiş gönüldeki görüntü, incinmiş gönüldeki hayal.

Nev-nihâl: yeni fidan, yeni boy çekmiş düzgün fidan. Sevgili, sevgilinin boyu.

Âşık-ı gam-dide: acı görmüş aşık, acı çeken aşık.

Gam-dide: gam görmüş, acı çekmiş, acı çeken, üzülen.

Bülbül-i şuride: çılgın bülbül, ne yaptığını bilmeyen bülbül, kendinden geçmiş bülbül.

Meh-pâre: ay parçası, ay yüzlü, ay yüzlü güzel.

Arz-ı didâr: yüz gösterme, yüzünü gösterme..

Eşref

1847 de Kırkağaç'ta doğdu, 1912 de orada öldü. Medrese öğrenimi gördükten sonra, değişik görevlerde bulundu. İkinci Abdülhamid dönemindeki baskıyı yeren şiirleri yüzünden sık sık sürüldü, tutuklandı. Sonunda doğduğu yere çekilerek, yazınla ilgili çalışmalarını orada sürdürdü.

Şiirde divan geleneğini sürdüren Eşref, daha çok dörtlük türündeki yergileriyle ün kazanmıştır. Yaşadığı çağın yasadışı olayları, İkinci Abdülhamid'in baskı yönetimi karşısında, yergi türünün en ağır, en başarılı örneklerini vermiş, genellikle halkın yararına bir tutumu benimsemiştir. Yergide, kişisel olmaktan kaçındığı için, divan yazınında bir benzeri yoktur. Yapıtları: *Deccal, İstimdat, Şah-u Padişah, İranda Yangın Var.*

1- Kahr için hasmını bir ra'd-ı kazâdır kalemim
Lekeler zâlimi püsküllü belâdır kalemim

2- Karşısında nice erbâb-ı denâet titrer
Hakim-i mahkeme-i hükm-i cezâdır kalemim

3- İşitince sesini sanma iki dilli düdük
Mürtekibler için âheng-i safâdır kalemim

4- Çok mu alçaklara âlemde çalarsam galebe
Elde bayrak gibi ihsân-ı Hudâdır kalemim

5- Sihr-bâzân-i cihâne kesilir bir ejder
Sanki Eşref yed-i Musâ'da asâdır kalemim

Ölçü: *Lekeler zâ / limi püskül / lü belâdır / kalemim*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1- Düşmanını yok etmek için yazgının gök gürültüsüdür
kalemim
Zalimi yıpratan bir püskürtü belâdır kalemim

2- Nice alçaklar karşısında titrer
Cezâ yargısı veren mahkeminin yargıcıdır kalemim[1]

3- Sesini işitince iki dilli düdük sanma
Vurguncular için bir kıvanç kaynağıdır kalemim

4- Dünyada alçaklara üstün gelirsem çok mu
Eldeki bayrak gibi bir tanrı vergisidir kalemim

5- Dünya büyücülerine göre bir ejder olur
Sanırsın, ey Eşref, Peygamber Musa'nın elinde
değnektir kalemim[2]

---

(1), (2) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Kahr: yıkılma, yok olma, ortadan kalkma, yıkıma uğrama.

Ra'd-ı kazâ: yazgının gök gürültüsü.

Ra'd: gök gürlemesi, gök gürültüsü.

Kazâ: yazgı, tanrı buyruğu gereği, bütün olacak işlerin önceden belirlenen doğrultuda gerçekleşmesi, tanrısal belirleme. Ozan burada, râ'd-ı kazâ sözleriyle, düşmanımı ortadan kaldırmak için, kalemin tanrı'nın yazgı olarak belirlediği bir araçtır, kalemimle düşmanımı ezmek benim için tanrısal bir görevdir, demek istiyor.

Erbâb-ı denâet: alçaklar, aşağılık kimseler.

Hâkim-i mahkeme-i hükm-i cezâ: ceza yargısı veren mahkemenin yargıcı (burada, ölümden sonra dirilip yargılanma, ceza görme günü anlamına gelen inanç da düşünülmeli). Tanrısal yargı gününün yargıcıdır kalemim.

Mürtekib: vurguncu, soyguncu, karaborsacı.

Aheng-i safâ: kıvanç kaynağı, sevinç uyumu (kaleminden vurguncuları sevindiren uyumlu bir ses çıkar, diyerek alay ediyor, ozan.)

Çalarsam galebe: üstün gelirsem (*galebe çalmak*/üstün gelmek, yenmek, alt etmek).

İhsân-ı hudâ: Tanrı vergisi, tanrı bağışı.

Sihr-bâzân-i cihan: dünya büyücüleri.

Yed-i Musâ: Peygamber Musa'nın eli.

Asâ: değnek. Kur'an'ın bildirdiğine göre, tanrı buyruğuyla Peygamber Musa'nın elindeki değnek, büyücüler karşısında, büyük bir ejder olarak, büyücülerin yılanlarını yutmuştu. Burada, bu olağanüstü olayla bağlantı kuruluyor.

- II -

1- Bir günüm âsûde geçmez âh-ü efgan etmeden
Bir gicem bulmaz sabâhı gamla idman etmeden

2- Her felâket baş urur bir kerre bâb-ı lütfuma
Boş bırakmam kudretimce ben de ihsân etmeden

3- Pek düşünmem bir belânın zeyli melhuz olsa da
Bir belâdan önce tahlis-i giribân etmeden

4- Olduğıyçün bir müsâfirden ziyâde hürmetim
Git demem hangi musibet gelse mihmân etmeden

5- Bir felâket sergisi oldum ki Eşref seyrime
Geldi bin gam bin keder bir kerre i'lân etmeden

Ölçü:

geldi bin gam / bin keder bir / kerre i'lân / etmeden
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâilün

(Kaynak: Bütün Eşref, 1964, Fahri Uzun.)

- II -

1- Ağlayıp inlemeden geçen kıvançlı bir günüm yok
Üzüntüyle uzlaşmadan sabahladığım gecem yok

2- Her yıkım bir kez benim bağış kapıma başvurur
Ben de elimden geldiğince onu boş çevirmem

3- Bir yıkımın arkasından yeni bir yıkım geleceği sanılsa bile
Önceki yıkımdan yakamı kurtarmadan ötekini düşünmem pek

4- Bir konuktan daha çok saygı gördüğüm için
Ben de hangi kötülük gelse onu konuklamadan git demem

5- Ey Eşref öyle bir yıkım sergisi oldun ki bana
Duyurmadan beni görmeye bin acı bin üzüntü geldi.

Dil özellikleri:

Asude: mutlu, kıvançlı, üzüntüsüz, gönül uyarınca, dingin, dinlek.

Ah-ü efgan: Ağlayıp inleme, bağırıp çağırma.

İdman: alışma, uzlaşma, bağdaşma.

Gamla idman: üzüntüyle uzlaşma, acıyla bağdaşma.

Felâket: yıkım, sarsıcı olay.

Bâb-ı lütf: bağış kapısı, veriş kapısı.

Kudretimce: elimden geldiğince, durumum elverdikçe, gücüm yettiğince.

İhsân: veriş, bağış, yardım.

Zeyl: etek, ek, ekleme.

Belâ: kötü olay, beklenmeyen korkulu, kaygı verici bir olayla karşılaşma.

Melhuz: sanılmış, varsayılmış, anımsanmış düşünülmüş.

Tahlis-i giribân: yakayı kurtarma, sıyrılma.

Olduğuyçün: olduğu için, olduğundan.

Müsâfir: konuk, yolcu, yola çıkan.

Ziyâde: çok, artık.

Hürmet: saygı, ağırlama (*hürmetim*/ gördüğüm saygı, ağırlanma).

Musibet: sıkıntı, uğursuzluk, yıkım, kötülük.

Mihmân etmek: konuk etmek, ağırlamak.

XX. YÜZYIL

Edib Harabî

Gerçek adı Edib Ahmed olan Edib Harabî 1853 te İstanbul'da doğdu, 1916 da orada öldü. Genç yaşında, çağının ünlü Bektaşi ozanı, Mehmed Ali Hilmi Baba'ya bağlandı, tarikata girdi. Arapça, Farsça öğrendikten sonra Muhyidden Arabi ile Mevlânâ üzerinde çalıştı, onların yapıtlarından çeviriler yaptı.

Edib Harabî, eski ile yeniyi uzlaştırmaya çalışan, özellikle Bektaşi anlayışını, kendine özgü bir yorumla şiirlerinde geliştirmeye çalıştı. Divan geleneğini sürdürürken hece ölçüsünü de kullandı. Şiirlerinde Ali sevgisi odak niteliğindedir. Akıcı, duygulu, coşkulu bir söyleyişi, özgün buluşları, halk deyimleri, atasözleri gibi öğelerin geniş bir yer tuttuğu şiirlerinin toplandığı *divan*'ı İst. Süley. Kt. İhsan Mahfi Böl. 98 sayıdadır.

1- Ey bâd-ı seher ol gül-i ra'na nerelerde
Çıkmaz sesi hiç bülbül-i şeydâ nerelerde

2- Bir hayli zamandır bizi terk eyledi gitdi
Ol yâr-ı vefâdârımız âyâ nerelerde

3- Pervâne gibi cismimi suzâna giderdim
Bilseydim eger şem'-i şeb-ârâ nerelerde

4- Cûlar gibi yüz sürmeye eşkim ki revâdır
Elbet bulur ol kamet-i zîbâ nerelerde

5- Lütfeyle Harâbi'ye gel ey bâd-i seher-hiz
Bir bû getür ol zülf-i semensâ nerelerde

Ölçü: *Cular gi / bi yüz sürme / ye eşkim ki / devâdır*
mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

- I -

1- Ey tanyeli o güzel gül nerelerde
Sesi çıkmıyor çılgın bülbül nerelerde

2- Çoktandır bizi bırakıp gitti
O yardımsever sevgilimiz kimbilir nerelerde

3- Kelebek gibi gövdemi yakmaya giderdim
O geceyi süsleyen ışıldak bilsem nerelerde

4- Irmaklar gibi gözyaşım yüz sürse yaraşır
Günün birinde o güzel boyluyu bulur, nerelerde

5- Ey tanyeli esip gel Harâbi'ye yardımcı ol
Bir koku getir ondan o saçı yasemin kokuşlu nerelerde.

Dil özellikleri:

Bâd-i seher: tanyeli, sabah yeli.

Gül-i ra'nâ: güzel gül, süslü gül (sevgili).

Bülbül-i şeydâ: çılgın bülbül (daha önce çok kez açıklandı).

Terk eyledi gitdi: bırakıp gitti, bıraktı gitti.

Yâr-ı vefâdâr: yakınlık gösteren sevgili, yardımsever arkadaş, vefalı dost.

Ayâ: kimbilir, acaba.

Cismimi suzâna giderdim: gövdemi yakmaya giderdim, yanmaya giderdim.

Şem'-i şeb-ârâ: geceyi süsleyen ışıldak, geceyi aydınlatarak süsleyen mum, ışıklık.

Revâdır: yaraşır, uygundur.

Kamet-i zibâ: güzel boy, süslü boy, sevgili, güzel boylu sevgili.

Bâd-i seher-hiz: esip gelen tanyeli, esen tanyeli.

Zülf-i semensâ: yasemin kokulu saç.

- II -

1- Dehrin n'ideyim ben şeref-ü şân-ü safâsın
Tek başıma yağdırmaya bârân-ı belâsın

2- Hayfâ beni dûr eyledi ol gonca-i terden
Esdirmesin isterse felek bâd-i sabâsın

3- Çünki gam-ı âlâm ile itdi beni bimâr
Çalsın başına hokka-i dârû-yi devâsın

4- Çarhın meh-ü mihri hele bâki kalacak mı
Elbetde bulur nâle-i âhımla cezâsın

5- Ümmid-i vefâ eyleme bimâre Harâbi
Var mı gören âdem feleğin mihr-ü vefâsın

Ölçü: *Elbetde / bulur nâle / i âhımla / cezâsın*
mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

(Kaynak: Harâbi, Hayatı ve Deyişleri, Sefer Aytekin, 1959.)

1- *Dünyanın ününü, sanını kıvancını ne yapayım*
Yeter ki başıma yıkım yağmuru yağdırmasın

2- *Ne yazık beni o yeni açmış goncadan uzak düşürdü*
Yazgı isterse sabah yelini esdirmesin artık

3- *Üzüntülerin ağrısıyla beni hasta etti*
İlâç yaptığı hokkayı başına çalsın şimdi

4- *Bu evrenin ay'ı, güneşi sonsuza dek kalacak mı*
Günün birinde ahımın sesiyle cezasını bulur

5- *Ey Harâbi hasta için sağlığa kavuşma umuduna kapılma*
Yazgının iyiliğini, yardımını gören insan var mı

Dil özellikleri:

Dehr: zaman, dünya, evren, yazgı, alınyazısı (bu dizede "dünya" anlamında).

Şeref-ü şân-ü safâ: ün, san, kıvanç (yücelik, ünlülük, mutluluk).

Bârân-ı belâ: belâ yağmuru, yıkım yağmuru, insanın başına gelen yıkıcı, sarsıcı, üzücü olaylar.

Hayfâ: ne yazık, yazık ki.

Dur eyledi: uzak düşürdü, ayırdı.

Gonce-i ter: yeni çıkmış gonca, yeni açmış gonca, sevgili, güzel.

Bâd-i sabâ: sabah yeli, tan yeli.

Felek: gök, yazgı, alınyazısı (eskiden, insanın bütün yapıp edeceklerini yöneten, önceden bilen varlığa "felek" denirdi. Gerçek anlamı "gökkatı" olan bu sözcük, tanrısal varlıkların göklerde bulundukları inancı nedeniyle "yazgı", "alınyazısı" bg. anlamlarda da söylenir oldu).

Gam-ı âlâm: üzüntülerin ağrısı, üzülüp sıkılmaktan doğan ağrı.

Bimâr: sayrı, hasta.

Hokka-i dâru-yi devâ: sağlığa kavuşturucu ilâcın yapıldığı kap, ilâç kapı, ilâç hokkası.

Meh-ü mihr: ay ve güneş.

Bâki: Ölümsüz, sonsuz, kalıcı.

Nâle-i âh: ah iniltisi, çığlığın sesi, çığlık niteliğinde çıkan ses.

Mihr-ü vefâ: iyilik ve yakınlık, iyilik ve yardım.

Ümmid-i vefâ: yardım umudu, iyilik umudu, yakınlık umudu.

Üsküdarlı Tal'at

1858 de İstanbul-Üsküdar'da doğdu, 1926 da orada öldü. Yenişehir Fener'inde öğrenim gördü, bu öğrenimi İstanbul'da sürdürdü. Bahriye Müsteşarlığı görevine değin, değişik devlet işlerinde çalıştı.

Tal'at, Yirminci Yüzyıl Türk yazınında, divan şiiri anlayışını sürdürenlerin öncülerinden sayılır.

1- Zaman bir türlü ben bir türlü vaz'-ı yâr bir türlü
Hayatım bir dem olsun geçmiyor hemvâr bir türlü

2- Cihâna arz-i didâr eyledi bin türlü suretle
Bana göstermedi didârını dildâr bir türlü

3- Bilinmez hangi zülfün iftirâkıyle perişânız
Müyesser olmuyor cem'iyyet-i efkâr bir türlü

4- Ne ebrârında yek-rengi ne ahyârında vahdet var
Bütün ahyâr bir türlü bütün ebrâr bir türlü

5- Bu rengârenk meşhudâtda Tal'at cemâl-i yâr
Iyandır dide-i hak-binime her bâr bir türlü

Ölçü: *Bilinmez han / gi zülfün if / tirâkıyle / perişânız*
mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

(Kaynak: Son Asır Türk Şairleri, İbnülemin M.Kemal İnal, Divan Şiiri XX.Yüzyıl, A.Baki Gölpınarlı, 1955.)

1- Zaman bir türlü ben bir türlü sevgilinin durumu bir türlü
Yaşayışım bir gün bile düzenli uyumlu geçmiyor

2- Evrende bin türlü biçimde yüzünü gösterdi
Oysa sevgili bana yüzünü bir türlü göstermedi

3- Hangi saçın ayrılığı yüzünden darmadağınız bilinmez
Bir türlü düşünceler derli toplu, düzenli olmuyor

4- Ne özü sözü doğru kişilerinde belirlilik ne de
iyilikseverlerinde birlik var
Bütün iyilikseverler bir türlü bütün özü sözü doğrular bir türlü

5- Ey Tal'at sevgilinin yüzü bu çok değişik görünüşler içerisinde
Apaçıktır, gerçeği gören gözüme her zaman belli bir türde görünü-
yor.

Dil özellikleri:

Vaz'-ı yâr: sevgilinin durumu.

Hemvâr: düzenli, birlik içinde, uyumlu, derli toplu.

Arz-i didâr: yüzünü gösterme, yüz gösterme.

Didârını dildâr: sevgili yüzünü (*dildâr*/sevgili, gönül alan).

İftirâk: ayrılık, uzak kalış, yanında olmayış.

Cem'iyyet-i efkâr: düşüncelerin derli topluluğu, düşünlerde düzen, düşüncelerin uyumu.

Ebrâr: özü sözü doğru kimseler.

Ahyâr: iyi kimseler, iyiliksever kimseler.

Vahdet: birlik, anlaşma, uyum.

Yek-rengi: bellilik, belirlilik, bir renkte olma, açık seçik biçimde, birlik.

Rengâreng: renk renk, çok değişik türde.

Meşhudât: görünenler, evrende yansıyan varlık görünüşleri.

Dide-i hak-bin: gerçeği gören göz, doğruyu gören göz (bu dizelerde, tasavvuf etkisiyle, "hak" sözcüğü "tanrı" anlamında da yorumlanabilir. Ozan, bu çok değişik görünüşler, bu ayrı ayrı varlıklar içinde, gerçeği gören gözüm tanrı'yı, tanrısal varlığı görmektedir, diyor).

Her bâr: her zaman, her yerde, boyuna.

Reşid Akif Paşa

1863 te Yanya'da doğdu, 1920 de İstanbul'da öldü. Özel öğrenim görmüş, bir süre Galatasaray'da okumuştur. Değişik devlet görevlerinde bulunmuş, Meşrutiyet'ten sonra İçişleri Bakanlığı'(Dahiliye Nazırı)na atanmıştır.

Reşid Akif Paşa, şiirde divan geleneğine bağlıdır. Güçlü bir söyleyişi, derinliğine duygu yeteneğinin dile geldiği şiirlerinde başlıca özellik çağının yaşama anlayışını, coşkulu bir dille sergilemesidir.

- I -

1- Çıkarma âh-i dili kurb-i ârşgâha dahi
Uzatma dest-i temennâyi pâdşâha dahi

2- Bilirse kendi bilir yoksa bildirir mi gönül
Dilin dileklerini hazret-i İlâha dahi

3- Ayılmamak dilerim tâ sabâh-ı haşre kadar
Getir o mutlu meyi tövbeler günâha dahi

4- Çatılmasın bana karşı o ebrûvân-ı gazeb
Tahammül eyleyemem öyle bir nigâha dahi

6- Bu izz-i nefs Reşidâ Hudâ emanetidir
Onu fedâ edemem en büyük penâha dahi

Ölçü: *Çatılmasın / bana karşı / o ebruvâ / n-i gazeb*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

(Kaynak: Abdülbâki Gölpınarlı, AGY.)

1- Gönül ahını tanrı'ya en yakın gök katına da çıkarma
İstek elini padişaha bile uzatma

2- Gönül bilirse kendi bilir yoksa bildirmek istemez
İçinde saklı dilekleri yüce tanrı'ya bile

3- Kalkım günü sabahına dek ayılmamak isterim
O mutlu şarabı getir günahım bile beni bağışlasın

4- O öfkeye dönüşen kaşlar bana karşı çatılmasın
Öyle bir bakışa bile dayanamam

5- Ey tanrım bu derin üzüntü gününü görmek için mi
Kara yazgıma katlanayım şimdi[1]

6- Ey Reşid, bu özsaygısı bana tanrı vergisidir
Onu en büyük koruyucum olan için bile bırakamam.

---

(1) "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Ah-i dil: gönül ahı, gönül iniltisi, gönül çığlığı.

Kurb-i arşgâh: göğün en yüksek katına yakın olan yer. arşgâh, arş denen, tanrısal alana en yakın olan gökkatıdır. Ondan sonra, tanrı'nın bulunduğuna inanılan, büyük kat gelir. Kurb-i arşgâh deyimi, "arş" denen gökkatının yakını anlamında olup, tanrısal varlık alanının başladığı ucu bildirir.

Dest-i temennâ: istek eli, bir kimseden yarar ummak, bir dilekte bulunmak için, uzanan el.

Hazret-i İlâh: ulu tanrı, yüce tanrı.

Tâ sabah-ı haşr: ölümden sonra, insanların yargılanmak için, dirilecekleri söylenen güne değin.

Günâha tövbeler: günahtan da beni bağışlamasını dilerim, günah karşısında da ona sığınarak tövbe ederim.

Ebruvân-ı gazeb: çok öfkeli kaşlar, öfkeye dönüşen kaşlar.

Tahammül eyleyemem: katlanamam, çekemem.

Matemi: üzüntülü, üzüntüyle ilgili.

Tâli-i siyâh: kara yazgı, kara talih (bu dizede, ozan, Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşı'nda uğradığı yenilgiden duyduğu üzüntüyü dile getiriyor).

İzz-i nefs: özsaygısı, eskilerin "izzet-i nefs" dedikleri, kendi benliğine, kişiliğine karşı gösterilmesi gereken saygı, kişiliğin özünü oluşturan duygu odağı.

Penâh: koruyucu, kendisine sığınılan (tanrı).

Onu fedâ edemem: ondan geçemem, onu bırakamam.

Bâkî

Mehmed Abdülbâki 1883 te İstanbul'da doğdu, 1934 te öldü. Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Celaleddin Dede'nin oğludur. Özel öğrenim gördü, genellikle, babasının çevresinde yetişti, tasavvuf bilgileriyle beslendi. Babasının ölümü üzerine adı geçen yerde "şeyh" olarak kaldı.

Mevlevi Tarikatından olması nedeniyle, bütün şiirlerinde, bu kurumun etkisi görülür. Divan geleneğini sürdürmüş yer yer yeni sayılabilecek buluşlar ortaya koymuştur. Etkisi, Mevlevi çevresi dışına çıkamamıştır.

- I -

1- Verdim o şûha gönlümü âvâredir dedim
Derd ehlidir felek-zede bîçâredir dedim

2- Takdım kemend-i zülfüne ol kâfirin dili
Bir müslüman ki rağbeti zünnâredir dedim

3- Derd-i firâk-ı çeşm-i siyâhınla hastadır
Meyli hemişe dide-i bimâredir dedim

4- Rahm it o derdmendine zirâ ki tâlii
Benzer şikenc-i kâkülüne karedir dedim

5- Lütf it bu zârı nakd-i visâlinle şâd kıl
Asib-i derd-i hecr ile sad pâredir dedim

6- Ateş-perest-i hüsnün olaldan beri gönül
Aşk-u hevâsı âteş-i ruhsâredir dedim

7- Afv it günâhı varsa da Bâki'nin ey peri
Bir goncesin ki rahmeti var hâredir dedim

Ölçü: *Bir gonce / şin ki rahme / ti var hâre / dir dedim*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1- Gönlümü o çapkın güzele verdim işi gücü yok dedim
Acıyı üzüntüyü bilir yazgıdan yıkım görmüş yoksuldur dedim

2- Gönülü o inançsız sevgilinin saçının kemendine taktım
Keşiş kuşağını seven bir Müslümandır dedim

3- Kara gözünün ayrılığıyla üzülüp hastalanmış
Boyuna onun eğilimi o süzgün gözedir dedim

4- Senin için üzüntü çekene acı, yazgısı
Saçının kıvrımına benzer, karadır dedim

5- Bağışla, yardım et bu yoksulu sana kavuşmanın
Akçasıyla sevindir, ayrılık acısıyla yüz parçadır dedim

6- Gönül güzelliğinin ateşe tapıcısı olalıdan beri
Bütün sevgisi, eğilimi yanağının ateşinedir dedim

7- Ey sevgili Bâki'nin suçu varsa da bağışla
Dikene acıyan bir goncasın dedim.

Dil özellikleri:

Felek-zede: yazgısı kötü, yazgısının kötülüğünden dolayı iyi gün görmemiş, mutlu olmamış, boyuna acı çekmiş.

Biçâre: yoksul, kimsesiz, güçsüz elinden iş gelmeyen, korunacak durumda olan.

Kemend-i zülf: saçın kemendi, zülfün kemendi, saçın gönül bağlayıcı niteliği, zülfün gönül bağlayıcı özelliği (daha önce açıklandı).

Zünnâr: Hristiyanlıkta, kendini dine adayan erkeklerin bellerine doladıkları, özel kuşak, belbağı.

Rağbet: eğilim, ilgi, yönelim.

Derd-i firâk-ı çeşm-i siyâh: kara gözden ayrı kalışın üzüntüsü, kara gözün ayrılığının üzüntüsü.

Hemişe: boyuna, sürekli, aralıksız (önce birkaç kez açıklandı).

Dide-i bimâr: hasta göz, şiir dilinde süzgün göz, hastalanmış bir kimse gibi, baygın bakışlı göz.

Derdmend: dertli, acılı, üzüntülü, sıkıntılı.

Şikenc-i kâkül: saç kıvrımı, alına dökülen saçların kıvrımı, saç büklümü.

Nakd-i visâl: kavuşma akçası, buluşma akçası.

Zâr: yoksul, bitkin, düşkün.

Asib-i derd-i hecr: ayrılık acısı çeken, ayrılık acısıyla bunalmış.

Sad pâre: yüz parça.

Ateş-perest-i hüsn: güzellik ateşine tapan.

Aşk-u hevâ: sevgi ve eğilim.

Ateş-i ruhsâr: yanağın ateşi, yanağın kızıllığı.

- II -

1- Bezm-i şarâb-ı nâbâ ki cânân gelür gider
Gûya kenâre mevc-i şitâbân gelür gider

2- Vuslat o şûh-i serkeşe mümkin olur mı hiç
Tâb-i hayâli kalbe girizân gelür gider

3- Zülf-i siyâhı tâbiş-i rûyinde cilve-ger
Benzer derûn-i kâfire îmân gelür gider

4- Giysû-yi târ-ü mâre düşenler cihânda
Gülşen-serâ-yi dehre perişân gelür gider

5- Mizrâb-ı aşka gönlüni teslim iden müdâm
Bezm-i neşât-i âleme nâlân gelür gider

6- Her kim olursa tâlib-i gencine-i visâl
Dehre firâk-i yâr ile vîrân gelür gider

7- Bâki cihanda bilmedi bir kimse kadrini
Belki civâr-ı kabrine yâran gelür gider

Ölçü: *Belki ci / vâr-ı kabri / ne yârân ge / lür gider*
mef'ûlü fâilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

(Kaynak: Abdulbaki Gölpınarlı, Divan Şiiri, XX. YY., 1955.)

- II -

1- Süzülmüş şarabın içildiği toplantıya sevgili gelir gider
Sanırsın koşan dalga kıyıya gelir gider

2- O dik başlı güzele kavuşma olanağı bulunur mu hiç
Görüntüsünün parlaklığı bile gönüle kaçarak gelir gider

3- Kara saçları yüzünün aydınlığında oynaşıyor
Öyle sanırsın ki kâfirin gönlüne iman gelir gider

4- Dünyada, o darmadağınık saçlara düşenler
Çağın gül bahçesine döküle saçıla gelir gider

5- Gönlünü sevgi mızrabının eline bırakan boyuna
Evrenin kıvanç derneğine ağlayarak gelir gider

6- Kavuşma definesini kim ele geçirmek isterse
Dünyaya sevgilinin ayrılığıyla yıkılmış gelir gider

7- Ey Bâki dünyada kimse değerini bilmedi
Belki mezarının çevresine dostlar gelir gider.

Bezm-i şarâb-ı nâb: süzülmüş şarap içilen toplantı, arınmış şarap meclisi, en iyi şarabın içildiği toplantı, şölen.

Mevc-i şitâbân: koşan dalga, koşuşan dalga.

Şuh-i serkeş: dik başlı güzel, kimseye baş eğmeyen çapkın güzel.

Tâb-ı hayâl: görüntünün parlaklığı, hayalin parıltısı.

Girizân: kaçan, kaçışan, kaçarak.

Zülf-i siyâh: kara saç, kara saçlar.

Tâbiş-i ruy: yüz parıldayışı, yüz parlaklığı.

Cilve-ger: oynaşan, ardarda kımıldayıp duran.

Derun-i kâfir: inançsızın içi, dinsizin içi, kâfirin gönlü, kâfirin içi.

Giysu-yi târ-ü mâr: darmadağınık saç.

Gülşen-serâ-yi dehr: çağın gül bahçesi, zamanın güllüğü.

Perişân: dağınık, dökük-saçık, döküle-saçıla.

Mızrâb-ı aşk: aşk mızrabı, sevgi mızrabı (telli çalgılarda, tellere vurularak ses çıkarmaya yarayan özel araca "*mızrab*" denir, daha önce açıklandı).

Bezm-i neşât-ı âlem: evrenin kıvanç derneği, şölen.

Nalân: ağlayan, inleyen.

Tâlib-i gencine-i visâl: kavuşma definesini ele geçirmek isteyen.

Firâk-ı yâr: sevgiliden ayrı kalış, sevgili ayrılığı.

Virân: yıkık, yıkılmış.

Civâr-ı kabr: mezarın çevresinin yöresi.

Adanalı Tal'at

1863 te Adana'da doğdu, 1942 de öldü. Medrese öğrenimi gördü. Daha çok tasavvuf konularına eğilim duydu. Şiirlerinde tasavvufla karışık bir sevgiyi işlemiştir. Atatürk devrimlerini benimsemesine karşın, bu tutumu şiirlerine pek yansımamıştır.

1- Vaslın şebinde subh ile şâm anlaşılmasın
Bidâr-ı aşka zevk-i menâm anlaşılmasın

2- Fecr-i tebessümünde bayılsın emellerim
Ben söyledikçe tarz-ı merâm anlaşılmasın

3- Gark it füruğ-i gerden-i billura saçların
Tâ imtiyâz-i nur-ü zalâm anlaşılmasın

4- Bir kâse-i rahik ile mest eyle kim beni
Reng-i şarâb-ü safvet-i câm anlaşılmasın

5- Bir mânevi lisan ile kıl güft-ü guy-ı aşk
Vahy-i lebinde harf-ü kelâm anlaşılmasın

6- Keşf itme mihr-i hüsnüni enzâr-ı hayrete
Nur-i nigâh-i rabb-i enâm anlaşılmasın

7- Kalsın zilâl-i nesc-i temâşâda muhtefi
Esrâr-ı levh-i sine tamam anlaşılmasın

8- Her hâli anlaşılsa da sihr-i nigâhının
Çeşminde ki o fecr-i garam anlaşılmasın

Ölçü: *Çeşminde / ki o fecr-i / garam anla / şılmasın*
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

(Kaynak: Abdulbaki Gölpınarlı, divan şiiri, XX. YY. 1955.)

- I -

1- Sana kavuşma gecesinde akşamla sabah anlaşılmasın
Aşk ile uyanık kalan için uyku tadı nedir anlaşılmasın

2- Dileklerim gülümseyişinin günaçımında bayılsın
Ben söyledikçe isteğin türü nedir anlaşılmasın

3- Saçlarını billur gerdanının ışığında boğ ki
Aydınlıkla karanlığın ayrımı anlaşılmasın

4- Beni öyle ince bir kadehle kendimden geçir ki
Şarabın rengiyle kadehin arınmışlığı anlaşılmasın(1)

5- Öyle soyut bir dille sevgi dedikodusu yap ki
Dudağının tanrısal sözünde harf de söz de anlaşılmasın

6- Güzelliğinin güneşini şaşırıp kalan gözlere gösterme
Ki halkın tanrısının bakışındaki ışık anlaşılmasın

7- Gözleyiş dokumasının gölgesinde gizli kalsın
Bir yüzeyi andıran göğsünün gizlilikleri büsbütün anlaşılmasın

8- Büyüleyen bakışının her durumu anlaşılsa da
Gözünde ki o aşkın günaçımı anlaşılmasın.

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Vaslın şebinde: sana kavuşma gecesinde.

Subh ile şâm: sabah ile akşam.

Bidâr-ı aşk: aşk uyanağı, sevgi uyanığı.

Zevk-ı menâm: uykunun tadı, uyku tadı.

Fecr-i tebessüm: gülümseyişin günaçımı, gülümsemenin günaçımı.

Tarz-ı merâm: isteğin türü, isteğin biçimi, isteği ortaya koyuş türü, isteği açıklama biçimi.

Füruğ-i gerden-i billur: billur gibi gerdanın ışığı, pırıl pırıl gerdanın parlaklığı.

İmtiyâz-i nur-ü zalâm: karanlıkla aydınlığın ayrımı.

Kâse-i rahik: ince tas, ince kadeh, duru şarapla dolu kadeh.

Reng-i şarâb-ü safvet-i câm: kadehin arınmışlığı ve şarabın rengi (Hallacı Mansur'un "Kadeh de çok inceldi şarap da, iş karıştı, sanırsın ki şarap var kadeh yok, ya da kadeh var şarap yok, ikisini birbirinden ayırma olanağı kalmadı" anlamında yorumlanan ünlü dizelerinden esinlenme var.)

Mânevi lisân: manevi dil, soyut dil, sessiz-sözsüz söyleyiş, karşısındakinden başka kimsenin duyup anlayamayacağı bir konuşma.

Vahy-i leb: dudağın tanrısal sözü.

Harf-ü kelâm: harf ve söz, harf ve sözcük:

Mihr-i hüsn: güzellik güneşi.

Keşf itme: gösterme, açma.

Enzâr-ı hayret: şaşıp kalanların bakışları, şaşıp kalmanın bakışları.

Nur-i nigâh-i rabb-i enâm: halkın tanrısının bakışının ışığı.

Zilâl-i nesc-i temâşâ: gözleyiş dokumasının gölgesi, bakış kumaşını oluşturan dokuların gölgesi.

Muhtefi: gizli, saklı.

Esrâr-ı levh-i sine: göğüs yüzeyinin gizemleri, bir düz yüzeyi andıran göğüsün gizlilikleri.

Tamâm: bütün, hepsi, büsbütün.

Sihr-i nigâh: bakışın büyüsü, bakış büyüsü, bakışın büyüleyişi.

Fecr-i garam: sevginin günaçımı, aşkın gün doğuşu.

Hamamizâde İhsan

1884 te Trabzon'da doğdu, 1948 de İstanbul'da öldü. Trabzon'da öğrenim gördükten sonra, bir süre öğretmen olarak çalıştı, sonra İstanbul'a yerleşti. Divan şiirinin son başarılı ozanlarından sayılan Hamamizâde İhsan'ın Trabzon yöresiyle ilgili halkbilgisi çalışmaları, bu alanda araştırmalar yapanlar için, önemli birer kaynak niteliğindedir. Şiirde sevgiyi temel konu olarak alan İhsan'da özgün buluşlar, akıcı, coşkulu bir söyleyiş, şiirinin bütünü kapsayan bir uyum görülür. Başlıca yapıtları: *Hamsinâme, Divan-ı İhsan, Laf Olsun Diye.*

- I -

1- Leyâl içinde nihân bir hayâle ağlıyorum
Zevâle mâil olan bir hilâle ağlıyorum

2- Sükûn-i âlemi intâke iktidârım yok
Cevâbi gelmedi hayfâ suâle ağlıyorum

3- Enis-i ruhum olurken de gonce-veş handân
Neden gönül düşüyor bir melâle ağlıyorum

4- Gurub içinde nümâyân zevâle benziyorum
Bu hâle ağlıyorum ben bu hâle ağlıyorum

5- Muhâl iken bana olmak nasibe-dâr İhsan
Ümid idüb de visâl-i muhâle ağlıyorum

Ölçü: *Ümid idüb / de visâl-î / muhâle ağ / lıyorum*
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- I -

1- *Geceler içinde gizli bir görüntüye ağlıyorum*
Batmaya yönelik bir yeniaya ağlıyorum

2- *Ortalığın suskunluğunu anlatmaya gücüm yetmiyor*
Karşılığı gelmeyen bir soruya, ne yazık, ağlıyorum

3- *Gönül arkadaşım gonca gibi gülerken bile*
Neden gönül bir üzüntüye düşüyor ağlıyorum

4- *Günbatımında görünen bir göçüşe benziyorum*
Bu durıma ağlıyorum bu durıma ağlıyorum

5- *Ey İhsan benim için gerçekleşme olanağı yokken*
Olmayacak bir kavuşma umuduna kapılıp ağlıyorum.

Dil özellikleri:

Leyâl: geceler.

Leyâl içinde nihân: gecelerin içinde gizli.

Hayâl: görüntü, bir nesnenin başka bir nesne üzerinde yansıması, bir nesnenin, kendi yokken, göz önüne getirilen görüntüsü.

Zevâl: batış, göçüş.

Zevâle mâil: batışa yönelik, batmak üzere olan.

Hilâl: yeniay, ayın ilk görünüşü.

Sükun-i âlem: ortalığın suskunluğu, ortalığın sessizliği.

İntâk: söyletme, konuşturma, anlatma, açıklama.

İktidar: güç, yeterlilik.

Enis-i ruh: gönül arkadaşı, gönüldeş, can dostu.

Gonce-veş handân: gonca gibi gülen.

Nümâyân: görünen.

Gurub: gün bitimi, güneşin batış dönemi.

Muhâl: olanaksız, olmayacak olan, olma olanağı bulunmayan.

Nasibe-dâr: elde edilebilen, ele geçen, birinin dileğine göre olan.

Visâl-i muhâl: gerçekleşme olanağı bulunmayan bir kavuşma.

- II -

1- Yâr idince arz-ı rûy-i ibtisâm ayineden
Gösterir dîdârını ruhu'l-garam ayineden

2- Sîne üryân zülf açub dökdükçe mir'ât üstine
Nur akar âyineye her subh-u şam âyineden

3- Dîde mahmur uykudan bidâr olub bakdıkça sen
Mahşer-i âşûb-i nâz eyler kıyâm âyineden

4- Yâd-i ruhsârınla eyler kalb-i sâfımdan güzer
Şevk urur guyâ geçer bir bedr-i tâm âyineden

5- Sen gibi bir sim endâmı der-âğûş eylemiş
Vechi var İhsan alursam intikam âyineden

Ölçü: *Vechi var İh / san alursam / intikam â / yineden*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1- Sevgili gülümseyiş yüzünü aynada gösterince
Sevginin özü de yüzünü aynada gösterir

2- Göğüs çıplak, saç dağınık aynaya döküldükçe
Her sabah akşam aynadan aynaya ışık akar

3- Uykudan uyanıp baygın gözle baktıkça sen
Nazın ortalığı karıştıran oynayışı aynadan yükselir

4- Yanağının özlemi arınmış gönlümde dolaştıkça
Onun parlaklığı aynadan geçen bir dolunaya benzer

5- Senin gibi bir gümüş boyluyu kucakladığından
Ey İhsan, aynadan öcümü alsam yeridir.

Dil özellikleri:

Arz-ı ruy-i ibtisâm: gülümseyiş yüzünü gösterme, gülümseyişin yüzünü ortaya koyma, bir gülümseyişi andıran yüzü gösterme.

Ayineden: aynadan (gülümseyiş yüzü aynada görününce).

Ruhu'l-garâm: sevginin özü, aşkın ruhu.

Subh-u şâm: sabah ve akşam, sabah akşam.

Mahşer-i âşub-i nâz: nazın ortalığı karıştırması, nazın ortalığı allak bullak edişinin kargaşaşı (mahşer sözcüğünü, biz burada, kargaşa anlamında alıyoruz. İslam inançlarına göre, yargı günü bütün ölülerin dirilmeleri de büyük bir kargaşa, büyük bir karışıklık içinde olacak, kimse kimseyi tanıyamayacak).

Kıyâm: ayağa kalkma, görünme, kendini gösterme. (Sevgili yarı uykulu, süzgün gözlerle, sabahları aynaya baktıkça saçının dağınıklığı, yüzünün parlaklığı kalkım günündeki kargaşayı andırır. Ozan böyle düşünüyor).

Yâd-ı ruhsârın: yanağının özlemi, yanağını anış.

Kalb-i sâf: arınmış gönül, pırıl pırıl gönül.

Şevk urur: parlar, yansır.

Guyâ: sanırsın, öyle sanırsın, güya, sanki.

Bedr-i tâm: dolunay.

Sim endâm: gümüş boylu, boyu bosu gümüş gibi olan, parlayan, ışıl ışıl.

Der-âğuş: kucaklama, sarıp sarmaşma.

Vechi var: yeridir, gereklidir, uygundur.

1- Süzüyor çeşm-i füsunkârını yan yan gülüyor
Oluyor turre-feşân baht perişân gülüyor

2- Tâbiş-i meyle yanan mest-i safâ gözlerden
Çihre-i tâli'e âyine-i devrân gülüyor

3- Geçerek karşıma oldukça şeker-hand-i emel
Bülbül-i zârine simâ-yi gülistan gülüyor

4- Şakıyor sâz-ı mahabbetde ki evtâr-ı hevâ
Döküyor züllîni sinemde o fettân gülüyor

5- Hande-i câm ile giryân iken âşüfte gönül
Cünbüş-i lâ'l-i lebinden bularak can gülüyor

6- Şevk-ı cuşânımı yok sormaya hâcet İhsan
Güler elbet dil-ü cân şevk ile cânân gülüyor

Ölçü: *Süzüyor çeş / m-i füsânkâ / rını yan yan / gülüyor*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divân-i İhsan, 1928.)

- III -

1- *Büyüleyici gözünü süzüyor yan yan gülüyor*
Saçını dağıtıyor, bahtımız yıkılıyor, o gülüyor

2- *Şarabın sıcaklığıyla yanıp parlayan mutluluk*
sarhoşu gözlerden
Yazgının yüzüne çağın aynası gülüyor

3- *İsteğin şeker gülüşlerini saçtıkça karşıma geçer*
Düşkün bülbülüne gül bahçesinin yüzü gülüyor

4- *Aşk telleri sevgi çalgısında ötüyor*
O oynak sevgili saçını döküp göğsümde gülüyor

5- *Dağınık gönül kadehin gülüşüyle ağlarken*
Dudağının kızıl eğlencesinden can bularak gülüyor

6- *Taşan kıvancımı sormanın gereği yok İhsan*
Can ve gönül de güler, besbelli sevinçle, sevgili
gülüyor.

Dil özellikleri:

Çeşm-i füsunkâr: büyüleyici göz, büyüleyen göz. .

Turre-feşân: saçını dağıtan..

Tâbiş-i mey: şarabın sıcaklığı, şarabın ıslaklığı, şarabın etkisiyle yüzün kızarıp parlayışı.

Mest-i safâ: mutluluk sarhoşu, kıvanç esriği.

Çihre-i tâli': yazgının yüzü, taliin yüzü.

Ayine-i devrân: çağın aynası, zamanın aynası, evrenin aynası.

Şeker-hand-ı emel: isteğin şeker gülüşü, dileğin tatlı gülüşü.

Simâ-yi gülistân: gül bahçesinin yüzü, güllüğün yüzü.

Sâz-ı mahabbet: sevgi çalgısı, eğlence çalgısı.

Evtâr-ı hevâ: sevgi telleri, aşk telleri, çalgıdan ezgi çıkaran teller, ezgi telleri.

Fettân: oynak, gönül alıcı.

Hande-i câm: kadehin gülüşü, kadeh gülüşü.

Cünbüş-i lâ'l-i leb: dudağın kızıl eğlencesi, kızıl dudağın yarattığı sevinç, eğlence.

SONSÖZ

Anadolu uygarlığının gelişim evrelerinden birinin ürünü diye anlaşılması gereken "divan şiiri"nin köklerini araştırmak günümüzde ayrı bir uzmanlık isteyen konudur. Türk tarihi ortamında değrlendirilen bu ürünün biri Türklerin anayurdu Asya'ya, öteki Anadolu uygarlığının başlangıç çağlarına giden iki kökü vardır. Bu kökler, Türk insanının, uygarlık alanında ortaya koyduğu başarıların öğrenilmesini, açıklanmasını gündeme getiren özlü bir sorundur. Bu sorun anlaşılmadıkça "divan şiiri"nin içeriğini kavrama olanağı yoktur. Bu şiir bir birikimdir, belli bir evrenin yaşama bakışını, beğenisini, düşünsel biçimlenişini gösterir.

Bu şiiri anlamak, yorumlamak, kimi uzmanların sandıkları gibi Osmanlıcayı bilmekle, öğrenmekle olmaz. İlkin bilinmesi gereken sorun, Anadolu'da yerleşen Asya kökenli Türklerin, hangi uygarlıklarla yakınlık kurduğu, hangi uygarlık ürünleriyle beslendiği, hangi gelişim evrelerinden geçtikleridir. "Divan şiiri" Türk dilinin gelişim çizgisi üzerinde görülmeli, bu dilin geçirdiği değişik evrelerin özellikleri açıklanmalıdır. Bu şiir, Türk insanının tarihiyle bağlantılıdır. Bu nedenle Türk dilinin ilk kaynaklarına inmek, kavramların biçimlenişini, içeriklerinin oluşumunu sergilemeyi gerektirir. Bu, oldukça güç bir iştir ve günümüze değin araştırma-inceleme konusu yapılmamamıştır. Bu yüzden de "divan şiiri" yeterince anlaşılamamıştır. Bu şiirde Anadolu ilkçağına, ilk Türk topluluklarının yaşadıkları Asya bozkırlarına gitmeyen bir kavram bulmak

güçtür. Bu şiir Asya'da yaşamış insan topluluklarının söylencelerinden, Anadolu ilkçağında başarı göstermiş eski yurttaşlarımızın, atalarımızın düşünsel ürünlerinden beslenmiş, karışıp kaynaşmış bir birikimdir. Onu belli bir dönemin, belli bir topluluğun salt buluşu diye görüp göstermek yanıltıcıdır. Bu yanılmanın kaynağı da şiiri düssel bir ürün olarak yorumlamak, anlamaktır.

En büyük yanılgı, "divan şiiri"ni açıklarken, yorumlarken yalnızca Asya'ya bağlamak, Anadolu uygarlığını gözardı etmektir. Bu yanıltıcı, yüzeysel tutumun arkasında, Anadolu'da Türk tarihini 1071 olayıyla başlatma tutkusu yatmaktadır. Bu topraklar bizimse, Anadolu bir Türk yurdu ise, bütün başarılarını, uygarlık ürünlerini de onda aramak, onu Türk insanından dışlamamak gerekir.

İsmet Zeki Eyuboğlu'nun
Yayımlanmış Yapıtları

1. Destanlar İçinde Fatih *(1953 - derleme)*
2. Divan Şiirinde Sapık Sevgi *(1968/1991 - inceleme)*
3. Türk Şiirinde Tanrıya Kafa Tutanlar *(1968/1991 - inceleme)*
4. Bâkî *(1972 - inceleme)*
5. Nietzsche *(1972/1991 - inceleme)*
6. Tanrı Yaratan Toprak Anadolu *(1973/1990)*
7. Anadolu İnançları *(1974/1987 "Anadolu Mitologisi" eklenerek)*
8. Karadeniz Aşk Türküleri *(1978 - derleme)*
9. Sevgi Büyüleri *(1976 "Cinsel Büyüler" adıyla, sonra "Sevgi Büyüleri", 1989)*
10. Anadolu Büyüleri *(1978/1989)*
11. Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi *(1979/1989)*
12. Şeyh Bedrettin-Varidat *(1980/1991 - inceleme)*
13. Bütün Yönleriyle Bektaşilik *(1980/1989/1993 - inceleme)*
14. Anadolu Uygarlığı *(1981/1991)*
15. Anadolu Halk İlâçları *(1976/1987)*
16. Cinci Büyüleri-Yıldızname *(1976 - inceleme)*
17. Atatürk'ten Özdeyişler *(1981/1984)*
18. Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri *(1981/1984)*
19. İnsanın Boyutları *(1979/1994)*
20. Geçmişin Yaşama Gücü *(1982)*
21. Tasavvuf-Tarikatlar-Mezhepler Tarihi *(1987/1993)*
22. Şeytan Ayetleri Söylencesi *(1989)*
23. Mevlânâ *(1988 - inceleme - çeviri)*

24. Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli *(1989/1992 - inceleme)*
25. Türk Dilinin Etimologi Sözlüğü *(1988/1991)*
26. Türkçe Kökler Sözlüğü *(1989)*
27. Uygarlığın Çıkmazları *(1990)*
28. Sömürülen Alevilik *(1991)*
29. Alevi-Bektaşi Edebiyatı *(1991)*
30. Yunus Emre *(1991 - inceleme)*
31. Abdal Musa *(1991 - inceleme)*
32. Hatayi *(Şah İsmail, 1991 - inceleme)*
33. Pir Sultan Abdal *(1991 - inceleme)*
34. Tarihin İlkeleri *(1991)*
35. Kaygusuz Abdal *(1992 - inceleme)*
36. Laiklik *(1994)*
37. Divan Şiiri I. - II. Cilt *(1994)*

Çeviriler

38. Düşünceler, Pascal *(1966)*
39. Gezgin ile Gölgesi, Nietzsche *(1966/1991)*
40. Tragedya'nın Doğuşu, Nietzsche *(1965/1994)*
41. Sığırtmaç Türküleri, Vergilius *(1962/1994)*
42. Sevişme Yolu, Ovidius *(1965/1987 "Aşk Sanatı" adıyla, 1994)*
43. Tarih Üstüne, Nietzsche *(1966)*
44. Kazak Kızı Nyuşa, H.G. Konsalik *(1974)*
45. Yedi Askı *(1985 - Arap şiirinin ilk dönemi, seçgi)*
46. Pratik Usun Eleştirisi, E. Kant *(1989/1994)*
47. Felsefe Nedir, Jaspers *(1986)*
48. Dönüşümler, Ovidius *(1994)*

İÇİNDEKİLER

XVII. YÜZYIL 5

Kafzâde Faizi 12
Nâdiri, Ganizâde 16
Veysi 20
Azmizâde Hâleti 24
Atâyi, Nev'izâde 28
Nef'î 32
Riyazi 55
Şeyhülislam Yahya 63
Sabri 85
Fehim-i Kadim 89
Şeyhülislam Bahayi 97
Cevri 105
Tıfli 115
Vecdi 119
Naili 126
Nedim-i Kadim 150
Neşatî 157
Mezakî 168
Niyazi-i Mısrî 172
Fasih 175
Rami Mehmed Paşa 185
Nabi 192

XVIII. YÜZYIL 205

Sâbit 212
Nesîb (Yusuf Dede) 216
Kâmi 220
Osmanzâde Tâib 224
Nedim 228
Sâmi 253
İzzet Ali Paşa 261
Raşid 268
Seyyid Vehbi 275
Nahifi 279
Sezâyî 290
Rıza Neccarzâde 294
Neylî 299
Beliğ 308
Çelebizâde Asım 312
Nevres-i Kadim 319
Ratib Ahmet Paşa 323
Ragıb Paşa 328
Haşmet 335
Rasih (Balıkesirli) 339
Fıtnat Hanım 349
Esrar Dede 359
Şeyh Galib 365
İlhâmi (III. Selim) 384
Sünbülzâde Vehbi 390
Fazıl Enderûnî 398

XIX. - X. YÜZYILLAR 405

Vasıf Osman, Enderuni 417
İzzet Molla 429
Pertev Paşa 439
Aynî 445
Leylâ Hanım 452
Şeref Hanım 459
Lebib 465
Leskofçalı Galib 469

Osman Nevres 479
Sırrı Rahile Hanım 486
Ziver Bey 492
Ziya Paşa 497
Yenişehirli Avni 504
Namık Kemal 517
Osman Şems 527
Muallim Naci 535
Hersekli Arif Hikmet 539
Muallim Feyzi 546
Fıtnat Hanım (Tarbzonlu) 552
Eşref 557

XX. YÜZYIL 563

Edib Harabî 565
Üsküdarlı Tal'at 572
Reşid Akif Paşa 576
Bâkî 580
Adanalı Tal'at 587
Hamamizâde İhsan 591

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU
(1925 - MAÇKA / TRABZON)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klâsik Filoloji Bölümü'nü bitirdikten sonra (1952) girdiği basın hayatında çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı inceleme, deneme, makale, vb., özellikle de Anadolu ve Anadolu Türkçesi üzerine araştırmalarıyla tanındı. Yazar, "Edebiyat, yalnız belli yazıların, şiirlerin, sanat yaratmalarının açıklanması, yorumlanması niteliğinde bir dal değildir... Edebiyat toplumun sorunlarına eğilmeli, toplumun gelişmesinde belli bir görev yüklendiğinin bilincine varıp kolları sıvamalıdır" savından hareketle günümüze kadar elliden fazla yapıt verdi. İki ciltlik bu "Divan Şiiri" derlemesinde, İ.Z. Eyuboğlu, bu şiir türünün, Türklerin anayurdu Asya'ya ve Anadolu uygarlığının başlangıç çağlarına giden iki kökten kaynaklandığını dikkate alarak, onu belli bir topluluğun salt buluşu gibi göstermenin yanılgı olduğunu ispatlıyor. Buna göre, divan şiiri atalarımızın düşünsel ürünlerinden beslenmiş, karışıp kaynaşmış bir birikimdir ve Türk dilinin gelişim çizgisi üzerinde Asya'dan doğarak, Türk yurdu Anadolu'daki uygarlığın bağrında olgunluğa erişir. Kısacası, divan şiiri Türk insanının olağanüstü tarihiyle bir bütündür; geniş bir evrenin yaşama bakışını, beğenisini, düşünsel biçimlenişini gösterir.

30000000

ISBN. Tk. 975-468-065-5
ISBN. II. C. 975-468-067-1